

OIKEUSMINISTERIÖ

JULKAISU 2008:7

Ammattikorkeakoulut kansalaistoiminnassa

Anne Holopainen, Kimmo Lind, Jorma Niemelä (toim.)

oikeusmin

humak Humanistinen ammattikorkeakoulu
University of Applied Sciences

Oikeusministeriön julkaisuja 2008:7

ISSN 1458-6444

ISBN 978-952-466-801-9 (nid.)

978-952-466-802-6 (PDF)

Humanistinen ammattikorkeakoulu Sarja C

Oppimateriaalit 16, 2008

ISSN 1458-5979

ISBN 978-952-456-081-8 (nid.)

Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja 2008:15 C

Katsauksia ja aineistoja

ISSN 1455-9935

Kannen kuva: Diakonia-ammattikorkeakoulun kuva-arkisto

Kuvat sivuilla 192-193: Mona Bischoff

Taitto Taina Ståhl

Paino Edita Prima Oy, 2009

TEKIJÄT (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Holopainen, Anne, VTM Lind, Kimmo, YTL Niemelä, Jorma, YTT		JULKAISUN LAJI Raportit/selvitykset	
		TOIMEKSIANTAJA Oikeusministeriö	
		TOIMIELIMEN ASETTAMISPÄIVÄ	
JULKAISUN NIMI Ammattikorkeakoulut kansalaistoiminnassa			
JULKAISUN OSAT Lukijalle, Esipuhe, I Kansalaistoiminnan vahvistamisen perusteet, II Kansalaistoiminnan edistäminen opiskelijatoiminnassa ja ammattikorkeakoulujen toiminnassa, III Esimerkkitapauksia ammattikorkeakoulujen ja järjestöjen yhteistyöstä			
AVAINSANAT: (asiasanat) Ammattikorkeakoulut, kansalaistoiminta, aktiivinen kansalaisuus, ammatillinen järjestötyö, opiskelijavaikuttaminen, mediakasvatus, vapaaehtoistyö, järjestöyhteistyö, palveluhankkeet			
MUUT TIEDOT (Oskari- ja HARE-numero, muu viitenumero) OM 21/014/2008			
SARJAN NIMI JA NUMERO Oikeusministeriön julkaisuja 2008:7		ISSN 1458-6444	ISBN 978-952-466-801-9 (nid.) 978-952-466-802-6 (PDF)
SIVUMÄÄRÄ 205 sivua	KIELI suomi	HINTA -	LUOTTAMUKSELLISUUS julkinen
JAKAJA Edita Prima Oy		KUSTANTAJA Humanistinen ammattikorkeakoulu Diakonia-ammattikorkeakoulu	

TIIVISTELMÄ

Ammattikorkeakouluissa toteutetaan Humanistisen ammattikorkeakoulun koordinoimana ja opetusministeriön rahoittamana ”Kansalaistoiminnan opetus, tutkimus ja kehitystoiminta ammattikorkeakouluissa 2007-2009” -hanketta. Hanke on tuottanut tämän julkaisun, jonka tavoitteena ovat olleet aktiivisen kansalaisuuden tarkasteleminen ja käsitteellinen kuvaaminen sen osalta, mitä kansalaistoiminta tarkoittaa ammattikorkeakouluihin liittyen.

Ammattikorkeakouluissa voi suorittaa järjestötoiminnasta Bachelor- ja Master-tasoisia tutkintoja, jotka antavat valmiudet kansalaistoiminnan ja nuorisotyön asiantuntija-, ohjaus-, kasvatus-, koulutus-, kehittämis- ja organisointitehtäviin järjestöissä. Kansalais- ja järjestönäkökulma on otettava kuitenkin kaikessa koulutuksessa huomioon. Ammattikorkeakoulututkinnon suorittaa runsas neljäsosa aikuistuvista uusista ikäluokista. Demokratiakasvatus ei ole vain tiedon ammentamista. Avainkysymys on, syntyykö opiskelijalle kokemus, että häntä kuunnellaan, hänen mielipiteitään arvostetaan ja hänellä on mahdollisuus vaikuttaa asioihin.

Ammattikorkeakoulut voivat parhaiten osallistua kansalaistoiminnan kehittämiseen tarjoamalla laadukasta tutkintokoulutusta ja monipuolista jatko- ja täydennyskoulutusta. Toiseksi ammattikorkeakoulut voivat tarjota järjestöille kehittämistyön tukea. Kolmanneksi hanke- ja projektitoiminnassa ammattikorkeakoulut voivat olla suureksi avuksi hanketoiminnan ammattimaistamisessa. Ammattikorkeakoulujen on mahdollista tukea myös kansalaistoimijoiden mediakompetenssin kehittymistä. Kansainvälisessä toiminnassa ammattikorkeakouluilla on vakiintuneita yhteistyösuhteita kansalaisjärjestöjen kanssa.

Opintoja edeltävä osallistuminen järjestötyöhön, vapaaehtoistoimintaan ja vertaisryhmiin antaa useimmiten opiskelijalle kimmokkeen suuntautua opinnäytetyössä juuri näihin aiheisiin. Ammattikorkeakouluopiskelijat ovat omaksuneet paljon perinteikkään ylioppilasliikkeen toimintatapoja, mutta ryhmä on muokannut myös aivan uutta toimintakulttuuria omista lähtökohdistaan. Opiskelijat valvovat etujaan koulutus- ja sosiaalipoliittisissa asioissa, järjestävät omaehtoista kulttuuri- ja hyvinvointitoimintaa ja osallistuvat myös vertaistutoroinnin koordinointiin.

Kirjassa esitellään erilaisia ammattikorkeakoulujen kansalaiskasvatus- ja järjestöyhteistyöhankkeita. Osassa on edistetty nuorten kansalaisvaikuttamista. Toisissa hankkeissa on ollut tavoitteena kehittää jotakin toiminta- tai palvelumuotoa tai järjestöjen yhteistoimintaa alueella.

FÖRFATTARE (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare)		TYP AV PUBLIKATION Rapporter/utredningar	
Holopainen, Anne, PM Lind, Kimmo, SVL Niemelä, Jorma, SVD		UPPDRAGSGIVARE Justitieministeriet	
		DATUM DÅ ORGANET TILLSATTES	
PUBLIKATION (även den finska titeln) Yrkehögskolorna inom medborgaraktiviteten (Ammattikorkeakoulut kansalaistoiminnassa)			
PUBLIKATIONENS DELAR Till läsaren, Förord, I Grunderna för förstärkandet av medborgaraktivitet, II Främjande av medborgaraktivitet i de studerandes och yrkehögskolornas verksamhet. III Exempel på samarbete mellan yrkehögskolor och organisationer			
NYCKELORD: (sakord) Yrkehögskola, medborgarverksamhet, aktivt medborgarskap, professionell organisationsverksamhet, studerandepåverkan, mediafostran, frivillig-arbete, organisationssamarbete, serviceprojekt			
ÖVRIGA UPPGIFTER (Oskari- och HARE-nummer, andra referensnummer) OM 21/014/2008			
SERIENS NAMN OCH NUMMER Justitieministeriets publikationer 2008:7		ISSN 1458-6444	ISBN 978-952-466-801-9 (häft.) 978-952-466-802-6 (PDF)
SIDOANTAL 205 sidor	SPRÅK Finnish	PRIS -	SEKRETESSGRAD Offentlig
DISTRIBUTION Edita Prima Ab		FÖRLAG Humanistinen ammattikorkeakoulu Diakoni yrkehögskolan	

REFERAT

I yrkeshögskolorna förverkligas det av Humanistiska yrkeshögskolan koordinerade, och av utbildningsministeriet finansierade projektet ”Medborgarverksamhets undervisning, forskning och utvecklingsverksamhet i yrkeshögskolorna 2007-2009”. Projektet har publicerat denna publikation, vars målsättning har varit att granska aktivt medborgarskap och beskriva de begrepp som är relevanta för betydelsen av medborgaraktivitet i anslutning till yrkeshögskolorna.

I fråga om organisationsverksamhet är det möjligt att vid yrkeshögskolorna avlägga examen på Bachelor och Master nivå. Dessa examen ger behörighet för expert-, handledar-, fostrans-, utbildnings-, utvecklings- och organisationsuppgifter inom området för medborgaraktivitet och ungdomsarbete i olika organisationer. Medborgar- och organisationsvinkel bör dock tas i beaktande i alla utbildningar. Yrkeshögskoleexamen avläggs av en dryg fjärdedel av de nya generationerna. Demokratifostran innebär inte enbart informations spridning. Nyckelfrågan lyder, upplever de studerande att man lyssnar på dem, att deras åsikt uppskattas och att de har möjlighet att påverka.

Yrkeshögskolorna kan bäst delta i utvecklingen av medborgarverksamheten genom att erbjuda examensutbildning av hög kvalitet, samt genom ett mångsidigt utbud av fortbildning och kompletterande utbildning. För det andra kan yrkeshögskolorna erbjuda organisationer stöd för utvecklingsarbete. För det tredje, då det gäller projektverksamhet, kan yrkeshögskolorna vara till stor nytta när det gäller att göra projektverksamheten mera professionell. Yrkeshögskolorna har även möjlighet att stöda utvecklingen av medborgaraktörernas mediakompetens. I den internationella verksamheten har yrkeshögskolorna fasta samarbetskontakter med medborgarorganisationer.

Deltagande i organisations-, frivilligverksamhet samt stödgrupper för likställda innan studierna, ger vanligtvis den studerande intresse att inrikta sitt läroprov på dessa områden. Yrkeshögskolestuderandena har lärt sig mycket om den traditionella studentrörelsens verksamhetssätt, men gruppen har även format en alldeles ny verksamhetsmodell utgående från sin egen utgångspunkt. De studerande bevakar sina rättigheter i utbildnings- och sociala frågor, organiserar frivillig kultur- och välmående verksamhet samt deltar även i koordineringen av tutorverksamheten för stödgrupper för likställda.

I boken presenteras olika medborgarfostrans- och organisationssamarbetsprojekt. I en del har man främjat ungdomarnas påverkan som medborgare. I andra projekt har målsättningen varit att utveckla någon form av verksamhet eller serviceform eller organisationers samverkan i området.

Sisältö

Lukijalle 9

Toimittajien alkusanat 11

Luku 1

KANSALAISTOIMINNAN VAHVISTAMISEN PERUSTEET

Kansalaistoiminnan vahvistaminen kansallisena haasteena 21

JORMA NIEMELÄ

Missiona kansalaisyhteiskunnan kehittäminen 32

Eeva-Liisa Antikainen & Katri Kaalikoski

Käsitteestä toiminnaksi: Kansalaistoiminnan ja aktiivisen kansalaisuuden edistämisen lähtökohtia koulutuksen kentillä 43

Anne Holopainen

Osallistumisen murros – haaste hallinnolle 57

Sari Aalto-Matturi

Ammattilaisuuden ja kansalaistoiminnan suhde 67

Aaro Harju

Luku 2

KANSALAISTOIMINNAN EDISTÄMINEN OPISKELIJATOIMINNASSA JA AMMATTIKORKEAKOULUJEN TOIMINNASSA

Opiskelijakuntien kansalaisvaikuttajat 81

Sabina Mäki

Kansalaistoimintaan suuntautuminen sosiaali- ja terveysalan sekä kirkon alan opinnäytetöissä 87

Susanna Hyväri

Media kansalaistoiminnan ja -vaikuttamisen välineenä 97

Pirita Juppi

Generalisteja vai spesialisteja? Ammatillisen järjestötyön kvalifikaatioiden tarkastelua 110

Pekka Kaunismaa & Kimmo Lind

Kolmas sektori – haastava kehittämistyön areena. Kumppanuuteen perustuva järjestöyhteistyö ammatti- korkeakoulujen tutkimus- ja kehitystyön sekä opetuksen tukena 124

Aarno Lehmusto & Tapio Mäkelä

Luku 3

ESIMERKKITAPAUKSIDA AMMATTIKORKEAKOULUJEN JA JÄRJESTÖJEN YHTEISTYÖSTÄ

Kaarisilta-projekti – Kajaanin ammattikorkeakoulun yhteistyö Mielenterveyden Keskusliitto ry:n kanssa.....	135
RAUNI LEINONEN & RAILA ARPALA	
Opettaja seikkailee yhdistyssektorilla	143
TAPIO MYLLYMAA	
Avoimen lähdekoodin projektit ammattikorkeakoulussa – VIDEOS-hankkeen aikana heränneitä ajatuksia open sourcen käytöstä ammattikorkeakoulun strategisena toimintavälineenä	149
JUHANA KOKKONEN	
Osallistuva Nuori -hanke nuorten vaikuttamisen edistäjänä.....	153
KATJA KOMONEN & SARI MIETTINEN	
Ammattikorkeakoulu järjestökehittämisen kumppaniksi – Järjestökeskus Majakka matkalla Kemi-Tornion seudun kansalaisjärjestötoiminnan palvelu- ja osaamiskeskukseksi	160
VOITTO KUOSMANEN & TUULA HUTTUNEN-KOIVUMAA	
Tampereen ammattikorkeakoulu kehitysyhteistyössä yhdistysten kanssa	167
KATI HINKKANEN	
Kansalaistoiminta – kansanopisto – ammattikorkeakoulu	171
VESA NUORVA	
Preventiimi – nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus	179
SANNA PYLKKÄNEN	
Yhteistyössä on voimaa: Järjestöjen toiminta- edellytyksiä tukevaa koulutusta Keski-Suomessa	183
JUHA MAJASAARI & ERJA TURUNEN	
Sosionomi- ja terveydenhoitajakoulutus kansalaisjärjestöjen kumppaneina	185
LEILA HOIKKALA, TERHI TAAJAMO & SANNA PELTONEN	
”En främling är en vän som du inte har mött ännu”	190
MONA BISCHOFF	
Erikoistumisopinnot vastaavat järjestötoiminnan osaamistarpeeseen – Valmentajakouluttajan erikoistumisopinnot Lahden ammattikorkeakoulussa ...	195
KIRSI HÄMÄLÄINEN	
Diak – Degree in Social Services. A contribution to the development of civil society	198
TONY ADDY	
Kirjoittajat.....	204

Lukijalle

Olen seurannut kiinnostuksella ammattikorkeakoulujen kehitystä. Kiinnostus on luonnollisesti kohdistunut erityisesti nuorisotyön koulutukseen. Jo nyt voidaan sanoa paljon myönteistä ja todeta, että koko ammattikunnan ammatillistuminen on myötätulessa. Nuorisotyön koulutus on ottanut oman paikkansa ammattikorkeakouluissa. Se ei ole pieni asia – se on avainasia koko toimialalla.

Valtion lapsi- ja nuorisopolitiikka on nyt olemassa. Se on tärkeä saavutus. Jo nuorisolain säätämisen yhteydessä arvioitiin ohjelmatyön merkitystä. Seuratessa lasten, nuorten ja perheiden politiikkaohjelmaa voi havaita, että sen on helppo päästä asian ytimeen nyt, kun perusasiakirja on olemassa. Näyttääkin siltä, että päällekkäisyys on hyväksi eikä sotke asiaa. Poliitiikkaohjelma pääsee hallinnon sisälle lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman avulla.

Voidaan perustellusti sanoa, että lapset ja nuoret ovat hyvin esillä hallituksen politiikassa. Tähän liittyvät myös uuden koulutusjärjestelmän ansiot. Ammattikorkeakoulut ovat ottaneet upeasti tehtäväkseen koko ympäröivän yhteiskunnan ja siihen liittyvät tutkimus- ja kehittämistehtävät. Ilahduttavaa on myös yhteydenpito keskushallintoon. Juuri kansalaistoiminta on se vuosisataisen suomalaisen sivistyksen voimatekijä. Silmäiltyäni artikkelikokoelman läpi tulini hyvälle mielelle. Tässä julkaisussa käsitellään kiinnostavasti useita kansalaistoiminnan peruskysymyksiä ja hankkeita.

Puuttumatta kansalaistoiminnan kiehtovaan teemaan liikaa totean puolestani, että se on jatkuvan pohdinnan aiheena opetusministeriön nuorisoyksikössä. Monet ruohonjuuritason uudet nuorisoliikkeet ja nuorisokulttuurit osoittavat, kuinka atomisoituneita ja samalla globaaleja uudet kulttuurisesti yhteisölliset asiat ovat. Esimerkiksi jonkin street-tanssin kahdeksan eri tyyliä saavat kaikki omat ryhmänsä; liikunnallinen nuorisotyö saa koko ajan uusia muotoja. Kuitenkin suuret nuorten kansanliikkeet kuten partio, 4H, nuorisoseurat ja poliittiset nuorisoliikkeet pitävät pintansa. Suuret kansalaisjärjestöt kuten MLL ja SPR kunnostautuvat nuorisotyössään – eivät pelkäävät uusien jäsenten rekrytoinnissa vaan yhteiskunnallisen todellisuuden uudistamisessa.

Itse pidän vapaan kansalaistoiminnan kykyä uusiutua täysin todellisena ja alituiseen tapahtuvana. Valtion tulee luoda tälle uusiutumislle edellytyksiä – ja samalla lisätä niitä. Kansalaistoiminta ei ole valtion renki vaan se mahdollistaa hyvinvointivaltion kehittymisen hyvinvointiyhteiskunnaksi, jossa ketään ei jätetä yksin. Yhteisöllisyys on kantava voima. Yksilölle toiminta kansalaisena antaa mielihyvän, se on juuri se osa elämää, joka tekee siitä elämisen arvoisen. Uskon yhteiskunnan kehittyvän sellaiseen suuntaan, jossa tarvitaan ammattitaitoisia henkilöitä luomaan edellytyksiä ihmisten oman ajan mielekkäälle käytölle. Hyvin koulutettu ammattikorkeakouluväki on avainryhmä kansalaistoiminnan edellytysten parantajana. Julkaisunne on yhteisjulkaisu – tämä on myös nykypäivää. Kiitän kaikkia yhteisöjä työpäroksestä. Hyvä lukija – nauti korkeatasoisesta julkaisusta.

Olli Saarela
Nuorisoyksikön päällikkö
Opetusministeriö

Toimittajien alkusanat

Insinööri liittyy ammattijärjestöön Lahdessa. Sosionomi saa projektipäällikön paikan kansalaistalolla Joensuussa. Sairaanhoidaja työskentelee kehitysyhteistyöjärjestön hankkeessa Mombasassa. Medianomi valitaan järjestötiedottajaksi Helsinkiin. Yhteisöpedagogi vastaa Tampereen kaupungin järjestöyhteyksistä.

Agrologi menee neuvontajärjestön palvelukseen Himangalle. Tradenomi etsii tilitoimistossa Porissa vastauksia järjestöjen toiminnan verotuskysymyksiin. Diakoni saa vastuualueekseen Jyväskylässä seurakunnan vapaaehtoistoiminnan. Geronomi palkataan Riihimäelle järjestön ylläpitämään vanhusten palvelukeskukseen. Viittomakielen tulkki lukee työpäivänsä päätteeksi Kuurojen Liiton tiedotteita.

Kuvataiteilija liittyy alansa järjestöön Porvoossa. Metsätalousinsinööri palkataan metsänhoitoyhdistykseen Kiteelle. Tanssinopettaja- ja teatteri-ilmaisun ohjaajajärjestöön perustavat ystävien luovan kulttuurin yhdistyksen Ouluun. Merikapteeni poikkeaa saunomaan merimieskirkkoyhdistyksen tiloissa Antwerpenissa.

Matkailualan restonomi palkataan matkailuyhdistyksen projektipäälliköksi Rukalle. Estenomi Espoosta valitaan eduskuntaan. Järvenpäässä yhteisöperustaiseen sosiaalityöhön koulutautunut Bachelor of Social Services palaa Nepaliin kehittämään kotikylänsä oloja. Ympäristösuunnittelija saa luonnonsuojelujärjestössä vastuulle yhden kestävän kehityksen ohjelmista Helsingissä. Konservattori Kauniaisista valitaan Pohjoismaisen konservattori-liiton Suomen osaston hallitukseen.

Fysioterapeutti innostuu puoluepolitiikasta ja liittyy valitsemansa puolueen Varkauden paikallisosastoon. Kätilö Kokkolasta vaikuttaa Tehyn liittovaltuustossa. Liikunnanohjaaja palkataan urheiluseuraan Turussa. Musiikkipedagogi...

Esimerkit ovat kuvitteellisia vaikka voisivat olla jokainen tottakin. Jokaisen ammattikorkeakoulusta valmistuneen on ymmärrettävä kansalais- ja järjestötoiminnan perusteet. Varsin monelle järjestötoiminnan syvälinen hallitseminen on osa ammatillisuutta. Ellei ymmärrä järjestötoiminnan omaleimaisuutta, voi työssään tehdä suoranaista vahinkoa.

On hyvä, jos ammattikorkeakouluissa koulutetaan ymmärtämään julkishallintoa. On hyvä, jos ammattikorkeakouluissa edistetään yrittäjyyttä. Mutta ei ole hyvä, jos kansalaistoiminta ja niin sanottu kolmas sektori unohdetaan.

Ammattikorkeakoulujen kansalaistoimintahankeen tausta ja tavoite

Pääministeri Matti Vanhasen I hallitus edisti kansalaisvaikuttamista erillisellä politiikkaohjelmalla. Poliitiikkaohjelma otti esille myös alan koulutuksen.

Yliopistot aloittivat oman työskentelynsä keväällä 1.3.2005 suunnitteluhankkeessa, jonka nimi oli ”Kansalaistoiminnan tutkimus, koulutus ja kehittäminen”. Sitä rahoitti oikeusministeriö. Sen tuloksena erityisesti Jyväskylän yliopistossa alan koulutus ja tutkimus tulevat kehittämään.

Ammattikorkeakoulut olivat edellä mainitussa selvityksessä jossain määrin mukana. Sen ulkopuolelle jäivät kuitenkin ammattikorkeakoulujen laaja alan tutkintoon johtava toiminta sekä meneillään oleva tutkimus- ja kehitystyö kansalaisjärjestöjen kanssa. Niinpä opetusministeriö myönsi Kansalaistoiminnan opetus, tutkimus ja kehitystoiminta ammattikorkeakouluissa 2007-2009 -hankkeelle rahoituksen. Hankkeen toteuttajana on Humanistinen ammattikorkeakoulu yhteistyössä muiden ammattikorkeakoulujen kanssa.

Kansalaistoiminnan opetus, tutkimus ja kehitystoiminta ammattikorkeakouluissa -hankkeen tavoitteena ovat olleet aktiivisen kansalaisuuden tarkasteleminen ja käsitteellinen kuvaaminen sen osalta, mitä kansalaistoiminta tarkoittaa ammattikorkeakouluihin liittyen.

Konkreettiseksi tavoitteiksi asetettiin seuraavat:

- Lisätä ammattikorkeakoulujen välistä yhteistyötä rakentamalla kansalaistoiminnan ammattikorkeakouluverkosto ja täsmentää ammattikorkeakoulujen työnjakoa kansalaistoiminnan opetuksessa niin tutkintotavoitteisessa koulutuksessa kuin erikoistumisopinnoissa että muussa täydennyskoulutuksessa
- varmistaa, että kaikilla ammattikorkeakoulun opettajilla on hyvät kansalaistoimintavalmiudet,
- varmistaa, että ammattikorkeakoulut tukevat ja edistävät aktiivisen kansalaistyhteiskunnan toimivuutta niin opetus-, tutkimus- ja kehitystyö- kuin aluekehitystoimin ja että
- ammattikorkeakouluille tuotetaan soveltuvaa kansalaistoiminnan opetusmateriaalia ja
- luodaan kehittämisalusta ammattikorkeakoulujen osalta yliopistojen kanssa yhteiselle tutkimus- ja kehittämiskeskukseen.
- Lisäksi hanke edistää vasta lainsäädännöllisen aseman saavuttaneen opiskelijakuntatoiminnan edellytysten vahvistamista.

Tavoitteiden asettamisessa korostettiin yhteistyötä kansalaistoiminnan yliopistollisen yhteistyöverkoston kanssa.

Ammattikorkeakouluilla on kansalaistoimintaan liittyvää opetusta useilla aloilla ja erityisesti humanistisella, kasvatus-, kulttuuri- ja sosiaali-, terveys- ja liikunta-aloilla sekä ammatillisessa opettajakorkeakoulussa. Ammattikorkeakouluissa on olemassa tutkintoon johtavaa koulutusta, joissa kansalaistoiminnan, kolmannen sektorin ja järjestöyhteistyön näyttäytyminen on ikään kuin sisäänrakennettuna. Toisaalta on tutkintoon johtavaa koulutusta, jonka puitteissa saadaan erilaisia kansalaisvalmiuksia kuten esimerkiksi viestintä- ja mediakasvatus tai kestäväan kehitykseen liittyvät opinnot. Koulutusaloihin liittyy myös erilaisia kansalaiseksi kasvamisen ulottuvuuksia.

Tämä teos pyrkii antamaan virikkeitä ja näkökulmia ammattikorkeakoulujen kansalaistoimintaa koskevan opetuksen ja kehittämistyön asemoimiseen.

Kansalaistoiminnan vahvistamisen perusteet

Ensimmäisen luvun teemana on kansalaistoiminnan vahvistaminen kansallisena haasteena. **Jorma Niemelä** tarkastelee kansalais- ja järjestötoiminnan merkitystä erityisesti demokration ja sosiaalisen hyvinvoinnin kannalta, kansalaiseksi kasvamista ja kansalaiseksi kasvatamisen oikeutusta. Esillä ovat korkeakoululainsäädännön puutteet.

Järjestöjen palveleminen luo aivan omat erityishaasteensa ammattikorkeakoulujen henkilöstölle. Ellei kansalaistoiminnasta ole riittävästi tiedollista, teoreettista ja näkemyksellistä pohjaa, kadotetaan järjestötoiminnan ja järjestöjen palveluiden omaleimaisuus ja niihin kätkeytyvät mahdollisuudet.

Eeva-Liisa Antikainen ja **Katri Kaalikoski** korostavat artikkelissaan, että aktiivista kansalaisuutta ei edistetä vain järjestötoimintaa tukemalla vaan myös tukemalla yhteisöllisyyttä ja yhteisöjä, joissa mahdollisuudet parhaiten toteutuvat. Ihmisten laaja ja monipuolinen osallistuminen ja osallisuus ovat olennaisia asioita kansalaisyhteiskunnasta puhuttaessa. Artikkelissa tutkitaan Humanistisen ammattikorkeakoulun roolia kansalaisyhteiskunnan kehittäjänä sekä missiota aktiivisen kansalaisuuden tukijana ja vahvistajana.

Anne Holopainen tarkastelee muuttuvan yhteiskunnallisen rakenteen ja osallistumisen viitekehityksessä sitä, miten aktiivinen kansalaisuus ja kansalaistoiminta ymmärretään ja miten ne voitaisiin ymmärtää ammattikorkeakoulutuksessa.

Holopaisen mukaan ammattikorkeakoulujen tulisi tukea yksilöiden kasvamista yhteiskunnalliseen vastuuseen. Ei riitä, että opinnot antavat tietoa demokratiasta, vaan itse oppimistilanteiden on oltava demokraattisia. Aktiivista kansalaisuutta edistävät opetus- ja oppimismenetelmät ovat parhaimmillaan käytännönläheisiä, yhdistelevät uutta ja vanhaa, ja niitä sovelletaan tilannekohtaisesti ja oppijalähtöisesti. Holopaisen artikkelissa julkaistaan konkreettinen koulutussuositus.

Sari Aalto-Matturi kysyy monia peruskysymyksiä, joista yksi keskeinen on se, onko kansalaisten osallistumisella vaikuttavuutta vai ”osallistetaanko” ikään kuin muodon vuoksi? Demokratiakasvatus ei voi olla vain tiedon ammentamista; avainkysymys on, syntykö nuorelle kotona, koulussa ja yhteiskunnassa kokemus, että häntä kuunnellaan, hänen mielipiteitään arvostetaan ja hänellä on mahdollisuus vaikuttaa asioihin.

Ammattikorkeakoulututkimuksen suorittaa runsas neljäsosa aikuistuvista uusista ikäluokista. Ammattikorkeakouluopetus todennäköisesti tukee yhteiskunnasta kiinnostuneita, mutta joutuvatko esimerkiksi teknisesti suuntautuneet nuoret pohtimaan opintojensa aikana omaa rooliaan ja vaikutusmahdollisuuksiaan? Uuden tieto- ja viestintäteknologiankin tulisi vahvistaa opiskelijoiden kuulluksi tuleamista, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä.

Aalto-Matturin mukaan yliopistojen, ammattikorkeakoulujen, tutkimuslaitosten ja järjestöjen olisi huolehdittava siitä, että niiden piirissä syntyvä akateeminen ja soveltava tutkimus löytäisi tiensä järjestöjen ja hallinnon kehittämistyön tueksi.

Aaro Harjun mukaan järjestötoiminnan ammattimaistuminen on muuttanut kansalaistoiminnan tekemisen luonnetta. Kansalaistoiminnan sekä yksityisen ja julkisen sektorin työelämän kieli ovat yhtenäistyneet.

Harjun mukaan järjestötoiminnan ideaali on, että kaikki on toivotettu tervetulleiksi ja huonoakin tekemistä tai suoranaista osaamattomuutta on siedetty. Jo nyt eräisiin järjestöihin voi päästä mukaan vain jäsenten suosituksesta. Vastaavia ”valintakriteerejä” otettaneen käyttöön yhä useammassa järjestössä. Missä toimivat ne, jotka eivät kelpaa mukaan näihin järjestöihin, vai jäävätkö he kokonaan kansalaistoiminnan ulkopuolelle? Palveluja tuottavissa järjestöissä kitkaa on syntynyt myös jonkin verran palveluiden tuottamiseen keskittyneiden työntekijöiden ja järjestötyöntekijöiden välillä.

Ammattikorkeakoulut voivat Harjun mukaan parhaiten osallistua kansalaistoiminnan kehittämiseen tarjoamalla laadukasta tutkintokoulutusta ja monipuolista jatko- ja täydennyskoulutusta. Toiseksi, ammattikorkeakoulut voivat tarjota järjestöille kehittämistyön tukea. Kolmanneksi, hanke- ja projektitoiminnassa ammattikorkeakoulut voivat olla suureksi avuksi toiminnan ammattimaistamisessa.

Kansalaistoiminnan edistäminen opiskelijatoiminnassa ja ammattikorkeakoulujen toiminnassa

Toisessa luvussa tarkastellaan kansalaistoiminnan edistämistä ammattikorkeakoulujen toiminnassa. **Sabina Mäen** mukaan ammattikorkeakouluopiskelijat ovat lunastaneet lyhyen olemassaolonsa aikana kiitettävästi paikkansa kansalaisyhteiskunnassa sekä omissa korkeakoulu yhteisöissään. Opiskelijat valvovat etujaan koulutus- ja sosiaalipoliittisissa asioissa, järjestävät omaehtoista kulttuuri- ja hyvinvointitoimintaa ja osallistuvat myös vertaistuutorinnin koordinointiin yhteistyössä ammattikorkeakoulujen kanssa. Ammattikorkeakouluopiskelijat ovat omaksuneet paljon perinteikkään ylioppilasliikkeen toimintatapoja, mutta ryhmä on muokannut myös aivan uutta toimintakulttuuria omista lähtökohdistaan.

Silti ongelmiakin on ollut. Ammattikorkeakouluja edeltäneiden opistojen osallistumisen perinteet, opintoaikojen rajoitukset sekä pienet resurssit ovat niitä haasteita, joita opiskelijatoiminta on ammattikorkeakouluissa kohdannut. Opintonsa aloittavilla saattaa siintää kirkkaana mielessä ammatillisen korkeakoulutuksen lupaama tehokas ja suora putki työelämään – korkeakouluun ei tulla kasvamaan kansalaisvaikuttajina.

Mäen mukaan voidaan sanoa, että mitä pienemmät resurssit opiskelijakunnalla on, sitä pienempi on varsinaisen kansalaisvaikuttamisen osuus opiskelijakunnan toiminnasta. Perustoimintansa, taloutensa sekä asemansa vakiinnuttaneet opiskelijakunnat ovat voineet suunnata ylimääräisiä panoksia esimerkiksi paikalliseen ja valtakunnalliseen vaikuttamistyöhön sekä parempiin opiskelijapalveluihin.

Susanna Hyväri tarkastelee artikkelissaan kansalaistoimintaan suuntautumista sosiaali-, terveys- ja kirkon alan opinnäytetöissä. Vaikka oppilaitoksella on hyvin monipuolisia tapoja tuoda esiin kansalaistoimintaan kuuluvia aiheita näyttää siltä, että opiskelijoiden oma suuntautuneisuus on merkittävä. Opintoja edeltävä osallistuminen järjestötyöhön, vapaaehtoistoimintaan ja vertaisryhmiin antaa useimmiten kimmokkeen suuntautua opinnäytetyössä juuri näihin aiheisiin. Kansalaisjärjestöt ja esimerkiksi seurakunnat osaavat myös hyödyntää heille tuttuja opiskelijoiden palveluja kun halutaan tehdä pienimuotoisia selvityksiä ja kartoituksia kansalaistoiminnasta.

Hyvärin mukaan kansalaistoiminta tarjoaa opiskelijoiden kokemusten mukaan hyvät lähtökohdat sosiaali- ja terveysalan ammatillisiin perusvalmiuksiin. Ihmisten kohtaamista heidän arjessaan, vuorovaikutukseen pääsemistä, erilaisten ryhmien vetämistä ja toiminnan organisointia on suhteellisen helppoa opiskella erilaisissa epämuodollisissa kohtaamisissa ja ryhmätilanteissa muiden muassa vertaisryhmätoiminnassa. Haasteena on kuitenkin se, että ymmärrys sosiaali- ja terveysalan järjestötyöstä ja siihen kuuluvista valmiuksista ei rakennu opiskeluprosessissa kovin systemaattisesti.

Pirita Jupin mukaan koskaan aikaisemmin yksittäisen ihmisen tai pienen kansalaisryhmän ei ole ollut mahdollista saada ääntään kuuluviin ainakin potentiaalisesti jopa miljoonille

ihmisille kuin nykyisessä television ja internetin hallitsemassa maailmassa. Viime vuosina blogit ja wikit sekä Facebookin, MySpacen, YouTuben ja IRC Gallerian tapaiset palvelut mahdollistavat yhtälailla verkostoitumisen ja yhteydenpidon jo entuudestaan tuttuihin ihmisiin kuin myös uusien, esimerkiksi yhteisille intresseille, ideologioille, musiikkimaulle tai harrastuksille perustuvien yhteisöjen muodostamisen.

Silti ruohonjuuritason kansalaistoimijoiden ei välttämättä ole helppoa saada läpi omia viestejään eliitin hallitsemassa julkisuudessa. Vaikka joukkoviestimissä on nykyään havaittavissa tietoista pyrkimystä tuoda esiin kansalaisten aiheita, näkökulmia ja ääniä, näyttävät oma-aloitteisesti aktivoituvat kansalaiset silti helposti leimautuvan mediajulkisuudessa ”aktivisteiksi” ja ”äänekkääksi vähemmistöksi” – joksikin muuksi kuin tavallisiksi kansalaisiksi.

Yksinkertaisimmillaan ammattikorkeakoulujen on mahdollista tukea kansalaistoimijoiden mediakompetenssin kehittymistä tarjoamalla opintojaksoja, joilla kansalaistoimijat saavat tiedollisia ja taidollisia perusvalmiuksia median hyödyntämiseen. Yhteistyö ammattikorkeakoulujen ja kansalaistoimijoiden välillä voi toteutua sekä opinnäytetyönä toteutettavissa kehittämishankkeissa että laajemmissa viestinnän tutkimus- ja kehittämishankkeissa. Ammattikorkeakoulu voi palvella kansalaistoimijoita kouluttamalla perusopetuksessaan yhteiskunnallisesti ja eettisesti vastuullisia toimittajia, jotka tuntevat sekä kansalaisyhteiskunnan toimijat että kansalais- ja yhteisölähtöiset työtavat ja haluavat työssään tuoda esiin myös vaiennettujen ihmisryhmien äänet.

Pekka Kaunismaa ja **Kimmo Lind** kysyvät, tarvitaanko järjestöissä generalisteja vai specialisteja. Kirjoittajien mukaan järjestöalan osaamiskenttä muodostuu kaksoispoolista, jonka toisessa päässä on substanssialan osaaminen ja toisessa päässä yleisosaaminen. Artikkelia varten kerättiin empiirinen aineisto MOL:n sivuilta järjestötyönantajien rekrytointi-ilmoituksista. Järjestöihin rekrytointi hakuilmoituksissa tapahtuu varsin kirjavalta koulutuspoljalta. Varsinkin järjestöjen ja liittojen johtajien rekrytoinnissa koulutusedellytykset pidetään väljinä, peräti 40 prosentissa puuttui koulutusvaatimus.

Kaunismaan ja Lindin mukaan järjestötyön ammattimaistuminen – siltä osin kuin sillä viitataan erottautumiseen vapaaehtoistoiminnasta – on selvä. Järjestötyö määrittyy selvästi ammattimaisin termein. Järjestötyö määrittyy säännöllisen ajankäytön, työn paikan, resursien, edellytettävän tietotaidon, työn tehokkuuden ja laadun, vastuun ja toimivallan suhteen. Nämä ovat vapaaehtoistoiminnassa useimmiten määrittymättömiä.

Aarno Lehmusto ja **Tapio Mäkelä** kysyvät artikkelissaan, kuinka hyvin edes tiedämme, millainen on oman kuntamme tai maakuntamme kolmas sektori ja millaisia yhteisöjä siellä toimii? Ammattikorkeakoulujen tulisi tunnistaa järjestöjen rooli omissa tutkimus- ja kehitystyön strategioissaan ja jäsentää roolinsa järjestöjen kehittämisessä.

Yhteisiksi kehittämisalueiksi artikkelissa jäsentyy järjestöjen toimintakulttuurin ja toimintatapojen kehittäminen, sidosryhmäjohtaminen, taloushallinto ja rahoitus, tiedottaminen sekä kehittämistoiminta ja arviointi. Artikkelissa nostetaan esille ”heiveröinen” toiminta. Monet järjestöt ovat pienen kokonsa, vähäisten voimavarojensa, vaikeiden toimintaolosuhteidensa tai muiden syiden johdosta talousyksikköinä erityisen haavoittuvia, mutta siksi ne ovat kehittämiskohteina erityisen kiitollisia.

Lehmuston ja Mäkelän mukaan aivan oma kokonaisuutensa on kansainvälinen yhteistyö kolmannen sektorin kehittämiseksi. Tässäkin on otettu ensimmäiset askeleet ja kokemukset

ovat olleet rohkaisevia. Euroopan Unionin sisällä on niin vanhoja kuin uusia jäsenmaita, jotka voivat oppia paljon toisiltaan. Etelä- ja Keski-Euroopassa on tunnetusti paljon pidemmät perinteet julkisen sektorin ja kolmannen sektorin kumppanuudesta ja myös yhteistyö yritysten ja yrittäjien kanssa on poikanut mielenkiintoisia yhteistoimintamalleja, joista ainakin osa on sellaisenaan siirrettävissä Suomeen.

Esimerkkitapauksia ammattikorkeakoulujen ja järjestöjen yhteistyöstä

Kirjan kolmannessa luvussa on lukuisia esimerkkejä ammattikorkeakoulujen ja järjestöjen yhteisistä hankkeista. Artikkeleissa on hanke-esittelyjen lisäksi tärkeitä linjauksia kansalais-toiminnan opetukseen ja kehitystyöhön ammattikorkeakouluissa.

Rauni Leinonen ja **Raila Arpala** kuvaavat Kajaanin ammattikorkeakoulun yhteistyötä Mielenterveyden Keskusliitto ry:n kanssa. Yhteistyökumppaneina ovat olleet muun muassa Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Nimettömät Alkoholistit (AA-ryhmät), Suomen Mielen-terveysseura ja Mielenterveyden Keskusliitto. Kirjoittajan mukaan uusien toimintatapojen ja -mallien kehittäminen edellyttää uudenlaisten työvälineiden luomista ja omaksumista.

Tapio Myllymaa tarkastelee opettajan ”seikkailuja yhdistyssektorilla” ja kantapään kautta saatujen kokemusten hyödyntämistä opetuksessa Satakunnan ammattikorkeakoulussa. Artikkelissa esitellään Tukiranka ry:n perustamista ja toiminnan kehittymistä sekä Laadukasta kulttuuria vapaaehtoistyöhön (LAKU) -hanketta, jossa hallinnoijana oli Suomen Mielen-terveysseura.

Juhana Kokkonen kuvaa Metropolian aikoinaan Stadiassa alkanutta hanketta, jonka tavoite on tutkia online-videon käyttöä kansalaisvaikuttamisen välineenä. Kirjoittajan mukaan ammattikorkeakoulut voisivat hyödyntää avoimen lähdekoodin projekteja samanaikaisesti opetuksessaan ja oman toimintansa alustoina.

Katja Komosen ja **Sari Miettisen** artikkelissa tarkastellaan nuorten kansalaisvaikuttamisen edistämistä Etelä-Savossa vuonna 2007 toteutetussa ”Osallistuva nuori – Osaavampi Etelä-Savo”-hankkeessa. Mikkelin ammattikorkeakoulun hallinnoiman, Euroopan sosiaalirahaston ja Itä-Suomen lääninhallituksen rahoittaman hankkeen tavoitteena oli lisätä nuorten kansalaisvaikuttamista ja tuottaa osallistumis- ja vaikuttamiskokemuksia nuorten omassa elinympäristössä, erityisesti vapaa-aikana ja järjestöissä.

Voitto Kuosmanen ja **Tuula Huttunen-Koivumaa** kuvaavat Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun toiminta-alueen Majakka-hanketta, joka on onnistunut kokoamaan hajanaisen, paljon erityisosaamista sisältävän, järjestökentän yhteistoimintaan. Majakka on edistänyt järjestöjen yhteistoimintaa ja me-hengen kasvua muun muassa määrätietoisien kehittämis-työn, tapaamisten, neuvonnan, ohjauksen ja konsultaation keinoin.

Kati Hinkkasen mukaan Tampereen ammattikorkeakoulu (TAMK) on havainnut yhteistyön yhdistysten kanssa oivaksi toimintatavaksi kehitysyhteistyössä. Esimerkeiksi hän ottaa viimeisimmät TAMK:n ja yhdistysten väliset tiedotusprojektit ”Kuivakäymälöitä ja kehitysyhteistyötä” ja ”Kehityksmaat tutuiksi insinööreille”.

Vesa Nuorva tarkastelee, kuinka kansalaistoiminnasta syntyy kansanopisto ja sitä kautta ammattikorkeakoulun yksikkö. Tänä päivänä koulutus vastaa yhteiskunnassa ja työelämässä

ilmenneeseen osaamistarpeeseen eikä enää palvele suoranaisesti kansalaisliikettä. Kuitenkin voidaan olettaa, että joitakin opiston syntyyn vaikuttaneen hengenliikkeen ja kansalais-toiminnan sydänäänistä välittyy nykyisenkin ajan ammattikorkeakouluopiskelijoille sosiaalialan tai humanistisen ja kasvatusalan koulutusohjelmissa.

Sanna Pylkkänen kuvaa Preventiimiä, joka on opetusministeriön rahoittama ja Humanistisen ammattikorkeakoulun hallinnoima nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus, jonka toiminta käynnistyi Etelä-Suomen alueella vuonna 2003 ja laajentui vuonna 2008 valtakunnalliseksi nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskukseksi. Preventiimillä on lähes 40 kirjallisen sopimuksen tehnyttä kumppanuusorganisaatiota, jotka edustavat kuntien nuoriso- ja vapaa-aikatoimia, järjestöjä ja oppilaitoksia.

Juha Majasaari ja **Erja Turunen** kuvaavat yhteistyössä toteutettua ”Yhteisöviestintä ja talousjohtaminen” -pilottikoulutusta Keski-Suomen alueella sijaitsevien yhdistysten toimijoille. Pilottikoulutus järjestettiin Humanistisen ammattikorkeakoulun ja Jyväskylän ammattikorkeakoulun sekä alueen järjestöjä ja niiden koulutusta tukevien Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry:n ja Keski-Suomen Liiton kanssa yhteistyönä. Koulutuksen suunnittelussa, markkinoinnissa ja toteutuksessa yhdistyvät tuloksekkaalla ja tehokkaalla tavalla koulutustoiminnan erityisosaaminen, alueellisten verkostojen tunteminen ja koulutukseen osallistuvien järjestötoimijoiden tarpeiden ja taustayhteisöjen tuntemus.

Leila Hoikkala, **Terhi Taajamo** ja **Sanna Peltonen** kuvaavat Lahden Perhe -hanketta, jonka tarkoituksena oli lapsiperheiden palvelujen moniammatillisen ja monitoimijaisen kumppanuuden kehittäminen ja toteuttaminen 2005-2007. Lahden ammattikorkeakoulun hankkeen tavoitteena oli monella tavalla ylittää rajoja julkisten perhepalveluiden, koulutusorganisaatioiden ja kansalaisjärjestöjen välillä. Hankkeen tärkeimpiä kumppaneita olivat perheet, joita pyrittiin kannustamaan verkottumiseen ja osallisuuteen toiminnan kehittämiseksi.

Mona Bischoff kuvaa Elävää Kirjastoa, joka on menetelmä, jonka tarkoituksena on edistää dialogisuutta ja moniarvoista yhteiskuntaa. Nuorisotyön kattojärjestö Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ry. on valtakunnallinen nuorisotyön palvelu- ja vaikuttajajärjestö, joka on kehittänyt Elävä Kirjasto -konseptia. Ammattikorkeakoulu Sydvästin (nykyään ammattikorkeakoulu Novia) Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelmassa on käytetty tätä menetelmää viime vuosina.

Kirsi Hämäläinen kuvaa, kuinka Lahden ammattikorkeakoulussa erikoistumisopinnot laitettiin palvelemaan liikunnan ja urheilun järjestökoulutuksen tarpeita. Valmentaja- ja ohjaajakoulutuksen kehittämisestä Suomessa vastaa vuonna 2005 perustettu Valmentaja- ja ohjaajakoulutuksen kehittämisshanke (Vok). Hankkeessa toimivat yhdessä keskeiset valtakunnalliset urheilu- ja liikuntajärjestöt: Suomen Liikunta ja Urheilu, Olympiakomitea, Nuori Suomi, Suomen Kuntoliikuntaliitto ja Suomen Valmentajat.

Tony Addy kuvaa Diakin kansainvälistä, kolmannen sektorin toimintaan ja sosiaalialaan liittyvää koulutusohjelmaa ja sen yhteiskunnallisesta toimintakontekstista lähtevää tarvetta. Kansalaisyhteiskunnan Addy näkee välttämättömänä kenttänä julkisen ja yksityisen sektorin välissä, koska se auttaa intressien yhteensovittamisessa ja yksilöiden osallistamisessa sekä toimii demokratian oppimisalustana. Diakin yhteisöjen kehittämiseen ja sosiaalialaan keskittyvä englanninkielinen koulutusohjelma painottaa yhteiskunnan moninaisuutta ja kehittää opiskelijoiden taitoja toimia moniarvoisissa yhteisöissä. Koulutus myös kartuttaa omaehtoisen organisoitumisen kykyä sekä johtamistaitoja.

Käytännön esimerkit osoittavat, että kansalaistoiminta ei ole millään muotoa vierasta ammattikorkeakouluille. Päinvastoin: meneillään on nytkin laajoja kehittämis- ja koulutus-hankkeita. Kiitos kaikille kirjoittajille, jotka näin antavat merkittävän panoksen toiminnan seuraavaan kehittämisvaiheeseen. Lämmin kiitos myös Kim Lindbladille käännöksestä. Tunnustuksen ansaitsevat myös ne eri ammattikorkeakoulujen työntekijät, jotka ovat uutterasti osallistuneet hankkeen ohjausryhmän työhön. Ilman opetusministeriön ja oikeusministeriön tukea tätä hanketta eikä tätä kirjaa olisi syntynyt.

Helsingissä 12.12.2008

Toimittajat

Luku 1

Kansalaistoiminnan vahvistamisen perusteet

Kansalaistoiminnan vahvistaminen kansallisena haasteena

JORMA NIEMELÄ

Kansalaistoimintaa arvioidaan joskus puuhasteluna, jolla ei ole mitään merkitystä kunnan ammattilaisen ja ammattilaiseksi kasvamisen kannalta. Väitteeni on, että juuri ammattilaisen tulee ymmärtää ja usein myös taitaa kansalaistoiminnan ydinasiat.

Tarkastelen tässä artikkelissa ensin kansalais- ja järjestötoiminnan merkitystä erityisesti demokratian ja sosiaalisen hyvinvoinnin kannalta. Sen jälkeen tarkastelen kansalaiseksi kasvamista ja kasvattamista sekä kansalaiseksi kasvattamisen oikeutusta. Luon katsauksen korkeakoululainsäädäntöön ja sen puutteisiin sekä korkeakoulujen ajankohtaisiin, kansalaistoimintaan liittyviin hankkeisiin.

Lopuksi otan esille sen, millä kaikilla alueilla kansalais- ja järjestötoiminta näkyy ja tulisi näkyä ammattikorkeakouluissa.

Valtio ja kansalaistoiminta

Suomalaista kehittyvää ja vaurasta yhteiskuntaa olisi vaikea ymmärtää ilman sen perustana olevaa kansalaistoimintaa ja poliittista demokratiaa. Saatamme ajatella, että kansalaistoiminta on jotakin, jota valtiovallan pitäisi toimillaan synnyttää ja edistää. Suomalainen poliittinen demokratia ja tasavaltainen hallitusmuoto ovat kuitenkin syntyneet poliittisen kansalaistoiminnan tuotoksena. Ei niitä Venäjän tsaari meille luonut, vaikka tsaarinvallan hallinnon rakenteet olivat pohjana virkamieskunnan toiminnalle.

1800-luvun loppupuoli oli Suomessa suuren murroksen aikaa. Tsaarinvallan katveessa alkoi kulttuurinen, yhteiskunnallinen ja uskonnollinen murros. Herätysliikkeet, kristillissosiaaliset liikkeet, raittiusliike, työväenliike, nuorisoseuraliike ja liberaali valtioajattelu nostattivat eri yhteiskuntaluokista itsenäisiä, toimivia subjekteja, jotka oppivat ajattelemaan itsenäisesti, liittoutumaan keskenään ja ajamaan yhdessä asioita. Kaiken tämän seurauksena syntyi ja

kehittyi kansalaisyhteiskunta. Liikehdinnät olivat niin sanottuja esipoliittisia liikkeitä. Ne loivat pohjaa puoluelaitokselle, yleiselle äänioikeudelle – mukaan lukien meillä varhain toteutettu naisten äänioikeus – , poliittiselle demokratialle ja tasavaltaiselle hallitusmuodolle.

Kansalaisyhteiskunta on keskeisin ja oleellisin inhimillisen toiminnan ydin. Siellä yhdessä muotoutetaan poliittiset ja muut toiminnan päämäärät. Kansalaisyhteiskunta on luonut poliittisen valtion ja sosiaalipoliittisen hyvinvointivaltion taatakseen universaalit oikeudet kaikille kansalaisilleen.

Suomalaisessa kunnallisessa julkishallinnossa on ollut paljon kansalaisyhteiskunnan piirteitä – kuten muiden muassa tutkija Teppo Kröger on todennut. Varsinkin aiemmin kunnan asioita hoidettiin paljon luottamushenkilöpohjalta. Omasta isästäni muistan 1950- ja 60-luvuilta, että esimerkiksi rakennuslautakunnan jäsenyys ei merkinnyt vain lautakunnassa ”istumista” vaan konkreettista osallistumista kouluhankkeiden suunnitteluun ja niiden rakentamisen valvontaan.

Niin ikään julkishallinto on vaikuttanut kansalaisyhteiskunnan kehitykseen. Hyvänä esimerkkinä on kansakoulunopettajien nousu pappien ohelle henkiseksi johtajiksi 1800-luvun lopulla. He olivat mukana kansanliikkeissä, joissa säädyillä ei ollut enää aiempaa merkitystä. He opettivat rahvaalle taitoja toimia kansalaisyhteiskunnassa. Samalla he itse loivat toiminnallaan perustaa kansalaisyhteiskunnalle. (Rantala 2003.)

Sektorit ja niiden yhteys

Yhteiskunnalla on kolme perusulottuvuutta. Näkyvin on tietysti valtiollinen toiminta tai paremminkin julkinen sektori, jolla tarkoitetaan valtion ja kuntien toimintaa. On vaikea kuvitella pohjoismaista hyvinvointiyhteiskuntaa ilman dynaamista taloutta, elinkeinoelämää. Demokraattisen valtion syntymisen edellytys ja sen jatkon tae on elävä ja toimiva kansalaisyhteiskunta. Se on se ”kolmas sektori”, joka edellä kuvattujen prosessien vuoksi voisi itse asiassa olla se ”ensimmäinen sektori”.

Kaikki nämä sektorit ovat sidoksissa toisiinsa. Jos järjestö- ja kansalaistoiminta voitiin 1800-luvulla nähdä esipoliittisena liikehdintänä, niin edelleenkin järjestötoiminta on varsin usein oiva harjoittelukenttä poliittiseen toimintaan. Järjestöissä opitaan muotoilemaan tavoitteet ja toimimaan yhdessä niiden puolesta. Kysymyksessä ei tarvitse olla edes rekisteröitynyt yhdistys; yhtä hyvin kyseessä voi olla ad hoc -kansanliike tai nettiyhteisö. Julkista, siis valtiota ja kuntia, ohjataan demokratioissa kansanvallalla.

Viime aikoina on osoitettu, että talouselämä tarvitsee toimiakseen sosiaalista pääomaa, joka syntyy ja kehittyy kansalaisyhteiskunnassa ja ihmisten välisessä kaikinlaisessa vuorovaikutuksessa. Sosiaaliseen pääomaan liittyvät normit ja luottamus ovat niitä perusedellytyksiä, joita dynaaminen talouselämä tarvitsee.

Eriarvoisuus osallistumisessa

Demokratian tilaa ja osallistumista koskevien selvitysten perusteella meidän on kuitenkin syytä olla huolissamme kehityksestä. Äänestäminen ja osallistuminen ovat korkeammalla tasolla koulutettujen ja hyvinvoivien joukossa. Yhteiskunta voi revetä vaarallisella taval-

la. Meillä on asuma-alueita, joilla äänestysprosentti on pienempi kuin työttömyysprosentti. Nämä eivät ole keskenään irrallisia asioita. Ne, joilla ei ole taloudellista, koulutuksellista eikä sosiaalista pääomaa, ovat kadottamassa myös poliittisen valtansa. Jos mikään puolue ei kykene puhuttelemaan ja aktivoimaan köyhää ja marginalisoituvaa kansanosaa, siinä piilee yksi länsimaisten yhteiskuntien suurista vaaroista: tilan syntyminen populistisille, nationalistisille ja rasistisille poliittisille ryhmille.

Vaikka pidämme koulutusjärjestelmäämme tasa-arvoisena ja vaikka perustuslakimme 16. pykälän mukaan ”julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykijensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä”, käytännössä vanhempien koulutuksella on edelleen suuri vaikutus lasten koulutukseen. Yksilön elämässä koulutus korreloi työllistyvyyden lisäksi luonnollisesti talouteen mutta myös terveyteen, sosiaalisten suhteiden moninaisuuteen ja jopa siis poliittiseen pääomaan. Äänestysinto korreloi voimakkaasti koulutustason kanssa. Vähän koulutetut ovat menettäneet luottamuksensa poliittiseen vaikuttamiseen tai oman kantansa merkityksellisyyteen.

Erityisen suuria nämä kysymykset ovat maahanmuuttajaväestön parissa. Kykenemmekö luomaan järkevää maahanmuutto- ja siirtolaispolitiikkaa siten, että luomme edellytyksiä yhteiskunnalliselle eheydelle? Koulutuspolitiikka ja sen ratkaisut ovat tässä keskeisiä.

Kunta ja paikallistason hyvinvointipolitiikka

Yksi merkittävimmistä testiareenoista edellä olevaan on paikallinen taso. Kuntien tehtävien laajentuminen ja uudet johtamisideologiat veivät kuntajohtamista managerialistiseen suuntaan. Kansalais- ja järjestötoiminta on aivan uusien haasteiden edessä kuntarakenteen muuttuessa ja muiden muassa kilpailulainsäädännön jäykistäessä toimijoiden yhteistyösuhteita.

Kun vanha byrokraattinen, hierarkioihin perustuva kuntajohtaminen ei enää toimi nykyajassa, on turvaututtu markkinamekanismien apuun. Yksipuolinen markkinoiden käyttö johtaa herkästi kansalaisyhteiskunnan ja sen voimavarojen sivuuttamiseen. Siksi avain on verkostojohtamisessa, jonka kautta kaikkien osapuolien panos on hyödynnettävissä kuntalaisten hyvinvointiin. Tätä muutossuuntaa on kutsuttu siirtymiseksi hallinnosta (government) hallintaan (governance). Hallinnassa sosiaalinen, poliittinen ja taloudellinen ovat luovassa vuorovaikutuksessa. (Ks. Möttönen ja Niemelä 2008 ja 2005.)

Dramaattisten tapahtumien yhteydessä julkisuudessa keskustellaan yhteiskunnan palveluiden riittävydestä. Niistä on huolehdittava, mutta samalla on muistettava se, että alueilla, joissa asukkaat tekevät vapaaehtoistyötä, äänestävät ja viettävät aikaa ystävien kanssa, syntyvät lapset ovat vähemmän todennäköisesti alipainoisia, ovat vähemmän todennäköisesti koulupudokkaita ja ovat vähemmän todennäköisiä surmaajia tai tulevat surmatuiksi kuin lapset, joiden asukkaat eivät näin tee – ja tämä riippumatta siitä, ovatko lapset köyhiä vai rikkaita (ks. esim. Putnam, Feldstein ja Cohen 2003).

Tämä tutkijoiden toteamus saattoi tuntua vieraalta ennen Jokelan ja Kauhajoen tapahtumia. Näiden Suomessa tapahtuneiden väkivallantekojen jälkeen on puhuttu yhteisöllisyyden vahvistamisesta. Mikä tahansa yhteisöllisyys ei vahvista ”hyviä voimia”. Myös vihayhteisöt ovat yhteisöjä. Tarvitaan niitä myönteisiä normatiivisia viiteryhmiä (Bauman 1997),

joihin sitoudutaan, joihin vaikutetaan ja joiden myös annetaan vaikuttaa arvostukseemme ja käyttäytymiseemme.

Osallisuus tuottaa hyvinvointia, yhteisöjen, osallisuuden ja luottamuksen puute taas pahoinvointia. Hyypän (2002) suomenruotsalaisia yhteisöjä koskeneen tutkimuksen mukaan luottamuksellisella kansalaisaktiivisuudella ja terveydellä sekä siihen liittyvällä toimintakykyisyydellä on selkeä keskinäinen yhteys. Hyypän mukaan sosiaalinen pääoma lisäsi fyysistä ja psyykkistä terveyttä enemmän kuin yksilön omat henkilökohtaiset tiedot, taidot, kyvyt ja ominaisuudet eli niin sanottu inhimillinen pääoma.

Mutta samaa asiaa voidaan lähestyä myös toisesta suunnasta. Viime aikoina on syntynyt kokonainen empiiristen hyvinvointitutkimusten aalto, joka on osoittanut sosiaalisiin suhteisiin luottamuksensa menettäneiden ihmisten olevan hauraampia ja haavoittuvampia kuin muut. He sietävät heikommin erilaisia stressitilanteita ja he sairastuvat muita herkemmin. Sosiaalinen epäluottamus selittää sitä, ketkä päätyvät kasautuneisiin vaikeuksiin, ja lisäksi sitä, ketkä jäävät elämään tukien varaan vaikeuksien keskelle. Syrjäytymiseksi voidaan nimetä tilanne, jossa ihminen syystä tai toisesta on irtautunut yhteisöistä. (Kortteinen ja Elovainio 2006.)

Kansalaisten välisessä kanssakäymisessä tapahtuu muutoksia, joiden taustalla on tiedon hallitsemisen ja käytön muuntuminen. Tekniikan kehittyminen on synnyttänyt uuden sosiaalisen median. Sosiaalinen media tarkoittaa sisällön, yhteisöjen ja Web-teknologioiden liittoa. Uudet sovellukset ovat yleensä helppokäyttöisiä ja keveitä. Ne tarjoavat ihmisille mahdollisuuden vaivattomasti ilmaista itseään ja jakaa tuotoksiaan. Se muuttaa ja uudistaa kansalaisten yhteydenpitoa, osallistumista ja yhteisöllisyyttä. (Kangas ja Toivonen 2007.) Osa taloudestakin siirtyy verkkoihin (Tapscott ja Williams 2006). Verkko-yhteisöllisyys ei välttämättä tule perinteisen yhteisöllisyyden tilalle vaan sen rinnalle. Samalla digitaalinen lukutaitokin tai sen puute voivat tulla yhteiskunnallisia eroja synnyttäväksi – tai paremminkin vahvistaviksi.

Edellä olen lyhyin vedoin pyrkinyt kuvaamaan sosiaalisen osallisuuden, kansalaistoiminnan ja sosiaalisen ja terveydellisen hyvinvoinnin yhteyksiä. Olen myös kuvannut osallistumisen yhteyksiä poliittiseen demokratiaan, hallintoon ja talouselämään. Yhteisöllisyyden, osallisuuden, osallistumisen ja sosiaalisen pääoman kehitys on siis kansakuntamme oleellisia kohtalonkysymyksiä.

Siksi yhteisöllisyys tulisi ottaa hyvinvointipolitiikan keskeiseksi osatekijäksi. Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikat jakaisinkin kolmeen: on olemassa (sosiaali)poliittinen, yhteisöllinen ja sivistyksellinen hyvinvointistrategia (Niemelä 2009 [tulossa], ks. myös Niemelä 2003). Viimemainitulla tarkoitan ihmisen kasvuun liittyvää merkitysmailman kehittymistä ja jäsentymistä tapahtuipa se sitten terapiassa, koulutuksessa, taiteen kautta, uskonnon tietä tai luontaisissa kasvuprosesseissa.

Vaikka yhteisöllistä käytännön toimintamallia sovelletaan yhä uudestaan ongelmien lievittämiseen, se ei ole kuitenkaan vakiintunut pysyväksi osaksi esimerkiksi perussosiaalityön metodista osaamista (Matthies 2008). Yhteisöllisen lähestymisen oppiminen ei niinkään ole teknistä osaamista, vaikka käytännön vinkeistä onkin hyötyä: ”Ratkaisevaa ja haastavinta on uuden, kansalaisia rajatta kunnioittavan ja vain heidän voimavaroihinsa tukeutuvan ajattelun sisäistäminen”, tiivistää Aila-Leena Matthies.

Koulutus ja kansalaiseksi kasvaminen

Voiko koulutus ”tuottaa” insinöörin, joka on kehittynyt oman alansa ammattilaiseksi mutta ei kansalaisuuteen? Voiko koulutus ”tuottaa” sairaanhoitajan tai lääkärin, joka ei ymmärrä sosiaalisen osallisuuden ja terveyden yhteyttä? Voiko koulutus tuottaa nuorisotyöntekijän, joka suhtautuu ylimielisesti politiikkaan ja poliittiseen demokratiaan?

Miten maamme korkeakoululaitos vastaa tähän haasteeseen? Yliopistolaissa (27.6.1997/645) yliopistojen tehtäväksi on annettu sivistyksen edistäminen ja ”kasvattaa opiskelijoita palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa”. Uudessa lakiesityksessä muotoilu on samanlainen. Ammattikorkeakoulujen tehtävämääritys on tässä suhteessa surkea: Ammattikorkeakoululaissa (9.5.2003/351) on edellä mainittuun ulottuvuuteen vain perin väljästi liittyvä maininta siitä, että ammattikorkeakoulujen tehtävänä on ”tukea yksilön ammatillista kasvua”. Ammattikorkeakoululain muutosesitys (opm 7.10.2008) ei tuo muutosta liian kapeaan määritykseen.

Sivistystehtävä tulisi lakisääteisesti määrätä molemmille korkeakoulusektoreille. Sivistymisen prosessin eräs ulottuvuus on Seppo Niemelän (2008) mukaan kansalaiseksi kasvaminen. Ihminen ei käytä tietojansa, taitojaan ja harkintaansa vain omaksi hyödykseen vaan yhteiseksi hyväksi kansalaisena ja yhteisön jäsenenä.

Opiskelu ei ole – varsinkaan aikuisopiskelijan kohdalla – pelkästään ammattiin kouluttautumista. Se on myös oman itsen, persoonan ja koko elämän rakentamista. Opiskelulla tavoitellaan elämänhallintaa, sosiaalisia taitoja, johtamistaitoja ja muutoksiin sopeutumista. (Pyykkönen, Wahlgrén ja Virtanen 2008.)

Sosiaalisia taitoja opitaan ja harjoitellaan yhteisöissä. Siitä kehällisesti syntyy aktiivinen kansalaisuus ja siitä demokraattinen kansalaisuus. (Niemelä 2008.) Björn Wallén (2005) hahmottaa Ove Korsgaardin tukeutuen kansalaiskasvatuksen didaktista mallia, joka koostuu yhtäältä tiedosta ja ymmärryksestä, toiseksi arvoista ja ongelmista sekä kolmanneksi valmiudesta ja pätevyydestä. Demokraattisuus ei välttämättä synny myötäsyttyisesti. Tarvitaan tietoa ja ymmärrystä kansanvallan toiminnasta ja yhteisöllisyydestä. Esimerkiksi monikulttuuristuminen haastaa kansalaisia arvovalintoihin. Valmiuksissa ja pätevyyksissä on kyse niinkin yksinkertaisista asioista kuin kyvystä neuvotella ja käydä vuoropuhelua, kyvystä argumentoida, kyvystä ratkaista ristiriitoja ja kyvystä osallistua.

Kansalaiskasvatuksen eettinen oikeutus

Oikeutetusti on esitetty kysymys, eikö kansalaiskasvatus loukkaa yksilön vapautta osallistua tai olla osallistumatta, vapautta valita ideologinen kantansa tai pysyä puolueettomana jne. Onko koulutuksella oikeutta demokratia- ja kansalaiskasvatukseen? Eikö passiivisella ja vetäytyvällä ihmiselläkin ole ihmisarvonsa?

Koulutus ei voi syöttää tai sanella yksilölle arvoja ja valintoja. Ammattiin valmistautuvan on kuitenkin tiedettävä esimerkiksi hyvinvoinnin ja sosiaalisen osallistumisen yhteyksistä, hänellä on oltava neuvottelu-, argumentaatio- ja ristiriitojen ratkaisutaitoja ja hänellä tulee olla edellytyksiä tehdä itsenäisiä arvovalintoja.

Edelleen – jos aktiivisella kansalaisuudella on demokratiaan, sosiaaliseen pääomaan ja jopa yksilön hyvinvointiin merkittävä vaikutus – niin eikö yhteiskunnalla ole oman etunsa nimis-

sä oikeus pitää yllä normipainetta aktiiviseen kansalaisuuteen? Periaate on kirjattu myös perustuslain 14. pykälään: ”Julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon.” (Niemelä 2008.)

Voimme ajatella myös käänteisesti. Mitä jos demokraattiset instituutiomme romahtavat? Kuka ottaa vallan? Entäpä jos keskinäinen luottamus ja yhteistoiminta katoavat? Entäpä jos yhteiskunnasta tulee yksiköiden taistelukenttä vielä nykyistekin pahemmin?

Ammattilaiseksi kehittyminen edellyttää myös tietoja kansalaistoiminnasta. Lukuisilla aloilla kansalaisjärjestöillä on erittäin suuri rooli: liikunnan ammattilaisena ei voi toimia törmäämättä urheilujärjestöihin, sosiaalialalla järjestöt tuottavat merkittävän osan palveluista, kulttuurialalla on lukuisia järjestöjä jne. Kaikilla aloilla ovat omat ammattijärjestönsä.

Koulutuksen pitää tuottaa ja vahvistaa kansalaisosallistumisen tietoja ja taitoja, vaikka koulutus ei voikaan sanella, pitääkö insinöörin osallistua ay-toimintaan tai sosionomin asukas-yhdistyksen toimintaan.

Kansalais- ja järjestötoiminta korkeakouluissa

Matti Vanhasen I hallituksen aikana toimi kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma. Jo sen avausseminaarissa oikeusministeri Johannes Koskinen korosti erityisesti sitä, että ”viime vuosikymmeninä perus- ja aikuiskoulutuksessa taka-alalle jäänyt aktiivinen kansalaisuus oppimistavoitteena otetaan taas vakavasti”. (<http://www.minedu.fi/etusivu/arkisto/2004/2503/vaikuttaminen.html>)

Ohjelman toimesta alettiin kehittää alan yliopistollista kansalaistoiminnan tutkimusta ja koulutusta. Oikeusministeriön nimeämässä työryhmässä olin ammattikorkeakoulujen edustajana. Työryhmän jäsenenä annoin vahvan tukeni sille, että tiedekorkeakouluissa asia etenee. Perustelin asiaa asian tärkeydellä, toisaalta sillä Suomen tilanteella, että valtio-opin profes-suureja on – niin kuin pitääkin – useita, mutta ei yhtään kansalaistoiminnan professuuria.

Pyrin myös siihen, että työryhmässä olisi sen asettamissanoja väljemmin tulkiten otettu paremmin huomioon ammattikorkeakoulut. Niissä kuitenkin oli jo pitkään ollut koulutusohjelmia, joissa saattoi Bachelor-tasolle asti opiskella kansalaistoimintaa. Ammattikorkeakouluilla oli varsin paljon myös hanketoimintaa kansalaisjärjestöjen kanssa. Ammattikorkeakoulujen palveluksessa on myös useita tohtoreita, jotka ovat väitelleet kansalais- ja järjestötoiminnasta tai niitä sivuavista aiheista.

Ammattikorkeakoulut lähtivät sitten itse omatoimisesti laajalla rintamalla kehittämään omaa hankettaan. Niinpä syntyi Kansalaistoiminnan opetus, tutkimus ja kehittäminen ammattikorkeakouluissa -hanke. Projekti käynnistyi huhtikuussa 2006 ja se jatkuu vuoden 2009 loppuun. Humanistisen ammattikorkeakoulun koordinoiman hankkeen päärahoittajana toimii opetusministeriö. Hankkeen tarkoituksena on pureutua siihen, miten ammattikorkeakoulut voivat osaltaan kannustaa aktiiviseen kansalaisuuteen. Tavoitteena on myös entistä paremmin pystyä vastaamaan kansalaistoimintaan liittyvän järjestöjen palvelutoiminnan kehittämistarpeisiin. (<http://www.kansalaistoimintahanke.fi>.)

Kansalaistoimintahanke pyrkii hyvään yhteistyöhön Jyväskylän yliopiston kanssa. Jyväskylässä toimii jo kansalaisyhteiskunnan asiantuntijuuden maisteriohjelma ja tutkimuskeskus on kehitteillä. Joka toinen vuosi on tarkoitus, että tiede- ja ammattikorkeakouluväki kokoontuu yhteisille tutkimus- ja kehittämispäiville. Ensimmäiset järjestetään alkuvuodesta 2009. (Ks. <http://kans.jyu.fi/>)

Valtioneuvosto asetti lokakuussa 2007 kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan, jonka tavoitteena on järjestöjen ja viranomaisten välisen yhteistyön edistäminen. Neuvottelukunta on uusi, ja asetettiin nyt ensimmäistä kertaa. Neuvottelukunta seuraa kansalaisjärjestöjen aseman vahvistamiseksi tehdyn periaatepäätöksen toimeenpanoa sekä tekee aloitteita, antaa lausuntoja ja edistää tutkimustoimintaa. Tiede- ja ammattikorkeakouluilla on edustus niin neuvottelukunnassa kuin sen monissa jaostoissakin. (Ks. www.kansanvalta.fi)

Kansalaistoiminta ammattikorkeakoulujen koulutuksessa

Tutkintoon johtava koulutus.

Ammattikorkeakouluissa voi suorittaa järjestötoiminnasta Bachelor- ja Master-tasoisien tutkinnon. Muun muassa Humanistisen ammattikorkeakoulun, Mikkelin ammattikorkeakoulun, Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulun ja ruotsinkielisen Novian yhteisöpedagogin (AMK) koulutus antaa valmiudet kansalaistoiminnan ja nuorisotyön asiantuntija-, ohjaus-, kasvatus-, koulutus-, kehittämis- ja organisointitehtäviin järjestöissä. HUMAKissa voi suorittaa myös Master-tason tutkinnon.

Useiden ammattikorkeakoulujen liikunnan koulutusohjelmissa on vahvasti esillä järjestötoiminta. Perustuuhan liikunta-ala Suomessakin laajasti järjestötoimintaan. Esimerkiksi Haaga-Helian sekä ammattikorkeakoulu- että ylemmässä ammattikorkeakoulututkinnossa tavoitteena on se, että kykenee toimimaan myös kansalaisjärjestöjen palveluksessa.

Diakonia-ammattikorkeakoulun sosiaalialan englanninkielinen koulutusohjelma (Degree Programme in Social Services) palvelee eurooppalaisten lisäksi muun muassa aasialaisia ja afrikkalaisia opiskelijoita, se on luonut yhteisöjen kehittämiseen perustuvan koulutusohjelman (community development work). Koulutusohjelmaa suunnitellaan parhaillaan siirrettäväksi Tsekinmaalle palvelemaan keskisen ja itäisen Euroopan sosiaalialan koulutustarpeita.

Edellä olevat koulutukset johtavat korkeakoulututkintoon. Niiden lisäksi muissa koulutusohjelmissa ja myös opettajankoulutuksessa otetaan vaihtelevassa määrin kansalais- ja järjestötoiminta huomioon. Tavoitteena on, että kaikissa koulutusohjelmissa kansalaiseksi kasvamisen ja perustietous kansalaistoiminnasta tulisivat ainakin jossakin määrin varmistetuiksi. Hyvän pohjan toiminnalle antaa se, että kun ammattikorkeakoulujen opettajien pakollisena valintakriteerinä on työelämäkokemus, osa opettajista on hankkinut sitä muun muassa järjestöjen palveluksessa. Järjestöjen työntekijöitä käytetään myös tuntiopettajina.

Ammattikorkeakoulujen kansalaisyhteiskunnasta ja järjestötoimintaa koskevia sisältöjä ja tavoitteita on kuitenkin tarkoitus jäsentää ja täsmentää. Tämä kirja on siitä yksi esimerkki.

Lisä- ja täydennyskoulutus.

Toistaiseksi ei ole olemassa kattavaa selvitystä siitä lisä- ja täydennyskoulutuksesta, jota ammattikorkeakoulut toteuttavat järjestöjen kanssa yhdessä suunnitellen. Monilla koulutusaloilla on kuitenkin arkipäivää ottaa mukaan suunnitteluun ja toteutukseen järjestöjen

edustajia. Osa tästä koulutuksesta johtaa vaatimaan specialiteettiä. Esimerkiksi Suomen Mielenterveysseura ja Diakonia-ammattikorkeakoulu järjestävät yhdessä erityistason perheterapiakoulutusta.

Kansalaistoiminta ammattikorkeakoulujen tutkimus-, kehitys- ja aluekehitystoiminnassa

Ammattikorkeakoulujen arkipäivää on se, että tutkimus- ja kehityshankkeita suunnitellaan ja toteutetaan usein joko alan järjestöjen kanssa tai sitten siten, että järjestöt ovat yhtenä asiantuntijaosapuolena suunnittelussa. Hanketoiminnassa yhteistyökumppaneina on kotimaisia, kansallisia ja toisinaan myös kansainvälisiä järjestöjä.

Otan jälleen esimerkin omasta ammattikorkeakoulustani. Järjestöjen omistamassa ja järjestöjen kanssa laajaa yhteistyötä tekevässä Diakonia-ammattikorkeakoulussa tutkimus- ja kehitystoiminta on jäsennetty kolmeen hankekorin, joille on luotu omat tutkimus- ja kehitysohjelmat. Näitä ovat kirkko-, hyvinvointipalvelut- ja kansalaisyhteiskuntaohjelmat.

Järjestöjen palveleminen luo aivan omat erityishaasteensa ammattikorkeakoulujen henkilöstölle. Kompetenssivaatimuksena on ensinnäkin järjestöosaaminen. Tuoko järjestötoiminta jonkin erityispiirteen tai -ulottuvuuden esimerkiksi hyvinvointipalveluihin? Kehitetäänkö järjestötoimintaa kuin yrityksiä tai kuten kunnallista toimintaa? Mikä on järjestöjen ominta aluetta ja mitä ne voivat tuoda palvelujärjestelmään? Ellei kansalaistoiminnasta ole riittävää tiedollista, teoreettista ja näkemyksellistä pohjaa, kadotetaan järjestötoiminnan ja järjestöjen palveluiden omaleimaisuus ja niihin kätkeytyvät mahdollisuudet. (Ks. keskustelusta mm. Möttönen & Niemelä 2005 ja Kaunismaa & Lind tässä teoksessa.)

Toisena kompetenssialueena on substanssiosaaminen. Ammattikorkeakoulujen opettajien vaatimuksena on korkeakoulututkinto, joka toistaiseksi on pääsääntöisesti tiedeyliopistossa suoritettu maisterin, lisensiaatin tai tohtorin tutkinto, pedagogiset opinnot ja vähintään kolmen vuoden työelämäkokemus. Tutkinnot ja työelämäkokemus ovat monilta aloilta, joten tietoa ja kokemusta löytyy. Nykyaikainen työelämä, myös järjestöissä, kehittyy dynaamisesti. Tutkimus tuo jatkuvasti uutta tietoa. Suurena haasteena ammattikorkeakoulujen henkilöstölle onkin jatkuva työelämäpäivitys.

Kolmas kompetenssialue on kehittämisoosaaminen. Nykyisin puhutaan paljon myös innovaatiotoiminnasta. Järjestöt ovat olleet usein innovaatiotoiminnan uranuurtajia, koska niiden toiminnassa täyttyvät luovalle, uutta tietoa tuottavalle ja innovatiiviselle organisaatiolle tyypilliset piirteet (Möttönen & Niemelä 2008; Vesterinen 2005). Järjestötoiminnan ymmärtäminen ja sen toimialan substanssiosaaminen eivät tuota vielä innovatiivista kehittämisenäkökulmaa. Tarvitaan kehittämisoosaamista. Ne haasteet, joiden edessä yhteisöinä, kansakuntina ja maailmana olemme, tuo kehittämiseen myös aikaisempaa vahvemman eettisen vaateen.

Antti Hautamäen (2008) mukaan kestävä innovointi perustuu eettisesti, sosiaalisesti, taloudellisesti ja ympäristöllisesti kestäville periaatteille. Innovaatiotoiminnan sosiaalisen ulottuvuuden painottaminen edellyttää monissa tilanteissa juuri kansalaisuuden vahvistamista ja yhteisöjen toimivuudesta huolehtimista.

Ammattikorkeakouluille on asetettu myös aluevaikuttamisen vaade. Luontevaa on, että myös sillä ulottuvuudella kansalais- ja järjestötoiminta otetaan huomioon.

Opiskelijakunta- ja muu opiskelijatoiminta

Ammattikorkeakouluissa on opiskelijakuntia. Niihin voivat kuulua ammattikorkeakoulun päätoimiset opiskelijat ja opiskelijakunnan jäsenikseen hyväksymiä muita ammattikorkeakoulun opiskelijoita.

Opiskelijakuntien laissa mainitut tavoitteet ovat kansalaistoiminnan kannalta oikeita ja yleisiä: ”Opiskelijakunnan tehtävänä on myös toimia jäsentensä yhdyssiteenä ja edistää heidän yhteiskunnallisia, sosiaalisia ja henkisiä sekä opiskeluun ja opiskelijan asemaan yhteiskunnassa liittyviä pyrkimyksiään” (Ammattikorkeakoululaki 42 a §).

Eräänä konkreettisenä vaikutusmuotona on se, että opiskelijakunnat valitsevat edustajansa ammattikorkeakoulun hallitukseen ja joihinkin muihin monijäsenisiin toimielimiin. Mikä painoarvo opiskelijoiden näkemyksille annetaan, saattaa vaihdella ammattikorkeakouluittain.

Ammattikorkeakoulun opiskelijakunnalla on itsehallinto. Opiskelijakunnan tehtävien toteuttamisesta aiheutuvat menot suoritetaan opiskelijakunnan omaisuudesta ja toiminnasta saatavilla tuloilla sekä jäsenmaksuilla, joita opiskelijakunnalla on oikeus määrätä jäsentensä suoritettaviksi. Mantereen ammattikorkeakoulujen jäsenmäärät vaihtelivat 550 ja 5 500 välillä keväällä 2008. Jäsenyysprosentteja koko opiskelijakunnista ei ole laskettu (Kangasmuukko 2008).

Ammattikorkeakoulujen tehtävä onkin edistää opiskelijakuntien toimintaa ja nähdä ne tärkeinä sekä ammattikorkeakoulun että myös kansalaiskasvatuksen kannalta. Terttu Kauranen (2008) selvitti, miten ammattikorkeakoulut tukevat opiskelijakuntiaan. Opiskelijakunnalle annettavaa tukea koskevaan tiedusteluun vastasi 12 ammattikorkeakoulua. Vastauksista kävi ilmi, että ammattikorkeakoulun antamat avustukset ja palvelujen ostot olivat jäsenmaksujen lisäksi pääasiallinen tulonlähde useimmille opiskelijakunnille. Osa opiskelijakunnista hankki tuloja myös esimerkiksi järjestämällä erilaisia tapahtumia.

Ammattikorkeakoulut myönsivät opiskelijakunnilleen avustuksia tai tukea seuraaviin kohteisiin:

- yleinen toiminta-avustus, ei tarkemmin määriteltyä käyttökohdetta, tämä kattaa esimerkiksi pääsihteerin palkkauskustannukset,
- avustus tai ostopalvelusopimus opiskelijatutoroinnin tai kansainvälisiin toimintoihin liittyvien palvelujen järjestämiseksi,
- kohdennetut avustukset muihin kohteisiin, esimerkiksi liikuntapäivät tai opiskelijalehden julkaiseminen,
- toimitilat ja laitteet, useimmiten tilat ja atk-laitteet on luovutettu veloituksetta opiskelijakunnan käyttöön.

Vain harva ammattikorkeakoulu käytti yleistä toiminta-avustusta yksinomaisten tapana tukea opiskelijakuntaa. Useimmat ammattikorkeakoulut käyttivät yhdistelmää, jossa toiminta-avustuksen lisäksi maksettiin opiskelijakunnan pääsihteerin palkka tai ostettiin esimerkiksi tutortoimintaan liittyviä palveluja opiskelijakunnalta. Edelliseen vuonna 2006 tehtyyn kyselyyn verrattuna yleisen toiminta-avustuksen ja palvelusopimukseen perustuvan tuen yhdistelmä näyttäisi yleistyneen ja pienten, erillisten kohdeavustusten käyttäminen opiskelijakuntien tukemisessa pienentyneen.

Lähes kaikki kyselyyn vastanneet ammattikorkeakoulut antoivat opiskelijayhdistyksen käyttöön veloituksetta toimitilat. Yksi ammattikorkeakoulu ilmoitti perivänsä tiloista omakustannushintaista vuokraa. Lisäksi opiskelijakunnat saivat usein käyttöönsä koneita ja laitteita. (Kauranen 2008.)

Yliopistojen ylioppilaskunnalla on vanhastaan ollut historiallinen kasvatus- ja kansalaisaktiivisuustehtävä. Ylioppilaskunta aktivoi jäsenistöään osallistumaan ja kehittämään yhteiskuntaa toimimalla erilaisten aatteiden ja visioiden luojana sekä keskusteluareenana. Tuoreen yliopistolakiluonnoksen 2 §:n mukaan yliopiston tehtävänä on muun ohella kasvattaa opiskelijoita palvelemaan isänmaata ja yhteiskuntaa.

Ylioppilaskunta on vastannut käytännössä suurelta osin tästä yliopistolle kuuluvasta kasvatustehtävästä, mikä muodostaa hallinnollisen sidoksen oheen aatteellisen sidoksen yliopiston ja ylioppilaskunnan välille. Tämän vuoksi uuden yliopistolain ehdotettavan pykälän 1 momentin mukaan ylioppilaskunnan tehtävänä olisi osallistua lain 2 §:ssä säädetyn yliopiston kasvatustehtävän hoitamiseen valmistamalla opiskelijoita aktiiviseen, valveutuneeseen ja kriittiseen kansalaisuuteen. (Opm 14.8.2008.)

Esitys on hyvä. Samanlainen kirjaus tulisi saada ammattikorkeakoululainsäädäntöön. Kansalaistoiminnan vahvistaminen on ajankohtainen ja yhteinen haaste ammattikorkeakouluille, niiden opiskelijakunnille, opetusministeriölle ja kaikille alan toimijoille.

Lopuksi

Ammattikorkeakoulut ovat työskennelleet laajasti tutkintoon johtavassa koulutuksessa, lisä- ja täydennyskoulutuksessa, tutkimus- ja kehitystoiminnassa sekä aluekehityksessä kansalaistoiminnan ja kansalaisuuskysymysten edistämiseksi. Yhteistyö kansalaisjärjestöjen kanssa on vaihdellut kiinteästä ja pitkäjänteisestä yhteistyöstä niiden sivuuttamiseen ja unohtamiseen.

Tämä koulutuksen osa-alue on ollut kuitenkin kaiken kaikkiaan koordinoimatonta ja osin varsin jäsentymätöntä. Kansalaistoimintahanke ja tämä kirja pyrkivät antamaan perusjäsenystä niin pedagogiselle kuin toiminnalliselle kehittämistyölle.

Ammattikorkeakoululain mahdollisesti tulevassa kokonaisuudistuksessa kansalaiseksi kasvaminen ammattikorkeakoulujen sivistystehtävänä tulisi ottaa selkeästi esille. Ammattikorkeakoulujen itsensä on otettava tämä tehtävä vakavasti – määritettiinpä se lainsäädännössä tai ei.

Lähteet

- Ammattikorkeakoululaki (9.5.2003/351) sekä luonnos hallituksen esitykseksi Eduskunnalle laiksi ammattikorkeakoululain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta. Opetusministeriö 7.10.2008.
- Bauman, Zygmunt (1997): Sosiologinen ajattelu. Tampere: Vastapaino.
- Hautamäki, Antti (2008): Kestävä innovointi. Innovaatiopolitiikka uusien haasteiden edessä. Sitran raportteja 76.
- Hyypä, M. (2002): Elinvoimaa yhteisöstä. Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kangas, Petteri & Santtu Toivonen: Sosiaalinen media tarvitsee päteviä liiketoimintamalleja. Helsingin Sanomat, vieraskynäartikkeli 2.4.2007.
- Kangasmuukko, Pirjo. Puhelintieto Samokista 27.11.2008.
- Kortteinen, Matti ja Elovainio, Marko (2006): Miten auttaa huono-osaisia? Teoksessa Kautto, Mikko (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2006. Stakes.
- Kauranen, Terttu (2008): Opiskelijakunnan avustaminen ammattikorkeakouluissa. Etelä-Karjalan ammattikorkeakoulu. Muistio 21.11.2008.
- Matthies, Aila-Leena (2008): Kansalaisosallistuminen ja yhteisöllisyys eurooppalaisen hyvinvointipolitiikan murroksessa. Teoksessa Irene Roivainen, Marianne Nylund, Riikka Korkiamäki & Suvi Raitakari (toim.) Yhteisöt ja sosiaalityö. Asiakkaan vai kansalaisen asiakkaan asialla? Jyväskylä: PS-kustannus.
- Möttönen, Sakari ja Niemelä, Jorma (2005): Kunta ja kolmas sektori – yhteistyön uudet muodot. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Möttönen, Sakari ja Niemelä, Jorma (2008): Kunnan ja kolmannen sektorin innovatiivinen yhteistyö – esimerkkinä sosiaalinen säätiö. Teoksessa Saari, Juho (toim.): Sosiaalisen innovaatiot ja hyvinvointivaltion muutos. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Niemelä, Jorma (2003): Järjestöt ajan hengen uudistajina. Teoksessa Niemelä, J. & Dufva, V. (toim.): Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuosituhannella. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Niemelä, Jorma (2009, tulossa): Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikat ja niihin liittyvän osaamisen kehittäminen. Artikkelikäsikirjoitus. Hyväksytyt julkaistavaksi.
- Niemelä, Seppo (2008): Sivistystyö. Sivistysliittojen julkaisu. Helsinki.
- Putnam, Robert D., Feldstein, Lewis ja Cohen, Donald J. (2003) Better Together: Restoring the American Community. Simon & Schuster.
- Pyykkönen, Ritva, Wahlgrén, Asta ja Virtanen, Aila (2008): Aikuisopiskelijan ammatillisen minäkäsityksen kehittäminen. Ammatikasvatuksen aikauskirja 10:1, s. 40-50.
- Rantala, J. (2003): Johdanto: koulu kansalaisyhteiskuntaa rakentamassa. Teoksessa Rantala, J. (toim.): Koulu ja kansalaisyhteiskunta historiallisessa perspektiivissä. Helsinki: Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Tapscott, Don ja Williams, Anthony D. (2006): Wikinomics. How Mass Collaboration Changes Everything. Portfolio.
- Vesterinen, Pirkko (2005): Sosiaaliset innovaatiot ja innovaatioiden oppiminen. Teoksessa Juuti, Pauli (toim.): Osa ja innovoi – osaaja innovoi. Aavaranta-sarja. JTO-palvelut Oy. Keuruu: Otavan Kirjapaino, 2005, 135-149.
- Wallén, Björn (2005): Kyllä kansalaisuudelle. Aloitteita ja esimerkkejä Pohjolasta. Kansanvalistusseura. Helsinki.
- Yliopistolaki (27.6.1997/645) ja luonnos hallituksen esitykseksi Eduskunnalle uudeksi yliopistolain-säädännöksi (opetusministeriö 14.8.2008).
- <http://www.minedu.fi/etusivu/arkisto/2004/2503/vaikuttaminen.html>
- <http://www.kansalaistoimintahanke.fi>
- <http://kans.jyu.fi/>
- www.kansanvalta.fi

Missiona kansalaisyhteiskunnan kehittäminen

EEVA-LIISA ANTIKAINEN & KATRI KAALIKOSKI

Johdanto

Tarkastelemme tässä artikkelissa Humanistisen ammattikorkeakoulun (HUMAK) suhdetta kansalaisyhteiskuntaan kolmesta eri näkökulmasta. Ensin kerromme verkostoammattikorkeakoulun toiminnan lähtökohdista ja verkostomallimme toimintaperiaatteista, esimerkiksi HUMAKin arvopohjasta, johtamisjärjestelmästä ja vastuunjaosta. Toiseksi valotamme HUMAKin roolia yhteiskunnallisena toimijana ja osana kansalaisyhteiskuntaa kuvaamalla koulutustehtäväämme ja toimintatapaamme työelämän kehittäjänä. Tämä havainnollistetaan muutamilla esimerkeillä. Lopuksi tutkimme HUMAKin roolia kansalaisyhteiskunnan kehittäjänä sekä missiota aktiivisen kansalaisuuden tukijana ja vahvistajana.

Harju on tarkastellut eri asiantuntijoiden näkemyksiä kansalaisyhteiskunnan käsitteestä. Tämän tarkastelun perusteella voidaan kansalaisyhteiskunnan käsitettä hänen mukaansa lähestyä monella tavalla. Ns. sektoriajattelussa kansalaisyhteiskunnan katsotaan koostuvan kolmannen sektorin toimijoista ja toiminnasta; yhdistyksistä, säätiöistä, rahastoista, uskonnollisista yhteisöistä, ammattiliitoista jne. Voidaan myös tehdä jako julkiseen alueeseen (valtio, kunnat), markkinoihin (yritykset) ja kansalaistoimintaan (yhdistykset ym.) Kolmas tapa nähdä kansalaisyhteiskunta on pitää sitä enemmän ajattelu- ja toimintatapana kuin rajattuna sektorina. Kansalaisyhteiskuntaa tässä mielessä ilmentää ihmisten vapaaehtoinen ja vapaa-uoiminen yhteistoiminta riippumatta siitä, millä sektorilla yhteistoimintaa tapahtuu. Neljäs tapa määrittää kansalaisyhteiskuntaa on kytkeä se ajatukseen kansalaisten yhteiskunnasta, jonka peruspilarina on ihmisten toiminnallinen aktiivisuus sekä mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. (Ks. Harju 2004, 104-107.)

Tutkittaessa HUMAKin roolia, tehtävää ja tavoitteita suhteessa kansalaisyhteiskuntaan, ei ole tarkoituksenmukaista rajata tarkastelua kansalaistoiminnan tai vaikkapa järjestötoiminnan käsittein. Käytämme siksi tässä yhteydessä kansalaisyhteiskunnan ja aktiivisen kansalaisuuden käsitteitä merkityksessä, jossa yhdistetään elementtejä kahdesta viimeksi mainitusta laajemmasta näkökulmasta.

Näkemyksemme mukaan aktiivinen kansalaisuus on sekä osallistumista yhteisöön että toimintaa sen osana. Kansalaisuus edellyttää tiettyjä arvoja, tietoja ja taitoja sekä mahdollisuutta, oikeuksia ja vapautta toimia niiden mukaan. Aktiivinen kansalaisuus näin ymmärrettynä edellyttää aina oppimista ja kykyä soveltaa opittua ja koettua omassa elämässä ja osana yhteiskuntaa. Aktiivista kansalaisuutta voidaan edistää luomalla ihmisille mahdollisuus vaikuttaa aktiivisesti omaan elämäänsä ja tekemiinsä valintoihin ja näin tuntea elämänsä mielekkääksi ja merkitykselliseksi.

Aktiivista kansalaisuutta edistetään myös tukemalla yhteisöllisyyttä ja yhteisöjä, joissa mahdollisuudet parhaiten toteutuvat. Ihmisten laaja ja monipuolinen osallistuminen ja osallisuus ovat olennaisia asioita kansalaisyhteiskunnasta puhuttaessa. Osallistuminen näkyy selvimmän työelämässä, kansalaistoiminnassa ja yhteiskunnallisessa aktiivisuudessa. Osallistuminen taas edellyttää osallisuutta. Osallisuus tarkoittaa, että ihminen kokee olevansa osallinen omassa yhteisössään työtä tehdessään, harrastaessaan, osallistuessaan ja vaikuttaessaan. Osallisuus voi olla myös omakohtaisesta sitoutumisesta nousevaa vaikuttamista ja vastuun kantamista. (Ks. Harju 2004, 111-113.)

HUMAK tiedostaa tehtävänsä aktiivisen kansalaisuuden tukemisessa ja roolinsa kansalaisyhteiskunnassa laajasti. HUMAKin työelämän toimialat, järjestö- ja nuorisotyö, kulttuurituotanto ja viittomakieliala toteuttavat tätä tehtävää yhdessä, mutta hieman eri painotuksin. Kuvaamme jatkossa esimerkein, miten HUMAKin toiminta näillä toimialoilla suhteutuu työelämän ja koko yhteiskunnan kehittämiseen.

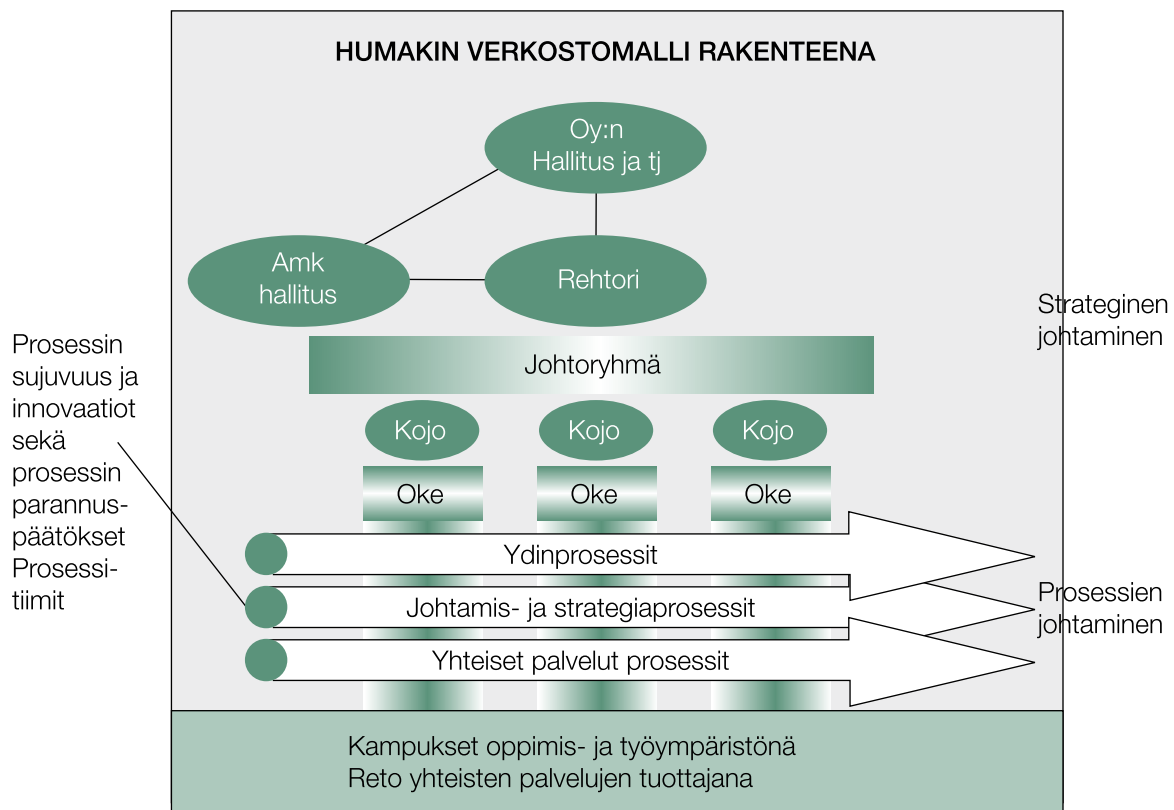
Verkostoammattikorkeakoulun peruspilarit

Ammattikorkeakoulujen tehtävänä on antaa työelämän vaatimuksiin ja työelämän kehittämiseen sekä tutkimukseen perustuvaa korkeakouluopetusta, joka antaa valmiudet ammatillisiin asiantuntijatehtäviin, tukea yksilön ammatillista kasvua sekä harjoittaa koulutustehtävää palvelevaa sekä työelämää ja aluekehitystä tukevaa soveltavaa tutkimus- ja kehitystyötä (L 2003/351). Verkostomaisesti toimiva HUMAK toteuttaa ammattikorkeakouluille annettua kolmea tehtävää yhdistäen toiminnassaan alueellisen kehittämistyön sekä koulutusalojensa valtakunnallisen kehittämistehtävän.

HUMAKissa työskentelee humanistisen ja kasvatustieteiden sekä kulttuurialan osaajia toimialojen asiantuntemusta vaativissa koulutus-, tutkimus- ja kehitystehtävissä. Myös tukipalveluiden (opintoasiainpalvelut, talous- ja henkilöstöhallinto, viestintä-, kirjasto- ja tietotekniset palvelut, johtaminen) tuottaminen vaatii laaja-alaista asiantuntemusta ja kykyä yhteistyöhön ja kehittämiseen. Onkin luontevaa, että HUMAKin verkoston johtamistyö perustuu jaettuun johtajuuteen, jossa prosessit ovat arkipäivän toiminnan struktuurina ja prosessijohtaminen on strategisen johtamisen toteuttamisen väline. Kullekin prosessille on nimetty vastuhenkilö. Johtoryhmän tehtävänä on varmistaa strategioiden toteutuminen ja niihin liittyvien prosessien toimintakyky. (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2007.)

Ammattikorkeakoulun koulutusta ja suureksi osaksi myös tutkimus- ja aluekehitystehtäviä toteutetaan kampusten valtakunnallisessa verkostossa ja yhteiset palvelut tuotetaan rehtorin toimistossa. Nämä yhdessä muodostavat ammattikorkeakoulun toiminnan kivijalan. Kullakin kampuksella on aluekoordinaattori, joka toimii yhteyshenkilönä, HUMAKin kasvoina kampuksen maantieteellisellä toiminta-alueella.

Koulutus- ja t&k -toiminta on organisoitu kolmeen tulosvastuulliseen yksikköön, joita kukaan johtaa koulutusjohtaja. Hänen apunaan toimii yksikön ohjaus- ja kehittämissuuryhmä ja aluekoordinaattorit. Rehtori vastaa ammattikorkeakoulun toiminnasta ja taloudesta apunaan johtoryhmä, joka vastaa strategian kehittämisestä ja strategisesta johtamisesta käytännössä. Johtoryhmän kuuluvat rehtorin lisäksi koulutusjohtajat, hallintojohtaja ja talousjohtaja. Ammattikorkeakoulun hallitus päättää ammattikorkeakoululain mukaisesti sisäiseen itsehallintoon liittyvistä asioista. Strategisista linjauksista päättää HUMAKin ylläpitäjän Suomen Humanistinen Ammattikorkeakoulu Osakeyhtiön hallitus ja osakeyhtiön toiminnasta vastaa toimitusjohtaja. Seuraava kuva havainnollistaa HUMAKin verkostomallia.

Kuvio 1. HUMAKin verkostomalli rakenteena. (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2007)

Vaikka systemaattista työtä verkostomallin kehittämiseksi on tehty viime vuosien aikana, on HUMAKin verkostomallin toimivuudessa edelleen kehitettävää. Haasteena voidaan pitää sitä, että henkilöstö kokee vastuun- ja työnjaossa epäselvyyttä. Myös tiedotuksessa ja viestinnässä on paljon tehostettavaa. Lisäksi henkilöstö on kokenut rasittavaksi organisaation uudistusprosessin ja HUMAKin rakenteellisen kehittämisen toimiin liittyvät muutokset. Nämä tekijät yhdessä ovat aiheuttaneet työn kuormittavuuden tunnetta, joka on näkynyt myös työhyvinvointikyselyn tuloksissa.

Verkostoammattikorkeakoulun mission toteuttamisen onnistumisen kannalta olisi tärkeitä, että henkilöstö sitoutuisi myös toiminnan lähtökohtana oleviin arvoihin ja päämääriin. Positiivista on, että henkilöstön mukaan ammattikorkeakoulun tehtävä ja toiminnan tavoitteet ovat hyvin tiedossa. Lisäksi HUMAKin selkeänä vahvuutena on hyvä ilmapiiri, joka on tul-

lut toistuvasti esiin opiskelijoiden palautekyselyissä ja myös henkilöstön työhyvinvointikyselyssä. Enemmistö henkilöstöstä kokee myös vuorovaikutuksen omassa yksikössään ja lähiesimiehen kanssa avoimeksi ja luottamukselliseksi. Nämä ovat tekijöitä, joita pidetään onnistuneen verkoston ominaisuuksina. (Esim. Harju 2004, 57; Niemelä 2002, 36, 52.)

Järjestötoiminnan ja nuorisotyön yksikkö, kulttuurituotannon yksikkö ja viittomakielialan yksikkö muodostavat kukin toimialojensa vahvan osaamisyhteisön, jossa koulutus, tutkimus ja kehittämistyö perustuvat osaamisen ja resurssien jakamiseen. Verkostomainen toimintatapa edellyttää paitsi verkottumista ja toimivaa yhteistyötä ammattikorkeakoulun sisällä, myös aktiivista verkottumista kampusten toiminta-alueiden työelämätoimijoiden, korkeakoulujen ja muiden yhteistyökumppanien kanssa.

Humanistinen arvopohja on ammattikorkeakoulutoiminnan alusta asti ollut merkittävä HUMAKia yhdistävä ja ohjaava tekijä. Ihmisten välinen vuorovaikutus, ”Human connections”, on perusarvo, jota HUMAK pyrkii toteuttamaan toiminnallaan. Tavoite näkyy ammattikorkeakoulun organisaatiossa, koulutusohjelmien sisällöissä ja koulutuksen toteuttamistavassa sekä tutkimus- ja kehitystyön painopisteissä. Ammattikorkeakoulun arvojen mukaisesti HUMAKin toiminnassa painotetaan ihmisten välisten verkostojen merkitystä, avoimuutta ja luottamusta, yhdessä oppimista ja tekemistä. HUMAKin tavoitteena on edistää yhteisöllisyyden vahvistumista niin Suomessa kuin kansainvälisesti. (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2007.)

Jaetut normit ja arvot sekä yhteisesti sovitut toimintaperiaatteet ovat tärkeitä verkostoammattikorkeakoulun toimivuuden kannalta, koska ne tukevat toimipaikkojen sisäistä ja niiden välistä yhteistyötä. Tällöin ammattikorkeakoulun henkilöstön ja myös opiskelijoiden välille muodostuu tiiviitä kytköksiä ja positiivista riippuvuutta, joka on omiaan helpottamaan ja tehostamaan yksilöiden (opiskelijat, lehtorit, yliopettajat, muu henkilöstö, johto) tavoitteitten toteutumista. (Ks. Harju 2004, 57; Stähle & Sotarauta 2003, 6.)

Ammattikorkeakoulu kansalaisyhteiskunnan toimijana – aktiivisen kansalaisuuden edistäjänä

Koulutustehtävä

HUMAKista valmistuneet kulttuurituottajat, viittomakielentulkkit ja yhteisöpedagogit toimivat työtehtävissä, joissa inhimillinen vuorovaikutus, suvaitsevaisuus ja toisen kunnioittaminen ovat keskeisiä periaatteita. Jokainen ihminen on arvokas sinänsä ja jokaisella yksilöllä on oikeus sosiaaliseen vuorovaikutukseen, kulttuuriin ja taiteesta nauttimiseen. Humanismi kunnioittaa yksilöllisyyttä, mutta korostaa samalla jokaisen vastuuta ja velvollisuutta huolehtia kanssaihmisistään. (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2005.)

HUMAKin koulutustoiminta perustuu humanistiseen ihmiskäsitykseen, jonka pohjalle rakentuu sosiokonstruktivistinen oppimisenäkemyks. Pedagogiikan lähtökohtana on vahvuutensa tiedostava oppija, joka kehittyy itseohjautuvana ja samalla sosiaalisena toimijana. Tuen antaminen ja ohjaaminen sekä erilaiset oppimistavat ja -ympäristöt mahdollistavat itseohjautuvan ja tutkivan oppimisen. Koulutuksen tavoitteena onkin tuottaa laaja-alaisia inhimillisten yhteyksien taitajia, joilla on tutkiva työote ja jotka kykenevät laajentamaan ja syventämään osaamistaan muuttuvassa työelämässä myös työelämää kehittäen. (Humanistinen ammattikorkeakoulu 2005.)

Yhteiskunnan osaamisvaatimukset kasvavat jatkuvasti ja voidaankin sanoa, että yhteiskunnallinen ja taloudellinen kehitys ja menestys ovat tulleet entistä riippuvaisemmaksi asiantuntijoista ja heidän erityisosaamisestaan sekä eri alojen ammattilaisista ja asiantuntijaverkostoista. Ammattikorkeakoulun tehtävänä puolestaan on huolehtia siitä, että opiskelijat saavat valmiudet toimia näissä asiantuntijatehtävissä. Tämä edellyttää tiiviistä vuoropuhelua työelämän kanssa koulutuksen kehittämisessä.

HUMAKilla on humanistisen ja kasvatusalan sekä kulttuurituotannon suurimpana ammattikorkeakouluttajana erityisenä tehtävänä ja velvollisuutena varmistaa, että vuorovaikutus näiden suhteellisen pienten alojen työelämän toimijoiden kanssa on aktiivista ja tuloksellista ammattikorkeakoulun koulutus- ja tutkimus- ja aluekehitystyön sekä kansainvälisen toiminnan kehittämisen kannalta. Tarvitaan uudistumiskykyä ja taitoa luoda uutta osaamista nopeasti ja joustavasti, jotta HUMAK voisi entistä tehokkaammin täyttää tehtävänsä.

Lampinen ja Nummela mainitsevat Ammattikorkeakouluetiikka-kirjassa, että asiantuntijuus antaa valtaa, mutta edellyttää myös eettistä ja yhteiskunnallista vastuuta. Heidän mukaansa asiantuntijatehtävissä toimivilla on varsin suuri merkitys työ-, yritys- ja liike-elämän moraaliseen tasoon. Toisaalta moraalinen taso kertoo paljon myös asiantuntijatehtävissä työskentelevien ammattilaisten ammattisivistyksen tasosta. Kysymys ei ole vain siitä, millainen on hyvä ammatillinen asiantuntija, vaan myös siitä, millainen on hyvä työelämä ja hyvä yhteiskunta. (Lampinen & Nummela 2004.)

Tämä tarkastelu on tärkeätä, koska ne arvot, opit ja toimintakäytännöt, joiden varassa nykypäivän työelämässä toimitaan, eivät välttämättä ole kaikin osin hyviä ja yhteiskunnan ja työyhteisöissä toimivien ihmisten hyvinvointia edistäviä. Keskeisiksi arvoiksi nykypäivän työelämässä näyttävät yhä enemmän nousseen tehokkuuden ja taloudellisuuden arvot, jotka ovat sinänsä tärkeitä, mutta eivät yksin riittäviä. (vrt. Lämsä 2004.) Onkin syytä muistaa, että koulutuksella on vastuullaan myös opiskelijoitten henkilökohtaista kasvua tukeva sivistystehtävä. Parhaassa tapauksessa ammattikorkeakouluilla voi olla merkittävä mahdollisuus ihmisen vapautumisen, inhimillisyyden ja henkisen kasvun edistämisessä, koska ne toimivat paikallisella tasolla lähellä ihmistä ja yhteisöjä (Ks. Niemelä 2004).

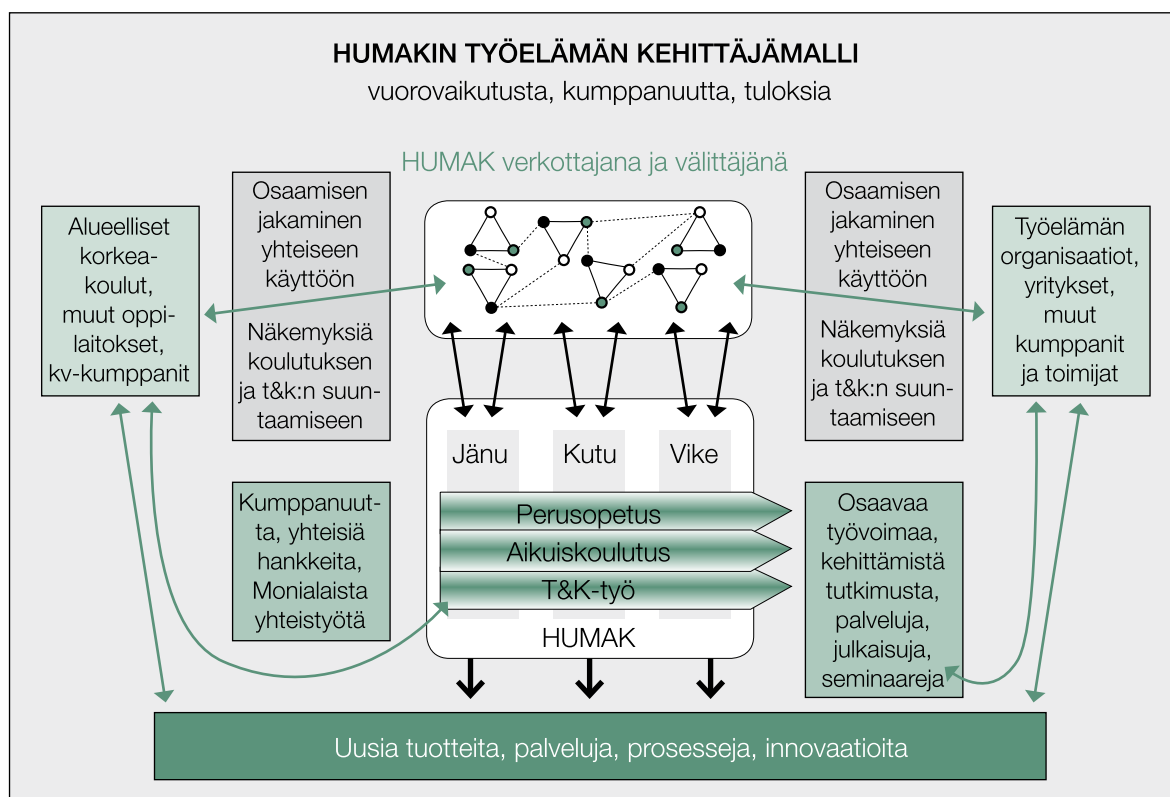
Niemelän esittämä ammattikorkeakoulun rooli sopii hyvin valtakunnalliselle verkostoammattikorkeakoululle, jonka opiskelijat tulevat selvitystemme mukaan läheltä HUMAKin kampuksia ja jäävät usein myös töihin lähelle opiskelupaikkaansa (ks. Lind & Vartiainen 2005; Nikoskinen 2008; Mikkonen & Rissanen 2007). HUMAKin tavoitteena on, että opiskelijat saavat opiskeluaikanaan paitsi laaja-alaista tietämystä omasta koulutusalaastaan ja yhteiskunnan toimintamekanismeista myös eväitä työelämän ilmiöiden kriittiseenkin tarkasteluun. Tällöin voisimme sanoa onnistuneemme tehtävässämme ammattisivistystä omaavien asiantuntijoiden kouluttamisessa. Ammattisivistyksen kriteeri ei ole vain ammatillisen asiantuntijan korkea tieto- ja taitotaso, vaan myös se, mihin tarkoitukseen tietoja ja taitoja käytetään ja millaisia arvoja ja periaatteita edistetään. Tulevaisuuden työelämässä tarvitaan yhä enemmän asiantuntijoita, jotka pystyvät vastaamaan työelämän ja yhteiskunnan haasteisiin innovatiivisella sekä eettisesti, ekologisesti, sosiaalisesti, taloudellisesti ja kulttuurisesti kestävällä tavalla. (vrt. Lampinen & Nummela 2004.)

HUMAKin työelämän kehittäjämalli

Erikoistuminen kahdelle koulutusalueelle (humanistinen ja kasvatustieteellinen) tekee HUMAKista suunnannäyttäjän ja osaajien pienten toimialojensa työelämän kehittäjänä. HUMAKin osaamiskeskittymiksi on määritelty järjestötoiminta, kulttuurituotanto ja kulttuuriyrittäjyys, nuorisotyö, tulkkiopetus ja viittomakommunikaatio.

HUMAKin koulutus-, tutkimus- ja kehittämistoiminta profiloituu näiden osaamiskeskittymien kautta. HUMAKin yhteiskunnallinen toiminta sekä korkeakoulu-yhteistyö rakentuvat niin sanotun työelämän kehittäjämallin periaatteelle. Mallilla tarkoitetaan toimintatapaa, joka voi toteutua kahdella eri tavalla: 1. HUMAKin strukturoitu toimintamalli tuo yhteen paikalliset työelämä- ja korkeakoulu-toimijat alojen työelämän ja/tai moniammatillisen yhteistyön kehittämiseksi siellä, missä osaamista tarvitaan. 2. HUMAK tuo alueelle lisäarvoa täydentämällä alueellisten korkeakoulujen koulutus- ja t&k -osaamista humanistisen ja kasvatustieteellisen osaamisellaan. Työelämän kehittäjämalliin liittyy myös kansainvälinen koulutus- ja tutkimusyhteistyö. (Antikainen ym. 2008, 13-14.)

Työelämän kehittäjämallin mukaisesti HUMAKin toiminta rakentuu kumppanuudella kehittämisen periaatteelle. HUMAK toimii verkottajana ja välittäjänä suhteessa työelämän organisaatioihin, alueellisiin korkeakouluun ja muihin oppilaitoksiin sekä kansainvälisiin kumppaneihin. Toiminta perustuu osaamisen jakamiseen ja aktiiviseen vuorovaikutukseen HUMAKin toimialojen työelämän, yritysten ja koulutusorganisaatioiden yhteistyön lisäämiseksi.

Kuvio 2. HUMAKin työelämän kehittäjämalli Ritsilää ym. (2007) mukaillen. (Antikainen ym. 2008, 14.)

Käytetyt lyhenteet Jänu= Järjestö- ja nuorisotyön yksikkö, Kutu=Kulttuurituotannon yksikkö, Vike=Viittomakielialan yksikkö

Ammattikorkeakoulun prosessiajattelussa on perustehtävien hoitaminen jaettu kolmeen ydinprosessiin, joita ovat perusopetuksen käytännöt ja pedagogiikka, aikuiskoulutus ja t&k-toiminta. Näillä alueilla kehittämistyötä tehdään hallinnolliset yksikköraajat ylittävästi ammattikorkeakoulun yhteisten tavoitteiden mukaisesti ja jaettuja toimintamalleja kehittäen.

HUMAKin ydinprosessien päätavoitteet on kuvattu seuraavasti:

Perusopetuksen prosessityön tavoitteena on luoda yhteneviä pedagogisia ja toiminnallisia käytäntöjä, jotka varmistavat opiskelijoiden tasa-arvoisen kohtelun ja edistävät ammattikorkeakoulun yksikköraajat ylittävää sisäistä yhteistyötä koulutuksen järjestämisessä.

Aikuiskoulutusprosessityön tavoitteena on rakentaa koulutustarjontaa, joka vastaa työelämän nykyisiin ja tuleviin koulutustarpeisiin sekä kehittää aikuiskoulutuksen pedagogiikkaa ja aikuisten ohjauksen ja tukipalvelujen käytäntöjä. HUMAKin tutkimus- ja kehittämistyö kytkeytyy yhtäältä koulutustehtävään ja toisaalta alueelliseen ja valtakunnalliseen toimialojen kehittämistyöhön. T&k -prosessityön tavoitteena on tutkimus- ja kehittämistyön vaikuttavuuden lisääminen HUMAKin toimialoilla ja monialaisten innovaatioiden edistäminen.

HUMAKin selkeä tehtävä ja verkostomainen toimintatapa antavat mahdollisuuksia mutta luovat myös haasteita. Pienten toimialojen kouluttajan, työelämän toimijoiden ja esimerkiksi tutkimusorganisaatioiden on työelämän voimakkaassa muutoksessa löydettävä yhteistyöhönsä verkostorakenteita, jotka tukevat uuden osaamisen synnyttämistä ja toimialojen kehittämistä. Tavoitteena on tuottaa osaavaa työvoimaa työmarkkinoille ja luoda yhteistyön, tutkimuksen ja palvelujen myötä uusia tuotteita, palveluja, prosesseja ja innovaatioita työelämän kehittämiseksi.

HUMAK – verkottaja ja kumppanuudella kehittäjä

Kumppanuudella kehittämisen periaate on HUMAKin kehittämistoiminnan lähtökohta. Jyväskylän seudun Kannuste, Turun seudun kulttuuriyrittäjyyskeskus ja Opetustulkikeskus kuvaavat hyvin tätä toimintatapaa. Kussakin kolmessa hankkeessa on rakennettu toimintamalli, joka tuo alueiden työelämä- ja korkeakoulutoimijat yhdessä kehittämään työelämää ja/tai moniammatillista yhteistyötä. Hankkeissa synnytyissä toimintamalleissa on erilaisia painotuksia, mutta lähtökohtana on HUMAKin työelämän kehittäjämalli. (Ks. Kuvio 2.)

Keski-Suomessa Jyväskylässä HUMAK hallinnoi Kannustetta, jota voidaan pitää nuorisotyön toimialan merkittävänä sosiaalisena innovaationa. Kannusteen tavoitteena oli syventää työelämän, alan koulutuksen ja tutkimuksen välistä vuoropuhelua sekä vahvistaa alan osaamista. Se toimi verkostoijana alan koulutusorganisaatioiden, työelämän toimijoiden, opiskelijoiden ja tutkijoiden välillä sekä kehitti verkostomaista toimintatapaa nuorten kanssa tehtävässä työssä. Työtä tehtiin poikkihallinnollisesti ja yli kuntarajojen. Toimintamallin perustana on toimijoiden verkostoituminen ja nuorisotyön toimialan kehittäminen Jyväskylän seudun verkostokaupungissa, Keski-Suomen maakunnassa ja enenevässä määrin koko Suomessa. Kannusteen ydintoimijoihin kuuluivat Humanistisen ammattikorkeakoulun lisäksi Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Keski-Suomen opisto, Jyvässeudun 4H-yhdistys ry., Nuorten Keski-Suomi ry., Jyväskylän ja Keuruun kaupungit, Jyväskylän maalaiskunta sekä Laukaan, Muuramen, Petäjäveden ja Toivakan kunnat. (ARENE 2007, 8-9.)

Kulttuurituotannon yksikön ylläpitämän Turun seudun kulttuuriyrittäjyyskeskuksen toimintaan liittyy laaja alueellinen yhteistyö- ja toimijaverkosto. Kumppaneita ovat mm. Yrityspalvelukeskus Potkuri, Turun seudun aluekeskusohjelma, Varsinais-Suomen kehittämiskeskukset, Turun korkeakoulut, TE-keskus, Kulttuuripääkaupunki 2011 ja Varsinais-Suomen liitto. Keskeisiä toimijoita ovat aktiiviset yrityskumppanit Varsinais-Suomen kulttuuriyrittäjäverkostosta. Tavoitteena on lisätä maakunnassa toimivien luovan alan yrittäjien yhteistyötä. Kulttuuriyrittäjyyskeskus tukee yrittäjäksi ryhtymistä ja auttaa kohti luovan alan kannattavaa liiketoimintaa unohtamatta, miksi kulttuuria tehdään. Kulttuuriyrittäjyyskeskus tarjoaa myös koulutusta sekä korkeakouluopiskelijoille että työelämäkumppaneille. Keskuksen toimintamallia voidaan soveltaa sekä alueellisesti että valtakunnallisesti, ja sitä ollaankin laajentamassa ainakin Jyväskylään ja pääkaupunkiseudulle. (ARENE 2008, 12.)

Valtakunnallinen luovan toimialan kehittämis- ja verkostotyö kuuluu jo nyt olennaisena osana keskuksen toimintaan. Esimerkkinä mainittakoon hiljattain eri puolilla maata toteutetut 26 alueellista luovan toimialan kehittämistyöpajaa. Työpajatyöskentelyn perusteella voitiin todeta, että luovan toimialan piiriin kuuluvan – erityisesti pienimuotoisen yritystoiminnan – kehittämisessä tärkeintä on juuri alueellisten verkostojen luominen koko maassa. HUMAKin rooli verkottajana korostuu, koska verkostoitumista ja yhteistyötä kaivataan yritysten, julkisen ja yksityisen sektorin sekä eri toimialojen välillä. (Ks. Parkkola 2008.)

HUMAKin viittomakielialan yksikön hanketoiminta tapahtuu pääasiassa opetustulkkikeskuksen kautta. Opetustulkkikeskus on viittomakielen tulkkikoulutuksen tutkimus- ja kehittämistoiminnan ja työharjoittelun keskus, joka yhdistää valtakunnalliset toimijat. Se toimii koulutuksen ja työelämän kohtaamispaikkana ja sen kautta toteutetaan erilaisia kehittämishankkeita. Keskus toimii Kuopiossa ja Helsingissä, mutta vaikuttaa valtakunnallisesti. Opetustulkkikeskuksen yhteistyökumppaneina ovat tulkkikeskukset ja tulkkipalveluiden tuottajat, Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymä, Tulkkipalveluiden Uudenmaan hankintapiiri, Kuulonhuoltoliitto, Suomen Kuurosokeat ry., Kuulovammaisten Lasten Vanhempain Liitto ry., Kuurojen Liitto ry. sekä Kuurojen palvelusäätiö. Opetustulkkikeskuksen kautta opiskelijat voivat verkottua laajaan asiakas- ja työelämätoimijakenttään ja oppia työtä aidoissa tilanteissa jo ennen työelämään siirtymistään.

Ammattikorkeakoulu kansalaisyhteiskunnan kehittäjänä

HUMAK toimii aloilla, joilla on ilmeinen yhteys kansalaisyhteiskunnan kehittämiseen ja aktiivisen kansalaisuuden edistämiseen. Järjestötoiminta, kulttuurituotanto, nuorisotyö ja viittomakieliala avaavat uusia mahdollisuuksia kansalaisten osallistumiselle ja osallisuudelle. Järjestötoiminnan kehittäminen ja uuden osaamisen tuottaminen järjestötyöhön liittyy olennaisesti kansalaistoiminnan tukemiseen yhteiskunnassa.

Myös kulttuurituotannon osaamisen vahvistaminen ja omaehtoisen kulttuuriyrittäjyyden edistäminen voidaan nähdä suhteessa HUMAKin yhteiskunnalliseen tehtävään, jossa aktiivisella kansalaisuudella tarkoitetaan mahdollisuutta osallistua kulttuurielämään, nauttia kulttuuri- ja taide-elämyksistä, toteuttaa itseään ja rakentaa yhteisöllisyyttä taiteen ja kulttuurin kautta.

Nuorisotyön tavoitteet, kuten nuorten osallisuuden tukeminen, nuorten sosiaalinen vahvistaminen ja nuorten elinolojen parantaminen, ovat olennaisia kansalaisyhteiskunnan rakentamisen kannalta.

Viittomakieliselle kielivähemmistölle sekä kuurosokeille ja kuuroutuneille kohdistettavat palvelut ovat tärkeä osa HUMAKin palvelutehtävää. Lakisääteisten tulkkipalveluiden kautta toteutuu kielellinen tasavertaisuus. Viittomakommunikaatio luo uusia osallistumisen mahdollisuuksia muun muassa CP-vammaisille, dysfaattisille, autistisille ja kehitysvammaisille ihmisille.

HUMAK osallistuu näin ammattikorkeakoululain (L 2003 / 235) määrittelemien kolmen tehtävänsä kautta yhteiskunnalliseen toimintaan: tarjoamalla koulutusta sekä nuorille että aikuisille, tekemällä kumppanuuteen perustuvaa tutkimus- ja kehittämistyötä kuntien, järjestöjen, läänien, yritysten, alueellisten ammattikorkeakoulujen, yliopistojen ja muiden opilaitosten kanssa, sekä vahvistamalla toiminta-alojensa kehitystä valtakunnallisesti ja kansainvälisessä yhteistyössä.

HUMAK pyrkii kaikilla toimintansa tasoilla toteuttamaan yhteiskunnallista tehtävänsä kansalaisyhteiskunnan edistäjänä. Sen toimialat ovat yhteiskunnallisia tavalla, joka edellyttää ammattikorkeakoululta, opiskelijoilta ja henkilöstöltä selkeää käsitystä yhteiskunnan toimintamekanismeista ja jäseneltyä käsitystä ammattikorkeakoulun toiminnan yhteiskunnallisista tavoitteista.

Ammattikorkeakoulu nähdään joskus organisaationa, joka kouluttaa tekijöitä ja osaajia työmarkkinoille työmarkkinoiden ehdoilla, työmarkkinoiden tarpeista lähtien ja työmarkkinoiden lyhyen tähtäimen tavoitteiden mukaisesti. Ymmärrys yhteiskunnan toiminnasta ja yhteiskunnallinen osaaminen kuuluvat kuitenkin olennaisesti HUMAKista valmistuneiden ammattitaitoon. DeVeraux (2008) pohdiskelee kulttuurituottajan ammatin sivistyksellistä tehtävää ja toteaa, että toimiminen kulttuurituotannon tehtävissä mahdollistaa, ja ehkä jopa edistää inhimillistä kasvua. Kulttuurituottaja luo mahdollisuuksia niille, jotka haluavat kulttuurin ja taiteen kautta kehittyä ihmisinä. Tätä kehittymistä eivät kuitenkaan esimerkiksi kulttuurieliitti tai valtio voi pakottaa edes sivistyksen nimissä. Taiteen ja kulttuuritoiminnan merkityksen pohdinta on aina jätettävä ihmisille ja yhteisöille itselleen. (DeVereaux & Vartiainen 2008, 11.) Kulttuurituottajan ammatillisen teknisen osaamisen rinnalla tai pohjana onkin aina oltava näkemys ammatin yhteiskunnallisesta merkityksestä, tavoitteista ja arvo-lähtökohdista. Tarvitaan siis ammatillisivistystä.

HUMAKista valmistuneiden yhteiskunnalliseen osaamiseen kuuluu myös sen oivaltaminen, että yhteiskunnallisessa keskustelussa ja rahoituksen jaossa on pystyttävä todistamaan järjestö- ja nuorisotyön ja kulttuurituotannon toimialojen sekä viittomakielialan merkitys ja tärkeys yhä uudelleen. Voidaankin sanoa, että HUMAKin toiminta-alat vaativat puolestapuhujia. Nuorison hyvinvoinnin tukeminen, kielellisten ja kulttuuristen vähemmistöjen osallistumismahdollisuuksien lisääminen sekä kulttuuri- ja taidetoiminnan edellytyksistä huolehtiminen edellyttävät tulevaisuuden ammatilaisilta jo opintojen aikana hankittuja valmiuksia osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun oman asiansa puolesta. Ammatti-identiteettiin ja ammattietiikkaan liittyvät pohdinnat ovat siksi itsestään selvä osa jokaisen HUMAKin opiskelijan opintoja. Työn ammatillisen perustan on rakennuttava henkilökohtaiselle ammattieettiselle näkemykselle. Mervi Friman (2004) pohdiskelee tätä ammattikorkeakouluillekin tarjolla olevaa, mutta harvoin esille nostettua tehtävää seuraavasti:

”Suomalaisessa yhteiskunnassa koulutuksen, myös korkeakoulutuksen, tehtävänä on ollut kansalaisen ja ihmisen kasvatus. Yliopistoissa tämä tehtävä on määritelty sivistyksen käsitteellä. Sivistykseen on liitetty laaja-alainen tietämys sekä omasta koulutusalaasta että yhteiskunnan toimintajärjestelmästä. Kriittinen ajattelu on nähty sivistyksen keskeisenä elementti-

nä. Ammattikorkeakoulut poikkeavat yliopistoista likeisemmällä yhteydellään työelämään, joskin yliopistojen ja työorganisaatioiden yhteistyö on viime vuosina lisääntynyt ja saanut uusia muotoja.

Jos ammattikorkeakoulutuksella vastataan vain markkinoiden kulloisiinkin tarpeisiin, redusoituu ihmisyyks kapeaksi tuottaja-kuluttaja-akselilla toimimiseksi. Koulutus yhteiskuntapoliittisena toimintana on kuitenkin jotain aivan muuta. Onko se jopa markkinavoimia vastustavaa tai vähintäänkin kyseenalaistavaa toimintaa? Kansalaisaktiivisuus pelkistyy usein työn ulkopuoliseksi toiminnaksi, mutta se voisi näyttäytyä myös työelämän sisällä ja/tai ammatillisuutta ilmentäen.” (Friman 2004.)

Voisiko suomalainen ammattikorkeakoulutus palvella sekä työelämää että kriittistä ja kyseenalaistavaa aktiivisten kansalaisten kasvatusta? Kuuluuko kansalaisyhteiskunnan kehittäminen ammattikorkeakoulun tehtäviin?

HUMAK haluaa olla edistämässä aktiivista kansalaisuutta, joka edellyttää kriittisyyttä, oppimista ja kykyä soveltaa opittua ja koettua omassa elämässä osana yhteiskuntaa. Tämä antaa ihmisille mahdollisuuksia vaikuttaa aktiivisesti omiin valintoihinsa ja kokea elämänsä mielekkääksi ja merkitykselliseksi. Myös oman ammattikorkeakoulun toimintatavoissa HUMAK pyrkii toteuttamaan näitä periaatteita: henkilöstön kohdalla jaetun johtajuuden kautta ja opiskelijoiden kohdalla pedagogiikan kautta.

Työelämän kehittäjänä HUMAK toimii välittäjänä ja verkottajana. HUMAK keskittyy järjestö- ja nuorisotyöhön, kulttuurituotantoon ja viittomakielialaan, jolloin sillä on hyvät edellytykset näiden pienten toimialojen kehittämiseen. Human connections, vahva arvopohja ja HUMAK connections, kumppanuudella kehittäminen ammattikorkeakoulun valtakunnallisessa verkostossa, ovat toiminnan perustana. Siihen liittyy aktiivinen vuorovaikutus ja osaamisen jakaminen HUMAKin toimialojen, työelämän, yritysten ja koulutusorganisaatioiden yhteistyön lisäämiseksi sekä Suomessa että kansainvälisesti. Näin voimme osaltamme olla tukemassa myös yhteisöllisyyttä ja yhteisöjen muodostumista.

HUMAKissa on nähty nämä aktiiviseen kansalaisuuteen ja kansalaisyhteiskunnan kehittämiseen liittyvät näkökulmat keskeisinä myös ammattikorkeakoulun tehtävissä. Olemmekin määritelleet HUMAKin missioksi, eli suureksi tehtäväksi kansalaisyhteiskunnan kehittämisen.

Lähteet

- Ammattikorkeakoululaki 351/2003. Suomen säädöskokoelma.
- Antikainen, E.-L., Hauta-aho, H., Yrjönen, M. (2008): Ammattikorkeakoulu yhteiskunnallisena toimijana. Humanistinen ammattikorkeakoulu, sarja B. Projektiraportit ja selvitykset 9, 2008. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.
- ARENE (2007): Ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehittämistyö 1. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto.
- ARENE (2008): Ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehittämistyö 2. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto.
- DeVereaux, C., Vartiainen, P. (2008): The Cultural Manager as Global Citizen. Humanistinen ammattikorkeakoulu, sarja B. Projektiraportit ja selvitykset 7. Humanistinen ammattikorkeakoulu.
- Friman, M. (2004): Hyveellisyys asiantuntijan mahdollisuutena. Ammattikorkeakouluetiikka. Opetusministeriön julkaisuja 2004:30. Opetusministeriö. Koulutuksen ja tiedepolitiikan osasto. Valtioneuvosto: Yliopistopaino, 136-144.
- Harju, A. (2004): Aktiivisten kansalaisten Suomi. Keskustelunavaus järjestöllisen koulutuksen tehostamisesta. Helsinki: Oikeusministeriön julkaisu 11/2004
- Humanistinen ammattikorkeakoulu (2005): Humanistisen ammattikorkeakoulun pedagoginen strategia. Viitattu 6.9.2008. <https://pro.humak.edu/humakpro/humak/212482/Pedagoginen-strategia.pdf>
- Humanistinen ammattikorkeakoulu (2007): Humanistisen ammattikorkeakoulun strategia vuodelle 2007 ja strategisen kehittämisen suunnitelma vuosille 2007-2009. Viitattu 6.9.2008. http://www.humak.edu/humak_ja_kampukset/strategia_ja_laaturpolitiikka/
- Lampinen, O., Nummela, P. (2004): Ammattikorkeakoulun eettiset ulottuvuudet ja haasteet. Ammattikorkeakouluetiikka. Opetusministeriön julkaisuja 2004:30. Opetusministeriö. Koulutuksen ja tiedepolitiikan osasto. Valtioneuvosto: Yliopistopaino, 10-16.
- Lind, K., Vartiainen, P. (toim.) (2006): Minne tie vie? Humanistinen ammattikorkeakoulu, sarja B. Projektiraportit ja selvitykset 3. Humanistinen ammattikorkeakoulu.
- Lämsä, A.-M. (2004): Johtajuuteen kouluttaminen eettisestä näkökulmasta. Ammattikorkeakouluetiikka. Opetusministeriön julkaisuja 2004:30. Opetusministeriö. Koulutuksen ja tiedepolitiikan osasto. Valtioneuvosto: Yliopistopaino, 110-118.
- Mikkonen, P., Rissanen, T. (2007): Viittomakielentulkin koulutusohjelman ajankohtais selvitys. Julkaisematon.
- Niemelä, P. (2004): Ammattikorkeakoulujen asema, rooli ja arvoperusta. Ammattikorkeakouluetiikka. Opetusministeriön julkaisuja 2004:30. Opetusministeriö. Koulutuksen ja tiedepolitiikan osasto. Valtioneuvosto: Yliopistopaino, 26-35.
- Niemelä, S. (2002): Menestyvä yritysverkosto: verkoston rakentajan ABC. Helsinki: Edita.
- Nikoskinen, E. (2008): Humanistisesta ammattikorkeakoulusta työelämään. Yhteisöpedagogien (AMK) työelämään sijoittuminen, koulutuskokemukset ja jatko-opintosuunnitelmat. Humanistinen ammattikorkeakoulu, sarja B. Projektiraportit ja selvitykset 8. Humanistinen ammattikorkeakoulu.
- Parkkola, T. (2008): Alueelliset työpajat luovien alojen kehittäjille. Loppuraportti. Kulttuuriverkosto. Humanistinen ammattikorkeakoulu, Kulttuurituotannon yksikkö. Aluekeskusohjelman verkostojulkaisu 2/2008. Helsinki.
- Ritsilä, J., Nieminen, M., Sotara, M. (2007): Yliopistojen yhteiskunnallinen vuorovaikutus. Arviointimalli ja näkemyksiä yliopistojen rooleihin. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 22. Opetusministeriö. Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto.
- Soanjärvi, K. (2008): Kannusteen tarina – nuorisotyön kehittämisestä kehittämiskonseptiksi. Teoksessa Soanjärvi, Katariina (toim.) Kannuste – Keski-Suomessa tehty. Humanistinen ammattikorkeakoulu, sarja B. Projektiraportit ja selvitykset 6. Humanistinen ammattikorkeakoulu, 14-51.
- Stähle, P., Sotara, M. (2003): Alueellisen innovaatio toiminnan merkitys ja kehityshaasteet Suomessa. Loppuraportti. Tulevaisuusvaliokunta. Teknologian arviointeja 15. Eduskunnan kanslian julkaisu 3/2003. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Teräväinen, S. (2008): Kannuste osana HUMAKin T&K-toimintaa. Teoksessa Soanjärvi, Katariina (toim.) Kannuste – Keski-Suomessa tehty. Humanistinen ammattikorkeakoulu, sarja B. Projektiraportit ja selvitykset 6. Humanistinen ammattikorkeakoulu, 125-127.

Käsitteestä toiminnaksi: Kansalaistoiminnan ja aktiivisen kansalaisuuden edistämisen lähtökohtia koulutuksen kentillä

ANNE HOLOPAINEN

Ostoboikoteilla, äänestämällä, talonvaltauksilla, globaaleilla vetoimuksilla, virtuaalisiin verkostoihin osallistumisella ja nälkäpäiväkeräyksillä on yhteinen nimittäjä. Ne kuuluvat kaikki monisyisen kansalaistoiminnan käsitteen alle ja ovat kansalaisvaikuttamista, joka edellyttää omaehtoista ja vapaasta tahdosta kumpuavaa osallistumista. Aktiivinen kansalaisuus rakentuu näistä ulottuvuuksista.

Kansalaistoiminta edellyttää aktiivista kansalaisuutta, toisaalta myös kansalaistoimijuus vahvistaa aktiivista kansalaisuutta lisäämällä sosiaalista pääomaa ja synnyttämällä yhteisöllisyyttä. Nämä ovat tärkeitä edellytyksiä inhimilliselle, sosiaaliselle ja taloudelliselle hyvinvoinnille sekä demokraattiselle yhteiskuntajärjestelmälle. Kansalaistoiminta, kansalaisyhteiskunta, kansalaisvaikuttaminen ja kansanliikkeet ovat termejä, joita käytetään rinnakkain ja synonyymeina usein käsitteitä erittelemättä. Tässä artikkelissa kansalaistoimintakäsitteen tarkastelu rajataan aktiivisen kansalaisuuden näkökulmaan. Kansalaistoimintaan liittyviä muita rinnakkais- ja alakäsitteitä sivutaan siltä osin kuin ne liittyvät laajempiin osallistumisen konteksteihin.

Muuttuvan yhteiskunnallisen rakenteen ja osallistumisen viitekehyksessä keskeistä on kohdistaa tarkastelu siihen, miten aktiivinen kansalaisuus ja kansalaistoiminta ymmärretään ja miten ne voitaisiin ymmärtää ammattikorkeakoulutuksessa. Nykyinen ammattikorkeakoululaki (351/2003) linjaa joitakin aktiiviseen kansalaisuuteen kannustavia toimia liittyen muun muassa opiskelijakunnan asemaan ja tehtäviin. Tämän lisäksi hyödyllistä olisi pohtia, miten koulutustehtävään voisi sisältyä kansalaistoimintaan liittyviä opetussisältöjä, jotka voisivat vastata nyky-yhteiskunnan osallistumishaasteisiin. Erityisesti nuorten vähentyneestä osallistumisesta perinteisten kanavien kautta ollaan oltu viime vuosina huolestuneita. Ilmiö luonnollisesti herättää kysymyksiä siitä, miten poliittisten vaikuttamiskokemusten syntyä voisi tukea. Lähestymistapoja on monia, esimerkiksi sukupolviteoria korostaa nuoruudessa, erityisesti 17-25 vuoden iässä koettujen tapahtumien vaikutusta pitkäkestoisen, ehkä koko loppuiäksi muotoutuvan asennoitumisen syntyisessä (Grönlund ym. 2005). Näkökulma

tarjoaa vahvistusta sille ajatukselle, että paitsi perus- ja toisen asteen, myös myöhempien koulutussisältöjen tulisi tukea nuorten kasvamista kansalaisvaikuttajiksi.

Ammattikorkeakoulut tarjoavat opetusta myös aikuisopiskelijoille. Kansalaisvaikuttamiseen kannustamista voikin hahmottaa myös elinikäisen oppimisen viitekehyksessä. Tällöin oppimistavoitteiden keskiöön nousevat tietojen ja taitojen päivittäminen muuttuvassa maailmassa ja peruskoulutuksessa saatujen kansalaiskasvatuksen puutteiden korjaaminen (ks. esim. Niemelä 2008, 35).

Artikkeli pyrkii konkretisoimaan kansalaistoimintaan liittyviä käsitteitä niihin liittyvien kytkösten, tietoperustaedellytysten ja oppimistavoitteiden kautta erityisesti siitä näkökulmasta, miten aihealuetta voisi koulutusorganisaatioiden, erityisesti ammattikorkeakoulujen, oppimissisällöissä ilmentää. Suomalaiset tutkimustulokset (esim. Yeung 2002) osoittavat, että nuoret kokevat esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan esteeksi erityisesti muun muassa sen, etteivät he tiedä kuinka toimintaan pääsisi mukaan. Kansalaispätevyyden edistämiseksi keskeistä onkin paitsi yksilön tietoperustan rakentaminen myös vaikuttamisen paikkojen tukeminen niin koulussa ja yhteiskunnassa kuin kotona ja harrastusten piirissä.

Tarkastelussa keskitytään erityisesti siihen viitekehykseen, joka avaa kansalaistoiminnan suhdetta yhteiskunnalliseen toimintaympäristön muutokseen ja uusiin osallistumismuotoihin. Keskeisenä kysymyksenä on, miten koulutus voi käsitteellistää ja tukea kansalaistoimintaa ja aktiivista kansalaisuutta yhteiskunnallisen kehityksen ja keskinäisriippuvuusiensa kokonaisuudessa. Koulutuksen tulisi avata termin monimuotoisuutta ja erityisesti sitä, miten kansalaistoiminta ja aktiivinen kansalaisuus rakentuvat toimintaympäristöjen muutoksessa paikallisella ja globaalilla tasolla sekä suhteessa yhteiskunnan eri sektoreihin ja osallistumismuotoihin ja -motiveihin. Tekstissä esitetyt osa-alueet on koottu yksityiskohdaisemmin taulukkoon sivulla 52.

Kansalaistoimintaa yhteiskunnallisen toimintaympäristön muutoksessa

Kattaen yhteiskunnallisten liikkeiden toiminnan, kollektiivisen mobilisaation, kansalaisjärjestöt, järjestäytymättömät kansalaisryhmät ja yksittäisen ihmisen toiminnan kansalaistoiminnan kenttä on monimuotoinen ja hajanainen. Ydintiedot liittyvät kentän sisäisen kirjjon jäsentämiseen: kansalaistoiminta liittyy niin puolue toimintaan ja äänestämiseen kuin yleisönosastokirjoittamiseen, yhteydenottamiseen poliittisiin päättäjiin, järjestötoimintaan, vapaaehtoistoimintaan, vetoamusten allekirjoittamiseen ja osallistumiseen mielenosoituksiin.

Suomalainen yhteiskunnan rakenne jaotellaan usein sektoreittain. Tällöin puhutaan ensiksi markkinoista ja taloudesta, toiseksi valtiosta ja julkisesta vallasta, ja kolmanneksi niin sanotusta kolmannesta sektorista, joka nähdään modernissa kansalaisyhteiskuntakeskustelussa keskushallinnon (valtio) ja yksilöintressien (markkinat) välttämättömänä vastapainona tai toiminnan täydentäjänä tai paikkaajana. Kolmas sektori kattaa kokonaisuudessaan järjestöt, yhdistykset sekä kansalaisista itsestään nousevat oma-aputoiminnalliset tukimuodot, kuten osuuskunnat, työttömien omat yhdistykset ja vapaaehtoistyön. Neljänteen sektoriin taas luokitellaan perheet ja lähiyhteisöt. Lähiyhteisöjen jäsenet voivat käytännössä tehdä samankaltaisia toimintoja kuin kolmannen sektorin toimijat – erona on lähinnä se, ettei neljännen sektorin toimintaa ole organisoitu kolmannelle sektorille tyypilliseen yhdistysmuotoon. (ks. Koskiahho 2001.)

Oikeus osallistua yhteiskunnan kehittämiseen on kansalaisten keskeinen perusoikeus. Toisaalta myös julkisella vallalla on velvoite edistää vaikuttamismahdollisuuksia. Selvitysten mukaan kansalaisten osallistumista koskevat juridiset säädökset ovat Suomessa hyvässä tilassa. Esimerkiksi yhteiskunnallisista liikkeistä on tullut normaali osa demokratiaa ja niiden toiminnan edellytykset, kuten mielenosoitusoikeus, on kirjattu kansalaisoikeuksina perustuslakiin. Kansalaisten perustavat oikeudet on turvattu laajan tiedonsaannin, mahdollisuuden vaikuttaa ja mahdollisuuden valittaa -muodoissa.¹ Kansallisten lakien lisäksi on ylikansallisia julistuksia, mm. YK:n kansalais- ja poliittisten oikeuksien sekä taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien sopimukset ja Euroopan ihmisoikeussopimus, joka on tällä hetkellä yksi maailman tehokkaimmista ihmisoikeussopimuksista.

Luonnollisen puitteen aiheen tarkastelulle antaa kansalaistoiminnan ja demokratian välisen riippuvuussuhteen kuvaaminen. Demokratiaan yleisesti liitetty sanapari on 'hyvä hallinto'. Mittaristojen moniulottuvuus heijastuu kuitenkin demokration osa- tai lähialueilla, joista esimerkkejä ovat ihmisoikeudet, tasa-arvo, korruptio, hyvinvointi ja tietoyhteiskuntakehitys (ks. esim. oikeusministeriö 2006). Kansalaisosallistuminen on edellytys demokratian toteutumislle yhteiskunnassa. Erityisesti vanhemmat sosiaaliset liikkeet ovat syntyneet jonkin tietyn kansalaisryhmän aseman parantamiseen yhteiskunnassa. Demokratian ja osallistumisaktiivisuuden mittaaminen on kuitenkin ongelmallista. Esimerkiksi Suomessa ei ole tilastotietoa siitä, kuinka moneen järjestöön kansalaiset kuuluvat². Toisaalta on huomioitava, että demokradiadiskurssissa itsessään ei ole yksimielisyyttä demokratia-käsitteen merkityksestä.

Uusi informaatio- ja kommunikaatioteknologia, erityisesti internet ja langattomat puhelimet, joiden välityksellä on mahdollista organisoida suuriakin poliittisia ja yhteiskunnallisia liikkeitä, on osallistumistapana luonnollinen ja vetovoimainen erityisesti nuorille ja nuorille aikuisille. Kuitenkin aktiivinen kansalaisuus edellyttää myös demokratian perinteisen vaikuttamisjärjestelmän tuntemusta. Viime aikojen keskustelu on painottunut eduskuntavaalien vaalijärjestelmän uudistamiseen koskien muun muassa koko maan kattavan vaalialueen muodostamista vaalituloksen laskemiseen, äänikynnyksen käyttöönottoa ja vaalipäivien siirtämistä. Yhtenä lääkkeenä nuorten osallistumisen lisäämiseen perinteisessä vaikuttamisjärjestelmässä on ehdotettu äänestysikärajan alentamista kuuteentoista ikävuoteen kunnallisvaaleissa.

Nykypäivänä tunnustetaan laajalti, että demokratia pitää sisällään vaalien kautta toteutuvan edustuksellisen demokratian lisäksi suorat ja osallistuvat vaikuttamismahdollisuudet. Keskustelun aikaansaaminen vaihtoehtoista on keskeistä. Elinkeinoelämän Valtuuskunnan vuosittaisen kansalaisten arvoja ja asenteita koskevan selvityksen mukaan usko suorien vaikuttamismekanismien, kuten suoran kansanvallan ja kansanäänestyksien mahdollisuuksiin on voimakasta (Haavisto ym. 2007, 13).

Näiden lisäksi viime aikoina on puhuttu muun muassa keskusteleavan demokratian toimintavoista. Lähestymistavat ovat osin päällekkäisiä, sillä niissä korostuu näkemys, että kansalaiset ottavat osaa poliittiseen päätöksentekoon muutenkin kuin vaalien yhteydessä. Osallistuvaan demokratiaan kuuluvat muun muassa Ruotsissa neuvonpidot, joissa kansalaiset

¹ Paitsi perustuslaki, myös muiden muassa hallintolaki, kuntalaki, julkisuuslainsäädäntö, koulutusta koskevat lait, liikuntalaki, laki vapaasta sivistystyöstä, kirjastolaki, nuorisotyölaki, maankäyttö- ja rakennuslaki, luonnonsuojelulaki ja ympäristönsuojelulaki kannustavat kansalaisia osallistumaan ja vaikuttamaan.

² Oikeusministeriö, suullinen tiedonanto, tapaaminen 22.4.2008

saavat tehdä ehdotuksia omaan lähiympäristöönsä ja arkielämään liittyen. Tanskassa taas on järjestetty osallistuvia ennakointimenettelyjä, kuten kuntapaneeleja, joissa kansalaiset keskustelevat tulevista päätösehdotuksista ennen virallista päätöksentekoa. Norjassa monissa kunnissa on kansalaisten vapaaehtoiskeskus, jotka eivät välttämättä ole yhteiskunnallista toimintaa, mutta joissa syntyy sosiaalista pääomaa (ks. oikeusministeriö 2007; Grönlund 2006.) Edelleen keskusteleva demokratia täydentää osallistumista esimerkiksi kortteliparlamenttien, osallistuvan budjetoinnin, kansalaisaloitteiden ja paikallisten ja valtiollisten kansanäänestysten avulla (oikeusministeriö 2007). Keskustelualoitteiden mahdollistaminen on keskeistä, esimerkkinä poliittisen päätöksenteon piiriin aikoinaan tuoduista lukuisista uusista asiakokonaisuuksista ovat ympäristötietoisuus, työnväen intressit ja naisten osallistumisen edistäminen. Aloitteet ovat usein johtaneet institutionaaliseen kehitykseen, kuten ministeriöiden ja puolueiden perustamiseen.

Toimintaympäristön tuntemiseen kuuluvat myös järjestäytyneen kansalaisyhteiskunnan toimintaperiaatteet. Asiaa voi lähestyä järjestötoimijoiden keskeisten tehtävien osalta. Funktiot voidaan luokitella sosiaalisen pääoman ja hyvinvoinnin lisäämiseen tähtääväksi, välittämisen ja jakamisen kanavien tarjoamiseksi, identiteetin rakennusaineksien tarjoamiseksi, osallisuuden väylien luomiseksi, äänettömien ääninä toimimiseksi, toivon tuottamisena ja innovaatiomootoreina toimimiseksi (Möttönen & Niemelä 2005, 57-78). Asiaa voi lähestyä myös toiminnan tavoitteiden kautta, jolloin kansalaistoiminnan luokittelu voi perustua edunvalvontaan, vapaaehtoistoimintaan ja yhteisöllisyyden ylläpitoon ja vahvistamiseen, vertais-toimintaan, asiantuntijuuteen ja palvelutoimintaan (emt., 59, 60). Kansalaisjärjestöjen roolin voikin tiivistää demokratian säilyttämisen ja yhteiskunnan kehittämisen tukijana, palveluiden tuottamisena ja yhteisöllisyyden luomisena.

Kansalaisvaikuttamiseen liittyvä keskustelu on viimeaikoina keskittynyt paitsi edustuksellisen demokratian tilaan ja osallistumisen luonteen kehityssuuntauksiin, kuten toimintaan sitoutumisen lyhytaikaisuuteen, myös uusiin osallistumismuotoihin ja -kanaviin. Perinteisen poliittisen ja järjestötoiminnan rinnalle on noussut viestintäteknologian ja verkkopalveluiden myötä muita kansalaistoiminnan muotoja. Verkko-osallistumiseen liittyvässä keskustelussa esiin on noussut kysymyksiä siitä, millaisia teknisiä ratkaisuja tulisi luoda, missä päätöksenteon vaiheessa osallistuminen pitäisi mahdollistaa ja minkä instituutioiden, kuten hallinnon ja eduskunnan, foorumeita tulisi luoda.

Huomiota on kiinnitetty myös ministeriöiden, järjestöjen ja median vuoropuheluun. Verkko-vaikuttamisen muodoista esiin on nostettu suorat keskustelut, vetoamuslistat, wikityyppinen työskentely ja postituslistat. Suuntauksena on ollut suorien verkkokeskustelujen lisääntyminen hallinnon ja kansalaisten välillä. Tällaiset kaikille avoimet osallistumisfoorumit ovat tähänneet esimerkiksi vuoropuhelun aktivoimiseen internetin käyttötavoista kansalaisosallistumisessa ja esittäneet kehittämisideoita, kuten sosiaalisen median hyödyntämistä (Ota kantaa! -chat 7.5.2008). Käsite on yleistynyt viime vuosina, sillä tarkoitetaan internetin mediasisältöä ja ryhmätyöpalveluja, jotka tuotetaan ja jaetaan yhteisöllisesti (ks. esim. Rongas 2008). Sosiaalisen median myötä organisoituminen on tullut helpoksi. YouTube on perustanut erillisen kansalaisjournalismin kanavan, johon kansalaiset voivat tuottaa uutisia, ja joka tähtää ajan myötä suoraksi kansalaismedian jakelukanavaksi. Tavoitteen mukaan halvat videokamerat ja editointiohjelmat avaavat täysin uusia mahdollisuuksia kansalaisten tuottamille uutisille. (Kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaali 23.5.2008.) Yleisesti ongelmana sähköisten palvelujen toteuttamisessa on nähty muun muassa se, että keskustelufoorumit ovat hajallaan ja kansalainen joutuu aktiivisesti etsimään niitä. Vertailukohtana on mainittu muun muassa Tanska, jossa keskustelut on koottu yhteen paikkaan (Ota kantaa! -chat 7.5.2008).

Osallistumisen luonnetta kuvaa myös paikallisuuden ja ylikansallisen dikotomia, mikä ei liity pelkästään toiminnan tasoon. Monet asiat eivät ole määritettävissä kansallisvaltioiden rajojen mukaan ja tällaisten kysymysten ja maailmanlaajuisen yhteisvastuun ajatuksen pohjalta perustuvat liikkeet verkostoituvat yli kansallisten rajojen. Toiminta kohdistuu nykyisin yhä monimutkaisempiin ja monisyisempiin prosesseihin, kuten maailmankauppajärjestöön, biodiversiteettisopimukseen tai ilmastopolitiikkaan, joihin vaikuttaminen ei myöskään välttämättä ole helppoa perinteisillä keinoilla. Toisaalta monissa paikallisilta näyttävissä vaikuttamistavoissa, kuten talonvaltauksissa yhdistyy muista kansainväliseltä kentältä inspiraatioita hakeva toimintatyö ja retoriikka sekä paikallisuuteen ja yksittäisiin kohteisiin perustuva konkreettinen toiminta (Stranius & Salasuo 2008, 6). Uusille yhteiskunnallisille liikkeille on ominaista myös se, että ne nostavat julkisuuden ja verkon kautta esille asioita, joita ei ole aiemmin pidetty poliittisina.

Paikallisuus ja paikallinen toimintamalli alkoi kansanliikkeistä, työväenliikkeestä, naisasia-liikkeestä ja nuorisoseuraliikkeestä vuosikymmeniä sitten (ks. esim. Ilmonen & Siisiäinen 1998). Viimeaikaisesta paikallisesta massaliikehdinnästä, jossa on ylikansallinen ulottuvuus, voi mainita Kemijärven Stora Enson sellutehtaan ja Summan paperitehtaan alasajopäätöksen seurauksena syntyneet liikehdinnät sekä talonvaltauksiset, jotka ilmentävät erityisesti nuorten kansalaisaktivistien suhdetta julkiseen valtaan. Tällaisissa ilmiöissä on taustalla laajempi yhteiskunnallinen muutos ja tulkintakehys, jossa yhdistyvät globalisaatio, uusliberalismi, metropolitanismi ja ihmisoikeus- ja ympäristökysymykset (ks. esim. Stranius & Salasuo 2008, 6). Talonvaltauksien lisäksi kansalaisaktivismia ovat myös esimerkiksi monikulttuuriset kaupunkifestivaalit, jotka pyrkivät herättämään keskustelua ja tekemään näkyväksi tärkeinä pidettyjä arvoja.

Paikallisuuden diskurssi liittyy myös uudentyyppisiin vaikuttamiskanaviin, kuten verkkoviestintään, sillä uudenlainen infrastruktuuri ja tiedon käsittelemisen ja julkaisemisen muodot voivat voimistaa paikallisiin asioihin osallistumista. Paikallisuus liittyy myös hallinnan muotoihin. Möttönen & Niemelä (2005, 79-129) tarkastelevat ilmiötä laajemmassa yhteiskunnallisen toimintaympäristön muutoksessa, jossa verkostoitumisen paradigma on syrjäyttämässä julkisen sektorin läpäisseet tulosjohtamisen opit. Uutta lähestymistapaa luonnehtivat vapaaehtoisuus, keskinäinen riippuvuus, hyödyn tuottaminen kaikille osallistujille sekä toimijoiden välinen solidaarisuus.

Yksi kansalaistoiminnan merkittävistä ja perinteisistä ilmenemismuodoista on vapaaehtoistyö. Vaikka yhteiskunnallisen osallistumisen on viime aikoina sanottu olevan laskusuunnassa, kertovat selvitykset kansalaisten kiinnostuksesta vapaaehtoistyöhön toista; järjestöjen piiriin rajattuna toimintana arviolta kolmannes suomalaista toimii vapaaehtoisina. Hiljattain toteutetun Suomen Punaisen Ristin selvityksen mukaan jopa 52 prosenttia suomalaisista on kiinnostunut lähtemään mukaan kansalaisjärjestötoimintaan. Erityisesti järjestöjen vapaaehtoistyöt³ kiinnostavat nuoria. (SPR 2008a.) Osallistumisen, omaehtoisen toiminnan ja kansalaisyhteiskunnan merkityksen ei siis voi väittää heikentyneen, päinvastoin.

3 Käsitteiden määrittelyjen moninaisuus tulee esiin tässäkin yhteydessä, sillä rinnakkain käytetään sekä vapaaehtoistyön että vapaaehtoistoiminnan käsitteitä. Jälkimmäinen mielletään monesti edellistä laajalaisemmaksi, koska työmäärä heijastaa helposti palkkatyön ja vapaaehtoistyön rajoista käytyä keskustelua. Vapaaehtoistoimintaa suhteessa osallistumiseen taas määrittää se, että sen voi sanoa olevan luonteeltaan enemmän yhteiseksi hyväksi suuntautuvaa toimintaa. Vapaaehtoistoiminta myös mielletään hyvin subjektiivisesti. (ks. Yeung 2002.)

Vapaaehtoistyöllä voidaan tarkoittaa järjestöjä, kohteita ja työmuotoja, auttamista ja hyväntekeväisyyttä, ilmaista apua, pakottomuutta, talkoita ja rahankeräyksiä. Esimerkiksi Suomen Punaisen Ristin, jonka kautta kanavoituu suuri osa suomalaisten vapaaehtoistyöstä, toiminta kattaa kirjon vanhusryhmien ohjauksesta maahanmuuttajien kotoutumiseen sekä sairaala- ja vankilatyöhön ja hiv-, päihde- ja sosiaalihuollon tehtäviin. Monet auttavat puhelimet, nälkäpäiväkeräykset ja kouluvierailut liittyvät vapaaehtoistoimintaan. (SPR 2008b.)

Vapaaehtoistyötä voidaan luokitella myös aihealueittain, joita voivat olla esimerkiksi ympäristö, ihmisoikeudet, urheilu, kulttuuri- ja taide, sosiaali- ja terveysala ja kehitys yhteistyö. Hakkaraisen & Kontisen (2008) kehitys yhteistyön piirissä tapahtuvaan vapaaehtoistoimintaan keskittyvän kartoituksen mukaan vapaaehtoisuus liitetään usein nimenomaan pienten kansalaisjärjestöjen toimintaan. Koko on kuitenkin jokseenkin epämääräinen määrittelyperuste, sillä sitä voi lähestyä niin jäsenmäärän, aktiivitoimijoiden tai asiakkuuksienkin kautta. Myös Hakkaraisen & Kontisen selvitys tukee näkemystä siitä, että viimeaikaista osallistumiseen sitoutumisen kehityssuuntausta heijastaa se, että jäsenyydet vaihtelevat esimerkiksi kampanjoittain.

Aktiivinen kansalaisuus – poliittisesta vaikuttamisesta yksittäiseen tempaukseen ja äänestämisestä ihmisoikeuksien edistämiseen

Jos oletetaan, että kansalaistoiminta edellyttää aktiivista kansalaisuutta, miten tämän viime aikoina runsaasti huomiota saanut sanapari tulisi ymmärtää? Mikä erottaa kansalaisen ja aktiivisen kansalaisen? Arkikielessä kansalaisuus usein typistyy jäsenyyteen jossain valtiossa, laajempaan diskurssina sen voi määritellä identiteetin kokemustasoina paikalliseen, kansalliseen, pohjoismaiseen, eurooppalaiseen tai globaaliin kontekstiin. Kansalaisuuden voi myös liittää poliittiseen ja sosiaaliseen paikkaan ja osallisuuteen kulttuurisessa, kansallisessa kontekstissa (ks. Harinen 2001). Kansalaisuuskäsitteen ulottuvuus muodostuu sekä suhteesta toisiin että alueeseen ja sen voi pelkistää viittaamaan poliittiseen ja sosiaaliseen paikkaan ja osallisuuteen kulttuurisessa, kansallisessa kontekstissa (emt). Voidaan myös sanoa, että kansalaisuus on monitasoista tai dynaamista. Kansalaisen käsite liitetään paitsi aktiiviseen yhteiskunnalliseen toimijuuteen myös kuluttajaan ja palveluiden käyttäjään.

Toinen lähtökohta määrittelylle on sanaparien aktiivinen kansalainen – passiivinen kansalainen vertailu. Haasteena on se, miten aktiivista kansalaisuutta mitataan; tuleeko yksilön esimerkiksi auttaa vähempiosaisia, äänestää, noudattaa lakeja, muodostaa mielipiteitä muista riippumatta ja osallistua vapaaehtoisjärjestöjen toimintaan? Entä voiko aktiivisen kansalaisen käsitteen ja kansalaistoimijan ja kansalaisvaikuttajan väliin vetää yhtäläisyysmerkki?

Toisaalta arkielämän politiikka, joka ilmenee elämäntapavalinnoilla ja esimerkiksi kulutusvalintojen kautta, on noussut mitä suurimmassa määrin vaikuttamistavaksi. Yksittäinen ihminen voi vaikuttaa valinnoillaan sekä markkinoihin että ympäristön tilaan – yksi nousseva suuntaus on ollut kuluttamisen moniäänisyyden lisääntyminen. Paitsi osallistumisella boikottiin, maksu- tai ostolakkoon, kulutusvalintoja leimaavat myös luomu-, reilun kaupan- ja ympäristömerkittyjen tuotteiden ja käytettyjen tavaroiden hankinta. Vaikuttamistavat esimerkiksi ympäristö- ja kulutuskysymyksissä heijastavat valintoja perustuen muun muassa siihen, missä tuote on valmistettu, kuka sen on tuottanut, miten se on kuljetettu ostopaikkaan, kuinka paljon paikalliselle viljelijälle tai monikansalliselle yritykselle jää

tuotteen hinnasta tai mitkä ovat tuotteen valmistusprosessiin osallistuneen työntekijän oikeudet?⁴

Aktiivinen kansalainen ja kansalaistoiminta myös ymmärretään tässä yhteydessä laajasti ns. kolmannen sektorin toiminnaksi, joka on yksityisen, julkisen sektorin ja perheiden väliin jäävä yhteiskunnallinen sektori, jonka tunnuspiirteitä ovat voittoa tavoittelematon talous, organisaatioiden tai ryhmien sosiaaliset tavoitteet. Kolmannella sektorilla kansalaisaktiivisuus on korkeaa erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon piirissä ja ihmisoikeus- ja ympäristöasioissa. Toiminta on tällöin lähtökohtaisesti yksityistä, se ei ole ulkopuolisen kontrollissa tai tavoittele voittoa. Kansalaisyhteiskunnan määrittelyssä toisinaan myös edellytetään, että toiminta on organisoitunutta siten, että se voidaan institutionalisoida esimerkiksi järjestö- tai säätiömuotoon (ks. esim. Salamon ym. 1999). Näkemyksen mukaan vaikka esimerkiksi vapaaehtoistyö terminä painottaa yksilön toimintaa, yksilötoiminta tapahtuu kuitenkin organisoituna (ks. esim. Koskiaho 2001, 16). Kansalaisjärjestöillä on merkittävä rooli demokraattisen kansalaisosallistumisen ja kansalaistaitojen hankinnan pohjakouluina. Järjestöihin rajattu tarkastelu on myös perusteltua esimerkiksi kartoitettaessa järjestötoimialan kehittämis-, työvoima- ja osaamistarpeita (ks. Kaunismaa & Lind 2008).

Edistettäessä laajemmassa mittakaavassa kolmanteen sektoriin liittyvää tietoutta, kansalaistoimintaa ja kansalaispätevyyttä on tarpeen omaksua laajempi tarkastelunäkökulma. Kansalaistoiminta käsittää järjestöjen ohella monenlaisia epävirallisia sosiaalisia muodostumia, kuten erilaisia organisoitumattomia yhteiskunnallisia liikkeitä, yhteisöjä, edunvalvontajärjestöjä ja kiinteämpiä tai löyhempiä epävirallisia sosiaalisia verkostoja (ks. esim. Ilmonen & Siisiäinen 1998). Uuden teknologian myötä tämällytyypiset löyhemmät virtuaaliset yhteisöt ja kansalaistoiminnan muodot ovat yleistymässä. Internetin, sähköpostin tai tekstiviestin avulla voi osallistua kampanjoihin, kuten Tartu soihtuun -tempaukseen, joka pyrkii vaikuttamaan kansainvälisen Play Fair 2008 -kampanjan vaatimukseen viestittämällä Kansainväliselle Olympiakomitealle haluavansa reilumpia työoloja urheiluvälineiden ja -vaatteiden tekijöille kehitysmaissa (SASK 2008). Usko uusiin verkko- ja viestintäteknologian aktivointimahdollisuuksiin on ollut voimakasta viime vuosina. Toisaalta ei kuitenkaan voitane uskoa näiden uusien osallistumiskanavien kaikkivoipaisuuteen; 'Julkishallinnon verkkopalvelut' -barometrin mukaan kansalaisten luottamus tieto- ja viestintäteknologian kykyyn vahvistaa yksilöiden mahdollisuuksia vaikuttaa asioiden valmisteluun ja päätöksentekoon on ollut hiljattain hiipumassa (sisäasiainministeriö & Taloustutkimus 2005).

Kansalaistoiminta liittyy yhteiskunnan hallinnollispoliittisiin ja taloudellisiin toimintaympäristön muutoksiin, vuorovaikutus- ja valtasuhteisiin sekä näitä heijastaviin ilmiöihin kuten muuttoliikkeeseen. Pontimena voivat toimia myös kulttuuris-sosiaaliset muutokset, kuten kuluttaminen, markkinaistuminen, vapaa-ajan ja työn määrän väliset ja työelämän laatuun liittyvät muutokset, kansalaistoiminnan sisäiset muutokset, kuten vapaaehtoistoiminnan määrä ja laatu ja uudet organisoitumismuodot, poliittiset muutokset kuten

4 On huomattava, että poliittinen osallistuminen ja kansalaisvaikuttaminen – esimerkiksi kuluttaminen – merkitsevät ihmisille eri asioita. Viimeaikaisissa tutkimuksissa on lisäksi havainnoitu sukupuolten ja ikäryhmien eroavaisuuksia kuluttamisessa. Esimerkiksi tuotteen ympäristöystävällisyys on vaikuttanut keskimääräistä useammin naisilla, samoin ympäristökriteerin merkitys kasvaa iän myötä (ks. esim. Wilska (2005) Nuoret kuluttajat – samanlaisia vai erilaisia? Teoksessa Wilska, T.A. (toim.) Erilaiset ja samanlaiset. Nuorisobarometri 2005. Nuorisotutkimusverkosto, nuorisotutkimusseura 59, s. 66- 81.)

hallitusohjelmat ja ääriliikkeet, taloudelliset ja teknologiset muutokset, kuten sähköisen verkkoympäristön rooli tiedonvälityksessä (ks. esim. Heikkala 2001). Yksittäisiä liikkeitä voidaan jaotella esimerkiksi kulttuurisiin tai poliittisiin argumentein ja niiden alle mahtuvatkin niin aatesuuntaukset, rauhanliikkeet kuin etniset vähemmistöt sekä feministiset ja ääriislamilaist ryhmittäytyvät. Ääripään liikkeet kuten globalisaatiokritiikki ovat pääosin luonteeltaan rekisteröitymättömiä ryhmiä. Kansalaistoiminnan luonteen muutosta kuvaa myös suuntaus, jossa ei sitouduta mielellään vain yhteen toiminnan muotoon, vaan sukkuloidaan eri verkostojen, asioiden ja projektien välillä. Osallistumista määrittää myös lisääntynyt toiminta yhden asian liikkeissä sekä toiminnan ja tavoitteiden asiakeskeinen ja konkreettinen luonne. Uusina termeinä kansalaisaktivismia määrittämään esiin on nostettu muun muassa muutosliike, radikaaliliike, vastakulttuurinen liike ja vaihtoehtoliike.

Yksi aktiivisen kansalaisuuden erotteluperusta kansalaisuudesta on, että ensimmäisen voi määrittellä tavoitteelliseksi toiminnaksi. Toisinaan katsotaan, että politiikan työkaluja ja tekijäjoukkoa tärkeämpi asia on prosessin lopputuote, poliittiset päätökset ja niiden yhteiskunnalliset vaikutukset (Haavisto ym. 2007, 28). On kuitenkin huomioitava, että kaikki kansalaistoiminta ei esimerkiksi pyri yhteiskunnalliseen muutokseen, vaan toiminta voi olla riittävä kannustin itsessään (Lundbom 2006). Tutkimusten mukaan yhdistystoimintaan osallistuneiden päämotiiveina eivät useinkaan ole vaikutusmahdollisuudet vaan toiminnan sisältö kuten vertaistuki (ks. Siltaniemi ym. 2008, 69-71).

Oma kysymyksensä on, miten aktiivinen kansalaisuus opitaan. Onko esimerkiksi poliittisen aktiivisuuden, kansalaisyhteiskunnan, työelämän sekä yksityiselämän ja perheen alueilla rajapintoja, jotka tukevat kansalaisuuden kasvua ja sosiaalisuutta demokraattisen yhteiskunnan pelisääntöihin? Kysymys on luonnollisesti sosiaalistumisen foorumeista; virallisista ja epävirallisista oppimisympäristöistä. Paitsi tiedot ja taidot, kansalaisvaikuttamisen edellytyksenä ovat myös asenteet, jotka luovat kasvualustan motivaatiolle. Yksilöillä on erilaisia kehityspolkuja oppimisessaan – niin myös aktiiviseksi kansalaiseksi kasvamisessa.

Kansalaistoimintahanke ammattikorkeakoulujen käytäntöjä ja aktiivista kansalaisuutta edistämässä

Kansalaisyhteiskunnan ja osallistumisen sanotaan olevan taitekohdassa. Opetuksen tulisikin huomioida tämä murros ja lisätä toiminnan perustana olevaa ymmärrystä ja toimintamotivaatiota. Tarkastelun keskiöön tulisi ottaa nuorten edellytykset ymmärtää yhteiskunnallista päätöksentekoa, mikä toimii kiinnostuksen lähtökohtana osallistua siihen. Koulujärjestelmällä on merkittävä rooli osallisuuden vahvistamisessa. Yhteiskuntaan sosiaalistumisen edellytyksenä ovat tiedot ja taidot, jotka antavat lähtökohdan osallistumiselle. Kansalaisten kiinnittymistä poliittiseen järjestelmään kuvaavat tyypilliset aktiivisuuden mittarit, äänestysvilkkkaus ja puolue toiminta, kertovat, että perinteiset vaikuttamismuodot ovat menettäneet suosiotaan. Erityisesti nuorten parissa alentuneen kiinnostuksen ei kuitenkaan voi väittää korreloivan osallistumishalukkuuden kanssa. Tästä kertovat viimeaikaiset selvitykset (mm. SPR 2008) ja osallistuminen verkkoyhteisöpalveluihin.

Voitaneen väittää, että tarve yhteisöllisyyteen ja osallistumiseen ei ole kadonnut mihinkään. Perinteisten kanavien osallistumisluvut jättävät ulkopuolelle suuren joukon toimintaa, esimerkiksi vapaaehtoistyön, joka tapahtuu kolmannen sektorin piirissä. Jos yhteisöllisyyden nähdään määrittävän kansalaistoimintaa, on vapaaehtoistyö yksi keskeinen osallistumisen muoto. Vapaaehtoistyön voi nähdä toimivan myös demokratian määrittäjänä ja mittarina,

koska se voi tarkoittaa kansalaisten aktiivista roolia ja vaikuttamismahdollisuuksia yhteiskunnassa.

Miten koulutusorganisaatiot sitten voivat tukea yksilöitä omaehtoiseen toimintatapaan kasvamisessa ja vastata julkisen vallan demokratiaoppimiselle asettamiin tavoitteisiin? Esimerkiksi oikeusministeriön (2008) mukaan tietoyhteiskuntakehityksen painopiste on siirtymässä demokratian ja aktiivisen kansalaisuuden tukemisen suuntaan. Vuonna 2006 voimaan astunut nuorisolaki taas sisältää asetuksia kuntien nuorisotyöstä ja -politiikasta sekä nuorten osallistumisesta ja kuulemisesta (Nuorisolaki 27.1.2006).

Vuodesta 2006 lähtien Humanistinen ammattikorkeakoulu on koordinoinut ammattikorkeakoulujen verkostohanketta, jonka tavoitteena on ollut käsitteellistää aktiivista kansalaisuutta ja kansalaistoimintaa ammattikorkeakouluissa. Tavoitteeksi raamitettiin ammattikorkeakoulujen eri koulutusohjelmiin sisältyvien kansalaistoiminnan opetuksen laajuuden, sisältöjen ja tavoitteiden kartoittaminen ja koordinointi sekä koulutuksen ja työelämän osaamistarpeiden vastaavuuden selvittäminen. Tarkastelun keskiössä ovat olleet opetussuunnitelmat, joiden perusteella heijastuu hyvin moniulotteinen, mutta jokseenkin pirstaleinen kuva kansalaistoiminnasta.

Ammattikorkeakouluilla on kansalaistoimintaan liittyvää opetusta useilla aloilla ja erityisesti humanistisella, kasvatus, kulttuuri- ja sosiaali-, terveys ja liikunta-aloilla sekä ammatillisessa opettajakorkeakoulussa. Ammattikorkeakouluissa on olemassa tutkintoon johtavaa koulutusta, joissa kansalaistoiminnan, kolmannen sektorin ja järjestöyhteistyön näyttäytyminen on ikään kuin sisäänrakennettuna. Toisaalta on tutkintoon johtavaa koulutusta, jonka puitteissa saadaan erilaisia kansalaisvalmiuksia, kuten esimerkiksi viestintä- ja mediakasvatus tai kestävään kehitykseen liittyvät opinnot. Koulutusaloihin liittyy myös erilaisia kansalaiseksi kasvamisen ulottuvuuksia. (Lundbom 2006.)

Joillakin tutkintoon johtavilla koulutusaloilla, kuten kulttuurituotannossa ja terveys-, sosiaali- ja liikunta-alalla, aiheen voisi kuvitella olevan sisäänrakennettuna, ja näin usein jossain määrin onkin. Tämä näyttäytyy usein luontevasti konkreettisena yhteistyötoimintana hankkeissa tai opinnäytteissä ammattikorkeakoulujen ja kansalaisjärjestöjen välillä. Haasteena on kuitenkin sisällyttää aihepiiri systemaattisesti niin yleisiin oppimistavoitteisiin kuin toimintaankin. Monista ammattikorkeakoulujen koulutusohjelmista, esimerkiksi sosiaali- ja terveys-, liikunta-, kulttuuri-, diakonia-, nuoriso-, kasvatus- sekä liiketalous- ja yhteiskunnallisilta aloilta sijoitutaan merkittävässä määrin kolmannelle sektorille, mutta aihealue ei näyttäydy opetussuunnitelmissa. Tämän lisäksi niissä koulutusohjelmissä, jotka pätevöittävät viranomaistoimintaan, ja joilla on kosketuspintoja kansalaistoimintaan (esim. poliisi), aktiiviseen kansalaisuuteen ja kansalaistoiminnan perusteisiin liittyvät opinnot valmentaisivat tulevalle työuralla kohdattaviin osaamistarpeisiin.

Kansalaistoimintahankkeessa on luonnosteltu koulutussuositus, joka ensisijaisesti keskittyy aktiivisen kansalaisuuden eri ulottuvuuksiin. Koska suosituksen tarkoitus ei ole tuottaa koulutussisältöjä liittyen järjestösektoriin työvoimalohkona, se sivuaa kolmatta sektoria, mutta ei käsittele toimialan tarkempia kysymyksiä, kuten järjestöjohtamista tai taloutta ja hallintoa. Sen luokittelumiseksi, mitä ammattikorkeakoulusta valmistuvan yksilön tulisi tietää, voidaan yleinen aktiivinen kansalaisuus rakentaa osaamisulottuvuuksien kautta. Tämä voidaan kiteyttää ymmärryksen, tietämisen ja osaamisen osiin. Kompetenssitavoitteet ja vastaavat koulutussisällöt voidaan kuvata seuraavasti

<p>Opiskelija ymmärtää, että</p> <ul style="list-style-type: none"> • aktiivisen kansalaisen perusedellytys on suvaitsevaisuus ja ymmärrys elämän monimuotoisuutta kohtaan • aktiivinen kansalainen seuraa aikaansa ja on tietoinen ajankohtaisista asioista • hän voi ja hänen tulee omaehtoisesti vaikuttaa ja osallistua yhteiskunnassa 	<p>Koulutukseen sisältyy</p> <ul style="list-style-type: none"> • ihmisarvo-, oikeus- ja eettiset kysymykset, maahanmuutto, monikulttuuriset yhteiskunnat, etniset ryhmät, vammaisuus, sukupuolten välinen tasa-arvo, lasten ja nuorten oikeudet • omien asenteiden pohtiminen • medialukutaito ja lähdekritiikki
<p>Opiskelija tietää</p> <ul style="list-style-type: none"> • kansalaisen käsitteen moninaisuuden • eettisen osaamisen periaatteet (yhteiskunnalliset vastuut ja velvollisuudet, inhimilliset vastuut) • kansalaisen oikeudet ja velvollisuudet • yhteiskunnan poliittisen, taloudellisen, kulttuurisen ja sosiaalisen rakenteen ja kehityksen ml. kansainvälistyminen ja markkinaistuminen • yhteiskunnallisen päätöksenteon rakenteet ja keskeisten organisaatioiden yhteiskunnallistaloudelliset yhteydet • kansalaisyhteiskunnan, kansalaistoiminnan ja kansalaisvaikuttamisen käsitteet, ml. toimintamuodot ja -tavat • ihmis- ja kansalaisoikeudet • oman alansa keskeiset järjestötoimijat • vaikuttamisen eri tasot ja kansalaisosallistumisen tilat • kansainvälistymisen ilmiönä • vapaaehtoistoiminnan periaatteet • uudemmat kansalaisvaikuttamisen suunnat: kulutuskäyttäytyminen, virtuaalisten yhteisöjen toimintatavat, kampanjat ym. • opiskelijavaikuttamisen periaatteet • työelämän edunvalvonta ja vaikuttaminen 	<p>Koulutukseen sisältyy</p> <ul style="list-style-type: none"> • kansalaisen käsite paikallisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla • modernien yhteiskuntien kehitys, valtiot globaalissa järjestelmässä (esim. kehitysmaat) • edustuksellisen, suoran, osallistuvan ja keskusteleavan demokratian periaatteet • lainsäädäntöprosessi, aloitteet, ministeriöiden työnjako, eduskunta, tuomiovalta • palvelujärjestelmät • kansalaisyhteiskuntaan liittyvien käsitteiden erot ja yhtäläisyydet • kansalaisvaikuttamisen moniulotteisuus • aktiivisen kansalaisuuden olottuvuudet, esim. ympäristö, liikunta, yrittäjyys • vaikuttamisen tasot: globaali, EU, kansallinen, kunta, paikallisyhteisöt • kuluttajakasvatus: missä ja miten tuotettu, työntekijöiden oikeudet, kuljetus • oman koulutusammattin suhde yhteiskunnallisen osallistumisen järjestelmään • oman koulutusammattin suhde kansalais-toimintaan
<p>Opiskelija osaa</p> <ul style="list-style-type: none"> • keskustella ajankohtaisista yhteiskunnallisista aiheista • vahvistaa ja luoda kansalaisuutta tukevaa yhteisöllisyyttä ja osallisuutta • analyyttisesti ja kriittisesti tulkita median välittämiä viestejä • tunnistaa, etsiä ja hyödyntää moniammatillisia yhteistyöverkostoja omassa toiminnassaan • etsiä ja löytää ajantasaista tietoa kansalais-toiminnasta • käyttää tutkivaa ja kehittävää työtettä ja kytkeä oppimansa tiedot, taidot ja asenteet omaan ammattialaansa • edistää kansalaisvaikuttamista oman ammattiroolinsa puitteissa sekä yhteiskunnan aktiivisena jäsenenä 	<p>Koulutukseen sisältyy</p> <ul style="list-style-type: none"> • aktiivisen kansalaisen kompetenssien vahvistaminen demokratiassa: kyky kommunikaatioon ja dialogiin, kyky elää toisten kanssa, kyky ratkaista konflikteja välivallattomasti, kyky neuvotella, kyky ottaa osaa julkiseen keskusteluun, kyky tunnistaa ja hyväksyä erilaisuutta ja kyky käyttää tieto- ja viestintäteknikkaa • tutkivan oppimisen menetelmiä • periaatteet työstä tavoitteellisena yhteistoimintana

Taulukko 1. Kansalaiskasvatuksen koulutussuositus

Tiivistetysti voisi ilmaista, että ammattikorkeakoulujen tulisi perusopetuksensa kautta tukea yksilöiden kasvamista yhteiskunnalliseen vastuuseen pitäen sisällään yhteisölliset ja kaikkien kansalaisryhmien osallisuutta vahvistavat työtavat, konventionaaliset edustukselliseen demokratiaan liittyvät näkökohdat niin perinteisine kuin uudempine osallistumiskanavineen sekä arvosidonnaisiin diskursseihin sisältyvät arvot, kuten oikeudenmukaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus. Koska eri koulutusalojen ja -asteiden tarpeet vaihtelevat ja koska toisinaan teemat limittyvät muihin oppisisältöihin, koulutussuosituksista ei ole haluttu tarkemmin määrittellä laajuudeltaan.

Yhtenä kysymyksenä esiin nousee myös se, onko aktiivisen kansalaisen edellytyksenä joidenkin erityistietojen tai -taitojen hallinta. Lienee perusteltua väittää, että nykypäivän työelämässä yleisiksi katsotut taidot, kuten tietotekniikka ja vieraat kielet, joita useimpien työtehtävien hoitamiseen tarvitaan, ovat keskeisiä. On myös muita valmiuksia, kuten kyky vuorovaikutukseen, elinikäiseen oppimiseen sekä muutoksen ja epävarmuuden sietämiseen, joita lähes jokaisessa työpaikkailmoituksessa peräänkuulutetaan. Yhteiskunnallisen osaamisen ja aktiivisen kansalaisuuden edistämiseksi koulutuksen kasvatustehtäväksi voi lukea sen, että yksilö tuntee ja osaa keskustella ajankohtaisista asioista, osaa käydä vuoropuhelua ja ottaa osaa julkiseen keskusteluun, analysoi ja tulkitsee median välittämiä viestejä kriittisesti, osaa vahvistaa ja luoda kansalaisuutta tukevaa yhteisöllisyyttä, osaa tunnistaa ja hyödyntää moniammatillisia yhteistyöverkostoja sekä osaa käyttää tutkivaa ja kehittävää työtettä. Kansalaispätevyyksiin voi laskea myös kyvyn neuvotella, ratkaista konflikteja välivallattomasti sekä kyvyn tunnistaa ja hyväksyä erilaisuutta.

Viime vuosina on keskusteltu myös runsaasti osallistumisen kasautumisesta ja sosiaalisesta pääomasta⁵. Tämä nostaa esiin kysymyksen siitä, onko kaikilla tasaveroinen lähtökohta vaikuttamiselle ja siihen vaadittavien tietojen ja taitojen hankkimiselle. Ja voidaanko koulutuksella, ja jos voidaan, niin miten tasoittaa eroja, ja miten ammattikorkeakoulut voivat olla osallisena aktiivisen kansalaisuuden tuottamisessa ja tukemisessa?

Ammattikorkeakoulujen sisäisessä toiminnassa luontevan lähtökohdan tarjoaa oppilaskuntatoiminta edistäen paitsi koulutusorganisaation sisäistä toimintaa myös samanaikaista yhteiskunnalliseen päätöksentekoon osallistumista. Oppilaskuntatoiminta harjaannuttaa opiskelijat edunvalvontaan muun muassa koulutus- ja sosiaalipoliittisissa kysymyksissä (vrt. Mäki 2008). Ammattikorkeakoulukentällä osviittaa voi antaa vuosille 2007-2011 luotu valtakunnallinen lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma, jossa tavoitteeksi linjataan laajan osallisuuden ja yhteisöllisyyden tukeminen lukioissa ja toisella asteella esimerkiksi kehittämällä valinnainen vapaaehtoistoimintaohjelma osaksi opetusta. Lisäksi pyritään toimivien oppilaskuntien kehittämiseen unohtamatta opetushenkilöstön osaamisen lisäämisen tärkeyttä. (Opetusministeriö 2007, 33-39.)

Aktiivisen kansalaisuuden edistäminen sinänsä on tärkeää kaikilla koulutusasteilla- ja aloilla. Ammattikorkeakouluilla on myös monia koulutusohjelmia, joista opiskelijat sijoittuvat kolmannen sektorin piiriin, mutta jonka osaamisvaatimukset eivät heijastu opetussuunnitelmissa. Kytkös työelämään edellyttää tällöin usein paitsi ammattialueen ydinosaamista ja

5 Tässä artikkelissa ei tarkastella tarkemmin polarisaation tai sosiaalisen pääoman käsitteitä. Ensin mainittuun liittyen hiljattain on ilmestynyt mm. nuorten asemaa koulutuksessa ja työelämässä tarkasteleva tutkimus Autio, M., Eräranta, K. & Myllyniemi, S. (toim.) (2008): Nuorten elinolot -vuosikirja 2008. Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 84 & Nuorisosiain neuvottelukunta & Stakes. Jälkimmäisen aihepiirin tutkijoista on tunnetuin Rober D. Putnam.

tähän liittyviä esimerkiksi työhajauksellisia ja yleisiä kehittämistaitoja, myös yhteisöllisyyden rakentamiseen ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen liittyviä kykyjä. Yhteiskunnallinen perussivistys on edellytys järjestö- ja vapaaehtoistoiminnan parissa työskenteleville 'generalisteille'. Institutionalisoitunutta kansalaistoiminnan opetuksen kasvatus- ja koulutus-tehtävää arvioitaessa tulee vastaan monia rajapintoja, mikä järjestötyön ammatillistumisen myötä puoltaa oppimistavoitteiden hahmottamista sekä järjestäytyneen yhdistystoiminnan tarpeiden että yleisen kansalaispätevyyden näkökulmista.

Millaisia oppimistapoja ja -ympäristöjä aktiivisen kansalaisuuden kehittyminen sitten edellyttää? Niemelän (2008, 17) mukaan ei riitä, että opinnot antavat tietoa demokratiasta tai edes johdattavat demokratiaan, vaan on tärkeää kysyä, miten itse oppimistilanteet ovat demokraattisia. Aktiivista kansalaisuutta edistävät opetus- ja oppimismenetelmät ovat parhaimmillaan käytännönläheisiä, yhdistelevät uutta ja vanhaa, ja niitä sovelletaan tilannekohtaisesti ja oppijälähtöisesti (Wallen 2006, 92, 93). Tutkimuksissa on myös käynyt ilmi, että olisi tarpeen konkretisoida ja havainnollistaa kansalaisvaikuttamisen aihealueita, jotta yksilöt ymmärtäisivät paremmin, miten päätettävät asiat vaikuttavat heidän omaan elämäänsä (Siltaniemi ym. 2008, 88).

Nuorisolain hengen mukaisesti koulutusorganisaatioiden tulisi luoda pohjaa opiskelijoiden vaikuttamiseen kuntatasolla. Tietoperustan luomiseen voivat johdattaa esimerkiksi koulutusalan ja omien intressien mukaan tehtävät tiedonetsintäharjoitukset kunnan hallintorakenteista, kuten kunnanvaltuustosta ja lautakunnista (vrt. oikeusministeriö ym. 2008, 8,9). Käytännössä aiheeseen voisivat johdattaa päättäjien vierailut opiskelijoiden ja oppilaskuntien hallituksen luo, opiskelijoiden opintovierailu lautakuntien kokouksessa ja ohjaaminen päättäjien tapaamista varten luoduille keskusteluareenoille, kuten nuorisofoorumityyppisiin keskustelutilaisuuksiin (vrt. Gretschel 2007).

Myös yhteistyö järjestöjen kanssa voi konkretisoida opetuksessa ja viitoittaa esimerkiksi kansainvälisen tason vaikuttamiseen valtioidenvälisen järjestöjen näkökulmasta: esimerkiksi globaalikasvatuksella tehdään tunnetuksi YK:n toimintaa, edistetään ihmisoikeuksien tuntemusta, sekä tuetaan vastuullista ja aktiivista kansalaisuutta (ks. YK-liitto 2008). Koulu voisi myös tukea järjestöjä esimerkiksi kehittämällä tapoja, joilla järjestöissä opittu voidaan tunnustaa (Niemelä 2008, 35).

On myös muistettava, että aktiivista ja demokraattista kansalaisuutta opitaan suurella määrällä epämuodollisesti. Opettamisvastuuta ei tulekaan siirtää pelkästään yhteiskunnalle, vaan myös tukea koteja ja yksilön omaa vastuuta oppimisestaan elinikäisen oppimisen periaatteen hengessä. Tätä puoltaa esimerkiksi se, että yhteiskunnallinen elämä muuttuu kiivaasti (ks. esim. Niemelä 2008, 30), eivätkä koulutusorganisaatiot välttämättä pysty vastaamaan haasteeseen samalla tempolla. On kuitenkin muistettava, että muodollista koulutusta ei tule korvata, vaan täydentää epämuodollisilla oppimistavoilla ja -ympäristöillä. Nonformaalinen oppiminen on sitä tehokkaampaa, mitä parempi formaaleissa opinnoissa hankittu oppimisen perusta on. Asian voisi tiivistää siten, että aktiivinen ja demokraattinen kansalaisuus opitaan kotona, koulussa, kunnissa ja järjestöissä sekä näiden yhteistoiminnassa toteutuvis- sa oppimisen ja sosiaalistumisen prosesseissa. (Emt., 31, 35.)

Lopuksi

Kansalaistoiminnan käsitteen moniulotteisuuden vuoksi sen paikantaminen tai määrittäminen opetussuunnitelmiin on haastavaa. Olennaista on, että kansalaisuuden asiayhteydet, taustat ja ulottuvuudet huomioidaan oppimisprosessissa sekä tuetaan pyrkimyksiä kehittää kouluja yhteisölliseen ja niin sanotun sosiaalisen tilan suuntaan. Kansalaistoiminta voidaan yhtäältä nähdä osana laajempaa kolmannen sektorin kenttää, jonka keskiössä ovat yhdistykset ja järjestöt. Tällöin kansalaistoiminta näyttäytyy ammatillisina taitoina, joita yksilö järjestöissä työskennellessään tarvitsee, ja jolloin koulutusorganisaatioiden tehtävänä on pohtia, miten vastata erityyppisten järjestöjen moninaisiin ammatillisiin työvoimatarpeisiin. Toisaalta, vastaten demokratiakasvatukselle asetettuihin tavoitteisiin, kansalaistoiminta voidaan ymmärtää laajemmin aktiivisen kansalaisuuden ja yhteiskunnallisen osallistumisen edistämisenä, jolloin oppilaitosten funktiona on lisätä yleistä kansalaispätevyyttä edellyttäen laaja-alaisen oppisisältöjen huomioimista opetussuunnitelmissa.

Koulutuskentällä kohdattavia haasteita aiheuttaa myös nopeasti muuttuva yhteiskunta, jota leimaa muun muassa ikääntyminen ja lisääntyvä maahanmuutto. Muuttoliike aiheuttaa yhteiskunnallista muutosta mm. erilaisten vähemmistöjen liikkeenä ja itseorganisoitumisena (ks. esim. Saukkonen 2007). Ilmiöt vaikuttavat paitsi työmarkkinarakenteisiin ja esimerkiksi järjestöjen ammatillisiin osaamistarpeisiin myös yleiseen yhteiskunnalliseen osallistumisen kulttuuriin ja kanaviin.

Lähteet

Ammattikorkeakoululaki 351/2003. Suomen säädöskokoelma n:o 351-358.

Gretschel, Anu (2007): Nuori, ei asiakkaaksi vaan vaikuttamaan nuorisotyön keinoin. Teoksessa Hoikkala, T. & Sell, A. (toim.): Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. [www-versio, http://www.kommentti.fi/sivu.php?artikkeli_id=96](http://www.kommentti.fi/sivu.php?artikkeli_id=96), 1.9.2008

Grönlund, Kimmo (2006) : Osallistuva demokratia. Teoksessa Oikeusministeriö (2006): Suomen demokraatiaindikaattorit. Hallituksen politiikkaohjelmat. Kansalaisvaikuttaminen. Oikeusministeriön julkaisuja 1, 71-91.

Grönlund, K. & Paloheimo, H. & Sundberg, J. & Sänkiaho, R. & Wass, H. (2005): Kiinnittyminen politiikkaan. Teoksessa Paloheimo, H. (toim.): Vaalit ja demokratia Suomessa. Helsinki: WSOY.

Haavisto, I., Kiljunen, P & Nyberg, M.: (2007): Satavuotias kuntotestissä. EVAn kansallinen arvo- ja asennetutkimus 2007. Taloustieto Oy, Helsinki: Yliopistopaino.

Hakkarainen, O. & Kontinen, T. (toim.) (2008): Vapaaehtoisuus kehitysyhteistyössä. Kepan raporttisarja, Kehitysyhteistyön palvelukeskus, 91.

Harinen, Päivi (toim.) (2003): Kampailuja jäsenyyksistä. Etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa. Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura, 38.

Heikkala, Juha (2001): Järjestön strategia. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Helander, Voitto (2000): Kehittykö kansalaisyhteiskunta? Päihdepäivät 2000 12.9.-13.9.2000, Paasitorni, Helsinki. <http://www.health.fi/paihde/paihdepäivat/helander00.html>

Ilmonen, K. & Siisiäinen, M. (toim.) (1998): Uudet ja vanhat liikkeet. Tampere: Vastapaino.

Kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaali 23.5.2008: YouTubelle kansalaisjournalismin kanava. <http://kans.jyu.fi/ajankohtaista/uutiset/youtubelle-kansalaisjournalismin-kanava>

- Kaunismaa, P. & Lind, K. (2008): Generalisteja vai spesialisteja? Ammatillisen järjestötyön kvalifikaatioiden tarkastelu. Teoksessa Holopainen, Lind & Niemelä (toim.): Ammattikorkeakoulut kansalaistoiminnassa. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, oikeusministeriö & Diakonia-ammattikorkeakoulu, yhteisjulkaisu.
- Koskiahio, Briitta (2001): Sosiaalipolitiikka ja vapaaehtoistyö. Teoksessa Eskola Antti & Kurki Leena (toim.): Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino.
- Lundbom, Pia (2006): Kansalaistoiminnan opetus, tutkimus ja kehittäminen ammattikorkeakouluissa. Julkaisematon raportti.
- Mäki, Sabina (2008): Opiskelijakuntien kansalaisvaikuttajat. Teoksessa Holopainen, Lind & Niemelä (toim.): Ammattikorkeakoulut kansalaistoiminnassa. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, oikeusministeriö & Diakonia-ammattikorkeakoulu, yhteisjulkaisu.
- Möttönen, S. & Niemelä, J. (2005): Kunta ja kolmas sektori. Yhteistyön uudet muodot. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Niemelä, Seppo (2008): Sivistystyö. Helsinki: Sivistysliittojen julkaisu.
- Nuorisolaki 27.1.2006, FINLEX. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072>.
- Oikeusministeriö, opetusministeriö, Opetushallitus, Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ry & Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto (2008): Vastuut(ON). Opettajan opas. http://epaperi.luovia.fi/1ceeddb138217f6adfef2e8eae2d981a/Opettaja_opas_suomi.pdf, 15.8.2008.
- Oikeusministeriö (2008): Sähköisen kuulemisen kehittäminen valtionhallinnossa, II vaihe. Esitys sähköisen vuorovaikutuksen kehittämistä kansalaisyhteiskunnan ja poliittis-hallinnollisten toimijoiden välillä, lausuntoja ja selvityksiä 8.
- Oikeusministeriö (2007): Kansalaisvaikuttaminen-hanke. Hallituksen politiikkaohjelmat. Oikeusministeriön julkaisu 1/2007.
- Oikeusministeriö (2006): Suomen demokratiaindikaattorit. Hallituksen politiikkaohjelmat. Kansalaisvaikuttaminen. Oikeusministeriön julkaisu, 1.
- Opetusministeriö (2007): Valtakunnallinen lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2007-2011, http://www.lastenparlamenttiyhdistys.fi/ajankohtaista/lapsijanuorisopolitiikankehittamisohjelma/Attachment00045391/lapsi_ja_nuorisopolitiikan_kehittamisohjelma.pdf, 30.6.2008.
- Ota kantaa! -chat 7.5.2008: Internetin mahdollisuudet kansalaisosallistumisessa -keskustelu, <http://www.otakantaa.fi/online/07052008.html>.
- Rongas, Anne (2008): Sosiaalinen media hanketyössä. Perustietoja ja vinkkejä oppimisympäristöhankkeiden toteuttajille. <http://anne.rongas.googlepages.com/>, 13.5.2008.
- Salamon, L&M., Anheier, H.K., List, R., Toepler, S., Sokolowski, S.W. and Associates (1999): Global Civil Society. Dimensions of Non-Profit Sector. The John Hopkins Center for Civil Society Studies, Baltimore.
- SASK (2008): <http://www.sask.fi/>, 23.4.2008
- Saukkonen, Pasi (2007): Poliitiikka monikulttuurisessa yhteiskunnassa. Helsinki: WSOY.
- Siltaniemi, A, Perälähti, A., Eronen, A., Londen, P. & Peltosalmi, J. (toim.) (2008): Hyvinvointi ja osallisuus Itä-Suomessa. Kansalaiskyselyn tuloksia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.
- Sisäasiainministeriö & Taloustutkimus Oy (2005): Julkishallinnon verkkopalvelut.
- SPR (2008a): Puolet suomalaisista haluaa mukaan kansalaisjärjestöjen toimintaan, http://www.redcross.fi/ajankohtaista/uutiset/fi_FI/punaisenristinviikko_2008/, 8.5.2008.
- SPR (2008b): http://www.redcross.fi/tulemukaan/liityjaseneksi/fi_FI/, 13.5.2008.
- Stranius, L. & Salasuo, M. (toim.) (2008): Talonvaltaus liikkeenä – miksi Squat ei antaudu? Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Verkkajulkaisu 19, <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisu/talonvaltaus.pdf>, 1.8.2008.
- Wallen, Björn (2005): Kyllä kansalaisuudelle. Aloitteita ja esimerkkejä Pohjolasta. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Yeung, A. B. (2002): Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa – ihanteita vai todellisuutta? Helsinki: YTY ry.
- YK-liitto (2008): <http://www.ykliitto.fi/kouluttaa/etusivu>, 30.6.2008

Osallistumisen murros – haaste hallinnolle

SARI AALTO-MATTURI

Osallistuvan kansalaisuuden edellytyksiä ovat toisaalta vaikutusmahdollisuuksien olemassaolo, toisaalta kyky ja halu vaikuttaa. Demokratia, kansanvalta, ei voi toteutua ilman aktiivista kansalaisuutta.

Suomessa kansalaisyhteiskunta on perinteisesti ollut vahva. Suomalaiset ovat vaikuttaneet paitsi äänestäjinä ja luottamustehtävien hoitajina, myös toimimalla erilaisissa järjestöissä ja ottamalla suoraan yhteyttä päätöksentekijöihin. Suomalaisen demokratian kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että kansalaisyhteiskuntamme säilyy vahvana myös tulevaisuudessa.

Vaikka joka päivä onneksi vielä näemme esimerkkejä aktiivisesta osallistumisesta ja yhteisvastuusta yhteiskunnassa, yleinen trendi näyttää kuitenkin olevan jonkinlainen yleinen osallistumisen hiipuminen. Tämä näkyy ehkä selvimmin jo vuosikymmeniä laskussa olleissa äänestyslukuissa.

Vakiintuneestakaan demokratiasta ei ole pitkä matka harvainvaltaan tai virkamiesvaltaan, jos demokratian ydin, kansalaisten aktiivinen osallisuus, hiipuu. Huolta demokratian tulevaisuudesta kannetaan laajalti perinteisesti vahvoissa demokratioissa. Samaan aikaan kun maailmassa vielä laajalti kamppaillaan demokratiaan johtavalla tiellä, länsimainen demokratia osoittaa väsähtämisen merkkejä.

Suomessa demokratiaa arvostetaan ja siitä halutaan pitää kiinni. Voidaan kuitenkin väittää, että vain demokratian kulissit ovat enää pystyssä sinä päivänä, jolloin enemmistö on luopunut vapaaehtoisesti oikeudestaan osallistua ja vaikuttaa. Toisaalta voidaan ajatella, että tämäkin mahdollisuus on tärkeä osa demokratiaa – demokratiaan kuuluu myös oikeus olla osallistumatta.

Suomalaiselle demokratialle ei ole syytä maalailta turhan synkkiä tulevaisuudennäkymiä. Enemmistö suomalaisista edelleen äänestää ja osallistuu yhteisten asioiden hoitoon järjestöjen kautta. Suomalaiset ovat myös löytäneet uuden tieto- ja viestintäteknologian mahdollis-

tamat uudet vaikuttamiskanavat ja uudenlaiset verkostoituvat osallistumismuodot. Kuitenkin osallistuminen on muutoksessa, joka antaa myös aihetta huoleen.

Olenaiset kysymykset liittyvät kansalaiseksi kasvamiseen, kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiin ja osallistumisen uskottavuuteen. Minkälainen ”kansalaisidentiteetti” yksilölle yhteiskunnassa muotoutuu. Kokeeko hän olevansa asiakas, palvelujen tyytyväinen vai tyytymätön vastaanottaja. Vai kokeeko hän olevansa aktiivinen kansalainen, jolla on kyky ja kanavat vaikuttaa paitsi omaan elämäänsä, myös läheistensä ja koko yhteiskunnan hyvinvointiin. Minkälaisia osallistumismuotoja kansalaisille on tarjolla – onko yhteiskunnassa enää tilaa osallistuvalla kansalaisuudelle? Onko osallistumisella vaikuttavuutta vai ”osallistetaanko” kansalaisia ikään kuin muodon vuoksi?

Osallistuminen muutoksessa vai kriisissä?

Suomalaisten äänestysaktiivisuus on ollut laskussa jo useiden vuosikymmenien ajan. Ilmiö on yleinen vakiintuneissa demokratioissa, mutta Suomessa äänestysaktiivisuuden hiipuminen on ollut jopa nopeampaa kuin Euroopassa keskimäärin (Grönlund, Paloheimo & Wass 2005, 199). Erityisen nopeasti on laskenut nuorten äänestysaktiivisuus. Ero nuorten äänestysaktiivisuuden ja keskimääräisen äänestysaktiivisuuden välillä on meillä Euroopan suurimpia (Grönlund, Paloheimo & Wass 2005, 120). Tutkimukset antavat osviittaa, että suurella osalla nuorista äänestysikäisistä äänestämättömyys jää pysyväksi – iän karttumisen ei itsessään aktivoi osallistumaan.

Äänestysaktiivisuus nousi 1960-luvun alkuvuosiin asti ja alkoi tuosta yli 80 prosentin tasosta hiljalleen laskea. Varsinainen alamäki alkoi vuoden 1987 vaaleista. (Grönlund, Paloheimo ja Wass 2005, 121.)

Erityisen passiivisia äänestäjiä ovat nuoret heikommin koulutetut miehet. Äänestysaktiivisuuden erot nuorten ja keski-ikäisten äänestäjien välillä ovat huomattavat ja äänestysaktiivisuus nuorten äänestäjien keskuudessa on laskenut voimakkaasti sitten 1970-luvun. Vuoden 1979 eduskuntavaaleissa kolme neljästä 18-vuotiaasta äänesti kun vastaava luku vuoden 1999 eduskuntavaaleissa oli enää 55 prosenttia. Nuorten miesten äänestysaktiivisuus on laskenut vielä nopeammin kuin nuorten naisten. (Grönlund, Paloheimo & Wass 2005, 124.) Helsingissä viime kunnallisvaalien yhteydessä toteutetusta äänestysalueotoksesta käy ilmi, että 19-24-vuotiaista miehistä vain reilu kolmannes – 38 prosenttia – äänesti tutkituilla äänestysalueilla (Martikainen & Wass 2005, 29). Otos kuvastanee ainakin suuntaa antavasti nuorten äänestysaktiivisuuden tasoa myös koko maassa.

Nuorten vähäinen äänestysinto ei ole ainoa syy huolestua nuorten osallisuudesta ja sitä kautta demokratian tulevaisuudesta. Vuosikymmenen alkupuolella tehdyssä kansainvälisessä vertailussa (Civic education study 2001) yläkouluikäisten suomalaisnuorten yhteiskunnalliset tiedot ja taidot asettuivat vertailun kärkeen. Kun sitten kartoitettiin nuorten kiinnostusta politiikkaan ja perinteiseen kansalaistoimintaan, suomalaisnuoret putosivatkin listan viimeisiksi. Sama tutkimus on jälleen työn alla. Onkin kiinnostavaa nähdä, onko asetelmassa vuosikymmenen mittaan tapahtunut muutoksia. On kuitenkin pelättävissä, että mitään suurta käännettä ei ole tapahtunut. Esimerkiksi tuore SITRAn ja TEKES:in teettämä tutkimus kertoo, ettei nuorilla ole suurta paloa yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Unelmat kiinnittyvät yhä enemmän perheeseen ja ystäviin. (Seppänen 2008.)

Kannettaessa huolta nuorten hiipuvasta osallistumisinnosta on hyvä tiedostaa, että kyse ei ole vain juuri aikuisiän saavuttaneista nuorista. Hiipuminen on alkanut jo aikaisemmin. Itse asiassa jo nykyiset nelikymppiset ovat jo selvästi passiivisempia kuin vanhempansa, mikä merkinnee, etteivät he myöskään vanhempina tai opettajina välttämättä kovin aktiivisesti kannusta lapsia ja nuoria osallistuvaan kansalaisuuteen. Jos yhteiskunnallinen osallistuminen ja politiikka loistavat poissaolollaan kotikasvatuksessa ja kouluopetuksessa, ei ole ihme, jos osallistuvan kansalaisen identiteetti jää rakentumatta.

Äänestäjinä suomalaiset erottuvat passiivisuudellaan olennaisesti muista Pohjoismaista (Borg 2005, 55). Ja vaikka Suomi usein ajatellaan järjestöjen luvatuksi maaksi, eivät suomalaiset itse asiassa ole pohjoismaalaisittain kovin aktiivisia järjestöosallistujia – pikemminkin eurooppalaista keskitasoa. Yleisestä eurooppalaisesta tasosta Suomi erottuu oikeastaan vain ammatillisen järjestäytymisen ja seurakuntatoiminnan yleisyytenä (Borg 2005, 40-43).

Järjestöosallistumisen muutoksesta tiedetään vähemmän kuin äänestämässä tapahtuneesta muutoksesta. Syynä tähän lienee muun muassa se, että järjestöosallistumisesta on vaikeampi muodostaa systemaattinen kokonaiskuva kuin äänestyskäyttäytymisestä. On vielä kohtuullisen helppoa selvittää, onko henkilöllä ylipäättään järjestöjäsenyyksiä tai onko hän jonkin ajanjakson kuluessa osallistunut jonkin järjestön toimintaan. Järjestöjäsenyyksien määrän tai jäsenuhteen selvittäminen on jo suurempi haaste – kuinka moni meistä osaa suoraan vastata, kuinka moneen järjestöön kuuluu?

Jäsenyyden mahdollinen laadullinen muutos on vielä vaikeammin seurattavissa. Kokonaiskuva osallistumisen muutoksesta jääkin pitkälti ilmapiirin haistelun ja mutu-tuntuman varaan. Samat pohdinnat ja kysymykset kuitenkin toistuvat järjestöstä toiseen. Jos äänestämässä hiipuminen on Suomessa ollut eurooppalaisittain nopeaa, on järjestötoiminnan puolella muutos mahdollisesti ollut keskimääräistä hitaampaa. Osalla kansalaisjärjestöistä menee edelleen melko hyvin. Mutta vaikka erityisesti liikunta- ja kulttuurijärjestöissä on paljon todella aktiivisia järjestöjä, tuskaillaan monissa järjestöissä nuorten mukaan saannin vaikeutta ja jäsenkunnan passivoitumista. Erityisesti erilaiset vaikuttamaan pyrkivät, yhteiskunnallista tehtävää varten perustetut järjestöt näyttävät kantavan huolta tulevaisuudestaan. Tämä on huolestuttava kehityskulku, sillä eri kansalaisryhmien ääni on perinteisesti välittynyt päätöksentekoon ja valmisteluun pitkälti juuri järjestöjen kautta.

Vaikuttaa siltä, että myös jäsenyys on muuttumassa yhä enemmän asiakkuudeksi. Jäsen etsii jäsenyydestään elämyksiä, palveluja ja kaveruutta, ei niinkään kanavia vaikuttamiseen ja osallistumiseen. Jäsenyyden intensiteetti näyttää myös olevan keventymässä – jäsen käyttää aikaisempaa vähemmän aikaa järjestötyöhön, vaikka edelleen toimisi järjestössä aktiivisesti. Järjestön välttämättömiin vastuutehtäviin – vaikkapa taloudenhoitajaksi – on aikaisempaa vaikeampaa löytää uusia vastuunkantajia.

Usein esitetään, ettei osallistuminen ja tarve vaikuttaa ole katoamassa mihinkään – se on vain muuttamassa muotoaan (ks. esim. Stranius 2008). Esimerkiksi uusi tieto- ja viestintäteknologia onkin avannut mahdollisuuksia uudelleen verkkotoimintaan ja verkossa tapahtuvaan kansalaisaktiivisuuteen. Aika näyttää missä määrin kansalaiset löytävät verkon osallistumisareenakseen. On kuitenkin jossain määrin epätodennäköistä, että nämä uudet osallistumismuodot poistaisivat huolen demokratian tulevaisuudesta. Voi olla, etteivät äänestämisestä ja järjestövaikuttamisesta etäännyvät kansalaiset etsi osallistumiskanavia myöskään verkosta.

Olemme melko lähimenneisyydessä eläneet aikaa, jolloin miltei kaikki aikuiset äänestivät ja toimivat järjestöissä. Uskommeko, että näköpiirissä olevassa tulevaisuudessa lähes kaikki aikuiset tulevat toimimaan kansalaisverkostojen aktiivisina vaikuttajajäseninä? Tai että sellaisiksi ryhtyy suuri enemmistö juuri niistä, joita perinteiset osallistumismuodot eivät puhuttele? Vai onko into osallistumiseen tosiasiaa hiipumassa ja vaikuttajuus keskittymässä yhä pienemmälle eliitille, josta osa käyttää monipuolisesti perinteisiä ja uusia vaikuttamiskanavia?

Uusissa vaikuttamisen muodoissa on usein kyse kuluttajavalinnoista – ihminen tekee arvovalintoja jokapäiväisessä elämässään päättämällä syödä luomuruokaa tai juoda reilun kaupan kahvia, boikotoidessaan työntekijöitä huonosti kohtelevaa yritystä tai välttää lentomat-kustamista. Arkipäiväinen vaikuttaminen on tottakai yksinomaan hyvä asia, mutta demokra-tian näkökulmasta herättää myös kysymyksiä. Mitä seurauksia on sillä, jos kansalaisuus yhä tiiviimmin nivoutuu kuluttajuuteen? Missä roolissa on silloin kansalainen, jolla ei ole riittävästi rahaa voidakseen äänestää rahankäytöllään?

Koulutus lisää osallistumisen todennäköisyyttä

Suomalaiset arvostavat demokratiaansa ja luottavat siihen jopa enemmän kuin läntisessä Euroopassa ylipäätään. Yli 90 prosenttia allekirjoittaa väitteen ”Demokratialla voi olla ongelmansa, mutta se on parempi kuin muut hallitusmuodot”. Toisaalta useampi kuin kaksi kolmesta uskoo, että demokratia toimii Suomessa vähintäänkin melko hyvin. Äänestäjät luottavat demokratian toimivuuteen suhteellisesti enemmän kuin nukkuvat. Erityisen tyytyväisiä suomalaisen demokratiaan ovat korkeakoulututkinnon suorittaneet. Yhteys on havaittu myös muissa tutkimuksissa: vähäinen koulutus vähentää luottamusta demokratian toimivuuteen. Heikko luottamus demokratian toimivuuteen puolestaan vähentää ainakin äänestysaktiivisuutta. (Mattila & Sänkiäho 2005, 77-79.)

Tietotaso ja koulutus ovat olennaisesti sidoksissa äänestämiseen, mutta myös muuhun yhteiskunnalliseen osallistumiseen (Bengtsson & Grönlund, 2005, 167). Vähiten politiikasta tietävät ovat laiskimpia äänestäjiä kun taas eniten tietävistä vain harva jättää äänestämättä. Olennainen tekijä on tunne äänestämisestä kansalaisvelvollisuutena. Näin kokevat äänestävät joka tapauksessa. Mutta jos velvollisuudentunne puuttuu, olennaisiksi tekijöiksi nousevat tieto ja kiinnostus. (Grönlund, Paloheimo & Wass 2005, 128-129.)

Enemmistö suomalaisista pitää äänestämistä kansalaisvelvollisuutena. Huono omatunto velvollisuuden täyttämättä jättämisestä saa kyselytutkimuksissa monen ”huijaamaan”. Väitetty äänestysaktiivisuus on aina suurempaa kuin todellinen äänestysaktiivisuus. Millä tavoin sitten tuo tunne äänestämisestä kansalaisvelvollisuutena siirtyy sukupolvelta toiselle? Voi hyvin ajatella, että yksilöllisyyttä arvostavassa yhteiskunnassa äänestämisen normi olisi höltymässä. Jos näin on, tieto ja kiinnostus nousevat entistä tärkeämmiksi äänestämisen taustatekijöiksi.

Vaikuttaa siltä, että ainakin nuorten itse kokema ”kansalaispätevyys” on heikentymässä ja toisaalta kansalaispätevyys on yhä vahvemmin sidoksissa koulutukseen. Koettu kansalaispätevyys puolestaan kytkeytyy läheisesti politiikkaa koskevaan kiinnostukseen ja tietota-soon. (Grönlund, Paloheimo, Sundberg, Sänkiäho & Wass 2005, 99.) Mitä vahvemmasi ihminen kokee yhteiskunnallisen osaamisensa, sitä kiinnostuneempi hän todennäköisesti on politiikasta.

Riittävä tietämys politiikasta on edellytys tarkoituksenmukaiselle poliittiselle osallistumiselle. Turun yliopiston valtio-opin laitoksen tutkija Kimmo Elon johtamassa politiikan tietämys -tutkimushankkeessa löydetään suuria tiedollisia, taidollisia ja kiinnostuksen kohteen eroja eri nuorisoryhmien välillä. Tutkijat toteavatkin, että nuoriso jakaantuu yhä vahvemmin koulutuksen mukaan. Ammatillisessa koulutuksessa opiskelevat ovat vähemmän kiinnostuneita politiikasta kuin lukiolaiset ja he myös arvioivat tietämyksensä politiikasta huomattavasti huonommaksi. Nuoret eivät myöskään pidä äänestämistä erityisen tärkeänä. Tutkimukseen osallistuneista ammatti-instituuteissa opiskelevista nuorista ainoastaan noin joka viides piti äänestämistä kunnallisvaaleissa erittäin tärkeänä – lukiolaisista näin ajatteli 40 prosenttia. Samasta tutkimuksesta käy myös ilmi, että nuoret pitävät kunnallisvaaleissa äänestämistä selvästi vähemmän tärkeänä kuin vanhemmat. (Elo 2008.)

Kuinka siis nuorten yhteiskunnallisten asioiden tietämystä voidaan vahvistaa? Kuinka demokratiakasvatusta voidaan kehittää niin, että se nykyistä paremmin tarjoaisi nuorille sekä riittävän tietopohjan ymmärtää omat vaikutusmahdollisuutensa kansalaisena että oikeita osallistumisen kokemuksia. Demokratiakasvatus ei voi olla vain tiedon ammentamista; avainkysymys on, syntyykö nuorelle kotona, koulussa ja yhteiskunnassa kokemus, että häntä kuunnellaan, hänen mielipiteitään arvostetaan ja hänellä on mahdollisuus vaikuttaa asioihin.

On väitetty, että politiikka ja poliittinen keskustelu ovat kodeissa ja kouluissa muodostuneet jonkinlaisiksi tabuiksi; koetaan, ettei niistä sovi puhua lapsille ja nuorille. Jopa kansalaisjärjestöjen on toisinaan vaikea päästä sisään kouluihin. Saatetaan pelätä, että lasten vanhemmat eivät hyväksy, että lapsi altistetaan jonkin puolueen tai järjestön vaikutteille.

Kun nuorten elämä on ensin tehokkaasti putsattu yhteiskunnallisesta keskustelusta ja poliittisista sisällöistä, ei ole ihme, jos äänestysikään varttuva nuori kokee vaikeaksi hahmottaa puolueiden välisiä eroja tai yhteiskunnallisen osallistumisen muotoja ja merkitystä ylipäättään. On tärkeää, että nuori saa vapaasti muodostaa omat arvonsa ja mielipiteensä, mutta niille on myös annettava kasvualustaa.

Nuorten osallisuutta on viime vuosina pyritty monin keinoin vahvistamaan. Vuonna 2006 voimaan tullut nuorisolaki velvoittaa ottamaan nuorten mukaan kuntien päätöksentekoon. Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelmassa 2007-2011 yhtenä tärkeänä tavoitteena on lasten ja nuorten osallisuuden vahvistaminen.

Vaikka todelliset vaikuttamiskokemukset ovat niitä kaikkein tärkeimpiä, tämä ei tarkoita, etteikö myös tietopohjan vahvistaminen olisi tärkeää. Tietopohjaksi ei kuitenkaan riitä, että tietää miten lakeja säädetään tai miten vallan kolmijako määritellään. Pikemminkin pitäisi kyetä tarjoamaan nuorelle välineet ymmärtää oma roolinsa kansalaisena ja ne keinot, joilla hän itse voi ottaa aktiivisen roolin yhteiskunnassa ja omissa elämässään. Koulussa tulisi olla aikaa puntaroilulle keskustelulle ja oman kansalaisidentiteetin hakemiselle.

Sekä perusasteen että lukion opetussuunnitelmat velvoittavat kouluja aktiiviseen kansalaisuuteen tähtäävään opetukseen. Koulujen väliset erot tässä ovat suuret. On kouluja, joissa nuoria eri keinoin kannustetaan osallistumaan ja vaikuttamaan, ja esimerkiksi kansalaisjärjestöjen tai puolueiden vierailut ovat arkipäivää. Käytännössä demokratiakasvatus jää kuitenkin paljon kiinni yksittäisen opettajan mielenkiinnosta ja harrastuneisuudesta.

Tietämyksellä ja yhteiskunnallisella osallistumisella on läheinen kytkös toisiinsa. Eriytyminen tapahtuu jo varhain – erot politiikan tietämyksessä ja kiinnostuksessa eroavat olen-

naisesti jo heti peruskoulun jälkeen sen mukaan, onko nuori valinnut lukion vain ammattiin valmistavan koulutuksen. Toisaalta on todettava, että kysymys on lähinnä aste-eroista – esimerkiksi Kimmo Elon (2008) tutkimuksessa myös lukiolaisten kiinnostus politiikkaan oli huolestuttavan vähäistä vaikkakin selvästi suurempaa kuin ammatti-instituutissa opiskelevien. Kysymys kuuluukin, millä tavoin nuori saa eväitä oman kansalaisidentiteettinsä rakentamiseen kotona, esikoulussa, peruskoulussa ja valitsemallaan myöhemmällä opiskeluradalla. Eikä kansalaiseksi kasvaminen toki lopu loppututkinnon suorittamiseen vaan kyse on elinikäisestä prosessista. (Harju 2004, 40; Wallen 2005.)

Ammattikorkeakoulututkinnon suorittaa runsas neljäsosa aikuistuvista uusista ikäluokista. Minkälaisen pohjan he saavat opintojensa aikana ymmärtää ympäröivää yhteiskuntaa ja hahmottaa oma roolinsa kansalaisena? Ammattikorkeakouluopetus todennäköisesti tukee hyvin niiden nuorten kansalaiseksi kasvamista, jotka ovat jo lähtökohtaisesti yhteiskunnasta kiinnostuneita ja hakeutuneet opiskelemaan yhteiskunnallisia aineita. Mutta joutuvatko esimerkiksi teknisesti suuntautuneet nuoret pohtimaan opintojensa aikana omaa rooliaan ja vaikutusmahdollisuuksiaan?

Syntyykö opiskelijoille myös koulutuksen aikana osallisuuden ja vaikuttamisen kokemuksia – millä tavoin opiskelijat pääsevät osallistumaan heitä ja oppilaitostaan koskevaan päätöksentekoon tai opetuksen kehittämiseen? Esimerkiksi oppilaskunta- ja ainejärjestötoiminta antavat hyvän foorumin sekä vaikuttaa että kartuttaa kansalaistaitoja tulevaa elämää varten. Mutta tässäkin yksi haasteista liittyy edustuksellisuuden ja suoran vaikuttamisen suhteeseen. Samalla kun oppilaskuntatoiminnan kehittäminen nähdään ensiarvoisen tärkeäksi keinoksi huolehtia opiskelijoiden mahdollisuudesta vaikuttaa ja saada vaikuttamisen kokemuksia, on myös tärkeää, että jokainen yksittäinenkin opiskelija saa tukea kasvuun kansalaiseksi riippumatta siitä, onko hän henkilökohtaisesti mukana oppilaskunta- tai opiskelijajärjestötoiminnassa vai ei.

Osallisuuden ja osallistumismuotojen muutos haastavat myös oppilaitoksia, eivät vain hallintoa ja järjestöjä miettimään omia toimintamuotojaan. Kun esimerkiksi uuden tieto- ja viestintäteknologian käyttöä kehitetään opetuksessa, on tärkeää pohtia myös sen hyödyntämistä vahvistamaan opiskelijoiden kuulluksi tuleamista, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä.

Demokratiatyöstä pysyvä haaste

Suomessa kansalaisten vaikutusmahdollisuudet ja osallistuvan kansalaisuuden tulevaisuus nousivat yleiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun ja hallinnon yhteiseksi huolenaiheeksi viimeistään vuosina 2003-2007 toteutetun kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman myötä.

Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma pyrki edistämään aktiivista kansalaisuutta, kansalaisten yhteiskunnallista vaikuttamista, kansalaisyhteiskunnan toimintaa ja demokratian toimivuutta. Poikkihallinnollisen politiikkaohjelman kuluessa toteutettiin monia kansalaisvaikuttamista edistäviä hankkeita. Keskeisiä teemoja olivat muun muassa demokratiaa koskevan tietopohjan vahvistaminen, järjestöjen toimintaedellytysten parantaminen sekä kansalais- ja demokratiakasvatuksen tehostaminen. Politiikkaohjelman jälkeen työ kansalaisvaikuttamisen edistämiseksi jatkuu oikeusministeriön perustetussa demokratiayksikössä, ministeriöiden yhteisessä demokratiaverkostossa sekä hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan yhteisessä Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE:ssa, joiden työtä oikeusministeriön demokratiayksikkö koordinoi.

Hallinnon demokratiatyön tavoitteena on tunnistaa kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien kannalta keskeiset kehittämiskohteet ja etsiä niihin ratkaisuja. Demokratia ei voi olla vain yhden ministeriön kehittämishanke vaan olennaista on huolehtia, että huolta kansalaisvaihuttamisesta kannetaan laajasti yhteiskunnassa myös politiikkaohjelman päätyttyä. Kukin ministeriö vastaa demokratian vahvistamisesta oman hallinnonalansa puitteissa: opetusministeriö demokratiakasvatuksesta, valtiovarainministeriö hallinnon kehittämistyöstä sekä muun muassa kuntademokratian vahvistamisesta, ulkoministeriö kansainvälisestä demokratiatyöstä. Oikeusministeriöllä on yleisvastuu, demokratiapolitiikan valmisteluvastuu sekä vastuu muun muassa vaalijärjestelmän tai vaikkapa sähköisen kuulemisen kehittämisestä. Olennaisinta on kyetä rakentamaan yhteistyötä ja käynnistämään prosesseja demokratian vahvistamiseksi.

Tärkeän yhteistyöfoorumin demokratiatyölle muodostaa kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE, jossa keskeisiä teemoja ensimmäisen toimintavuoden aikana ovat olleet kysymys demokratian tietopohjan vahvistamisesta, järjestöjen toimintaedellytysten parantamisesta sekä osallisuuden vahvistamisesta ylipäätään yhteiskunnassa. KANE:n tehtäviin kuuluu muun muassa arvioida ministeriöiden vuorovaikutusta kansalaisyhteiskunnan kanssa.

Perustuslaki velvoittaa julkista valtaa edistämään yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa itseä koskevaan päätöksentekoon.

Kansalaisten osallistumisella hallinnon valmisteluun ja päätöksentekoon on useita funktioita. Hallinnon näkökulmasta ensimmäisenä esiin yleensä nousee valmistelun laatu. Huolehtimalla, että kansalaisten tieto ja näkemykset valmisteltavaan asiaan tulevat kuulluiksi, voidaan lopputuloksen laatu turvata. Kun kansalaisia ollaan riittävästi kuultu, voidaan olla varmoja, ettei valmisteluprosessin loppumetreillä tai päätöksenteon jälkeen voi enää ilmetä uutta tietoa, joka pakottaa korjaamaan tehtyä valmistelua tai muuttamaan tehtyä päätöstä. Käynnissä olevassa paremman sääntelyn ohjelmassa kuulemisen kehittämisellä onkin olennainen merkitys.

Toisaalta kansalaisten vaikutusmahdollisuuksilla on olennainen merkitys myös tehtyjen ratkaisujen hyväksyttävyyden kannalta. Kun kansalaisilla on ollut mahdollisuus ottaa kantaa ja tuoda esiin omat tietonsa ja näkemyksensä valmisteltavasta asiasta, on lopputulos todennäköisesti helpommin hyväksyttävissä kuin täysin suljettujen ovien takana tehty päätös.

Mutta ehkä kaikkein tärkein funktio kansalaisten kuulemiselle ja osallistumismahdollisuuksien tarjoamiselle on kuitenkin se, että demokratiassa aktiivinen kansalaisuus on itseisarvo.

Kansalaisesta katsottuna valtionhallinnossa käynnissä olevat valmisteluprosessit ovat usein kaukana ja niistä on vaikea saada kiinni. Kansalaisyhteiskuntaa edustavat tavallisesti vakiintuneet järjestöt, joiden asiantuntemukseen on hallinnossa opittu luottamaan ja turvautumaan. Järjestöjen osaamista Suomessa arvostetaan ja kuulemisella on meillä vahvat perinteet. Kuulemista esimerkiksi hallinnon valmistelutyössä on pidetty jopa niin itsestään selvänä, että se miltei loistaa poissaolollaan hallinnon erilaisissa valmisteluohjeissa. Suomalaisessa työelämässä käynnissä oleva sukupolvenvaihdos merkitsee, että itsestään selvinä pidetyt kuulemiskäytännöt ja vuorovaikutus kansalaisyhteiskunnan kanssa eivät välttämättä ole jatkossa yhtä itsestäänselviä, jos hallinnon virkamiesten ”demokratiavalmennukseen” ei satsata. Puhumattakaan siitä, että hallinto omaksuisi aktiivisesti uusia osallisuutta vahvistavia toimintamalleja ja työvälineitä.

Valtionhallinnossa on viime vuosina monin keinoin pyritty kehittämään hallinnon ja kansalaisten vuorovaikutusta. Kehitystä onkin tapahtunut, joskin ehkä turhan pienin askelin. Uusia vuorovaikutuskeinoja on otettu varovaisesti käyttöön ja esimerkiksi kansalaisjärjestöstrategiat puuttuvat edelleen monesta ministeriöstä.

On myös kiinnostavaa huomata, että vaikka Suomi mielellään näkee itsensä erilaisten tietoyhteiskuntavertailujen kärkimaiden joukossa, uutta teknologiaa on vain välttävästi hyödynnetty vahvistamaan kansalaisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia. Alkuvuodesta 2008 julkaistussa YK-selvityksessä Suomi sijoittui vasta sijalle 45 vertailtaessa miten hallinto eri maissa on hyödyntänyt uutta teknologiaa osallistumismahdollisuuksien vahvistamisessa (UN E-Government Survey 2008). Myös tässä asiakkuus- ja palvelunäkökulma ovat nousseet osallistumisen ja vaikuttamisen näkökulmien edelle.

Tietopohjan vahvistaminen edellyttää yhteistyötä

Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE:ssa julkisen vallan, kansalaisjärjestöjen ja elinkeinoelämän edustajien ohella on mukana kaksi tutkimuksen edustajaa, joista toinen Jyväskylän yliopistosta ja toinen Humanistisen ammattikorkeakoulun rehtori. Myös KANE:n tutkimusjaostossa mukana on sekä yliopistotutkimuksen, ammattikorkeakoulujen, hallinnon että järjestöjen tutkimustoiminnan asiantuntemusta. Näin on osaltaan haluttu vahvistaa keskusteluyhteyttä kansalaisyhteiskuntaa koskevaa tietopohjaa tuottavien tahojen välillä. Tutkimusjaoston keskeisiä tehtäviä on kartoittaa tietopohjassa olevia puutteita sekä omilla toimillaan tukea olemassa olevan tiedon hyödyntämistä.

Yleisestä arvostuksesta ja yhteiskunnassa laajasti koetusta huolesta huolimatta ei Suomessa demokratiatutkimukseen juuri ole resursseja. Kuitenkin demokratiaa kehitettäessä olisi tietysti tärkeää tietää, mitä oikein ollaan kehittämässä. Mutu-tuntuma järjestöosallistumisen muutoksesta tai uudenaikaisesta suorasta osallistumisesta on heikko pohja systemaattiselle kehittämistyölle. Hyvä askel olisi vähintäänkin huolehtia, että jo olemassaoleva tutkimustieto tavoittaisi tarvitsijansa ja tulisi hyödynnetyksi. Niin yliopistojen, ammattikorkeakoulujen kuin järjestöjenkin piirissä tehdään kiinnostavaa järjestöjen toimintaa ja sen muutosta valottavaa tutkimusta. Olisikin tärkeää saada tämä tutkimus ”yhteiseksi omaisuudeksi”, huolehtia siitä, että tieto niin akateemisesta kuin soveltavastakin tutkimuksesta leviää ja näiden eri tutkimustahojen välillä on keskusteluyhteys.

Tutkimustiedon tarpeen ohella Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan ensimmäisen vuoden keskeisiin keskusteluteemoihin on kuulunut kysymys järjestöjen asiantuntijoiden ja johdon koulutuksesta ja valmennuksesta. Kansalaisjärjestöjen toimintaympäristön muutokset ovat johtaneet yhä suurempiin osaamispaineesiin. Samalla kun pohditaan, millä tavoin vapaaehtoistyötä ja ruohonjuuritason kansalaisaktiivisuutta voitaisiin järjestöjen piirissä vaalia, joudutaan niissä samaan aikaan myös satsaamaan yhä enemmän ammattimaisuuteen ja ammatillisuuteen. Järjestöissä tarvitaan verotukseen, tukiin ja avustuksiin, kirjanpitoon ja tilintarkastukseen, yhdistyslainsäädäntöön, johtamiseen ja esimiestyöhön, viestintään ja markkinointiin jne. liittyvää asiantuntemusta. Erityisesti nousee esille toisaalta järjestöjohtamisen koulutuksen tarve, toisaalta vapaaehtoistyötä tukevan koulutuksen tarve. Kysyntää on sekä lyhyt- että pidempikestoiselle, akateemiselle ja käytännönläheisemmälle koulutukselle. Toisille akateeminen jatkokoulutus on luonteva seuraava askel, toisille parivuotinen työn ohessa suoritettava ammattikorkeakoulututkinto, kolmannelle onnistuu irrottautuminen korkeintaan muutamalle lähiovetusjaksolle.

Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE:n puitteissa käynnistyi kesäkuussa 2008 projekti, jossa pohditaan järjestöjohdon koulutustarpeita ja koulutuksen järjestämistä. Teemasta käydyssä keskustelussa pidettiin tärkeänä, että järjestöjohdon koulutusta kehitetään tiiviissä vuorovaikutuksessa sivistysjärjestöjen, ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen kanssa.

Yhteenvetoa

Yhteiskunnallinen osallistuminen on Suomessa muiden läntisten demokratioiden tavoin hii-pumassa. Aktiivinen kansalaisuus näyttää olevan syrjäytymässä asiakkuudella ja kuluttajuudella. Jos yhteiskuntaa kehitetään enemmän palvelujen kuin vaikuttajuuden näkökulmasta, on suuri vaara, että demokratiakin korvautuu jonkinlaisella demokratiapalvelujen asiakkuudella.

Demokratiakasvatuksella on tärkeä merkitys osallistuvan demokratian tulevaisuudelle. Osallistuminen ja kiinnostus yhteiskuntaan ovat yhä enemmän kytköksissä tietämykseen, tietämys yhä vahvemmin sidoksissa koulutukseen. Millä tavoin siis demokratiakasvatus voisi esikoulusta aina ammattikorkeakoulu- ja yliopisto-opintoihin asti tukea nykyistä paremmin osallistuvan kansalaisidentiteetin rakentumista ja kansalaistaitojen omaksumista?

Osallisuutta vahvistavaa demokratiakoulutusta ja -valmennusta tarvitaan niin hallinnossa kuin järjestöissä. Toimintaympäristön monimutkaistuminen ja lisääntyvät paineet ammatillistumiseen ovat saaneet järjestöt peräänkuuluttamaan järjestöjohdon ja järjestöjen asiantuntijoiden tarpeisiin täsmäkohdennettua koulutusta. Toisaalta osallistumisen muutos, paineet yhä avoimempaan ja kansalaiskeskeisempään hallintoon yhdessä hallinnossa käynnissä olevan sukupolvenvaihdoksen kanssa lisäävät tarvetta hallinnon virkamiesten ”demokratiavalmennukseen”.

Kansalaisyhteiskunnan ja kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien kehittäminen edellyttää nykyistä vahvempaa tietopohjaa osallistumisen muutoksesta. Äänestysprosenttien ohella tulisi systemaattisesti seurata järjestöjen ja järjestöosallistumisen muutosta, verkko-osallistumista ja ylipäättään uusia osallistumisen muotoja, selvittää millä tavoin suomalaiset kokevat kiinnittyvänsä yhteiskuntaan ja minkälaiseksi he kokevat kansalaisuutensa.

Yliopistojen, ammattikorkeakoulujen, tutkimuslaitosten ja järjestöjen piirissä tehdään paljon mielenkiintoista tutkimusta tällä alueella. Liian usein syntyvä tutkimustieto ei muutu yhteiseksi omaisuudeksi. Tietopohjan parantamisessa tärkeä askel olisikin saada keskusteluyhteys eri toimijoiden välillä aikaan, jotta syntyvä akateeminen ja soveltava tutkimus löytäisi tiensä järjestöjen ja hallinnon kehittämistyön tueksi.

Lähteet

- Borg, Sami (2005): Kansalaisena Suomessa. Kansalaisvaikuttaminen Pohjoismaissa ja European Social Survey 2002. Oikeusministeriön julkaisu 3/2005. Helsinki: Oikeusministeriö
- Borg, Sami (2006): Suomen demokraatiaindikaattorit. Oikeusministeriön julkaisu 1/2006. Helsinki: Oikeusministeriö Civic education study 2001, Jyväskylän yliopisto.
- Grönlund, Kimmo, Paloheimo, Heikki & Wass, Hanna (2005): Äänestysosallistuminen. Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.): Vaalit ja demokratia Suomessa. Helsinki: WSOY
- Grönlund, Kimmo, Paloheimo, Heikki, Sundberg, Jan, Sänkiäho Risto & Wass, Hanna (2005): Kiinnittymisen politiikkaan. Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.): Vaalit ja demokratia Suomessa. Helsinki: WSOY
- Harju, Aaro (2004): Aktiivisten kansalaisten Suomi. Keskustelunavaus järjestöllisen koulutuksen tehostamisesta. Oikeusministeriön julkaisu 11/2004. Helsinki: oikeusministeriö
- Edustuksellinen demokratia. Kansanvalta 2007 -toimikunnan mietintö. Komiteamietintö 2005:1. Helsinki: oikeusministeriö
- Elo, Kimmo (2008): ”Suomalaisten politiikka-tietämys kansainvälisessä vertailussa” -hanke. Kesto: 2007-2010. Julkaisematon.
- Kansalaistoiminnan yliopistollinen opetus ja tutkimus Suomessa (2006). Oikeusministeriön julkaisu 13. Helsinki: oikeusministeriö.
- Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytykset. Työryhmämietintö 2006:14. Helsinki: oikeusministeriö
- Kansalaisvaikuttaminen -hanke. Oikeusministeriön julkaisu 1/2007. Helsinki: oikeusministeriö.
- Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman loppuraportti 2007. Toiminta ja hallinto 2007/20. Helsinki: oikeusministeriö
- Kohti aktiivista kansalaisuutta. Kansalaisyhteiskunta 2006 -toimikunnan raportti 2005. Oikeusministeriön julkaisu 14/2005. Helsinki: oikeusministeriö
- Kuule kansalaista – valmisteleviä viisaasti! Käsikirja virkamiehille ja viranhaltijoille 2005. Helsinki: valtiovarainministeriö
- Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2007-2011. OPM.
- Mattila, Mikko & Sänkiäho, Risto (2005): Teoksessa: Paloheimo, Heikki (toim.): Vaalit ja demokratia Suomessa. Helsinki: WSOY
- Martikainen, Tuomo & Wass, Hanna (2005): Nuorten äänestysaktiivisuus vuoden 2004 kunnallisvaaleissa Helsingissä. Nuorisosaian neuvottelukunta.
- Niemelä, Seppo (2007): Kansanvallan elvytys. Kiistakirjoitus demokraatiopolitiikasta. Vantaa: Kansanvalistusseura
- Seppänen, Eija (2008): Nuorten tulevaisuuskuvat. Helsinki: Sitra ja Tekes
- Stranius, Leo (2008): Yksilöllinen kevytaktivismi on uutta kansalaistoimintaa. Vieraskynä-kirjoitus Helsingin Sanomissa 1.7.2008.
- Syrjäläinen, Eija, Värri, Veli-Matti ja Eronen, Ari (2005): Opettajaksi opiskelevat ja kansalaisvaikuttaminen. Kansalaisvaikuttaminen haasteena opettajankoulutukselle -tutkimuksen alkuraportti 4. Helsinki: Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Sähköisen kuulemisen kehittäminen valtionhallinnossa, II vaihe (2008): Esitys sähköisen vuorovaikutuksen kehittämisestä kansalaisyhteiskunnan ja poliittis-hallinnollisten toimijoiden välillä. Lausuntoja ja selvityksiä 08. Helsinki: oikeusministeriö
- Törrönen, Anneliina ja Kirstinä, Anna (2006): Yhteisöllisyyden sytykkeitä. Selvitys vapaan sivistystyön mahdollisuuksista vetäytyvien kansalaisten sitouttamisessa yhteiskuntaan. Helsinki: Oikeusministeriö
- UN E-Government Survey 2008. From E-Government to Connected governance. Verkossa: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UN/UNPAN028607.pdf>
- Valtiovarainministeriön periaatepäätös kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten edistämisestä (2007). Oikeusministeriön julkaisu 4. Helsinki: oikeusministeriö
- Wallén, Björn (2005): Kyllä kansalaisuudelle. Aloitteita ja esimerkkejä pohjolasta. Helsinki: Kansanvalistusseura

Ammattilaisuuden ja kansalaistoiminnan suhde

AARO HARJU

Kansalaistoiminta on ammatillistunut viimeisen kolmen vuosikymmenen aikana. Ammatillistumiskehitys on ollut kahtalainen. Toisaalta järjestöihin on palkattu pää- tai osatoimisia työntekijöitä. Erityisesti palveluiden tuottaminen järjestöjen toimesta on lisännyt palkatun henkilöstön määrää. Toisaalta ammatillistuminen tarkoittaa myös toimintatapojen muutosta. Toimintaa on alettu tehdä yhä ammattimaisemmin, vaikka tekijöinä olisivatkin vapaaehtoiset.

Seuraavassa käytetään sanaa järjestö kuvaamaan yleisesti paikallisyhdistyksestä, piiristä ja liitosta muodostuvaa kokonaisuutta. Jos kysymys on paikallisesta yhdistyksestä, käytetään sanaa yhdistys.

Palkatut työntekijät järjestöissä

Suomen lähes 80.000 toimivassa yhdistyksessä ja järjestössä on noin 80.000 palkattua työntekijää, joista noin 25.000 on osa-aikaisia. Työntekijöiden positiot ovat useammanlaiset. Hallinnolliset työntekijät (toiminnanjohtajat, toimistosihteerit jne.) pyörittävät järjestöjen yleistä perustoimintaa. Substanssiosaajat (järjestö-, kulttuuri- ja liikuntasihteerit, neuvojat jne.) hoitavat järjestöjen keskeisiä toiminnallisia lohkoja. Projektityöntekijät pyörittävät kansallisilla ja EU-rahoilla tuettuja erillishankkeita. Palveluja tuottavissa järjestöissä on runsaasti ko. toimialan erityyppisiä osaajia (hoitajia, ohjaajia, kuntouttajia jne.).

Oman ryhmänsä yhdistysten ja järjestöjen palkatuista muodostavat työttömät, joita on työllistetty valtion ja kuntien työllistämistukien avulla. Työttömien työllistäminen alkoi laajamittaisesti 1990-luvun laman myötä. Järjestöt kutsuttiin mukaan työttömien työllistämistalkoisiin, ja järjestöjä varten räätälöitiin uusi tukimuoto, yhdistelmä tuki. Se oli työmarkkinatuen ja työllistämistuen yhdistelmä, joka soveltui hyvin järjestölliseen työllistämiseen, koska tuki kattoi myös palkan lakisääteiset sivukulut. Järjestöt käynnistivät innokkaasti isompia ja pienempiä työllistämishankkeita 1990-luvun alkupuolella. Vuodesta 1993 lähtien työllistettiin

yhdistykseen noin 10.000 pitkäaikaistyötöntä yhdistelmätuella. Lisäksi työllistettiin pääosin nuoria työttömiä työnhakijoita työharjoittelutuella sekä aikuisia työllistämistuella. Tarkkoja lukuja työministeriön tilastoista ei ole saatavissa, koska yhdistysten ja yritysten työllistäminen on laskettu yhteen.

Työllistämismuoto alkoi laantua työllisyyden parantuessa vuosituhaten vaihteessa. Osa-syynä työllistämismuotoihin supistumiseen oli myös työllistämisen vaikeutuminen. Työvoimamallin kortistoissa oli jäljellä pitkäaikaistyöttömien kova ydin, jonka työllistäminen vapaaehtoisorganisaatioihin tai niukat työvoimaresurssit omaaviin yhdistyksiin ja järjestöihin oli tavattoman paljon työtä ja vaivaa vaativaa. Monet työttömiä työllistäneet yhdistykset ja järjestöt lopettivat tämän vuoksi pitkäaikaistyöttömien työllistämisen, mutta erittäin monet myös jatkoivat. Tukityöllistäminen on kokonaisuudessaan pysynyt 1990-luvun alkupuolelta nykypäiviin lähes samansuuruisena, mutta työministeriön tilastoista ei pysty erittelemään yhdistystyöllistämisen määrää 2000-luvulla.

Työttömien työllistäminen toi palkattuja työntekijöitä moniin sellaisiin yhdistyksiin, joissa oli toimittu vain vapaaehtoisten työpanoksen varassa. Työttömien työllistäminen lisäsi näin järjestöjen ammatillistumista omalta osaltaan.

Suomalaisissa yhdistyksissä ja järjestöissä on palkattuja työntekijöitä kansainvälisesti verrattuna suhteellisen vähän. Kansainvälinen vertailu on järkevää tehdä vain Länsi-Euroopan maiden ja Yhdysvaltain osalta. Kun Suomessa järjestöjen työvoimaosuus on noin kolme prosenttia, on se esimerkiksi Alankomaissa, Irlannissa ja Belgiassa noin 10 prosenttia (Helander & Laaksonen 1999, 61-62).

Tulevaisuutta on aina vaikea ennustaa. Oletettavaa on kuitenkin, että palkattujen työntekijöiden määrä lisääntyy järjestöissä. Tähän on eräitä syitä. Yleinen vaurastuminen madaltaa kynnystä palkata työntekijä hoitamaan tehtäviä, jotka aikaisemmin hoidettiin pelkästään vapaaehtoisvoimin. Toiminnan monipuolistuminen tuo järjestöihin uusia työnkuvia ja ammatteja. Palvelujen myynti kunnille ja yksityisille edellyttää palkattuja, osaavia työntekijöitä.

Työntekijöiden määrä voi myös vähentyä nykyisestä. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton keräämien uusimpien tietojen mukaan palveluiden tuotannon kasvu on sosiaali- ja terveysjärjestöissä pysähtynyt, ainakin toistaiseksi. Yhteisölaainsäädännöstä johtuvat kilpailuneutraliteetin vaatimukset pakottavat monet järjestöt luopumaan palveluiden tuottamisesta markkinoilla, joilla on myös yksityistä palvelutuotantoa. Lisäksi osa järjestöjen tuottamista palveluista on siirretty tai tullaan siirtämään järjestöjen omistamien osakeyhtiöiden ja osuuskuntien hoitamaksi, jolloin niitä ei enää tilastoida järjestöllisiksi työpaikoiksi (Järjestöbarometri 2007.)

Järjestö työyhteisönä

Järjestö on työyhteisönä omanlaisensa. Tulostavoitteisuus ei ole järjestöissä yhtä keskeistä kuin yrityksissä. Järjestöt korostavat enemmän ihmisläheisiä, pehmeitä elämänarvoja. Tämä heijastuu myös järjestötyöntekijöiden tapaan kohdella työntekijöitään. Työntekijöiden toiveita ja tarpeita ymmärretään pitemmälle kuin taloudelliseen tulokseen pyrkivissä yrityksissä.

Järjestö poikkeaa valtiosta ja kunnista työyhteisönä ennen muuta siinä suhteessa, että järjestöissä hierarkkisuus on paljon vähäisempää ja toimenkuvia voidaan helpommin räätälöidä ja muuttaa kuin julkisissa organisaatioissa. Toiminta ja talous ovat läheisemmin sidoksissa toisiinsa kuin valtiolla ja kunnilla, joissa työntekijöillä on käytettävissään kunnan päättävien elinten vahvistamat määrärahat toiminnan tekemiseen.

Järjestöt ovat olleet vetovoimaisia työnantajia. Järjestöillä ei ole ollut yleensä vaikeuksia löytää työntekijöitä. Syyt tähän ovat moninaiset. Työntekijät voivat vaikuttaa järjestössä paljon omaan toimenkuvaansa ja muovata näin työtään mieleisekseen. Järjestöissä voi myös paneutua itselle tärkeiden asioiden edistämiseen. Organisaatiotasot ovat matalat. Työntekijät ovat suhteellisen tasavertaisia ja kontaktit esimiesten ja alaisten välillä läheiset ja epämuodolliset. Työajat joustavat järjestöissä enemmän kuin suurissa organisaatioissa. Lisäksi palkkaus on järjestöissä kilpailukykyinen julkiseen sektoriin verrattuna.

Järjestötyössä on häivähdys kutsumusammattia. Tämä on työn siunaus ja kirous. Jokaisella järjestöllä on oma arvo- tai aatepohjansa tai erikoistuminen tiettyjen spesifien asioiden hoitamiseen, kuten esimerkiksi potilasjärjestöissä. Jotta työntekijä viihtyy työssään ja voi onnistua siinä, hänen on sisäistettävä tai ainakin hyväksyttävä järjestön arvomaailma ja toiminnan tarkoitus (missio). Muuten työskentely arvoyhteisössä käy ahdistavaksi.

Toinen keskeinen piirre on työnantajien suhtautuminen työntekijöihin. Harvan yhdistyksen tai järjestön hallinnossa on työsuhdeasioiden osaamista. Hallinnon edustajat valikoituvat innostuksesta järjestön tarkoitusperiä kohtaan. Valintatilanteessa ei painoteta sitä, kykenevätkö toiminnasta ja toiminnan päämääristä kiinnostuneet ihmiset toimimaan ammattitaitoisina työnantajina. Yleensä näin ei ole. Harva yhdistyksen luottamushenkilö kokee olevansa työnantajan roolissa. Tämän roolin huonosta hahmottamisesta ja siitä aiheutuvasta osaamisen puutteesta johtuen järjestöjen hallinnossa ei ole riittävästi työnantajaosaamista. Tämä aiheuttaa monia turhia sotkuja, riitoja ja mielipahaa työntekijöiden keskuudessa.

Työajan noudattaminen on yksi esimerkki käytännön ongelmista. Monet luottamushenkilöt eivät halua ymmärtää, että myös järjestön työntekijällä on oikeus sopimusten mukaiseen työaikaan. Vanha asenne siitä, että järjestötyötä tehdään 24 tuntia vuorokaudessa, elää sitkeästi monen luottamushenkilön mielissä.

Vajavuuksistaan huolimatta järjestöt ovat pääosin hyviä työpaikkoja. Tämän osoittaa muun muassa se, että järjestöihin töihin tulleet ihmiset viihtyvät yleensä pitkään järjestötyönantajan palveluksessa. Järjestöissä voi toimia itselle tärkeiden asioiden parissa, toimia ihmisten kanssa ihmisten hyväksi ja jopa rakentaa parempaa maailmaa.

Tekemisen ammattimaistuminen

Järjestöjen tapa toimia on yhä ammattimaisempaa. Heti perään on sanottava se, että järjestöjen väliset erot ovat suuret. Eroja on myös yhdistys-, piiri- ja liittotason välillä. Ammattimaisinta tekeminen on isoissa valtakunnallisissa liitoissa, joissa on runsaasti palkattuja työntekijöitä. Järjestöjen taloudelliset resurssit mahdollistavat pätevien työntekijöiden valitsemisen ja työntekijöiden jatkuvan kouluttamisen. Toimintaa tehdään päämäärätietoisesti ja kunnianhimoisesti. Monen järjestön kohdalla jo maine edellyttää aina laadukasta tekemistä. Toisenlainen on tilanne vanhakantaisissa järjestöissä, joissa toimintaa tehdään totutulla tavalla ja jäsenistö tyytyy siihen tasoon, johon se on sopeutunut vuosikymmenten

varrella. Järjestön toimintaa ei systemaattisesti kehitetä, työntekijöitä ei kouluteta ja järjestön kaikenlainen kulttuuri henkii pysähtyneisyyttä ja olemassa olevaan tilanteeseen tyytymistä. Näiden ääripäiden välissä on valtaosa järjestöistä.

Paikallisten yhdistysten kohdalla tilanne on vielä kirjavampi. Huippu-urheiluun panostavassa liikuntaseurassa toiminta on mitä ammattimaisinta. Kunnalle ostopalveluja tuottavassa sosiaaliyhdistyksessä toimintaa arvioidaan tilaajan toimesta, joten laatutason on oltava korkea. Toisen ääripään muodostavat pienet identiteetti- tai kulttuuriyhdistykset, joissa jopa vieroksutaan kaikenlaista ammattimaisuuteen viittaavaa toimintatapaa. Yhdistykset voivat olla hyvin ”kotikutoisia” tai harrastelijamaisesti hoidettuja. Valinta voi olla tietoinen tai tiedostamaton. Ihmiset saattavat silti viihtyä ja haluavat olla toiminnassa mukana. Tämän kriteerin perusteella yhdistys toimii hyvin, koska se toimii jäsentensä tahdon mukaisesti. Paljon on kuitenkin myös toimintaa, josta ihmiset kaikkoavat, koska yhdistyksen asioita hoidetaan osaamattomasti.

Edellä oleva toivottavasti kuvaa sitä, että yksiselitteisen vastauksen antaminen yhdistysten ja järjestöjen toiminnan ammattimaisuudesta on täysin mahdotonta. Silti voi yrittää yleisesti ottaen todeta, että järjestöjen asioita niin liitto- kuin yhdistystasolla hoidetaan aikaisempaa ammattimaisemmin. Perussyynä on se, että toimijat ovat entistä koulutetumpia, joten heillä on osaamista hoitaa asioita. Toisaalta myös jäsenet ja toimintoihin osallistujat ovat entistä vaativampia. Jos järjestö aikoo menestyä, sen on toimittava tavalla, joka tyydyttää jäsenistöä ja/tai toimintaan osallistujia.

Systemaattista kehittämistyötä

Seuraavassa tarkastelen toiminnan tekemisen ammattimaistumista yleisellä tasolla. Muuten kuvauksesta tulisi liian monipolvinen. Seuraavaksi sanottu ei päde näin yksittäisiin järjestöihin, mutta kuvaa kylläkin yleistä tilannetta ja kehityssuuntaa.

Toiminnan tekemisen ammattimaistuminen ilmenee järjestöissä monin tavoin. Tietoinen panostaminen toiminnan kehittämiseen on tästä selkein merkki ja strateginen suunnittelu keskeinen työtapana. Moni järjestö joutuu miettimään muuttuvassa toimintaympäristössä missiotaan. Ulkoisen toimintaympäristön muutoksesta tuleva paine on ollut hyvä kimmoke ja eräissä tapauksissa myös pakottava kiihotin miettiä järjestön perimmäistä tehtävää ja tarkoitusta. Tämä tekee hyvää kaikille organisaatioille, myös kansalaisjärjestöille. Ihmisten normaali tapa käyttäytyä on sellainen, että he haluavat sen toiminnan jatkuvan, jossa he ovat mukana. Harva haluaa liittyä kansalaistoimintaan, jonka tiedetään kuihtuvan pois. Tämä ihmisen luontainen käyttäytymiskoodi ajaa mukanaolijoita miettimään sitä, miten toimintaa kehitetään niin, että se menestyy vähintään nykyisellä tavalla myös tulevaisuudessa. Monilla pyrkimyksenä on kasvattaa ja parantaa toimintaa, mikä kannustaa vielä suurempiin ponnistuksiin toiminnan kehittämisessä.

Mission päivittämisen ohella järjestöissä on opittu hahmottamaan tulevaisuutta. Vaikka visiotyöskentelystä ei osattaisikaan puhua, toiminnan suuntia haravoidaan yhdessä ja valitaan sellaiset kehittämisspolut, joilla järjestön uskotaan menestyvän parhaiten. Järjestöt katsovat eteenpäin yleensä hyvin varovasti. Rohkeita uudelleen suuntaamisia tehdään harvoin ja tulevaisuuden näky voi olla monille hämärä. Menneisyyden sijaan katseet on kuitenkin yhä useammin suunnattu eteenpäin.

Tulosajattelu on tullut aikaisempaa tiedostetummin mukaan järjestölliseen päätöksentekoon ja toimintatapaan. Liikuntajärjestöt kulkivat kehityksen eturivissä. Ajattelumallit ja opit otettiin suoraan liike-elämästä. Toimintaa kehitettiin liiketoiminnalliseen suuntaan. Mukana seurasi myös muita järjestöjä.

Liike-elämän oppien soveltamisessa oli paljon hyvää. Toiminta jäntevöityi, panoksen ja tuotoksen välinen suhde ymmärrettiin aikaisempaa paremmin ja markkinointiin kiinnitettiin aivan uudella tavalla huomiota. Huonoa kehityksessä oli se, että järjestöelämään tuotiin ajattelua ja oppeja, jotka eivät sopineet kansalaistoiminnan perimmäiseen olemukseen. Väärinkäytökset ja skandaalit osoittivat myös, että tulos- ja menestyspyrkimyksissä menttiin laillisuuden ja eettisten normien ulkopuolelle. Vauhti sokaisi ja menestyspyrkimykset karkasivat käsistä. Kansalaistoiminta korvautui tuloshakuisella liiketoiminnalla. Eräissä urheilulajeissa kehitys vei siihen, että huippu-urheilu eriytyi osakeyhtiömuotoiseksi liiketoiminnaksi. Toinen kehityssuunta oli liikunnan parissa se, että Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n toimesta nostettiin kansalaistoiminta ja sen eetos korostetusti esille ja toiminnan perimmäiseksi olemukseksi 2000-luvun alussa.

Palvelutuotannon ammattimaistuminen ja ammatillistuminen tulivat järjestöihin kuntien taholta. Kunnat määrittivät ja määrittelevät tiukat kriteerit niille palveluille, joita järjestöt tuottavat kuntien maksamaa korvausta vastaan. Kriteerit määritellään järjestöjen ulkopuolella. Vastaavasti kuluttajille suoraan tuotettavat palvelut tuotetaan samoin perustein kuin yritykset tekevät. Nämäkin kriteerit tulevat järjestömaailman ulkopuolelta.

Suurin ongelma tuloshakuisessa kehittämistyössä on ollut se, että kehittämisen teoriapohja ja opit on haettu liike-elämän kehittämisestä. Syitä on kolme. Yritystoiminnassa strategista tulosajattelua on kehitetty paljon ja siitä on julkaistu runsas määrä kirjallisuutta. Toiseksi kansalaistoiminnan piirissä vastaava oma kehittämistyö oli hyvin vaatimatonta tai vain järjestökohtaista. Näin sovellettavaa tietotaitoa ei ollut käytettävissä. Kolmanneksi kansalaistoiminnan huonoa itsetuntoa kuvaa se, että liike-elämän matkimisessa oli jotain hienoa. Edistyksellisimmät järjestöt toimivat likeyritysten tapaan, ei suinkaan kansalaistoiminnan eetoksen ja omimman olemuksen mukaisesti.

Hyvä kehityssuunta oli reflektoinnin ja arvioinnin tuleminen osaksi järjestöjen jokapäiväistä toimintaa. Arviointi on edelleen liian vähäistä ja liian osaamatonta. Olennaisinta on kuitenkin se, että reflektointi on osa monen järjestön luonnollista toiminnan kehittämistä. Pääosa arvioinnista on itsearviointia, koska harvalla järjestöllä on varaa ulkopuoliseen ammattiarviointiin. Sitä ei tehdä myöskään sen vuoksi, että peruskansalaistoiminnan rahoittajat eivät vaadi ulkopuolista ammattiarviointia. Poikkeuksen muodostavat projektit, joissa rahoittaja on vaatinut ulkopuolisen arvioinnin ja myös resursoinut sen kunnolla.

Kaikkein merkittävimmän kehittämispanoksen on tuonut todennäköisesti koulutus. Tästä ei ole tosin julkaistu minkäänlaista tutkimusta, joten arvio on arkihavainto. Kehityssuunta on ollut kuitenkin viimeiset vuosikymmenet se, että järjestöt ovat lisänneet työntekijöiden, luottamushenkilöiden ja vapaaehtoisten kouluttamista sekä lähettäneet työntekijöitä järjestöjen ulkopuoliseen koulutukseen. Merkittävää on ollut myös se, että työntekijöiden ja luottamushenkilöiden koulutustaso on kohonnut. ”Kansakoulupohjalta” ei tulla enää töihin järjestöihin. Kaiken tämän ansiosta toimintaa on kyetty uudistamaan, laaduntamaan ja systematisoimaan. Ammattikorkeakoulujen tutkintokoulutus sekä jatko- ja täydennyskoulutus ovat olleet tässä keskeisellä sijalla.

Kansalaistoiminnan kehittämisen osalta on olemassa edelleen neljä suurta puutetta. Tutkittua tietoa on aivan liian vähän käytettävissä. Tähän lienee parannusta odotettavissa Jyväskylän yliopiston toimesta. Ammattikorkeakoulujen soisi olevan tutkimustyössä mukana nykyistä enemmän vähintään opinnäytetöiden muodossa. Järjestöjen panostus kehittämiseen on edelleen liian vähäistä. Systemaattinen, pitkäjänteinen ja kunnolla resursoitu kehittäminen odottaa edelleen itseään. Järjestöt keskittyvät edelleen liikaa itseensä, minkä vuoksi yhteinen kehittämistyö on vähäistä. Kun järjestöjen taloudelliset ja henkilöstövoimavarat ovat hyvin rajalliset, kehittämistyöstä saataisiin paljon enemmän irti, jos voimia koottaisiin. Tällainen yhteistyö on ollut kuitenkin suomalaisessa järjestöelämässä tuskallisen vaikeaa, ja sitä se näyttää olevan edelleen. Neljänneksi, järjestöt panostavat työntekijöiden, luottamushenkilöiden ja vapaaehtoisten kouluttamiseen liian vähän. Osaamistason nostamisella voitaisiin kehittää parhaiten suomalaista kansalaistoimintaa nopeasti muuttuvassa toimintaympäristössä, joka tarjoaa lukuisia mahdollisuuksia järjestöjen sanomalle ja työlle, mutta asettaa myös suuria haasteita ja nostaa esiin jopa eräitä uhkakuvia.

Tekemisen muuttunut luonne

Toiminnan tekemisen ammattimaistuminen ja ammatillisuuden lisääntyminen ovat muuttaneet kansalaistoiminnan tekemisen luonnetta. Kansalaistoiminnan sekä yksityisen ja julkisen sektorin työelämän kieli ovat yhtenäistyneet. Myös kansalaistoiminnassa puhutaan nykyisin panoksista, tuotoksista, vapaaehtoisten johtamisesta, laatukriteereistä jne. – toki vähäisemmässä määrin ja vähemmän sitovina ja toimintaa määrittävinä asioina kuin työelämässä.

Vaateet ovat samanlaistaneet kansalaistoimintaa työelämän kanssa. Järjestöjen johtokunnat edellyttävät toiminnalta tuloksia, joita arvioidaan suhteessa tavoitteisiin. Yhdistyksissä mukana olevat ihmiset kysyvät yhä tiukemmin hyödyn perään, on kysymys heidän omasta tai heidän lastensa harrastuksesta, vapaaehtoispanoksen antamisesta tai jäsenmaksujen maksamisesta.

Kansalaistoiminnan piirissä kiinnitetään entistä enemmän huomiota toiminnan laatuun. Tekijät tunnistavat ja tiedostavat sen, että mukana olevat ja mukaan haluttavat ihmiset edellyttävät toiminnalta laatua: päteviä ohjaajia, tasokkaita tapahtumia ja leirejä, kunnollisia harrastustiloja, hyvää ihmisten kohtaamista ja kohtelua, osaavaa koulutusta jne. Keskimäärin järjestöt ovat toiminnan laaduntamisessa vielä alkutaipaleella ja järjestöjen väliset erot ovat todella suuret, mutta kehitysaskeleet ovat selvästi nähtävissä. Jäsenten, harrastajien ja toimijoiden vaatimukset pakottavat toiminnan laadun parantamiseen. Ihmiset ovat sietäneet kansalaistoiminnan piirissä paljon epäpätevää johtamista, organisointia, kouluttamista jne., mutta sietokynnys on alentunut koko ajan.

Suomalaisen kansalaistoiminnan yksi peruslähtökohta on ollut ajatus jokamiehen taitojen riittävydestä (Moilanen 2001). Kaikki on toivotettu tervetulleiksi ja huonoakin tekemistä tai suoranaista osaamattomuutta on siedetty, koska ihmisten on todettu olevan innostuksesta mukana ja tekevän ilmaista vapaaehtoistyötä järjestön hyväksi. Kun ihmisten vaatimustaso kasvaa koko ajan, riittääkö mukaan tulemiseen ajatus, että ”tule sellaisena kuin olet”. Tämä on perustavaa laatua oleva kysymys kansalaistoiminnan kohdalla. Järjestöt eivät mielellään luovu tästä peruslähtökohdasta, koska se rikkoo kansalaistoiminnan keskeisen ideaalin; kaikki ihmiset ovat tasavertaisesti tervetulleita toimimaan yhdistyksissä ja järjestöissä ja kaikkien panos on tärkeä ja arvokas. Toisaalta huonoa tekemistä ja osaamattomuutta on yhä vaikeampaa katsoa läpi sormien.

Kansalaisjärjestöt joutuvat kipuilemaan kysymyksen kanssa lähivuosina. Todennäköinen kehityssuunta on se, että järjestöt eriytyvät myös tämän suhteen – ei vain tekemisen tavan ja tavoitteiden osalta – entistä enemmän tulevana vuosina. Jo nyt eräisiin järjestöihin voi päästä mukaan vain jäsenten suosituksesta. Vastaavia ”valintakriteerejä” otettaneen käyttöön yhä useammassa järjestössä. Missä toimivat ne, jotka eivät kelpaa mukaan näihin järjestöihin, vai jäävätkö he kokonaan kansalaistoiminnan ulkopuolelle?

Selvä asia on yleisesti ottaen se, että osaaminen korostuu jatkossa yhä enemmän kansalaistoiminnassa. Yksistään Euroopan unionin jäsenyyden aiheuttamat muutokset kilpailulainsäädännössä, hankintamenettelyissä ja yleishyödyllisten palveluiden tuottamisessa aiheuttavat vaikeatulkintaisuudessaan oppimistarvetta monessa järjestössä ja paikallisyhdistyksessä. Verottajan tiukentuneet tulkinnat ovat aiheuttaneet koulutuskierrosten sarjan suomalaisella yhdistyskentällä. Vapaaehtoisten johtaminen lienee seuraavia suuria koulutusbuumeja. Tietotaidon lisäämisen tarpeita on monia, ja niihin vastataan pääosin koulutuksen keinoin.

Vaatimustason nousu kansalaistoiminnan piirissä jakaa entisestään ihmisiä mukanaoleviin ja vetäytyviin, jopa syrjäytyneisiin. Tutkimukset Suomessa ja Länsi-Euroopan maissa osoittavat, että koulutetut ja hyvin toimeentulevat osallistuvat selvästi enemmän kansalaistoimintaan toimijoina, harrastajina ja luottamushenkilöinä kuin kouluttamattomat ja vähävaraiset (Siisiäinen 1996, 41-43). Pitkäaikaistyöttömät ja syrjäytyneet eivät ole juuri mukana. Tämä kahtiajako syvenee myös sen vuoksi, että kansalaistoimijoilta vaaditaan yhä enemmän osaamista, oppimiskykyä ja myös valmiutta osallistua toiminnan kustannuksiin.

Suuri sosiaali- ja yhteiskuntapoliittinen kysymys on, miten mukana olemattomat saadaan kansalaistoiminnan piiriin. Kansalaistoiminnalla on todettu olevan kiistatta monia hyviä sivuvaikutuksia, joiden yhteisenä käsitteenä on käytetty viime vuosina termiä sosiaalinen pääoma. Tähän kysymykseen ei ole olemassa helppoa vastausta. Paljon on jo yritetty muun muassa hanketoiminnan avulla, mutta ongelma on niin vaikea ja monisyinen, että toimivaa ratkaisua ei ole löydetty yksittäistapauksia lukuun ottamatta. Ainoa vastaus lienee yrittämisen jatkaminen ja voimistaminen sekä hyvien käytäntöjen tehokas levitys. Hanketoiminnan suuria pettymyksiä on ollut se, että kehitetyt hyvät käytännöt ja saadut kokemukset eivät ole levinneet.

Stakesin keräämät tilastot kertovat, että syrjäytymisen vastaisessa taistelussa riittää työsarjaa. Kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria oli vuonna 2007 noin 16.000. Lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli samana vuonna noin 62.000 lasta ja nuorta (Sosiaali- ja terveydenhuollon tilastollinen vuosikirja 2007.) Tiedot vahvistavat sen arkihavainnon, että kaikki lapset ja nuoret eivät ole sellaisella kasvu- ja kehitysuralla, joka ennustaisi onnellista elämää ja kansalaistoiminnan rikastuttamista ideoin ja työpanoksin.

Suuri kehityshaaste järjestöille on ihmisten rekrytoiminen vastuutehtäviin ja vapaaehtoistyöhön. Toiminta kiinnostaa tämän päivän suomalaisia, mutta luottamustehtävät eivät juuri houkuta. Vapaaehtoistyössä haasteena on ihmisten pitkäaikainen sitouttaminen. Ad hoc -tyyppiseen toimintaan tullaan mielellään mukaan, mutta harrastuskerhon vetäminen keran viikossa vuosien ajan tai sihteerin tehtävä yhdistyksessä arveluttaa useimpia. Niin kauan kuin suuret ikäluokat ja nykyiset viisikymppiset muodostavat yhdistysten ja järjestöjen selkärangan, tilanne jatkuu hyvänä. Heidän jättäytyessä pois vastuutehtävistä ja vapaaehtoistyöstä haasteet uusien yhdistysaktiivien löytämiseksi moninkertaistuvat. Haasteeseen vastaaminen vaatii monia toimenpiteitä, joihin tässä artikkelissa ei ole mahdollista mennä.

Ammattilaisuus ja vapaaehtoisuus järjestön sisällä

Paikallistason kansalaistoiminta hoidetaan Suomessa pääosin vapaaehtoisin voimin. Noin 700.000 suomalaista tekevät säännöllisesti vapaaehtoistyötä kansalaisjärjestöissä. Lisäksi tulevat järjestäytymättömän kansalaistoiminnan piirissä ahkerovat sekä satunnaisesti vapaaehtoistoimintaan osallistuvat. Vaikka tutkittua tietoa ei olekaan käytettävissä, kovin pahasti ei erehdy jos sanoo, että lähes miljoona suomalaista tekee säännöllisesti ja satunnaisesti vapaaehtoistyötä kansalais- ja järjestötoiminnan parissa.

Vapaaehtoistyö tehdään nimenomaan paikallisissa yhdistyksissä. Valtaosa niistä ei ole palkannut työntekijää eikä tule koskaan palkkaamaan. Vastaavasti liitto- ja piiritason toiminta tehdään luottamushenkilöiden työpanosta lukuun ottamatta pääosin palkatun henkilöstön toimesta.

Palkattuja työntekijöitä on ollut vuosikymmeniä töissä järjestöissä. Työntekijöiden määrä moninkertaistui 1970-luvulla. Pääasiallisena syynä oli valtion lisääntynyt taloudellinen tuki järjestöille. Myös paikallisyhdistykset alkoivat palkata työntekijöitä hoitamaan lisääntyneitä työtehtäviä kunnallisen tuen kasvaessa ja oman varainhankinnan lisääntyessä. Kansalaisjärjestöissä on ollut viimeiset 40 vuotta tilanne, jossa palkatut työntekijät ovat työskennelleet vapaaehtoisten rinnalla järjestön päämäärien hyväksi.

Voisi olettaa, että vapaaehtoisten ja palkattujen työntekijöiden suhde olisi hyvinkin jännitteinen. Perustelu olettamukselle löytyy palkkatyön ja vapaaehtoistyön täysin erilaisesta logiikasta. Toinen tekee työtä työajalla ja saa työstä korvauksen. Toinen työskentelee vapaaajallaan ilman palkkaa tai palkkiota.

Käytännössä tilanne on oletettua vähemmän jännitteinen. Syitä ei ole tutkittu. Jos oletuksia uskaltaa esittää, syyt löytynevät seuraavista tekijöistä. Järjestössä kaikki tekevät ja kokevat tekevänsä työtä yhteisen päämäärän hyväksi; se on järjestön toiminnan tarkoitus ja kaikinpuolinen menestyminen. Yhteinen pyrkimys miedontaa rajaa palkkatyön ja vapaaehtoistyön välillä. Vapaaehtoiset ottavat kiitollisuudella vastaan sen, että jotkut voivat tehdä työtä kokoaikaisesti. Työntekijät ovat vastaavasti hyvin otettuja siitä, että jotkut uhraavat aikaansa ja osaamista järjestön hyväksi ilman taloudellista korvausta. Moleminpuolinen kiitollisuus pitää jännitteet pinnan alla.

Järjestöissä luottamushenkilöt päättävät asioista yleisissä kokouksissa ja johtokunnissa. Johtokunnat valitsevat myös työntekijät ja toimivat esimies- ja työnantajaroolissa työntekijöihin nähden. Jäsenistö mieltää näin, että työntekijät ovat viime kädessä alisteisia jäsenistölle ja heidän valitsemilleen edustajille, vaikka työntekijöiden rooli saattaakin olla hyvin korostunut ja profiili korkea suhteessa luottamushenkilöihin. Vastaavasti työntekijät tietävät, kuka heidän palkkansa maksaa ja ketkä tekevät viimesijaiset päätökset, myös heidän työsuhteestaan ja palkkauksestaan.

Mystisen järjestöhengen tai kulttuurin merkitystä ei kannata vähätellä, vaikka 2000-luvulla elämmekin. Järjestöissä on yleensä vahva oma kulttuurinsa ja omat arvonsa. Sitoutuminen järjestön arvoihin, traditioon ja kulttuuriin lähentää työntekijöitä ja luottamushenkilöitä ja jäsenistöä toisiinsa. Kaikki ovat ikään kuin ”samassa veneessä”, jos kulunutta fraasia sopii käyttää.

Johtaessani työttömien työllistämiseen liittynyt kansallista hanketta vuosina 1999-2000 esille nousi yksi periaatteellinen keskustelu käytännön kysymysten (työllistäminen, palkanmaksu ym.) ohella. Se koski yhdistystoimijoiden huolta siitä, mitä työntekijöiden palkkaaminen, tässä tapauksessa työllistämisvaroilla tai harjoittelutuella, vaikuttaa yhdistyksen toimintaan. Johtaako se tilanteeseen, että aktiiviset jäsenet vähentävät omaa työpanostaan vedoten siihen, että työn voi tehdä henkilö, jolle maksetaan työstä palkkaa? Palautteen perusteella näin tapahtui jonkin verran. Valtaosa yhdistystoimijoista koki kuitenkin, että työntekijä toi niin paljon lisäarvoa yhdistykselle, että kokonaissaldo oli vahvasti plusmerkkinen. Työntekijät saattoivat hoitaa erilaisia käytännön asioita, joiden hoitamisesta luottamushenkilöt vapautuivat. Näin he saattoivat keskittyä enemmän toiminnan johtamiseen ja kehittämiseen. Moni saattoi myös pienentää vapaaehtoispanostaan, mikä oli monessa tapauksessa pelkästään hyvä asia, koska samaan aikaan käynnistyi keskustelu luottamushenkilöiden uupumisesta liialliseen vapaaehtoistyön tekemiseen ja luottamustehtävien hoitamiseen (Hokkanen 2000, 133-159.) Vapaaehtoispanoksen vähentymisen ja ristiriitojen synnyn ehkäisi parhaiten se, että yhdistysten johtohenkilöt ja palkatut työntekijät ymmärsivät vapaaehtoisten panoksen arvon ja motivoivat vapaaehtoiset aktiivisuuteen työntekijästä huolimatta.

Molemmipuolista tyytymättömyyttä aiheuttanut seikka on vuosikymmenien ajan ollut se, että työntekijät joutuvat tai saavat – näkökulmasta riippuen – tehdä hyvin erilaisia tehtäviä. Kenenkään osaaminen ei riitä kaiken hallitsemiseen. Näin jäsenten ja luottamushenkilöiden odotukset ovat usein ylisuuret. Syytökset ammattitaidottomuudesta sinkoilevat herkästi ilmaan. Vastaavasti työntekijät kokevat odotukset kohtuuttomina, mistä syntyy erilaisia stressitilanteita.

Paras lääke ratkaisuun on työntekijöiden systemaattinen jatko- ja täydennyskoulutus. Tähän ei kuitenkaan tahdo luottamushenkilöiden ymmärrys riittää, minkä vuoksi kouluttamiseen ei varata riittävästi varoja eikä aikaa.

Palveluja tuottavissa järjestöissä kitkaa on syntynyt jonkin verran palveluiden tuottamiseen keskittyneiden työntekijöiden ja järjestötyöntekijöiden välillä. Järjestöjen johto on saattanut keskittyä palvelutuotantoon, koska se on tuonut järjestölle rahaa ja koska järjestöt ovat tehneet tilaajien kanssa sitovat sopimukset. Järjestötyöntekijät ovat joskus kokeneet, että he ovat ”kakkosluokan” työntekijöitä järjestössä, jonka perimmäinen tehtävä on kuitenkin kansalaistoiminta ja palveluiden tuottaminen vasta sekundaarinen. Jännitteet ja ristiriidat on kyetty poistamaan tai pitämään ainakin hallinnassa, mutta tämä on vaatinut viisasta johtamista järjestöissä.

Ammattikorkeakoulut kansalaistoiminnan kehittäjinä

Ammattikorkeakoulut voivat parhaiten osallistua kansalaistoiminnan kehittämiseen kouluttamalla osaavia työntekijöitä järjestöjen tarpeisiin. Tämä tarkoittaa laadukasta tutkintokoulutusta ja monipuolista jatko- ja täydennyskoulutusta. Osaavista tekijöistä on aina pula, ja tulevana vuosina tarvitaan järjestöissä eläköitymisen vuoksi tavaton määrä uusia asian tuntijoita, johtajia ja erilaisia substanssiosaajia. Jatko- ja täydennyskoulutuksessa tulisi paneutua tärkeisiin erityiskysymyksiin, kuten johtamis-, markkinointi- sekä ihmishuhde- ja vuorovaikutustaitoihin. Järjestöt ja vapaan sivistystyön oppilaitokset hoitanevat pääosin luottamushenkilöiden ja vapaaehtoisten kouluttamisen.

Toiseksi, ammattikorkeakoulut voivat tarjota järjestöille kehittämistyön tukea. Tämä tarkoittaa muun muassa strategisen suunnittelun osaamista, toimivia työkaluja ja inspiroivia menetelmiä.

Hanke- ja projektitoiminta on kolmas alue, jossa ammattikorkeakoulut voivat olla suureksi avuksi toiminnan ammattimaistamisessa. Hankerahoitus on lähes ainoa tapa saada kehittämisrahaa uusien työ- ja toimintamuotojen sekä menetelmien kehittämiseen. Ammattikorkeakoulut ovat luonteva kumppani järjestöille tällaisessa kehittämistyössä. Ammattikorkeakoulut ovat uskottavia toimijoita, ja niillä on vahvat resurssit järjestöihin verrattuna. Hankkeet voivat olla myös hyviä oppimis- ja harjoittelupaikkoja opiskelijoille.

Selvitys- ja tutkimustyö on järjestöissä vähäistä, kuten edellä jo todettiin. Ammattikorkeakoulujen opiskelijat voisivat tehdä tutkielmia ja pienimuotoisia kartoituksia. Järjestöjen anti tässä yhteistyössä oli käytännönläheisyys ja kentällä hankittu osaamisen, joka syventäisi opiskelijoiden oppilaitoksessa hankkimaa tietotaitoa.

Lopuksi

Edellä on kuvattu eri näkökulmista ammattimaisuuden/amatillisuuden/ammattilaisuuden ja kansalaistoiminnan suhdetta tämän päivän suomalaisessa järjestötoiminnassa. Yleisenä piirteenä on ollut toiminnan kaikinpuolinen ammattimaistuminen ja amatillistuminen. Tämä on ilmennyt toiminnan entistä ammattimaisempaan tekemiseen ja palkattujen työntekijöiden määrän lisääntymiseen.

Kehityssuunta on ollut pääosin hyvä. Tekeminen on jättevöitynyt ja työn tulokset parantuneet. Kehitys on vastannut mukana olevien ihmisten toiveisiin ja tarpeisiin; koulutetut suomalaiset haluavat olla mukana laadukkaassa toiminnassa. Järjestöt ovat kyenneet vastaamaan entistä paremmin edessä oleviin muutostarpeisiin ja löytäneet toiminnan muotoja ja sisältöjä, jotka ovat rikastuttaneet järjestöjen työtä ja vaikuttaneet myönteisesti ihmisten henkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin lisääntymiseen. Huonoa kehityssuunnassa on ollut vaatimustason jatkuva nousu, joka on nostanut mukaan tulemisen rimaa, uuvuttanut vastuullisia tekijöitä ja synnyttänyt tilanteita, joissa vastuutehtäviin on ollut vaikea löytää ihmisiä.

Vaikka suomalainen kansalaistoiminta on ammattimaistunut ja amatillistunut sekä osaaminen lisääntynyt, eräässä suhteessa kehityssuunta on ollut päinvastainen. Järjestöllisten hallintoasioiden hoitaminen ja kokoustekniikan osaaminen ovat huonontuneet. Koulutetut suomalaiset kuvittelevat, että he osaavat nämä asiat kouluttautumatta ja perehtymättä niihin. Tuloksena oletusta osaamisesta on ollut se, että järjestötoimijat eivät vaivaudu osallistumaan järjestötekniikan koulutukseen, vaikka sitä olisi tarjolla. Kouluttautumattomuus on johtanut osaamisen huonontumiseen viimeisinä vuosikymmeninä, mistä on ollut haittaa ja jopa vahinkoa järjestöille; osaamattomuus joissakin asioissa tuottaa sekaannusta ja ristiriitoja, joita on ratkottu jopa oikeusistuimissa.

Tilannetta ei ole helppo korjata. Kun ihmiset eivät koe tarvitsevansa jotain koulutusta, he eivät siihen osallistu. Ainoa ratkaisu on järjestötaitojen koulutuksen houkuttelevuuden lisääminen. Tämä on kuitenkin helpommin sanottu kuin tehty.

Järjestötoiminta on vaativaa ja siinä tarvitaan monenlaista osaamista. Ihmisten kanssa on tultava toimeen, asioista pitää osata neuvotella ja sopia, sisältöasiat sekä lainsäädäntö-

ja verotuskysymykset on tunnettava, järjestön kulttuuri on ymmärrettävä, talousasiat on hallittava ja suhteet julkisiin päättäjiin ja sidosryhmiin pitää osata hoitaa. Tällaisen moniosaajuuden voi hankkia vain kouluttautumalla ja toimimalla käytännössä järjestöjen eri tehtävissä.

Edellä kuvattuihin koulutushaasteisiin vastaaminen on kiinnostava tehtävä järjestöille ja ammattikorkeakouluille. Työsarkaa riittää eikä turhanpäiväisten asioiden parissa tarvitse puuhastella. Järjestöt ja ammattikorkeakoulut voivat paneutua kansalais- ja järjestötoimijoiden tietojen ja taitojen kartuttamiseen, jotta he voivat järjestöissään tehdä työtä ihmisten henkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin sekä järjestöjen ajamien hyvien asioiden puolesta.

Lähteet

Helander, Voitto & Laaksonen, Harri (1999): Suomalainen kolmas sektori. Rakenteellinen erittely ja kansainvälinen vertailu. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Hokkanen, Liisa (2000): Yhdistelmätuella moninaisia yhdistysten toimintoja palkkatyön piiriin. Teoksessa Kohti uutta työtä. Uusi työ – kansalaisjärjestöjen yhteinen työllisyysprojekti. Harju, Aaro & Backberg-Edwards, Kristiina (toim.). Helsinki: Uusi työ -projekti, 133-159.

Järjestöbarometri 2007. Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Moilanen, Merja (2001): Vapaaehtoisella on annettavanaan aikaa ja läsnäoloa. Sosiaaliturva nro 18.

Siisiäinen, Martti (1996): Suomalaisen yhdistyselämän kehitys. Teoksessa Yhdistys 2000. Riikonen, Virve & Siisiäinen, Martti (toim.). Helsinki: Opintotoiminnan Keskusliitto, 41-43.

Sosiaali- ja terveydenhuollon tilastollinen vuosikirja (2007). Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Luku 2

*Kansalaistoiminnan
edistäminen
opiskelijatoiminnassa ja
ammattikorkeakoulujen
toiminnassa*

Opiskelijakuntien kansalaisvaikuttajat

SABINA MÄKI

Ammattikorkeakouluopiskelijat ovat lunastaneet lyhyen olemassaolonsa aikana kiitettävästi paikkansa kansalaisyhteiskunnassa sekä omissa korkeakouluyhteisöissään. Opiskelijat valvovat etujaan koulutus- ja sosiaalipoliittisissa asioissa, järjestävät omaehtoista kulttuuri- ja hyvinvointitoimintaa ja osallistuvat myös vertaistutoroinnin koordinointiin yhteistyössä ammattikorkeakoulujen kanssa. Ammattikorkeakouluopiskelijat ovat omaksuneet paljon perinteikkään ylioppilasliikkeen toimintatapoja, mutta ryhmä on muokannut myös aivan uutta toimintakulttuuria omista lähtökohdistaan.

Eri ammattikorkeakouluissa on laaja kirjo monenlaista opiskelijalähtöistä kansalaistoimintaa, jonka auki kirjoittaminen lienee mahdoton tehtävä. Nuoren ja heterogeenisen opiskelijamassan kansalaisvaikuttaminen kulminoituu ennen kaikkea opiskelijakuntiin. Ne ovat tarjonneet ammattikorkeakouluopiskelijoiden kansalaistoiminnalle arenan monipuoliseen opiskelijatoimintaan ja kansalaisvaikuttamiseen, joka ulottuu omasta ammattikorkeakoulusta kuntatasolle ja aina valtakunnanpolitiikkaan asti.

Ammatillisuutta ja työelämään valmistautumista korostavassa korkeakouluyhteisössä omaehtoisen kansalaistoiminnan kehittyminen on ollut pitkä ja hidas prosessi. Ammattikorkeakouluja edeltäneiden opistojen osallistumisen perinteet, opintoaikojen rajoitukset sekä pienet resurssit ovat vain muutamia niistä monista haasteista, joita opiskelijatoiminta on ammattikorkeakouluissa kohdannut.

Ammattikorkeakouluopiskelijoiden kansalaisvaikuttamisesta on kirjoitettu vain vähän. Tässä artikkelissa esitetyt näkemykset koostuvatkin paljolti omista kokemuksistani paikallisen ja valtakunnallisen opiskelijatoiminnan parissa sekä muiden, pitkäaikaistenkin, opiskelijaaktiivien muistoista, analyyseistä ja mielipiteistä, joita on esitetty lukuisissa eri seminaareissa, palaverissa, kahvipöytäkeskusteluissa ja iltakarkeloissa viime vuosien aikana.

Opiskelijakuntien kaksijakoinen luonne

Opiskelijakuntien toiminnan tarkastelu kansalaisvaikuttamisen näkökulmasta on johdonmukaisinta aloittaa perehtymällä lyhyesti opiskelijakuntien taustoihin. Eri alojen ammattikorkeakouluopiskelijat kokosivat voimansa ja alkoivat pystyttää opiskelijayhdistyksiä heti ammattikorkeakoulujen perustamisesta lähtien. Osa yhteisistä opiskelijayhdistyksistä rakennettiin entisten opistojen alakohtaisten opiskelijajärjestöjen perillisiksi. Näiden yhdistysten, siis nykyisten opiskelijakuntien, sanotaankin usein olevan kymmenien, jopa yli sadan vuoden ikäisiä.

Toimintaansa aloittelevilla opiskelijayhdistyksillä oli vahva halu verkostoitua ja valvoa uuden, valtavan suuren opiskelijaryhmän etua myös valtakunnallisesti. Joidenkin opiskelijakuntien tiedetään hakeneen alussa Suomen ylioppilaskuntien liiton (SYL) jäsenyyttä. Yliopisto-opiskelijoiden suhtautuminen uuden korkeakoulusektorin opiskelijoihin oli kuitenkin nihkeää.

Aikaisempien opistojen valtakunnalliset opiskelijajärjestöt SKOL, STOL ja TERHOL perustivat Suomen Ammattikorkeakouluopiskelijayhdistysten Liitto – SAMOK ry:n vuonna 1996. Yhdeksi valtakunnallisen opiskelijajärjestön tärkeimmäksi tehtäväksi nähtiin alussa opiskelijayhdistysten luominen maan jokaiseen ammattikorkeakouluun sekä näiden toiminnan vakiinnuttaminen. Sittenkin opiskelijakunnat ovat vaatineet SAMOKia keskittymään erityisesti opiskelijoiden valtakunnalliseen edunvalvontaan sekä opiskelijakuntien kouluttamiseen.

SAMOK joutui kilpailemaan opiskelijayhdistyksistä ensimmäisinä vuosina myöhemmin Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestöön (SAK) liittyneen SARKA ry:n kanssa. Hetken aikaa näytti jopa siltä, että opiskelijatoiminta tulisi linkittymään ammattikorkeakouluissa toisen asteen ammatillisten oppilaitosten tapaan tiiviisti ammattiyhdistysliikkeeseen.

Korkeakouluissa syntyi opiskelijayhdistys toisensa jälkeen, ja lopulta kaikki Suomen opiskelijakunnat kuuluivat yhteen valtakunnalliseen järjestöön, SAMOKiin. Monien opiskelijayhdistysten ensimmäistä vuosikymmentä leimasivat valtataistelut usein ammattiyhdistysliikkeeseen kytkeytyneiden koulutuslajijärjestöjen kanssa. Hajaannus vaikutti useiden opiskelijakuntien toiminta- ja kehittämisedellytyksiin, ja aiheutti hämmennystä myös ammattikorkeakoulujen hallinnossa vielä pitkälle 2000-luvulle. Opiskelijakunnat taistelivat niukkojen resurssien lisäksi koko olemassaolon oikeudestaan.

Kesäkuussa 2005 opiskelijakuntien olemassaolosta ja tehtävistä säädettiin lailla, mikä selkeytti tilanteen ainakin virallisesti. Ammattikorkeakoululakiin (351/2005) kirjattiin opiskelijakunnasta muun muassa seuraavaa:

- Opiskelijakunnan tehtävänä on valita opiskelijoiden edustajat ammattikorkeakoulun hallitukseen ja muihin - - monijäsenisiin toimielimiin sekä osallistua ammattikorkeakoulun muuhun toimintaan.
- Opiskelijakunnan tehtävänä on myös toimia jäsentensä yhdyssiteenä ja edistää heidän yhteiskunnallisia, sosiaalisia ja henkisiä sekä opiskeluun ja opiskelijan asemaan yhteiskunnassa liittyviä pyrkimyksiään.
- Ammattikorkeakoulun opiskelijakunnalla on itsehallinto. Opiskelijakunnan hallintoa varten on edustajisto ja hallitus.

Opiskelijakuntien lakisääteinen asema oli opiskelija-aktiiveille suuri saavutus. Opiskelijakunnat saivat julkisoikeudellisina yhdistyksinä laajan tehtäväkirjon, mikä vahvisti opiskelijoiden asemaa ammattikorkeakoulu yhteisössä. Opiskelijakunnille oli kuitenkin takaisku, etteivät ne saaneet laajasta tehtäväkentästään huolimatta pitkään tavoittelemaansa automaatiojäsenyyttä, joka tuomittiin perustuslain vastaisena.

Opiskelijakunnille kehittyi lain myötä ylioppilaskuntien tavoin kaksijakoinen luonne: Niillä on toisaalta lakisääteinen velvollisuus huolehtia opiskelijoiden pyrkimyksistä kiinteänä osana ammattikorkeakoulua. Toisaalta ne toimivat kansalaisjärjestön ja -liikkeen tavoin vaikuttaen ja toimien tärkeiksi kokemiensa asioiden hyväksi omilla ehdoillaan.

Opiskelija opiskelijan asialla

Opiskelijakunnan toimintaa määrittävässä lakipykälässä todetaan, että opiskelijakunnan tehtävänä on toimia jäsentensä yhdyssiteenä ja edistää heidän yhteiskunnallisia ja sosiaalisia sekä opiskelijan asemaan liittyviä pyrkimyksiä. Silti opiskelijakunnat ovat toimineet nimenomaan näissä tärkeiksi katsomissaan asioissa pääsääntöisesti kaikkien oman korkeakoulun opiskelijoiden hyväksi.

Opiskelijoiden edunvalvonta koulutus- ja sosiaalipoliittisissa kysymyksissä sekä muun muassa hyvinvointi- ja kulttuuritoiminta ovat muodostaneet opiskelijakuntien toiminnan ytimen (ks. Saari 2007). Opiskelijakunnat myös valitsevat ja kouluttavat opiskelijaedustajat ammattikorkeakoulun hallinnollisiin toimielimiin, missä nämä edustavat ammattikorkeakoulun kaikkien opiskelijoiden ääntä. Lisäksi opiskelijakunnat koordinoivat useimmissa ammattikorkeakouluissa vertaistutorointia yhteistyössä ammattikorkeakoulun kanssa.

Oman ammattikorkeakoulun ulkopuolella opiskelijakunnat pyrkivät vaikuttavat muun muassa paikalliseen ja valtakunnalliseen päätöksentekoon. Paikallisesti opiskelijakuntien mielenkiinnon kohteena on laajasti opiskelijoita koskettavat, kunnissa päätettävät asiat kuten terveydenhuolto, asuminen, joukkoliikenne ja kulttuuripalvelut. Valtakunnan tasolla kes toteemoja ovat terveydenhuollon ja asumisen lisäksi muun muassa koulutuspolitiikka sekä opiskelijoiden toimeentulo.

Kansalaistoiminnan määrä ja luonne eri opiskelijakuntien toiminnassa on vaihdellut merkittävästi. Syitä voi etsiä muun muassa käytettävissä olevista resursseista, toimijoiden mielenkiinnonkohteista ja opiskelijakunnan perinteestä. Yhdessä opiskelijakunnassa panostetaan yhteisöllisyyteen ja opiskelijakulttuuriin, toisessa opiskelijoiden hyvinvointipalveluihin ja kolmannessa kovan tason vaikuttamistyöhön. Pieni osa opiskelijakunnista tekee tämän kaiken, ja lisäksi paljon muuta.

Monet opiskelijakunnat toimivat monien ylioppilaskuntien tavoin hyvin ammattimaisesti, mutta ne pyörivät edelleen merkittävässä osin luottamushenkilöiden vapaaehtoistyön varassa. Opiskelija-aktiivien toimeentuloaasteet, opintoaikojen rajoitukset sekä ammattikorkeakouluopiskelulle tyypilliset läsnäolopakot rajoittavat kuitenkin opiskelijoiden toimintaedellytyksiä opiskelijakunnissa.

Merkittävä osa varsinkin pienimpien opiskelijakuntien niukoista resursseista käytetään perusorganisaation pyörittämiseen: hallintoon sekä jäsen- ja varainhankintaan. Karkeasti yleis- täen voidaan sanoa, että mitä pienemmät resurssit opiskelijakunnalla on, sitä pienempi on

varsinaisen kansalaisvaikuttamisen osuus opiskelijakunnan toiminnasta. Perustoimintansa, taloutensa sekä asemansa vakiinnuttaneet opiskelijakunnat ovat voineet suunnata ylimääräisiä panoksia esimerkiksi paikalliseen ja valtakunnalliseen vaikuttamistyöhön sekä parempiin opiskelijapalveluihin.

Opiskelijat ovat oivaltaneet, että yhteistyö kantaa makeampaa hedelmää. Varsinkin korkeakoulujen ja toisen asteen opiskelijoiden valtakunnalliset järjestöt ovat tehneet viime vuosina erittäin tiivistä yhteistyötä edistääkseen muun muassa opiskelijoiden toimeentulon, terveydenhuollon ja asumisen kehittämistä. Tästä hyvänä esimerkkinä on lähes kaikkien suomalaisten opiskelijajärjestöjen yhteinen Nouse Jo! -kampanja vuosina 2006 ja 2007. Yhteisillä kannanotoilla, mielenosoituksilla sekä lobbauksella opiskelijat saivat opintorahaan tavoittelemansa 15 prosentin korotuksen lähes tavoiteaikataulussa.

Erityisen aktiivista yhteistyö on korkeakouluopiskelijoiden kesken. Yhteisiin toimitiloihin asettuneet SAMOK ja SYL ovat tehneet viime vuosina runsaasti yhteisiä kannanottoja sekä järjestäneet yhtenä rintamana erilaisia kampanjoita, mielenilmauksia ja seminaareja yhteisiä tavoitteita edistääkseen. Paikallisten opiskelijakuntien ja ylioppilaskuntien yhteistyö on sen sijaan vaihtelevaa. Toisilla paikkakunnilla korkeakouluopiskelijat järjestävät yhteisiä tapahtumia tai opiskelijapalveluita, kun taas toisaalla opiskelijat vaikuttavat yhteistuumin kunnallispolitiikkaan. Joillakin paikkakunnilla yhteistyö korkeakouluopiskelijoiden kesken on suorastaan olematonta.

Tiiviistä yhteistyöstä huolimatta opiskelijajärjestöillä on ollut tapana varoa toistensa tontille tallomista. Silti esimerkiksi SAMOK linjasi vuonna 2006, että kaikkien korkeakouluopiskelijoiden terveydenhuollon rahoitus ja järjestämistapa olisi yhtenäistettävä. Kannanotto herätti sisarjärjestö SYL:ssä avointa närää, sillä Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiö (YTHS) takaa yliopisto-opiskelijoille varsin kiitettävän terveydenhuollon ammattikorkeakouluopiskelijoihin verrattuna. Myöhemmin on arvioitu, että linjausta kannattaneet opiskelijakunnat halusivat parantaa ammattikorkeakouluopiskelijoiden terveydenhuollon lisäksi korkeakouluopiskelijoiden välistä tasa-arvoa yhteiskunnassa.

Arvostettu ay-toiminta – piilotettu politiikka

Olivatpa toiminnan painotukset mitkä hyvänsä, opiskelijakunnille sekä niiden valtakunnalliselle liitolle on ollut ominaista tietynlainen toiminnan kapea-alaisuus. Opiskelijakunnat ovat keskittyneet lakisääteisten tehtävien hoitamiseen, ja myös valtakunnan tasolla on pysytty tiiviisti opiskelijoiden asialla. Kiinnostusta esimerkiksi laajempaan yhteiskuntapoliittiseen rooliin tai muiden ryhmien hyväksi tehtävään hyväntekeväisyys- ja vapaaehtoistyöhön ei juuri ole ollut.

Valinta toimia lähinnä oman opiskelijaryhmän hyväksi on ollut rationaalinen ja taloudellinen ratkaisu erityisesti niissä opiskelijakunnissa, joissa toimintaa ovat rajoittaneet niukat resurssit. Osa opiskelijakunnista on hakenut paikkaansa ammattikorkeakoulu yhteisössä pitkään, jolloin vähäiset resurssit on kannattanut keskittää omien opiskelijoiden ja oman opiskelijakunnan eduksi. Ammattikorkeakouluopiskelijoiden kansalaisvaikuttaminen on saattanut rajautua omaan eturyhmään myös yleisemmän mielenkiinnostomuuden, passiivisuuden tai toimijoiden ja ajan puutteen vuoksi.

Elinvoimaisen ja monimuotoisen kansalaisyhteiskunnan näkökulmasta olisi tärkeää, että nuorilla aikuisilla olisi mahdollisuuksia ja motivaatiota osallistua kansalaistoimintaan riippumatta siitä, kummalla korkeakoulusektorilla he opiskelevat. Koska merkittävä osa opiskelijoiden kansalaistoiminnasta keskittyy ammattikorkeakouluyhteisössä nimenomaan opiskelijakuntien ympärille, voisikin olla hyödyllistä, että opiskelijakunnissa olisi sijaa mahdollisimman monenkirjavalle toiminnalle.

Tähän mennessä opiskelijakuntien toimintaan ovat tuoneet lisäväriä lähinnä erilaiset koulutusaloittaiset yhdistykset, jotka ovat usein yhteydessä ammattiyhdistysliikkeeseen. Ayt toiminta onkin yksi ammattikorkeakouluopiskelijoiden kansalaistoimintaa leimaava piirre. Sana *politiikka* on sen sijaan pyritty pitämään piilossa. Opiskelijatoimijat tietävät varsin hyvin, että opiskelijakuntia on pyritty jopa aktiivisesti rajaamaan erilaisista aatteista ja varsinkin puoluepolitiikasta vapaiksi vyöhykkeiksi.

Kirjavien aatteiden ja arvojen näkymättömyys on ehkä helpottanut opiskelijatoiminnan sopeutusta ja tehokasta käynnistämistä ja kehittämistä ammattikorkeakouluissa. Opiskelijakunnista ja SAMOKista onkin kehittynyt ylioppilasliikkeeseen verrattava, ammattimaisesti toimiva edunvalvontaorganisaatio hyvin nopeasti. Yhtenäisyyden tavoittelu on kenties samalla kuitenkin heikentänyt opiskelijalähtöisen kansalaistoiminnan monimuotoisuutta ja moniarvoisuutta ammattikorkeakouluissa.

Viime vuosien kehitys on kuitenkin kulkenut monimuotoisempaan suuntaan. Esimerkiksi opiskelijakuntien edustajistovaaleissa on nähty yhä enemmän puoluepoliittisia sekä muita aatteellisia ryhmiä. Oman porukan asioihin keskittymisestä huolimatta opiskelijajärjestöjen suunnasta on kuulunut aivan viime aikoina myös muun muassa joukkoliikenteeseen, nuorten työntekijöiden asemaan ja eläkejärjestelmään liittyviä kannanottoja. Tämä saattaaakin merkitä pientä askelta opiskelijatoiminnan liukumisesta yhteiskuntapoliittisempaan suuntaan, mutta on varhaista sanoa, että ammattikorkeakoulujen opiskelijatoiminta olisi laajentumassa tai politisoitumassa pysyvästi ja merkittävästi.

Haalarihaleja maailmalle

Opiskelijakunnissa, kuten ylioppilaskunnissakin, tasapainoiltaan jatkuvasti lakisääteisten tehtävien ja muun kansalaistoiminnan rajanvetojen suhteen. SAMOKissa ja useissa opiskelijakunnissa on ollut esimerkiksi pitkäaikainen tavoite kehitysyhteistyön käynnistämiseksi ja kehittämiseksi. Toiminta on kuitenkin ottanut hitaanlaisesti tuulta purjeisiin.

Opiskelijaliikkeen on ollut vaikea sitoutua edistämään yhtenä rintamana esimerkiksi ihmisoikeuksia, ympäristönsuojelua, tasa-arvoa, kestävästä kehitystä tai muuta sinänsä ”hyvää asiaa”, jonka ei ole kuitenkaan katsottu kuuluvan opiskelijatoiminnan ydinalueeseen. Asianosaisena en voi olla kertomatta pieni pilke silmäkulmassa, että SAMOKin liittokokouksen vetoomuksista huolimatta jopa reilun kaupan kahvin tarjoilu liiton toimistolla on osoittautunut lähes ylitsepääsemättömän vaikeaksi tehtäväksi.

Joissakin opiskelijakunnissa on järjestetty viime vuosina kehitysyhteistyötempaus Haalarihali, jonka tuotto on mennyt Taksvärkki ry:n vuoden kehitysyhteistyökohteeseen. SAMOKin puitteissa on toiminut lyhyen aikaa myös opiskelijakunta-aktiiveista koostunut kehitysyhteistyöverkosto. Vuonna 2007, jolloin itse toimin SAMOKin varapuheenjohtajana, liiton toimijat kävivät silloin tällöin keskustelua erityisesti itäisen Euroopan opiskelijajärjestöjen tuke-

misesta, eräänlaisesta opiskelijoiden välisestä solidaarisuustyöstä. Sittemmin SAMOK onkin kunnostautunut ainakin ukrainalaisen opiskelijaliikkeen tukemisessa European Students' Unionin (ESU) puitteissa.

Puhtia pienillä resursseilla

Opiskelijat pääsevät itse osallisiksi opiskelijatoiminnasta esimerkiksi asettumalla ehdolle edustajistoon tai hallitukseen, toimimalla erilaisissa jaostoissa, kerhoissa ja tiimeissä, osallistumalla tapahtumiin ja tempauksiin sekä toimimalla erilaisissa opiskelijakunnan kyljessä toimivissa yhdistyksissä.

Osallistumismahdollisuudet ovat monipuoliset, ja omaan ”toimenkuvaan” organisaatiossa on helppo vaikuttaa. Silti opiskelijatoimintaa vaivaa jatkuva puute aktiiveista. Syy voi olla yleisemmässä omaan napaan tuijottelun kulttuurissa, ajanpuutteessa tai esimerkiksi opiskelijakuntatoiminnan tunnettuudessa, tai maineessa. Ammattikorkeakouluihin saattaa myös hakeutua siinä mielessä erilaista opiskelijamassaa kuin esimerkiksi yliopistoihin, että jo opintonsa aloittavilla siintää kirkkaana mielessä ammatillisen korkeakoulutuksen lupaama tehokas ja suora putki työelämään. Korkeakouluun ei tulla kasvamaan kansalaisvaikuttajina, vaan hakemaan ammatillista osaamista.

Toimijapulan lisäksi opiskelijakunnat painivat taloudellisten ja fyysisten resurssien kanssa. Jäsenmaksut ja ammattikorkeakoululta saadut tuet kattavat vain välttämättömän, ja ostopalvelusopimuksista tuleva raha kohdennetaan yksinomaan siihen palveluun, jonka opiskelijakunta on luvannut tuottaa. Varsinkin verkostoammattikorkeakouluissa, joissa yksiköt on sijoitettu hajalleen, opiskelijakunnan fyysinen toiminta on hankalaa.

Jos opiskelijakuntien toiminnalla on suuria haasteita, on niitä myös yksittäisillä opiskelijaaktiiveilla. Toimijoiden toimeentulo on usein riippuvainen ainakin opiskelusta, joskus jopa työssäkäynnistä. Aika on vaikea saada riittämään, ja pahimmillaan opiskelija-aktiivit ovat väsyneet suuren työtaakan alle, mikä on tietenkin ikävä inhimillinen tragedia. Opiskelijakunnan toimintaan osallistumista vaikeuttavat myös kurssien läsnäolopakot sekä tietynlainen koulumaisuus lukujärjestyksineen. Opintoaikojen tiukat rajoitukset johtavat pahimmillaan opiskelija-aktiivin ajan loppumiseen – ja opiskeluiden keskeytymiseen.

Ne opiskelijat, jotka haasteista huolimatta jaksavat panostaa opiskelijatoimintaan, saavat rutkasti paljon puhuttua sosiaalista pääomaa, kokemusta järjestötoiminnasta sekä yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta, yhteistyö- ja neuvottelutaitoja, vaihtelevaa substanssiosaamista eri alueilta sekä kokemusta niin kouluttajina kuin johtajina. Kansalaisvaikuttamisen parissa syntyy verkostoja, kokemuksia ja elämyksiä. Väitän, että opiskelijakuntatoiminta kasvattaa ennen kaikkea sellaista aktiivista kansalaisuutta, jota on mahdoton opiskella kirjoista.

Lähteet

Ammattikorkeakoululaki 351/2005

Saari, Seppo (toim.) (2007): Korkeakouluopiskelija yhteiskunnallisena toimijana. Kansallinen benchmark-arviointi. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 5.

Kansalaistoimintaan suuntautuminen sosiaali- ja terveysalan sekä kirkon alan opinnäytetyissä

SUSANNA HYVÄRI

Järjestöjen rooli sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottajana on kasvanut, mutta mikä järjestöissä tehtävässä työssä on erityistä opiskelijan näkökulmasta? Seuraava lainaus on vuonna 2007 valmistuneen sosiaalialan opiskelijan opinnäytetyön viimeisiltä sivuilta, jossa tekijä arvioi opinnäytetyönsä vaiheita:

” Mielenkiintoa opinnäytetyön tekemiseen lisäsi se, että olen itse toiminut erilaisissa yhdistyksissä vapaaehtoisena yli kahdenkymmenen vuoden aikana milloin yhdistysten puheenjohtajana ja sihteerinä tai aktiivijäsenenä milloin passiivisemmin ainoastaan jäsenmaksua maksavana jäsenenä. Kokemusta yhdistystoiminnasta on kertynyt myös ammatillisesta näkökulmasta; olen ollut sekä työntekijänä että sosionomiopintojen aikana harjoittelussa eri järjestöissä ja myös tällä hetkellä työnantajani on järjestö”

Opiskelija kuvaa varsin selkeästi, kuinka osallistuminen kansalaistoimintaan edeltää sosiaali- ja terveysalan opintoja ja johdattaa koulutuksen jälkeen ammatilliseen työhön järjestöissä. Opiskelijat tutustuvat järjestöjen toimintaan opiskeluaikanaan muun muassa harjoittelujen yhteydessä ja monilla on ennestään kokemusta järjestöjen toiminnasta. Sosiaali- ja terveysalan järjestöt ovatkin tärkeä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten työllistäjä hyvinvointipalvelualueella.

Ammatillisen kiinnostuksen suuntautuminen järjestötyöhön ja järjestöissä toimimiseen ei kuitenkaan ole mitenkään itsestään selvää. Ensinnäkin, järjestöissä työskentelyyn riittää harvoin kapea työtehtäviin suuntautuminen. Työskentely järjestöissä edellyttää ammattitaiton peilaamista ja puntarointia suhteessa järjestön arvoihin, ideologiaan ja historiaan. Lisäksi järjestötyössä vaaditaan organisointikykyä, esiintymisvalmiutta ja kykyä toimia muiden ammattilaisten ja asiakkaiksi määrittävien ihmisten kanssa.

Ammattikorkeakoulujen koulutusohjelmien työelämälähtöisyyden korostus, pitkät harjoittelujaksot ja työelämän kysymyksistä nousevat opinnäytetyöt antavat lähtökohtaisesti hyvän

pohjan toimia järjestöjen työkentillä. Silti on syytä pohtia, tulisiko sosiaali- ja terveysalan koulutuksissa huomioida erityisesti kansalaistoiminta ja järjestöissä tehtävä työ. Entä kuinka sosiaali- ja terveysalan valtakunnallisten ohjelmien asettamat tavoitteet, jotka ovat olleet esillä koko 2000-luvun ajan palvelukäyttäjien monipuolisesta osallistamisesta ja aktiivisesta kansalaisuudesta, on huomioitu koulutusohjelmissa?

Tässä artikkelissa tarkastelen sosiaalialan opiskelijoiden järjestötyöhön suuntautumista kysymällä: Miten opiskelijat kiinnostuvat kansalaistoiminnasta ammatillisten opintojen loppuvaiheessa? Kuinka opiskelijat ilmaisevat suuntautumistaan järjestöjen ja yhdistysten tehtäviin opinnäytetöissään? Etsin vastausta näihin kysymyksiin selvittämällä sosiaali- ja terveysalan opiskelijoiden kansalaistoiminta-aiheisten opinnäytetöiden valintaa ja sitä, millä tavoin opiskelijat jäsentävät näissä opinnäytetöissään ammatillista suuntautumistaan. Otokseksi on valittu Diakin noin 250 opinnäytetyötä, jotka on kerätty Diakin opinnäytetyöpankista kansalaistoimintaa koskevien asiansanojen avulla¹. Tarkemman tarkastelun kohteena on 70 tästä otoksesta valittua opinnäytetyötä.

Työelämää kehittävä opinnäytetyö

Ammattikorkeakouluissa opinnäytetyön tavoitteena on kehittää ja osoittaa opiskelijan valmiuksia soveltaa tietojaan ja taitojaan ammattiopintoihin liittyvissä käytännön asiantuntija-tehtävissä (Asetus ammattikorkeakouluopinnoista 256/1995 § 7 mom.5). Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetyön oppaassa linjataan opinnäytetyön periaatteiksi muun muassa seuraavia seikkoja: opinnäytetyö on työelämälähtöinen, opinnäytetyö on olennainen osa ammatillisen tiedon ja taidon muodostumista, opinnäytetyö on väylä työllistymiseen.

Ammattikorkeakouluissa perustutkinnon opinnäytetyö ei ole pelkästään oppineisuuden osoittamista, vaan pikemminkin ”kisällityö” työelämään astumisen kynnyksellä. Opiskelijat valitsevat aiheensa oman kiinnostuksensa mukaan ja usein myös ensimmäistä työpaikkaa silmällä pitäen. Opintojen viimeiset harjoittelut ovat monesti myös väylä opinnäytteeseen ja sitä kautta työelämään.

Sosiaalialan ylempään ammattikorkeakoulututkintoon tähtäävissä opinnoissa keskeinen osa opintoja on työelämälähtöinen ja työelämää kehittävä opinnäytetyö. Opinnäytetyön laajuus on kolmas osa opinnoista (90 op/30op) ja sen avulla opiskelijat saavat valmiuksia toimia erityistä asiantuntijuutta vaativissa kehittämistehtävissä. Ylempien – yliopistojen maisteritutkintoon – rinnastettavien koulutusohjelmien vakiintuminen Suomessa korostaa ammattikorkeakoulujen keskeistä merkitystä työelämäkäytäntöjen tutkimus- ja kehittämistyössä.

Ammattikorkeakouluissa opinnäytteet syntyvät usein harjoittelujaksojen aikana saatujen tutkimus- ja kehittämistehtävien pohjalta. Ylemmissä amk-tutkinnoissa opiskelijat ovat työssäkäyviä ammattilaisia ja opinnäytetyön aiheet tulevat useimmiten heidän työorganisaatioidensa kehittämishaasteista tai työn lähiympäristöstä ja yhteistyöverkostoista².

1 Käytetyt asiansanat: Kansalaisyhteiskunta, kansalaistoiminta, yhteisö, yhdyskuntatyö, vertaistuki, vertaisryhmät, oma-apuryhmät, omaishoito.

2 Ylemmät amk-tutkinnon opinnäytteet eivät ole aineistossa mukana. Myöskään erikoistumisopinnoissa tehtyjä laajahkoja lopputöitä ei ole tarkasteltu. Kansalaisyhteiskuntateemojen kehittyminen ylemmissä tutkinnoissa on mahdollinen tämän artikkelin jatkotarkastelun aihe.

Kansalaistoiminta-aiheiset opinnäytetyöt

Olen jäljittänyt kansalaistoiminta-aiheisiä opinnäytetöitä Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäyteyöpankista asiasanojen avulla. Asiasanoitukset kansalaistoiminnan osalta ovat selvästi monipuolistuneet koko 2000-luvun ajan. Tämän vuoksi kaikki 1990-luvun lopun kansalaistoiminta-aiheiset opinnäytteet eivät tulleet aluksi mukaan aineistoon valittujen asiasanojen perusteella. Asiasanoista vapaaehtoistyö, vapaaehtoistoiminta ja vertaistuki sekä omaishoito tuottivat suurimman määrän osumia. Vastaavasti kansalaistoiminta, kolmas sektori ja yhteisö tuottivat myös osumia, mutta selvästi vähemmän.

Opinnäytetyön tutkimuksellisissa lähtökohdissa korostui erilaisten vapaaehtoistyön ja vertaistuen muotojen ja käytäntöjen kuvaus. Erityisesti vapaaehtoistyön ja vertaistuen merkityksiä, kokemuksia ja motiiveja on selvitetty runsaasti sekä vapaaehtoisten että vapaaehtoistyön kohteena olevien näkökulmista. Opiskelijoita näyttää kiinnostavan ennen muuta vapaaehtoistyön kokemuksellinen puoli, osallisuutta ja yhteisön jäsenyyttä vahvistavat merkitykset. Kansalaisyhteiskunta ja kansalaisuus teoreettisina, kulttuurisina tai poliittisina käsitteinä eivät juuri tule esille sosiaali- ja terveystieteen opinnäytteissä. Käsitteisiin ja erilaisiin teoreettisiin lähestymistapoihin saatetaan opinnäytetöissä viitata, mutta käsitteanalyysit jäävät ohuiksi.

Kansalaistoiminta-aiheisten opinnäytetöiden valinta

Diakonia-ammattikorkeakoulussa opiskelijat voivat valita opinnäytetyön aiheensa oman kiinnostuksensa mukaan³. Opetustyössä ja opinnäytetyön ohjauksen yhteydessä on keskusteltu paljon siitä, tulisiko opinnäytetyön aihevalinnassa suosia opiskelijoiden henkilökohtaisia toiveita vai korostaa osallistumista oppilaitoksen työelämäyhteistyön ja työelämän oppimisympäristöjen pohjalta tuotettuihin tutkimus- ja kehitystyön teemoihin.

Pitkän ohjauskokemukseni perustalta rohkenen väittää, että opinnäytetyön aihevalinta ja tutkimus- ja kehittämistyön kysymysten asettaminen opinnäytetyössä ovat opiskelijan ja opettajan kannalta yksi haastavimmista oppimisen osa-alueista. Jos opinnäytetyön aihe ei ole opiskelijalle henkilökohtaisesti ja ammatillisesti tärkeä ja mielenkiintoinen – näin voi käydä jos aihe on saatu valmiina – prosessissa tulee helposti ohjaajan painajainen. Opettajan epäkiitolliseksi tehtäväksi muotoutuu ylläpitää hiipuvaa motivaatiota työn loppuun saattamisen varmistamiseksi. Toisaalta opiskelijat tarttuvat ”trendiaiheisiin”, joista syntyy paljon hyvin samankaltaisia opinnäytetöitä. Tiedon tuottamisen tavat eivät saa uusia sisältöjä ja varsinkaan uusia näkökulmia ja tutkimus- ja kehittämistyönasetelmia ei synny.

Diakonia-ammattikorkeakoulussa opinnäytetyön aiheita tarjotaan aktiivisesti oppilaitoksen aloitteesta. Henkilöstölle tulee tutkimus- ja selvityspyyntöjä suoraan työelämästä ja näitä välitetään opiskelijoille yhteisissä tilaisuuksissa (esim. opinnäytetyön torit), netin (opinnäytetyön tietokanta) kautta ja ilmoitustauluilla. Myös työelämäharjoittelut ja työelämän oppimisympäristöt tarjoavat teemoja opinnäytetyön aiheiksi.

3 Joissakin ammattikorkeakouluissa suositaan opiskelijoiden osallistumista ensisijaisesti ammattikorkeakoulun omaan tutkimus- ja kehitystoimintaan, työelämän kehittämishankkeisiin ja ammattikorkeakoululle tuleviin tilaustutkimuksiin ja selvityksiin.

Olen luokitellut (taulukko 2.) sosiaali- ja terveysalan opiskelijoiden kansalaistoiminta-aiheiset oppinnäytetyöt (70 kpl) heidän työaloille suuntautumistensa mukaan sekä sen mukaan ovatko he etsineet aiheet itse vai oppilaitoksen kautta. Siihen miten oppinnäytetyön aihe oli valittu vastattiin useimmiten oppinnäytetyön raportin johdannossa.

Taulukko 2. Sosiaali- ja terveysalan opiskelijoiden kansalaistoiminta-aiheisten oppinnäytteiden valinta

OPINNÄYTETYÖT KANSALAISTOIMINTA AIHEESTA	ITSE ETSITTYY	DIAKIN KAUTTA	EI TIETOA
KIRKON ALA (Diakoni, nuorisotyöntekijä ja diakonissa) 31/70	20	11	4
SOSIAALIALA (Sosiaaliohjaaja) 30/ 70	17	13	1
TERVEYSALA (Terveystenhoitaja, sairaanhoitaja) 9/70	5	3	1
YHTEENSÄ	42	27	6

Kirkon alalle (diakonit, nuorisotyöntekijät ja diakonissat) valmistuvat opiskelijat voivat toimia sekä seurakuntatyössä että kirkon alan järjestöissä. He voivat työskennellä myös muilla yhteiskunnan aloilla (terveysala ja sosiaaliala) valitsemiensa opintojen pohjalta. Sosiaalialalle (sosiaaliohjaajat) opiskelevat valmistuvat sosiaaliohjauksen tehtäviin kuntiin, järjestöihin ja yksityiselle sektorille. Terveysalalle valmistuvat terveydenhoitajat ja sairaanhoitajat sijoittuvat samoin kuntien, järjestöjen ja yksityisten työnantajien palvelukseen.

Useimmiten oppinnäytetyössä ilmaistiin selkeästi oliko aihe löydetty itse vai saatu oppilaitoksen kautta. Oli myös oppinnäytetöitä, joista ei selvinnyt miten aihe oli saatu. Lisäksi kirkon alan ja sosiaalialan oppinnäytetöissä oli sellaisia, joissa ilmaistiin oma aktiivisuus aiheen löytämisessä sekä oppilaitoksesta saatu tuki (yhteensä 5 oppinnäytetyötä). Tällaiset oppinnäytetyöt on luokiteltu sekä luokkaan 'itse etsitty' että 'Diakin kautta saatu'.

Seuraavissa luetteloissa on koottu yhteen määritykset, joita annettiin kun oppinnäytetyön aihe oli löydetty itse tai kun se oli saatu oppilaitoksen kautta. Olen niputtanut erilaisia ilmaisuja ja tiivistänyt ne mahdollisimman yksiselitteisiksi merkityksiksi. Luettelot noudattavat esiintyvien ilmaisujen määrää suurusjärjestyksessä.

ITSE ESITTY OPINNÄYTETYÖN AIHE

- Osallistuminen järjestötyöhön, vapaaehtoismintaan tai vertaisryhmään (15)
- Kontaktit työelämään ja sitä kautta tullut tutkimuspyyntö (10)
- Opintojen aikana syntynyt kiinnostus kansalaistoimintaan (8)
- Ammatillinen kokemus järjestötyöstä (7)
- Oman innovaation kokeilu (2)

DIAKIN KAUTTA SAATU AIHE

- Harjoittelu (8)
- Ot-tori (esillä erilaisia opinnäytetyön aiheita) (7)
- Opinnäytetyön tietokanta (5)
- Opintoihin kuuluva tehtävä (3)
- Diakin hanke (2)
- Ulkopuolinen luennoitsija (1)
- Opinnäytetyön ohjaaja (1)

Tärkein väylä kansalaistoiminta-aiheiseen opinnäytteeseen tulee opiskelijoilta. Vaikka oppilaitoksella on hyvin monipuolisia tapoja tuoda esiin kansalaistoimintaan kuuluvia aiheita, näyttää siltä, että opiskelijoiden oma suuntautuneisuus on merkittävä. Opintoja edeltävä osallistuminen järjestötyöhön, vapaaehtoismintaan ja vertaisryhmiin antaa useimmiten kimmokkeen suuntautua opinnäytetyössä juuri näihin aiheisiin. Kansalaisjärjestöt ja esimerkiksi seurakunnat osaavat myös hyödyntää heille tuttujen opiskelijoiden palveluja kun halutaan tehdä pienimuotoisia selvityksiä ja kartoituksia kansalaistoiminnasta.

Oppilaitoksen kautta saadut aiheet tulevat monista eri yhteyksistä, joista harjoittelu on selvästi merkittävin. Järjestöt ja kansalaistoiminnan kentät tarjoavat runsaasti erityyppisiä harjoittelupaikkoja. Todennäköisesti erilaisten vapaaehtois- ja vertaisryhmien merkitys on koko ajan kasvanut järjestöjen toiminnassa. Sosiaali- ja terveysalan järjestö- ja kansalaistoiminnassa myös palvelujen käyttäjien osallistumisen ja aktivoimisen teemat ovat keskeisiä.

Kirkon alalla kansalaistoiminta osa ammatillista identiteettiä

Kansalaistoiminta-aiheisiä opinnäytetöitä sosiaali- ja terveysalalla ovat tehneet eniten kirkon tehtäviin pätevyyden saavat opiskelijat, joita on Diakin opiskelijoissa muihin sosiaali- ja terveysalan ammatteihin valmistuneista huomattavasti vähemmän⁴. Vaikka edellä esitellyssä taulukossa 1. olevat luvut ovat hyvin suuntaa antavia, näyttää siltä, että kansalaistoimintaa käsitteleviin aiheisiin tarttuvat usein juuri kirkon tehtäviin aikovat opiskelijat.

Kirkon työhön suuntautuvat opiskelijat myös usein hakevat aiheensa itse. Opinnäytetöitä lukiessa syntyi kuva, että opiskelijoiden kotiseurakunnat, kirkon toimintaan osallistumisesta syntyneet verkostot ja osallistuminen vapaaehtoistyöhön auttoivat opinnäytetyön aiheen

⁴ Keväällä 2008 Diakista valmistuneista sos. ja terveysalan opiskelijoista kirkollisen pätevyyden saivat 75 opiskelijaa. Vastaavasti valmistuneita sosionomeja oli 95, terveydenhoitajia 46 ja sairaanhoitajia 34.

löytymisessä ja valinnassa. Kirkollisesti suuntautuneet opiskelijat jättivät myös useimmiten ilmaisematta, miksi olivat valinneet opinnäytetyön aiheeksi vaikkapa isoskoulutuksen kehittämisen. Näytti siltä, että vapaaehtoistyön organisointi kuului itsestään selvästi esimerkiksi nuorisotyön ammattikuvaan.

Kasvu kirkon työntekijäksi -hankkeessa Pekka Launonen (2007, 46-47) on selvittänyt kyselyaineistojen avulla diakoni-, diakonissa- ja nuorisotyönohjaajaopiskelijoiden ammatillista motivaatiota, osaamista ja identiteettiä vuosina 2004-2006. Ammatillista identiteettiä vahvistaneissa tekijöissä yhden vastausten pääluokan muodostivat seurakunnan työhön liittyvät tekijät. Ensimmäisenä opiskeluvuotena omaehtoisella seurakuntatyöllä tai vapaaehtoisena toimimisella näyttää olleen suuri merkitys. Osalla opiskelijoista jatkui yhteys omaan kotiseurakuntaan, osa oli löytänyt tehtäviä jostakin uudesta seurakunnasta tai kristillisestä järjestöstä.

Kirkon alan työssä osallistuminen vapaaehtoistyöhön on ollut siis tärkeä väylä vahvistaa ammatillista identiteettiä. Näin kansalaistoiminnalla on opiskelijoiden kannalta kaksi suuntainen merkitys yhtäältä se luo väylän ammatillisen identiteetin muotoutumiseen ja toiseksi siitä tulee keskeinen osa ammatissa toimimista.

Kansalaistoiminta uutena ammatillisena aluevaltauksena

Myös sosionomiopiskelijoilla, terveydenhoitajilla ja sairaanhoitajilla kokemukset järjestötoiminnasta, vapaaehtoistyöstä ja vertaisryhmiin osallistumisesta antoivat kimmokkeen tehdä opinnäytetyö kansalaistoiminta-aiheesta. Sosiaalialalle valmistuvat toivat myös esiin opintojen aikana syntyneen kiinnostuksen kansalaistoimintaan. Näille opiskelijoille kansalaistoimintaan osallistuminen ja sen tutkiminen oli usein uusi ammatillinen aluevaltaus. Kansalaistoimintaa vähemmän tunteville kimmoke saattoi syntyä harjoittelussa, luennolla, jossa aihetta käsiteltiin tai annetun oppimistehtävän yhteydessä.

On todennäköistä, että myös sosiaali- ja terveystieteiden muut opiskelijat rakensivat kansalaistoimintaan osallistumisestaan ja ammatillisesta koulutuksesta samanlaisia väyliä järjestötyöhön kuin kirkon alan opiskelijat seurakuntatyöhön. Tämä ei kuitenkaan tullut kerätystä aineistosta yhtä selkeästi esille kuin seurakuntatyöhön suuntautuneilla opiskelijoilla. Olisi kiinnostavaa selvittää sosiaali- ja terveystieteiden järjestökentälle työllistyvien työurapolkua ja heidän osallistumistaan kansalaistoimintaan ennen ammatillisten opintojen alkua sekä sitä miten heidän ammatti-identiteettinsä suhteessa järjestötyöhön rakentuu.

Kansalaistoimintaan suuntautuminen opinnäytetöissä

Opinnäytetyön raportit päättyvät tutkimus- ja kehittämistulosten esittelyyn ja niiden arviointiin. Sosiaali- ja terveystieteiden opinnäytteissä pohditaan myös opinnäyteprosessin aikana saatuja kokemuksia, oppilaitoksen ja työelämän ohjauksen onnistumista ja vaikutuksia opinnäytetyön tekijän ammatilliseen kasvuun ja suuntautumiseen työelämässä. Läheskään kaikissa tarkastelun kohteena olleissa opinnäytetöissä ei kuitenkaan eksplisiittisesti tuotu esiin, mikä merkitys opinnäytetyöllä oli ollut tekijälle.

Seuraavasta luettelosta käy ilmi tiivistetyssä muodossa niitä merkityksiä, joita opiskelijat antoivat opinnäytetyön tekemiselle:

- Asiakkaiden kohtaaminen ja kokemusten ymmärtäminen parantunut (10)
- Saanut lisää tietoa vapaaehtoistyöstä, vertaistuesta, järjestötoiminnasta, hankkeista, politiikasta (9)
- Ammatillisen erityisosaamisen kasvu (esim. vammaisuus, sairaudet, kuoleman kohtaaminen) (8)
- Ammatillinen osaaminen, työelämässä toimiminen, ennalta ehkäisevä työ, verkostoissa toimiminen, moniammatillinen yhteistyö, projektityö (7)
- Vapaaehtoistyö ja vapaaehtoiset tärkeitä diakoniatyössä (5)
- Valmiuden kouluttaa vapaaehtoistoimijoita tulevaisuudessa (3)
- Omaishoito tärkeää hoitotyössä (seurakunnan työssä ja terveydenhuollossa) (3)
- Yhteisöllisyys ja sen edistäminen osa diakoniatyötä (3)
- Ihmisten kohtaaminen ja lähimmäisen rakkaus diakoniatyössä (3)
- Oma ammatillinen kasvu ja kehittyminen (3)
- Haluan jatkaa vapaaehtoistyön tutkimista (2)
- Innostus, motivaatio ja jaksaminen tulevassa työssä (1)

Merkitykset on koottu kaikista niistä sanallisista ilmauksista, joita käytettiin. Samaa aihetta olevia merkityksiä on niputettu yhteen. Esimerkiksi jos useassa opinnäytetyössä korostettiin tiedon saamista erilaisista kansalaistoiminnan muodoista, ne on luokiteltu yhdeksi kokonaisuudeksi. Samoin on tehty ammatillisen osaamisen ja ammatillisen erityisosaamisen kasvun merkityskokonaisuudessa. Luettelossa mainintojen määrät on merkitty suuruusjärjestykseen.

Se, että ammatillisten taitojen, tietojen ja osaamisen merkitykset korostuvat, kuvaa monilta osin opinnäytetyön luonnetta. Opiskelijat ovat omaksuneet opinnäytetyölle asetetut tavoitteet juuri ammatillisen tieto-taidon osoittamisen merkityksessä. Omat henkilökohtaiset kiinnostuksen kohteet ja kasvu ammattilaisena jäivät vähemmistöön. Kiinnostus kohdistuu työhön ja siinä erityisesti asiakkaisiin.

Näyttää siltä, että kansalaistoiminta tarjoaa opiskelijoiden kokemusten mukaan hyvät lähtökohdat sosiaali- ja terveysalan ammatillisiin perusvalmiuksiin⁵. Ihmisten kohtaamista heidän arjessaan, vuorovaikutukseen pääsemistä, erilaisten ryhmien vetämistä ja toiminnan organisointia on suhteellisen helppoa opiskella erilaisissa epämuodollisissa kohtaamisissa ja ryhmätilanteissa.

Seuraava lainaus sosionomiksi ja diakoniksi valmistuvan opiskelijan mielenterveyskuntoutujien vertaistukiryhmää käsittelevästä opinnäytetyöstä:

”Kehittämishanke ja sen raportti nostivat työyhteisössä keskusteluun seurakunnan mielenterveystyön ja sen kehittämisen. Kokemus vaikutti myös ammatilliseen kasvuuni. Olen hankkeen aikana kehittänyt taitojani ryhmän ohjaajana. Yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot, organisointitaidot sekä suunnitelmallisuus kuuluvat niihin.”

5 Puhutaan myös ammatillisista ydinosaamisalueista.

Kansalaistoiminnassa työskentelyn aloittaminen edellyttää usein itse toiminnan perustamista sen suunnitteluvaiheesta toteutukseen. Vaikka kyse on ammatillisista perustaidoista, joudutaan niitä opiskelemaan usein toimintaympäristössä, joka ei tarjoa selkeitä ennalta määrättyjä toimintamalleja. Usein opiskelija/työntekijä joutuu tekemään paljon erilaisia ”räätälöityjä” ratkaisuja, kokeilemaan ja oppimaan erehdyksistä. Ammattiin opiskelevalle tällainen tilanne on oivallista omien työskentelyvalmiuksien koettelua.

Toinen ammatillisten perusvalmiuksien omaksumista koskeva esimerkki on terveydenhoitajan opinnäytetyöstä. Se käsittelee järjestön ja hoitolaitoksen yhteistyönä toteutetun perhekeskuksen toimintaa:

”Omalle ammatillisuudelleni oli hyväksi nähdä konkreettisella tavalla, kuinka toiminta käynnistetään, tehdään tarpeiden kartoitusta ja toimitaan moniammatillisessa ryhmässä. Ennaltaehkäisevä työ konkretisoitui hyvin. Myös hallinnollista ja rakenteellista yhteistyötä oli opettavaista olla seuraamassa. Myös järjestöjen tekemä työ tuli merkittävänä esille. Perheiden kanssa tehtävää työtä tehdään niin monella eri foorumilla.”

Järjestöjen palvelutuotanto toteutuu usein eri organisaatioiden välisenä toimintana. Hallinto, johtaminen ja itse käytännön työ ovat lähellä toisiaan ja eri ammattiryhmien yhteistyö ja vuorovaikutus on toiminnan onnistumisen perusedellytys. Nämäkin seikat edesauttavat tulevan ammatillaisen monipuolisten ammatillisten perusvalmiuksien vahvistumista.

Myös ammatillinen erityisosaamisen⁶ kasvu tuli esiin useissa opinnäytetöissä. Seuraavassa sosionomiopiskelijat pohtivat lapsen huostaanoton merkitystä vanhemmille. Opinnäytetyön aiheena oli huostaan otettujen lasten vanhempien vertaisryhmätoiminta.

”Opinnäytetyön tekeminen avarsi näkemystämme vanhempien tukemisen tärkeydestä huostaanottilanteessa. Toivomme, että opinnäytetyömme hyödyntää meidän lisäksi niitä, jotka työskentelevät lastensuojelun parissa ja auttaa heitä jatkossa huomioimaan vanhempia huostaanottilanteessa paremmin (...)Vertaisryhmille on varmasti käyttöä jatkossa ja sen tuntuu olevan hyvä tukimuoto vanhemmille, joiden lapsi on huostaan otettu. Oman selviytymisen kannalta on varmasti olennaisen tärkeää saada mahdollisuus jakaa omia tunteitaan jonkun saman kokeneen kanssa, koska vain saman kokenut pystyy täysin ymmärtämään, millaisia tuntemuksia tilanteessa käy läpi.”

Lasten huostaanotto on yksi vaativimmista sosiaalityön alueista. Lainauksesta käy hyvin ilmi kuinka vertaistukitoiminnan tarkastelun kautta opiskelijat avaavat tärkeän puolen huostaanotto-prosessia. Näin kansalaistoiminta-aiheinen opinnäytetyö samalla syventää ja avaa kiinnostavan teeman ammatilliseen lapsi- ja perhetyöhön. Samanlaisia esimerkkejä löytyi

6 Sosiaalihuollon erityisosaamista pohtinut työryhmä (Sosiaalihuollon erityisosaamisen turvaaminen) määritteli sosiaalihuollon erityispalvelut ja -osaamisen lähinnä sellaisten erityisryhmien tarpeiden mukaisiksi palveluiksi, joiden tuottaminen edellyttää erityisosaamista ja -järjestelyjä, joita ei voida peruspalveluina tuottaa. Tällaisiksi nähtiin ainakin vammaispalvelut ja kehitysvammahuolto, päihdehuolto ja huumausainekysymys, lastensuojelu, lasten ja nuorten neuvonta sekä erityisnuorisotyö, sosiaalihuollon turva-, kriisi- ja päivystyspalvelut, peruspalveluista syrjäytyneisiin kohdistuva erityissosiaalityö, kriminaalihuolto ja ulkomaalaispalvelut.

myös vammaistyön, mielenterveystyön ja saattohoidon teemoista. Myös erilaisista riippuvuussairauksista kärsivien vertaisryhmätoiminnan tutkiminen tuotti opiskelijoille erityisosaamiseen kuuluvaa tietämystä.

Seuraava ammatillisen erityisosaamisen esimerkki koskee kehitysvammaisten nuorten kanssa työskentelyä:

”Tutkimuksen avulla sekä ammatillisen kasvun kannalta saimme lisää tietoa tämän päivän kehitysvammaisten nuorten itsenäistymisestä, itsenäistymiseen kuuluvista asioista ja perhesuhteista (...) Saimme myös oppia, kuinka eri tavoilla näiden nuorten perheet ja ystävät sekä joillakin sukulaiset auttavat ja tukevat itsenäistymisen aikana. Näistä asioista on varmasti apua työskennellessämme sosionomeina kehitysvammaisten ihmisten ja heidän perheidensä parissa.”

Kansalaistoiminnan kenttä avaa opiskelijoille pääsyn asiakkaiden yksityiselämän alueelle, jota kautta he pystyvät ymmärtämään syvällisemmin tulevien asiakkaiden elämäntilanteiden ja sosiaalisten suhteiden kokonaisuutta. Sosiaalialan työssä sosiaaliohjauksessa työn tekemisen kokonaisvaltaisuus on tärkeää ja tässäkin mielessä kansalaistoiminta tukee ammatillisuutta.

Opiskelijat tuntuvat hyvin tiedostavan kansalaistoiminnan merkityksen sosiaali- ja terveysalan työssä, vaikka sitä ei suoraan pohdittaisikaan. Myös ammatti- ja maallikkotyön jännitteet tulevat muutamissa töissä esille:

”Sosiaali- ja terveysalalla tullaan tulevaisuudessa tekemään yhä enemmän yhteistyötä kolmannen sektorin toimijoiden ja erilaisen vapaaehtois- ja vertaisryhmätoiminnan parissa. Joissakin ammattilaisissa ja opiskelijoissa tämä aiheuttanut myös närkästystä ja ehkä jonkinlaista pelkoa oman ammattiroolin heikkenemisen myötä. Meille kokemus on kuitenkin ollut antoisa ja rikastuttava. Syvälinen tutustuminen vertaistukitoimintaan on lisännyt ymmärrystämme sen merkittävydestä ihmisten elämässä (...) ammattilaisten rooli oma-apuryhmässä tulisi olla nimenomaan jäsenten kokoaminen yhteen ja tällaisten ryhmien tarpeen tunnistaminen omassa asiakasryhmässään”.

Tässä lainauksessa on myös selkeästi määritelty sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten tehtävä asiakkaita koskevassa kansalaistoiminnassa. Ammattilaisten rooli on tukea ja mahdollistaa palvelukäyttäjien kansalaistoiminnan muotoja. Jos ammattilainen on epävarma omasta asemastaan suhteessa kansalaistoimintaan hän voi suhtautua torjuvasti ihmisten itseorganisoitumisen muotoihin. Tämä tulkinta on ammattiin opiskelevan ilmaisemana merkittävä. Ammattilaisten suhde kansalaistoimintaan syntyy jo opiskeluvaiheessa ja sillä voi olla merkitystä kuinka halukkaasti erilaisia vapaaehtoistyön muotoja tulevaisuudessa tuetaan.

Kansalaistoiminta-aiheisten opinnäytetöiden ammatilliset merkitykset

Vapaaehtoistyö ja erilaiset vertaistuen muodot lisääntyivät 1990-luvulla sosiaali- ja terveysalan järjestöissä ja yhdistyksissä. Opinnäytetöissä opiskelijat pyrkivät vahvistamaan kansalaistoiminnan painoarvoa tuomalla esille vapaaehtoistoiminnan merkityksiä siihen osallistuville. Mitä monipuolisemmin ja selkeämmin tuodaan näkyviin kokemuksia yhteen-

kuuluvuuden lisääntymisestä, osallisuuden vahvistumisesta ja toimijoiden voimaantumisen toiminnan kuluessa, sitä perustellumpaa vapaaehtoistyön tukeminen eri muodoissaan on.

Kansalaistoimintaa käsittelevistä opinnäytetöistä puuttuu sosiaali- ja terveysalan tällä hetkellä keskeiset asiakastyön arviointia koskevat näkökulmat. Esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan resursseja ei juuri käsitellä, ei myöskään vaikuttavuutta tai tuloksellisuutta. Myös vallan ja vaikuttamisen kysymykset ovat jääneet sivuun. Kuka päättää vapaaehtoistyössä? Voiko vapaaehtoistyöllä olla sen toimintaa laajempia yhteiskunnallisia vaikutuksia? Kansalaistoimintaa koskevien opinnäytetyön rajausten yksipuolisuus – kiinnostuksen kohdistuminen pääasiassa toiminnan merkityksiin ja kokemuksiin – voi heijastella myös opetussisältöjen ohuutta kansalaistoiminnan osalta.

Joka tapauksessa kansalaistoimintaan suuntautuminen opiskeluaikana, tai jo sitä ennen, näyttäisi olevan selkeä ammatillistumisen väylä osalle sosiaali- ja terveysalan opiskelijoista, mutta erityisesti kirkon alalle opiskeleville. Kansalaistoiminnan luonne tarjoaa hyvät mahdollisuudet harjoitella sekä ammatillisia perusvalmiuksia että perehtyä sosiaali- ja terveysalan erityistason kysymyksiin. Myös palveluverkostot ja niiden toiminta tulevat hyvin esille juuri erilaisten vertaisryhmien toiminnan organisoiminnin ja tukemisen kautta. Lisäksi asiakastyön kehittämisen kysymykset saavat uusia ulottuvuuksia kun toimintaa käynnistetään ja luodaan alusta alkaen.

Sosiaali- ja terveysalan ammatillisessa koulutuksessa kansalaistoiminta ja järjestöissä tehtävä työ on selvästi esillä harjoitteluissa ja opintosisällöissä. Mutta onko sitä riittävästi ja oikeassa muodossa? Opinnäytetöitä lukiessa syntyy kuva ettei ymmärrys sosiaali- ja terveysalan järjestötyöstä ja siihen kuuluvista valmiuksista rakennu opiskeluprosessissa kovin systemaattisesti. Kyse on pikemminkin opiskelijoiden innostumisesta ja kiinnostumisesta aiheeseen. Ammatillinen suuntautuminen järjestöissä tehtävään työhön ei näyttäydä erityisenä ammatti-identiteetin kysymyksenä.

Kirkon alalla sosiaali- ja terveysalan opiskelijat jäsentävät kansalaistoiminnan selkeästi osaksi ammatillista työtään ja suuntautumistaan. Kansalaislähtöinen työ kuuluu ammatillisen työn orientaatioon ja sitä ollaan valmiita kehittämään myös opintojen jälkeen tulevassa työssä.

Kansalaistoiminnalla on yhä kasvava merkitys monilla yhteiskunnan alueilla, mutta erityisesti sen merkitys on viime vuosina lisääntynyt sosiaali- ja terveysaloilla. Ammatillisessa koulutuksessa tämä tulisi tulevaisuudessa ottaa yhä paremmin huomioon opetussuunnitelmissa ja opetuksessa. Kansalaistoiminnan luonnetta, merkityksiä ja arvoja on kuitenkin vaikea omaksua osallistumatta siihen itse. Opetussuunnitelmat ja opetus eivät ole ensisijaisia kansalaistoimintaan oppimisen väyliä, vaan kansalaistoimintaan kasvetaan ja siihen sitoudutaan vähitellen. Kirkon nuorisotyöstä on syytä ottaa oppia sikäli, että siinä väylät aktiiviseen kansalaisuuteen ja edelleen ammatilliseen työhön ovat rakentuneet monipuolisesti ja toisiaan täydentävästi.

Lähteet

Asetus ammattikorkeakouluopinnoista 256/1995

Launonen, Pekka (2007): Kirkon työntekijäksi kasvamassa: diakoni-, diakonissa- ja nuorisotyönohjaajaopiskelijoiden ammatillinen motivaatio, osaaminen ja identiteetti vuosina 2004-2006. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja D, Työpapereita. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Media kansalaistoiminnan ja -vaikuttamisen välineenä

PIRITA JUPPI

Median merkitys kansalaistoiminnalle, kansalaisyhteiskunnalle ja laajemmin demokralialle on tunnistettu ja tunnustettu lähestulkoon yhtä kauan kuin joukkoviestintää ja sen tutkimusta on ollut olemassa¹. Tänä kysymys median, kansalaistoiminnan ja demokralian suhteesta on ajankohtaisempi kuin koskaan. Yhä mediavälitteisemmäksi muuttuneessa toimintaympäristössä niin yksittäiset kansalaiset kuin erilaiset kansalaisten omaehtoisen organisoitumisen muodot laajoista yhteiskunnallisista liikkeistä paikallisiin pienryhmiin tai hetkellisiin protestikampanjoihin tarvitsevat mediaa yhteiskunnallisen osallistumisen ja vaikuttamisen välineeksi.

Pohdin artikkelissani sekä perinteisten joukkoviestinten, eli lehdistön, radion ja television, että niin sanotun uuden median eli tässä tapauksessa internetin merkitystä kansalaistoiminnalle. Keskityn tarkastelemaan median ja kansalaistoiminnan kysymyksiä nimenomaan ”aktiivisten kansalaisten” näkökulmasta.² Pohdin, miten media voi toimia välineenä niille ihmisille, jotka ovat motivoituneita kansalaisvaikuttamiseen ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja ovat aktiivisia erilaisissa kansalaisliikkeissä, -järjestöissä ja -ryhmissä. Tarkastelen median hyödyntämistä ensisijaisesti omaehtoisen ruohonjuuritason kansalaistoiminnan näkökulmasta, joskin monet artikkelissa tarkasteltavat mediajulkisuuden ja internetin

¹ Sanomalehdistön varhaisimmassa vaiheessa 1600-luvulla joukkoviestintä toimi vahvasti hallitsijoiden äänitorvena, oli tiukasti säädeltyä ja suuntautui esivallalta alamaisille. Kuitenkin jo 1700-luvulla lehdistö vapautui tiukasta kontrollista ja politisoitui, jolloin lehdistöstä tuli erilaisten kansalaisyhteiskunnassa esiintyvien aatteiden ja intressien ajaja. (Esim. Salokangas 1998, 39-45.) Joukkoviestinnän yhteisöllisessä ja yhteiskunnallisesta merkityksestä olivat joukkoviestinnän tutkimuksen alkutaipaleella kiinnostuneita erityisesti niin sanotun Chicagon koulukunnan sosiologit 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa (ks. esim. Pietilä 1997, 117-155; Rantanen 1997, 31-47).

² Rajaan tämän artikkelin ulkopuolelle kysymykset siitä, miten media voisi edesauttaa niiden kansalaisten aktivoimista ja osallisuutta, jotka eivät koe yhteiskunnallista osallistumista tärkeäksi tai joilla syystä tai toisesta ei ole siihen mahdollisuuksia. En myöskään paneudu artikkelissa kysymyksen siitä, missä määrin nykyinen keskittymisen ja kaupallisuuden leimaama valtamedia on ylipäättään omiaan tukemaan kansalaisten osallistumista. (Näistä kysymyksistä ks. esim. Nieminen, Aslama & Pantti 2005.)

hyödyntämiseen liittyvät kysymykset koskevat yhtä lailla muodollisemmin järjestäytyntä ja ammattimaisesti toimivaa kansalaisjärjestökenttää.

Hahmottelen ensin sitä kontekstia, johon kansalaistoiminnan ja median suhde tämän päivän Suomessa sijoittuu. Tätä toimintaympäristöä luonnehtii yhtäältä perinteisen edustuksellisen politiikan jonkin asteinen kriisiytyminen ja samaan aikaan omaehtoisen kansalaisaktiivisuuden nousu sen vaihtoehdoksi, sekä mediajulkisuuden merkityksen kasvu politiikassa ja yhteiskunnallisessa toiminnassa. Tarkastelen sitten valtavirtamedian ja internetin hyödyntämistä kansalaistoiminnassa sekä niiden hyödyntämiseen liittyviä ongelmia tai rajoitteita. Lopuksi pohdin, minkälaista osaamista kansalaisyhteiskunnan edustajat tarvitsevat hyödyntääkseen mediaa parhaalla mahdollisella tavalla ja miten ammattikorkeakoulu voi osaltaan tukea kansalaistoimijoiden mediakompetenssin kasvua.

Omaehtoisen kansalaistoiminnan kukoistus

Yhteiskuntatieteellisissä aikalaisanalyysissä on erityisesti 1990-luvulta lähtien toistuvasti esitetty, että aikaamme luonnehtii eräänlainen politiikan siirtymä tai hajaantuminen ja samalla kansallisvaltion sidotun edustuksellisen poliittisen järjestelmän jonkinasteinen kriisiytyminen. Esimerkiksi Zygmunt Bauman (1996) ja Ulrich Beck (1995) ovat esittäneet, että politiikka ei ole enää virallisen, valtiollisen poliittisen järjestelmän yksinoikeus, vaan kansallisten poliittisten instituutioiden kanssa kilpailevat yhä useammat paikalliset ja globaalit toimijat. ”Kilpailijoissa” ei ole kyse ainoastaan ylikansallisista poliittisista elimistä ja talous- ja kauppaorganisaatioista, vaan myös kansalaisten aktivoitumisesta. Omaehtoinen ja -aloitteinen kansalaistoiminta on noussut yhä merkittävämpään asemaan julkisen keskustelun herättelijänä, uusien kysymysten politisoijana ja siten poliittisen agendan asettajana. (Bauman 1996, 205-206; Beck 1995, 31-41; ks. myös Della Porta 2000; Hänninen 2000; Lappalainen 2002.)

Tämän Beckin (1995) termin ”alapolitiikan” nousun taustalla voi nähdä institutionaalisen politiikan legitimitetin horjumisen. Samaa aikaan, kun äänestysaktiivisuus ja puolueosallistuminen ovat laskeneet, yhä useampi yhteiskunnallisesti aktiivinen kansalainen on kanavoinut osallistumistaan ja vaikuttamispyrkimyksiään kansalaisaktiivisuuteen. Elinkeinoelämän valtuuskunnan arvo- ja asennetutkimukset ovat 1990- ja 2000-luvuilla toistuvasti kertoneet suomalaisten epäluottamuksesta poliittista päätöksentekojärjestelmää ja kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia kohtaan. Puolueiden on koettu etäännyneen kansalaisten arjesta ja ongelmista, ja noin puolet vastaajista on kokenut kansalaisten mielipiteiden välittyvän päätöksentekijöille paremmin kansalaisliikkeiden kuin puolueiden kautta. (EVA 2007; ks. myös esim. EVA 1999; EVA 2001.)

Kehityskulkua on kuvannut osuvasti italialainen politiikan ja yhteiskunnallisten liikkeiden tutkija Donatella Della Porta. Hänen mukaansa puolueilla on edelleen painoarvoa julkisen politiikan muotoilussa, mutta ne ovat ennen kaikkea menettäneet roolinsa sosiaalisina integroijina. Aikaisemmin juuri poliittiset puolueet muodostivat alueen, jossa käytiin julkista keskustelua poliittisista tavoitteista, ja toimivat samalla identiteettien muodostajina, ihmisiä yhteisöön liittävinä instituutioina ja intressien ja konfliktien kanavoijina. Della Portan mukaan puolueiden kriisiytymisen seurauksena niin mielipiteen ja kollektiivisten tavoitteiden muotoilu kuin identiteettituotantokin on siirtynyt puolueiden ja parlamentaaristen instituutioiden ulkopuolelle, esimerkiksi yhteiskunnallisiin liikkeisiin. (Della Porta 2000; ks. myös Lagerspetz 1999.)

Samalla myös median merkitys kansalaistoiminnan välineenä on kasvanut. Kun aiemmin poliittisia teemoja nostettiin esiin puolue-elimien välityksellä, tavoittelevat kansalaisryhmät nykyään viranomaisten ja poliittisten päättäjien huomiota mediajulkisuuden välityksellä (Della Porta 2000). Oma-aloitteisen kansalaistoiminnan näkökulmasta median nousun yhteiskunnallisen keskustelun ja politiikan keskiöön voikin nähdä mahdollisuutena. Koska mediajulkisuus on huomattavasti useamman toimijan ulottuvilla kuin institutionaalisen politiikan areenat, voi se ainakin periaatteessa lisätä kansalaisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia.

Politiikan medioituminen ja mediademokratia

Keskustelu median ja demokratian suhteesta on vuosituhannen vaihteessa kilpistynyt erityisesti kysymykseen *politiikan medioitumisesta* eli median kasvaneesta merkityksestä poliittisissa prosesseissa. Ilmiöön on viitattu myös mediademokratian ja mediakratian käsitteillä. Poliitiikan ja median suhdetta pohtineet joukkoviestintätutkijat ja muut yhteiskuntateoreetikot ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että politiikkaa tehdään yhä enemmän mediajulkisuuteen turvautuen ja sen ehdoilla toimien, eli median toimintalogiikkaa noudattaen. Tämän katsotaan johtaneen muun muassa politiikan henkilöitymiseen, yksinkertaistamiseen, kärjistämiseen ja viihteellistymiseen, kannatus- ja mielipidemittausten järjestelmälliseen hyödyntämiseen poliittisena työkaluna sekä tehtailtujen mediatapahtumien korostumiseen pitkäjänteisten poliittisten prosessien kustannuksella. (Esim. Asp 1986, 359-363; Castells 1997, 312-328; Meyer 2002.)

Näkemykset siitä, mitä politiikan medioituminen merkitsee demokratialle ja kansalaisyhteiskunnalle, vaihtelevat kuitenkin tutkijoiden keskuudessa. Esimerkiksi saksalainen politiikan tutkija Thomas Meyer (2002, 40-45, 103-108) näkee ”mediademokratian” varsin pessimistisessä valossa, uhkana ”aidolle” demokratialle, jolla hän viittaa perinteiseen eurooppalaiseen monipuoluedemokratiaan. Meyer pelkää, että median toimintalogiikan asettamassa ”tämänhetkisyden” ja tapahtumakeskeisyyden paineessa politiikassa aletaan ohittaa aikaa vievä poliittinen harkinta- ja neuvotteluprosessi, jota on käyty puolueiden sekä muiden kansalaisyhteiskuntaa ja virallisia poliittisia instituutioita välittävien intressiryhmien ja organisaatioiden foorumeilla. Meyerin diagnoosin mukaan mediademokratia näyttäisi siis johtavan tämän väliportaana marginalisoitumiseen, minkä seurauksena kansalaisyhteiskunnan intressit eivät välttämättä tulisi esiin poliittisessa prosessissa.

Kaikissa aikalaisanalyysseissa politiikan medioitumisen kehityskulkua ei suinkaan nähdä yhtä uhkaavana. Esimerkiksi informaatioyhteiskuntakehitystä tutkinut sosiologi Manuel Castells (1997, 317) korostaa, että ”mediakratia” ei ole itsessään ristiriidassa demokratian kanssa, koska sen kulloisenkin kilpailullisuuden ja pluralistisuuden aste vain heijastelee ympäröivän poliittisen järjestelmän tilannetta. Mediakratia on siis yhtä paljon tai vähän demokraattinen kuin se yhteiskunta, jossa media toimii. Castells suhtautuu myös Meyerä epäilevämmiin perinteisen puoluejärjestelmän kykyyn edustaa kansalaisyhteiskunnan intressejä eikä siten näe politiikan medioitumisen välttämättä heikentävän kansalaisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia.

Myös yhteiskuntafilosofi Eerik Lagerspetz (1999, 39) esittää, että mediademokratia näyttäisi siinä mielessä jopa palaavan lähemmäs demokratian ideaaleja, että se merkitsee puolueiden vallan vähenemistä kansalaisten valintoja ohjailevana tekijänä. Lagerspetzin mukaan ”muutoksen puoluedemokratiasta mediademokratiaan ei tarvitse olla sen enempää demokra-

tian ideaalien vastainen kuin aiemman muutoksen herrasmiesdemokratiasta puoluedemokratiaan. Kaikki mallit ovat yhtä kaukana ihanteista.” (Mt.)

Etenkin ruohonjuuritason kansalaistoiminnasta ja uusista yhteiskunnallisista liikkeistä kiinnostuneet tutkijat näkevät medioitumiskehityksessä ennemminkin positiivisia mahdollisuuksia kansalaisyhteiskunnan kannalta. Koskaan aikaisemmin yksittäisen ihmisen tai pienen kansalaisryhmän ei ole ollut mahdollista saada ääntään kuuluviin ainakin potentiaalisesti jopa miljoonille ihmisille, kuin nykyisessä television ja internetin hallitsemassa maailmassa (DeLuca & Peebles 2002). Vastaavasti uusi viestintäteknologia takaa hajallaan asuville ihmisille ennennäkemättömän helpon tavan organisoitua ja muodostaa maantieteelliset rajoitukset ylittäviä yhteisöjä. Kysymys politiikan medioitumisesta näyttytyykin melko toisenlaisessa valossa, kun sitä katsoo kansalaisyhteiskunnan eikä virallisen poliittisen järjestelmän näkökulmasta.

Median hyödyntäminen kansalaistoiminnan resurssina

Nykyisessä medioidussa toimintaympäristössä yhteiskunnallisten liikkeiden, kansalaisjärjestöjen ja erilaisten suurempien tai pienempien kansalaisryhmien toiminta nojaa voimakkaasti median hyödyntämiseen. Mediajulkisuudella on merkitystä jo yksittäisen kampanjan, protestitapahtuman tai laajemman yhteiskunnallisen liikkeen synnyssä ja leviämisessä. Median kautta leviävä kollektiivinen tietoisuus jostakin jaetusta huolenaiheesta, ongelmasta ja tilanteesta toimii perustana organisoitumiselle ja mobilisoitumiselle ja on siten yhteiskunnallisen liikkeen syntyminen ennakoiva (Kielbowicz & Scherer 1986, 80-81). Jatkossakin mediajulkisuudella on keskeinen merkitys uusien osallistujien tai jäsenten rekrytoinnin ja toiminnan levittämisen kanavana (esim. Melucci 1996, 84-85; McLeod & Hertog 1992; Siisiäinen 1998, 228).

Julkisuus toimii myös kanavana, jonka kautta kansalaistoimijat voivat tavoitella ”suuren yleisön” sympatiaa ja pyrkiä vaikuttamaan yleiseen mielipiteeseen. Onkin esitetty, että mediajulkisuus ja sen kautta yleiseen mielipiteeseen vaikuttaminen ovat yhteiskunnallisen liikehdinnän uusimmassa vaiheessa monessa suhteessa korvanneet aiemmille liikkeille olennaiset poliittiset ja ideologiset liittolaissuhteet, kuten poliittiset puolueet (Ilmonen 1998, 17-18, 30; Rasimus 2003, 28-29). Median välityksellä yhteiskunnalliset liikkeet voivat myös tuoda yhteiskunnalliseen keskusteluun ”uusia kulttuurisia koodeja, ajatustapoja ja yrittää vakiinnuttaa niitä vaihtoehtoisiksi diskursseiksi olemassaoleville ajatusmalleille” (Ilmonen 1998, 30). Kyse on siis suurelle yleisölle suunnatusta symbolisesta haasteesta: pyrkimyksestä kyseenalaistaa vallitsevat kulttuuriset merkitykset, vakiintuneet ajattelu- ja toimintatavat ja tarjota tilalle vastustavia tai vaihtoehtoisia merkityksiä ja niille perustuvia ”toisinelämisen” ja ”toisintekemisen” malleja. Esimerkiksi ympäristöliike on koko olemassaolonsa ajan tarjonnut suurelle yleisölle tällaisia haasteita.

Mediajulkisuus toimii välineenä myös vastapuolen ja poliittisten päättäjien tavoittamiseen ja painostamiseen. Median kautta voidaan esittää muutosvaatimuksia, tulkintoja yhteiskunnallisista ongelmista ja esityksiä niiden ratkaisuksi sekä pyrkiä nostamaan asiakysymyksiä poliittiselle agendalle (esim. Gitlin 1980, 242; Oliver & Maney 2000, 470-471; Smith ym. 2001, 1400).

Mediajulkisuudella on siis kansalaistoiminnalle useita rinnakkaisia funktioita. Tiivistetysti voidaan todeta, että mediajulkisuus on väline

- yhteiskunnallisten ongelmien määrittelystä käytävään kamppailuun
- ongelmien osoittamiseen ja uusien asiakysymysten politisointiin
- toiminta- ja muutosvaatimusten esittämiseen
- yhteiskunnallisen keskustelun herättämiseen
- yleiseen mielipiteeseen vaikuttamiseen
- päättäjien ja vastapuolen painostamiseen
- jäsenten ja osallistujien rekrytointiin ja mobilisointiin
- arvojen, elämäntapavaltimien ja elämäntapavaltimien levittämiseen
- yhteisöllisyyden ja kollektiivisen identiteetin tuottamiseen.

Mediajulkisuuden hyödyntämisen ongelmat

Valtamedia on sitä hyödyntäville kansalaistoimijoille kuitenkin kaikkea muuta kuin ongelmaton kumppani. Joukkoviestimillä on valta säädellä sitä, mitkä asiakysymykset, tapahtumat ja toimijat ylipäättään ylittävät uutiskynnyksen ja pääsevät julkisuuteen. Käytännössä mediajulkisuuteen pääsy ei ole mikään itsestäänselvyys vailla edustuksellista asemaa ja virallista auktoriteettia oleville kansalaistoimijoille, vaan nämä joutuvat aktiivisesti kamppailemaan julkiseen keskusteluun osallistumisen oikeudesta. Valtajulkisuus rakentuu paljolti tiettyjen vakiintuneiden institutionaalisten lähteiden varaan: viranomaiset, poliittiset ja taloudelliset eliitit sekä erilaiset asiantuntijat ovat yliedustettuina verrattuna tavallisiin kansalaisiin, erilaisiin vähemmistöihin tai yhteiskunnallisten liikkeiden edustajiin (esim. Fairclough 1997, 242-246). Varsinkaan toisinajattelijoiden ei ole välttämättä helppoa saada ääntään kuuluviin valtajulkisuudessa. Nieminen, Aslama ja Pantti (2005, 3, 64) kritisoivatkin suomalaista mediaa liiasta konsensushakuisuudesta eli siitä, että joukkoviestimet välttelevät erimielisyyksiä ja ristiriitaisia näkökulmia sekä poleemisia maailmankatsomuksellisesti ja yhteiskunnallisesti haastavia vastakkainasetteluja.

Julkisuuteen pääsyn säätelyn lisäksi media käyttää ilmiöistä raportoidessaan määrittelyvaltaa eli tuottaa erilaisten valikointi-, tulkinta- ja määrittelyprosessien tuloksena tietynlaista esitystä, representaatiota, todellisuudesta. Ruohonjuuritason kansalaistoimijoiden ei välttämättä ole helppoa saada läpi omia merkityksiään, muutosvaatimuksiaan ja määrittelyjään yhteiskunnallisista ongelmista erilaisten eliittilähteiden hallitsemassa julkisuudessa. Toisaalta kuitenkin oma-aloitteisen kansalaisaktiivisuuden voima on alkanut viime vuosikymmeninä näkyä myös julkisuuden alueella. Kuten kriittisen diskurssianalyysin oppi-isä Norman Fairclough (1997, 242-246) huomauttaa, uusien yhteiskunnallisten liikkeiden edustajat ovat nousseet merkittäväksi lisäksi ”poliittisten puheäänien” kirjoon, nostaen esiin uusia diskurssiseja, kuten ekologiset ja feministiset diskurssit.

Keskeinen ongelma kansalaistoimijoiden kannalta on se, että medialla on taipumus kiinnittää uutisoinnissaan huomiota muotoon, eli tapahtumien ja toiminnan tasoon, ennemmin kuin sanomaan, eli niihin asiakysymyksiin, joiden vuoksi kansalaiset ovat organisoituneet ja mobilisoituneet (esim. McLeod & Hertog 1992, 260; Smith ym. 2001). Median toiminta on vahvasti tapahtumasuuntautunutta, ja tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi ammattimaisesti toimivissa suurissa kansalaisjärjestöissä tehtävä arkinen ja maltillinen työ ei välttämättä kiinnosta viestimiä. Vaikka kansalaisjärjestön vakiintunut ja legitiimiksi katsottu asema sekä ammattimaisesti hoidettu tiedotus voivat edesauttaa näkyvyyden saamista, hyvin laadittu tiedotekaan ei välttämättä takaa järjestön tärkeänä pitämän teeman pääsyä jul-

kiseen keskusteluun, ellei siihen liity näyttävää tempausta, kiinnostavia jännitteitä ja konfliktin elementtejä.

Media näyttää toisaalta myös suhtautuvan ristiriitaisesti kansalaisten ruohonjuuritason aktiivisuuteen ja oma-aloitteisuuteen. Vaikka joukkoviestimissä on nykyään havaittavissa tietoisista pyrkimystä tuoda esiin kansalaisten aiheita, näkökulmia ja ääniä³, näyttävät oma-aloitteisesti aktivoituvat ja median kautta vaikuttamaan pyrkivät kansalaiset silti helposti leimautuvan mediajulkisuudessa ”aktivisteiksi” ja ”äänekkääksi vähemmistöksi” – joksikin muuksi kuin tavallisiksi kansalaisiksi.

Suurimpia ongelmia median kanssa toimiessaan kohtaavat kansalaisaktivistit, jotka ajavat perustavanlaatuisia yhteiskunnallisia muutoksia ja turvautuvat epäkonventionaalisiin toimintataktiikoihin. Median suhtautuminen status quon haastaviin yhteiskunnallisiin protesteihin, liikkeisiin ja poliittisiin ryhmittymiin on useissa tutkimuksissa todettu negatiiviseksi ja marginalisoivaksi (esim. Gitlin 1980; Halloran, Elliot & Murdoch 1970; Juppi 2004; Shoemaker 1984). Medialla näyttää olevan useita melko vakiintuneita kehyksiä, joiden kautta yhteiskunnallisia liikkeitä ja protesteja tulkitaan ja tuotetaan niistä samantyyppisiä representaatioita. Tällaisia toistuvia kehystämistästrategioita ovat esimerkiksi aktivismin trivialisointi, sisäisten erimielisyyksien korostaminen, viranomaisnäkökulmiin tukeutuminen, aktivistien ja muun yhteiskunnan välinen polarisointi, aktivistien marginalisointi poikkeavuutta tai ei-edustavuutta korostamalla, kansalaisryhmän koon ja vaikuttavuuden väheksyminen, sekä toiminnan väkivaltaisuuden korostaminen ja kriminalisointi (Gitlin 1980, 28; ks. myös Hall ym. 1978, 188-189; Halloran ym. 1970; Juppi 2004; McLeod & Hertog 1999; Suominen 1997).

Kansalaistoimijat törmäävätkin mediajulkisuutta tavoitellessaan hankalaan dilemmaan: julkisuuteen pääsyn takaavat varmimmin radikaalit ja näyttävät toimintakeinot, jotka toisaalta herättävät usein negatiivista vastakaikua. Tutkimusten mukaan parhaat mahdollisuudet median huomion herättämiseen on suurella, dramaattisella, konfliktihakuisella protestitapah- tumalla, jossa tartutaan jo ennestään uutisotsikoissa ja mahdollisesti myös virallisen politiikan agendalla olevaan, ristiriitaisia tunteita herättävään teemaan (ks. McCarthy ym. 1996; Oliver & Maney 2000; Oliver & Myers 1999). Erilaiset yhteenotot ja levottomuudet – tai joskus jo pelkästään niiden ennakointi (ks. Halloran ym. 1970) – näyttävät tekevän mielenosoituksesta medialle uutisarvoisemman.

Tiedotusvälineet tuntuvat siis asettavan kansalaistoimijoille ristiriitaisia odotuksia. Yhtäältä ne vaativat toiminnallisia uutuuksia, eli perinteisistä ja maltillisista kansalaisvaikuttamisen keinoista poikkeavia tempauksia, mutta suosivat toisaalta ”hyvän maun” mukaista poliittista toimintaa ja vierastavat liian radikaaleja toimintatapoja (Della Porta 2000, 240; Rochon 1990, 108-109). Positiivista julkisuutta tavoittelevien kansalaisaktivistien toiminta voikin olla melkoista tasapainoilua. Jos toimijat pelaavat liian varman päälle negatiivista julkisuutta ja julkisuuskuvaa välttellessään, protestit eivät välttämättä koskaan ylitä uutiskynnystä

3 Sanomalehtien linjapapereita tutkineen Keijo Lehdon (2006, 421) mukaan sanomalehti on ”arkipäiväistyntynyt” 1990- ja 2000-luvuille tullessaan. Lehdissä on pyritty lähemmäs lukijoiden arkipäivää, ja alueellisen solidaarisuuden ja identiteetin ylläpitäminen levikkialueella on noussut keskeiseksi pyrkimykseksi. Juhlavan ”objektiivisuuden” sijasta linjapapereissa ilmaistaan pyrkimys luotettavuuteen ja läheisyyteen lukijoiden kanssa. Poliittisen lehdistön aikaiset ideologiset kysymykset eivät ole enää aikaisemmassa määrin asettaneet sananvapauden rajoja, vaan lehdistössä on avauduttu erilaisille mielipiteille.

(Owens & Palmer 2003, 356). Toisaalta liian yliampuva ja itsetarkoituksellisen näyttävä toiminta voi johtaa siihen, että toiminnan sisältö jää muodon varjoon (Lappalainen 2002, 187). Onkin selvää, että mediajulkisuutta tietoisesti hyödyntämään pyrkivät kansalaistoimijat tarvitsevat mediaosaamista toimintansa tueksi, jotta ainakin valtajulkisuuden pahimmat sudenkuopat voitaisiin välttää.

Omaehtoista julkisuutta ja yhteisöllisyyttä verkossa

Kansalaistoimijoiden riippuvuutta oikukkaasta valtamediasta on osaltaan lieventänyt uusi digitaalinen tieto- ja viestintäteknologia, etunenässä internet ja sen yleisin sovellus World Wide Web. Internet on herättänyt suuria toiveita kansalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien lisäämisestä paikallisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Optimistisimmissa näkemyksissä internetin on toivottu tuovan ratkaisuja edustuksellisen demokratian ongelmiin tarjoamalla kansalaisille nykyistä aktiivisemmän roolin poliittisissa päätöksentekoprosesseissa ja edistämällä näin osallistuvamman ja suuremman demokratian muotoja. Digitaalisen median on myös katsottu mullistavan joukkoviestinnän muuttamalla aikaisemman journalistien sääntelemän yksisuuntaisen viestinnän vuorovaikutteiseksi ja haajantuneeksi viestinnäksi (esim. Poster 1995).

Kuten perinteisellä medialla, myös uudella medialla on kansalaistoimijoiden kannalta useita funktioita, jotka voidaan karkeasti jakaa seuraaviin toisiinsa nivoutuviin osa-alueisiin:

- internet joukkoviestimenä
- internet kansalaiskeskustelun foorumina
- internet yhteisöllisenä ”tilana”
- internet aktivismin välineenä.

Yksi internetin keskeisiä funktioita on toimia mediana joukkoviestimen merkityksessä. Verkkolehdet eivät ole mediayritysten yksinoikeus, vaan myös erilaisilla kansalaisryhmillä on mahdollisuus julkaista verkossa tekstiä, kuvia, ääntä ja videota. Verkkoon ovat löytäneet tiensä esimerkiksi useat kansalaisjärjestöt, yhteiskunnalliset liikkeet, alakulttuuriryhmät ja paikalliset yhteisöt. Julkaiseminen voi tapahtua varsinaisen verkkojulkaisun muodossa tai erilaisten yhteisöllisten verkkopalvelujen tarjoamalla foorumeilla, kuten blogisivustoilla tai YouTubessa, joiden kautta myös yksittäisen kansalaisen on mahdollista saada äänensä kuuluviin.

Kansalaistoimijoiden toimittamat verkkojulkaisut ovat monellakin tapaa vaihtoehtoisia valtamediaan nähden niin käytäntöjen kuin sisältöjen osalta:

- Toimittajat ovat ainakin osittain ei-ammattilaisia.
- Toiminta on ei-kaupallista ja perustuu vapaaehtoistyölle.
- Julkaisut voivat käsitellä teemoja, jotka valtamedia ohittaa.
- Julkaisut voivat tuoda esiin valtamediassa unohdettuja näkökulmia ja ääniä.
- Julkaisut tarjoavat enemmän osallistumismahdollisuuksia tavallisille ihmisille.
- Esitetyt näkemykset voivat olla avoimen subjektiivisia, autenttisia puheenvuoroja, ennemmin kuin objektiivisuuteen pyrkivää journalismia.
- Jutut voivat poiketa tyyliltään ja muodoltaan ammattimaisesta journalismista.

Internetillä on vaihtoehtomedian julkaisukanavana useita etuja verrattuna perinteisiin joukkoviestimiin. Verkossa julkaiseminen on halpaa verrattuna esimerkiksi järjestölehden painokuluihin. Kenellä tahansa on pääsy bittiavaruuteen, toisin kuin radiotoimiluvilla säännel-

lyille radiotaajuuksille. Verkossa julkaistu tieto on nopeasti päivitettävissä ja levitettävissä, mikä voi ajoittain mahdollistaa jopa kilpailun valtamedian uutistuotannon kanssa. Erityisen merkittävä muutos verrattuna perinteiseen vaihtoehtomediaan on se, että verkko mahdollistaa suuren ja maantieteellisesti hajallaan olevan yleisön tavoittamisen. Internet-optimistit ovatkin esittäneet, että internet voi rapauttaa jyrkän kahtiajaon valta- ja vaihtoehtomedian välillä ja muuttaa näiden välisiä voimasuhteita (esim. Atton 2002, 6; Owens & Palmer 2003, 335).

Internetin käyttöön julkisen keskustelun ja kansalaisosallistumisen edistämiseksi on viitattu e-demokratian (electronic democracy) käsitteellä. Suomessakin käynnistettiin edellisen vuosituhannen lopussa useita julkisen sektorin hankkeita, joissa pyrittiin esimerkiksi edistämään kansalaisten pääsyä uuden tieto- ja viestintäteknikan äärelle ja edesauttamaan kansalaisten osallistumista suunnittelu- ja päätöksentekoprosesseihin tieto- ja viestintäteknikan välityksellä (Sirkkunen 2004, 9-10). Käytännössä kyse on ollut esimerkiksi kaupunkien verkossa ylläpitämistä keskustelufoorumeista, päättäjiä ja kansalaisia yhdistävistä kyselyfoorumeista sekä kuntalaisia koskevien tiedotteiden ja raporttien julkaisemisesta internetissä.

Omaehtoisempi vaihtoehto ylhäältä alaspäin organisoiduille ”virallisille” kansalaiskeskustelun foorumeille ovat internetin yhteisölliseen verkostoitumiseen perustuvat sovellukset ja käyttömuodot, joihin viitataan yleensä sosiaalisen median, yhteisöllisten verkkopalveluiden tai Web 2.0:n⁴ käsitteillä. Viime vuosina blogit ja wikit sekä Facebookin, MySpacen, YouTuben ja IRC Gallerian tapaiset palvelut ovat kasvattaneet vauhdilla suosiotaan erikäisten keskuudessa. Palvelut mahdollistavat yhtälailla verkostoitumisen ja yhteydenpidon jo entuudestaan tuttuihin ihmisiin kuin myös uusien, esimerkiksi yhteisille intresseille, ideologioille, musiikkimaulle tai harrastuksille perustuvien yhteisöjen muodostamisen. Samalla ne mahdollistavat omaehtoisen tiedon ja materiaalin tuottamisen ja jakamisen, eli nivoutuvat edellä mainittuun internetin joukkoviestintä-funktioon.

Verkossa muodostuviin ja eläviin yhteisöihin on viitattu muun muassa online-yhteisön, web-yhteisön ja virtuaaliyhteisön käsitteillä. Suomen kieleen paremmin istuva käsite voisi olla verkkoyhteisö. Yksinkertaisimmillaan verkkoyhteisö voidaan määritellä sellaiseksi ihmisten yhteenliittymäksi, joka kokoontuu internetin tarjoamassa ”tilassa” kommunikoidakseen, ollakseen yhteydessä ja tutustuakseen toisiinsa pitemmän aikavälin kuluessa (Boetcher, Duggan & White 2002). Eri verkkoyhteisön määritelmässä korostetaan muun muassa vuorovaikutusta ja viestintää, sosiaalisia suhteita ja muodostumia, kuulumisen tunnetta ja kollektiivista identiteettiä, jaettuja intressejä ja tavoitteita sekä internetin käyttöä joko ainoana tai täydentävänä keinona yhteydenpitoon (eri määritelmistä ks. White 2005). Verkkoyhteisö voi hyödyntää internetiä monin eri tavoin: sähköpostilistat, chatit, yhteisöpalvelut profiileineen, tapahtumineen ja ryhmineen/yhteisöineen, keskustelufoorumit sekä aineiston jakamiseen tarkoitettut sovellukset ja palvelut tarjoavat kaikki välineitä keskinäiseen viestintään, tiedon tuottamiseen ja jakamiseen sekä organisoitumiseen.

Verkko toimiikin paitsi yhteenliittymisen, myös toiminnan mobilisoimisen ja organisoimisen kanavana. Voidaan sanoa, että kansalaistoiminta ja aktivismi ovat siirtyneet vähintäänkin

4 Web 2.0 viittaa teknisen kehityksen mahdollistamiin uudenlaisiin verkkopalveluihin, sekä tiettyihin periaatteisiin ja käytäntöihin, jotka ovat ominaisia näille palveluille. Web 2.0:ssa keskeistä on avoimuus, verkostomaisuus, käyttäjäkeskeisyys ja yhteistoiminnallisuus. Web toimii alustana, jossa käyttäjät voivat itse toimia aktiivisesti tiedon tuottajina ja jakajina. (Esim. Majava 2006; O'Reilly 2005.)

osittain verkkoon. 1990- ja 2000-luvuilla monet niin suomalaiset kuin globaalitkin protestitapahtumat on organisoitu pitkälti verkkojen välityksellä. Toiminnan suunnittelu voi tapahtua esimerkiksi aktivisteja yhdistävällä postituslistalla. Osallistujia voidaan rekrytoida ja tapahtumasta ja yhteiskuljetuksista informoida tapahtumalle rakennetulla verkkosivustolla. Tapahtuman jälkeen sen sivustolla tai esimerkiksi Independent Media Centerin (indymedia.org) tarjoamassa vaihtoehtojulkisuudessa voidaan raportoida oma, valtamedian esityksille vaihtoehtoinen näkemys tapahtumien kulusta.

Internetiä voidaan käyttää myös välineenä organisoituun palautteen lähettämiseen poliittisille päätöksentekijöille tai esimerkiksi elinkeinoelämän edustajille. Myös kansalaisadressit ovat pitkälti siirtyneet kaduilla ja kaupoissa kerättävistä nimilistoista verkossa allekirjoitettaviksi online-Adresseiksi. Onpa verkkoa hyödynnetty jopa erityyppisiin kansalaistotelemattomuustempauksiin ja suoran toiminnan ”iskuihin”: organisoiduilla, toistuvilla sivuston lataamisilla vastapuolen verkkosivusto on voitu tukkia hetkellisesti, protestoinnin kohteena olevan organisaation sivuja on voitu muunnella, tai organisaatiosta tietoa etsiviä on saatettu hämätä eräänlaisilla huijaussivustoilla⁵.

Uusi tieto- ja viestintäteknologia ei kuitenkaan ole mikään ihmelääke, joka automaattisesti ratkaisee kansalaisten osallistumisen ongelmat. Vaikka internet on ainakin periaatteessa jokaisen suomalaisen ulottuvilla – jos ei kotona, niin työpaikalla tai kirjastossa – edellyttää sen hyödyntäminen ainakin sitä, että käyttäjä on jollain tapaa ”sinut” uuden tekniikan kanssa. Vaikka yhteisöpalveluiden ja blogisivustojen käyttö on verrattain yksinkertaista, vaatii esimerkiksi toimivan kotisivun tai verkkojulkaisun suunnittelu ja toteuttaminen jo melko tavalla teknistä ja sisällöllistä osaamista, eikä siten ole automaattisesti kenen tahansa ulottuvilla. Haasteita liittyy myös yleisön tavoittamiseen: vaikka verkon välityksellä on periaatteessa mahdollista tavoittaa miljoonien ihmisten yleisö, pursuaa verkko niin suuria määriä informaatio- ja viihdetarjontaa, ettei yleisön saaminen juuri omalle blogille, verkkolehdele tai sivustolle ole mikään selvyys.

Ongelmattomia eivät ole myöskään julkisen sektorin e-demokratiahankkeet. Tähän asti monet verkkoa hyödyntävät hankkeet on käynnistetty esimerkiksi yliopistotutkijoiden tuella, ja tällöin haasteena on toiminnan jatkuminen ulkopuolisen tuen päätyttyä. Myös paikallisten poliitikkojen ja virkamiesten asenteet ja ”reviiritietoisuus” voivat osoittautua ongelmaksi, kun kansalaiset aktivoituvat osallistumaan päätöksentekoprosesseihin. Ei ole selvää, miten vapaaehtoinen julkinen keskustelu pitäisi ottaa huomioon paikallisessa päätöksenteossa ja mikä on kansalaisosallistumisen ja virallisen edustuksen suhde (Sirkkunen & Kotilainen 2004, 5).

5 Tunnetuin tapaus lienee The Yes Men -ryhmä, joka on ravistellut maailmankaupan kysymyksiä satiirisilla ”identiteettikaappaukseen” perustuvilla aktioillaan. The Yes Menin ydinkaksikolla on hallussaan WTO:n (World Trade Organization) edeltäjän mukaisesti nimetty domain www.gatt.org, jonka myötä nämä ovat saaneet kauppajärjestölle osoitettuja kutsuja esiintyä puhujina erilaisissa seminaareissa ja konferensseissa. Aktivistit ovat vastanneet kutsuihin myöntävästi, jonka seurauksena tapahtumissa on kuultu absurdeihin mittoihin kärjistettyjä puheenvuoroja ”WTO:n edustajan” suusta. Yksi tällainen huijaus osui Tampereella tammikuussa 2001 järjestetyn tekstiilialan konferenssin osalle. Niin seminaariyleisö kuin suomalainen mediakin menivät lankaan, kun ”WTO:n edustaja” esitteli näyttävän demonstraation saattamana uuden teknologisen ratkaisun ”hikipajojen” työntekijöiden etävalvontaan – valtavalla falloksen muotoisella ”työntekijän visualisointilisäkkeellä” varustetun kullavärisen työnjohtajan puvun. (Ks. The Yes Men.)

Kansalaisten mediakompetenssia kasvattamassa

Sekä valtamedian hyödyntäminen että omatoiminen viestintä ja julkaisutoiminta verkossa tai perinteisessä mediassa edellyttävät kansalaistoimijoilta osaamista, johon voidaan viitata mediakompetenssin käsitteellä. Mediakompetenssi on medialukutaitoa laajempi käsite, joka pitää sisällään paitsi kyvyn ymmärtää ja tarkastella kriittisesti median tuotannon ja vastaanoton käytäntöjä ja mediasisältöjä myös kyvyn käyttää mediaa aktiivisesti omien tavoitteiden saavuttamiseen⁶. Kansalaistoimijoiden mediakompetenssista puhuttaessa keskeisiin osaamisvaatimuksiin voidaan lukea ainakin seuraavat osa-alueet:

- 1) *Median toimintalogiikan ymmärtäminen*: Miten media valikoi uutisaiheet (uutiskriteerit) ja minkälaisen työprosessien ja toimittajan tekemien valintojen tuloksena valmiit jutut syntyvät? Miten journalistiseen kulttuuriin sisältyvät arvostukset ja vakiintuneet käytännöt vaikuttavat siihen, minkälaiset kansalaistoimijoiden tarjoamat aiheet tai tapahtumat ylittävät uutiskynnyksen ja millaista julkisuutta ne voivat odottaa saavansa?
- 2) *Tiedottamisen ja laajemmin yhteisöviestinnän osaaminen*: Miten lähestyä mediaa tiedotteiden sekä erilaisten ”mediatapahtumien” avulla? Minkälaiset toiminnan muodot ja viestien sisällöt edesauttavat uusikynnyksen ylittämistä? Miten viestiä suoraan eri sidosryhmille sekä oman organisaation sisällä?
- 3) *Viestintävälineiden tekninen osaaminen*: Järjestön tai muun yhteisön tarpeisiin riittävät välineetaidot esimerkiksi internet-sivuston ylläpitämiseen, oman radio-ohjelman tuottamiseen tai oman lehden julkaisemiseen.
- 4) *Sisällöllinen osaaminen*: Kyky tuottaa järjestön tai yhteisön tarpeisiin riittävän laadukkaita journalistisia tai muita mediasisältöjä ja ottaa sisältöjä tuottaessa huomioon tavoiteltu kohderyhmä sekä kulloisenkin välineen ilmaisulliset vaatimukset.

Yksinkertaisimmillaan ammattikorkeakoulujen on mahdollista tukea kansalaistoimijoiden mediakompetenssin kehittymistä tarjoamalla avoimen ammattikorkeakoulun kautta opintojaksoja, joilla kansalaistoimijat saavat tiedollisia ja taidollisia perusvalmiuksia median hyödyntämiseen. Teknisesti vaativien projektien tekeminen omin voimin ei välttämättä ole edes järkevää, joten esimerkiksi kansalaisjärjestön verkkosivuston suunnittelu ja toteutus on mahdollista teettää tilaustyönä ammattikorkeakoululla, jolloin järjestön itsensä vastuulle jää mielekkäiden sisältöjen tuottaminen sekä mahdollisesti sivuston ylläpito ja päivittäminen.

Askeleen kehittyneempää yhteistyötä ammattikorkeakoulujen ja kansalaistoimijoiden välillä ovat esimerkiksi opinnäytetyönä toteutettavat kehittämishankkeet, kuten järjestöjen viestintäsuunnitelmat tai -koulutukset, jotka tukevat kansalaisryhmien viestinnän systemaattista kehittämistä. Ammattikorkeakoulun ja kansalaistoimijoiden yhteistyö voi toteutua myös

6 Medialukutaitoa ja mediakompetenssia näkee käytettävän myös synonyymeinä. Medialukutaidon käsite viittaa mielestäni kuitenkin liian vahvasti median käyttäjän rooliin pelkkänä vastaanottajana, ei niinkään aktiivisena toimijana ja median hyödyntäjänä ja tekijänä. Esimerkiksi Sirkku Kotilainen (1999, 37) määrittelee medialukutaidon yksilön henkilökohtaiseksi valmiudeksi, johon kuuluu kyky ymmärtää median tuotantoprosessia, ilmaisua ja vastaanottoa. Mediakompetenssiin Kotilainen (mt., 39) liittyy näiden lisäksi myös tunteen ja kokemuksen sekä oman tavoitteellisen toiminnan. Kyse on tilanne- ja toimintaympäristökohtaisesta valmiudesta, sillä kulloinkin vaadittava mediakompetenssi voi vaihdella esimerkiksi ammatin vaatimusten mukaan.

laajemman viestinnän tutkimus- ja kehittämishankkeen muodossa. Tällainen voisi olla esimerkiksi suomalaisen yhteisöradiotoiminnan kehittäminen ja samalla sen toimintaedellytysten tutkiminen.

Myös yhteistyö yksittäisten opintojaksojen sisällä voi tarjota hedelmällisiä oppimiskokemuksia sekä ammattikorkeakoulun opiskelijoille että kansalaistoimijoille. Tästä kiinnostavan esimerkin tarjoaa Turussa Halisen, Koroisen, Orikedon ja Röntämäen asuinalueilla julkaistava KoroiSet-lehti, jonka ensimmäinen numero julkaistiin vuoden 2007 lopulla. Lehteä julkaisevat alueelliset asukasyhdistykset yhdessä paikallisen seurakunnan kanssa. Lehden levikki on 6500 ja tarkoituksena on julkaista lehteä neljä kertaa vuodessa. Lehden numerot julkaistaan myös netissä asuinalueen verkkosivuilla (www.koroinen.fi). Lehti tehdään taittoa lukuun ottamatta vapaaehtoisvoimin ja alueen asukkaita rohkaistaan osallistumaan lehden sisältöjen tuottamiseen. Diakonia-ammattikorkeakoulu on ollut mukana lehden perustamiskeskusteluissa alusta alkaen, ja keväällä 2008 Diakin viestinnän opiskelijat suunnittelivat ja järjestivät lehden tekoon osallistuville asukkailla koulutusta lehden teossa osana Yhteisöjournalismin tavoitteet ja toimintamuodot -opintojaksoa. Tämän tyyppisillä yhteistyömuodoilla on mahdollista kasvattaa kansalaistoimijoiden osaamispääomaa ja edesauttaa toiminnan jatkuvuutta ja kehittymistä. Yhteistyö on kestäväällä pohjalla silloin, kun kansalaistoimijat hyötyvät ammattikorkeakoulun tuomasta osaamisesta, mutta eivät ole siinä määrin riippuvaisia siitä, että toiminnan jatkuvuus olisi kiinni jatkuvasta ulkopuolisesta tuesta.

Unohtaa ei tule myöskään sitä, että ammattikorkeakoulu voi palvella kansalaistoimijoita kouluttamalla perusopetuksessaan yhteiskunnallisesti ja eettisesti vastuullisia toimittajia, jotka tuntevat sekä kansalaisyhteiskunnan toimijat että kansalais- ja yhteisölähtöiset työtavat ja haluavat työssään tuoda esiin myös vaiennettujen ihmisryhmien äänet. Parhaassa tapauksessa ammattikorkeakoulu on näin kasvattamassa uutta toimittajasukupolvea, jonka myötä media nykyistä paremmin palvelee yksittäisten ihmisten ja erilaisten yhteisöjen sosiaalista osallisuutta sekä aktiivista osallistumista yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoprosesseihin.

Lähteet

- Asp, Kent (1986): *Mäktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning*. Stockholm: Akademilitteratur.
- Atton, Chris (2002): *Alternative media*. London: Sage.
- Bauman, Zygmunt (1996): *Postmodernin lumo*. Tampere: Vastapaino.
- Beck, Ulrich (1995): *Politiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa*. Teoksessa Beck, Ulrich, Giddens, Anthony & Lash, Scott: *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Tampere: Vastapaino.
- Boetcher, Sue, Duggan, Heather & White, Nancy (2002): *What is a Virtual Community and Why Would You Ever Need One?* Seattle, Washington: Full Circle Associates. Viitattu 16.3.2008. <http://www.fullcirc.com/community/communitywhatwhy.htm>
- Castells, Manuel (1997): *The Power of Identity. The Information Age. Economy, Society and Culture*, Vol. 2. Oxford: Blackwell.
- Della Porta, Donatella (2000): *Edustuksellisten demokratioiden uudet haasteet*. *Politiikka* 42:4, 243-248.

- DeLuca, Kevin Michael & Peeples, Jennifer (2002): From Public Sphere to Public Screen: Democracy, Activism, and the "Violence" of Seattle. *Critical Studies in Media Communication*, 19:2 (June 2002), 125-151.
- EVA 2007. 100-vuotias kuntotestissä. EVA:n kansallinen arvo- ja asennetutkimus 2007. Ilkka Haavisto, Pentti Kiljunen, Martti Nyberg. Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta. http://www.eva.fi/files/1783_satavuotias_kuntotestissa.pdf
- EVA 1999. Mielenpöytäkirja. Raportti suomalaisten asenteista 1999. Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta. Viitattu 16.9.2002. <http://www.eva.fi/julkaisut/raportit/asenne99/sisallys.htm>.
- EVA 2001. Erilaisuus Suomessa. Raportti suomalaisten asenteista 2001. Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta. Viitattu 16.9.2002. <http://www.eva.fi/julkaisut/raportit/asenne2001/sisallys.htm>
- Fairclough, Norman (1997): *Miten media puhuu?* Tampere: Vastapaino.
- Gitlin, Todd (1980): *The Whole World is Watching. Mass Media in the Making & Unmaking of the New Left.* Berkeley: University of California Press.
- Hall, Stuart, Critcher, Chas, Jefferson, Tony, Clarke, John & Roberts, Brian (1978): *Policing the Crisis.* London: Macmillan.
- Halloran, James D., Elliot, Philip & Murdoch, Graham (1970): *Demonstrations and Communication: A Case Study.* Harmondsworth: Penguin Books.
- Hänninen, Sakari (2000): The Ghost of Politics in the Soft Machine. Teoksessa Hänninen, Sakari & Vähämäki, Jussi (toim.) *Displacement of Politics.* Jyväskylä: Sophi, 27-45.
- Ilmonen, Kaj (1998): Uudet ja vanhat yhteiskunnalliset liikkeet. Teoksessa Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (toim.) *Uudet ja vanhat liikkeet.* Tampere: Vastapaino, 15-42.
- Juppi, Pirita (2004): "Keitä me olemme? Mitä me haluamme?" Eläinoikeusliike määrittelykamppailun, marginalisoinnin ja moraalisen paniikin kohteena suomalaisessa sanomalehdistössä. *Jyväskylä Studies in Humanities* 29. Jyväskylän yliopisto.
- Kielbowicz, Richard B. & Scherer, Clifford (1986): The Role of the Press in the Dynamics of Social Movements. *Research in Social Movements, Conflicts and Change* 9, 71-96.
- Kotilainen, Sirkku (1999): Mediakasvatuksen monet määritelmät. Teoksessa Kotilainen, Sirkku, Hankala, Mari & Kivikuru, Ullamaija (toim.) *Mediakasvatus.* Helsinki: Edita, 31-42.
- Lagerspetz, Eerik (1999): Demokratian hautajaiset? *Tiedepolitiikka* 24 (1), 33-44.
- Lappalainen, Pertti (2002): *Poliittisen tyylin taito.* Tampere: Vastapaino.
- Lehto, Keijo (2006): Aatteista arkeen. Suomalaisten seitsemänpäiväisten sanomalehtien linjapapereiden synty ja muutos 1771-2005. *Jyväskylä Studies in Humanities* 48. Jyväskylän yliopisto.
- Majava, Jere (2006): Kohti sosiaalista verkkoa. Teoksessa Aula, Pekka, Matikainen, Janne & Villi, Mikko (toim.) *Verkkoviestintäkirja.* Helsinki: Yliopistopaino, Palmenia-sarja, 87-99.
- McCarthy, John D., McPhail, Clark & Smith, Jackie (1996): Images of Protest: Dimensions of Selection Bias in Media Coverage of Washington Demonstrations, 1982 and 1991. *American Sociological Review* 61:3, 478-499.
- McLeod, Douglas M. & Hertog, James K. (1992): The Manufacture of "Public Opinion" by Reporters: Informal Cues for Public Perceptions of Protest Groups. *Discourse and Society* 3, 259-275.
- McLeod, Douglas M. & Hertog, James K. (1999): Social Control and the Mass Media's Role in the Regulation of Protest Groups. Teoksessa Demers, David & Viswanath, K. (toim.) *Mass Media, Social Control and Social Change. A Macrosocial Perspective.* Ames: Iowa State University Press.
- Melucci, Alberto (1996): *Challenging Codes. Collective Action in the Information Age.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Meyer, Thomas (2002): *Media Democracy. How the Media Colonize Politics.* Cambridge: Polity.
- Nieminen, Hannu, Aslama, Minna & Pantti, Mervi (2005): Media ja demokratia Suomessa: kriittinen näkökulma. Oikeusministeriön julkaisuja 11/2005. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Oliver, Pamela E. & Maney, Gregory M. (2000): Political Processes and Local Newspaper Coverage of Protest Events: From Selection Bias to Triadic Interactions. *American Journal of Sociology* 106:2, 463-505.
- Oliver, Pamela E. & Myers, Daniel J. (1999): How Events Enter the Public Sphere: Conflict, Location and Sponsorship in Local Newspaper Coverage of Public Events. *American Journal of Sociology* 105:1, 38-87.

- O'Reilly, Tim (2005): What Is Web 2.0. Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software. O'Reilly-verkkosivu, artikkeli 30.9.2005. Viitattu 10.6.2008. <http://www.oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-20.html>
- Owens, Lynn & Palmer, Kendall L. (2003): Making the News: Anarchist Counter-Public Relations on the World Wide Web. *Critical Studies in Media Communication* 20:4, 335-361.
- Pietilä, Veikko (1997): Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä. Tampere: Vastapaino.
- Poster, Mark (1995): *The Second Media Age*. Cambridge: Polity Press.
- Rantanen, Terhi (1997): ”Maailman ihmeellisin asia”. Johdatus viestinnän oppihistoriaan. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Rasmus, Ari (2003): 1990-luvun Suomi: uuden liikkeen alkua? Teoksessa Juppi, Pirita, Peltokoski, Jukka & Pyykkönen, Miikka (toim.) *Liike-elämää*. Vastakulttuurinen radikalismi vuosituhannen vaihteessa. Jyväskylä: SoPhi, 19-44.
- Rochon, Thomas R. (1990): *The West European Peace Movement and the Theory of New Social Movements*. Teoksessa Dalton, Russel J. & Kuelchler, Manfred (toim.) *Challenging the Political Order*. Cambridge: Polity Press.
- Salokangas, Raimo (1998): Epätyypillistä liiketoimintaa? Raha, aate ja palvelutehtävä sanomalehdistön historiassa. Teoksessa Perko, Touko & Salokangas, Raimo (toim.), *Kymmenen kysymystä journalismista*. Jyväskylä: Atena, 39-58.
- Shoemaker, Pamela J. (1984): Media Treatment of Deviant Political Groups. *Journalism Quarterly*, 61:1, 66-75, 82.
- Siisiäinen, Martti (1998): Uusien ja vanhojen liikkeiden keinovalikoimat. Teoksessa Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (toim.) *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino, 219-243.
- Sirkkunen, Esa (2004): Towards civic oriented information networks. Teoksessa Sirkkunen, Esa & Kotilainen, Sirkku (toim.) *Possibilities of Citizen Oriented Communication. Case Studies from Finland*. Journalism Research and Development Center, Department of Journalism and Mass Communication, University of Tampere. Series C37/2004, 9-26.
- Sirkkunen, Esa & Kotilainen, Sirkku (2004): Evolution of Ecommunities-project – Conclusive report summary. Teoksessa Sirkkunen, Esa & Kotilainen, Sirkku (toim.) *Possibilities of Citizen Oriented Communication. Case Studies from Finland*. Journalism Research and Development Center, Department of Journalism and Mass Communication, University of Tampere. Series C37/2004, 3-6.
- Smith, Jackie, McCarthy, John. D., McPhail, Clark & Augustyn, Boguslaw (2001): From Protest to Agenda Building: Description Bias in Media Coverage of Protest Events in Washington, D.C. *Social Forces* 79:4, 1397-1423.
- Suominen, Tapani (1997): *Ehkä teloitamme jonkun*. Helsinki: Tammi.
- The Yes Men. Ryhmän kotisivu. Viitattu 13.6.2008. <http://www.theyesmen.org/White>, Nancy 2005. *How Some Folks Have Tried to Describe Community*. Seattle, Washington: Full Circle Associates. Viitattu 16.3.2008 <http://www.fullcirc.com/community/definingcommunity.htm>

Generalisteja vai spesialisteja? Ammatillisen järjestöyön kvalifikaatioiden tarkastelua

PEKKA KAUNISMAA & KIMMO LIND

Järjestötyö

Järjestöissä tehtävä ammatillinen työ, jota tässä artikkelissa kutsumme ammatilliseksi järjestötyöksi, on varsin tuntematon kenttä. Keskus-, piiri- ja paikallisjärjestöissä toimii eri arvioiden mukaan 50000–70000 työntekijää. Heistä osa on täsmäammattiensa spesialisteja, kuten lakimiehiä, sosiaalityöntekijöitä ja opettajia. Osa puolestaan toimii tehtävissä, joissa erityisiä ammattitaitovaatimuksia ei vaadita. Järjestöt tarjoavat muun muassa monelle tuki-työllistettävälle työpaikan. Mutta järjestöissä työskentelevistä merkittävän osan tehtävä on edistää järjestöjen toimintaa yleisemmin. Tällaiset varsinaiset ammatillisen järjestöyön tekijät saavat työtehtävikseen koordinoita, opastaa, neuvoa, kehittää ja johtaa järjestöjä. He eivät ole jonkin toisen alan substanssiosaajia – kuten lakitieteen, sosiaalialan tai pedagogiikan. He ovat järjestöosaajia.

Koulutusorganisaatioille järjestöosaamisen kouluttaminen ja kehittäminen on varsin vieras kenttä siitakin huolimatta, että työvoimalohkolla voidaan arvioida työskentelevän useamman kymmenen tuhannen ammattilaisen joukko. Asiaa ehkä hämärtää osaltaan se, että järjestöt organisoivat vapaaehtoistoimintaa ja sen oivaltaminen myös ammatillisen työn saraksi on vaikeaa. Yliopistoissa, ammattikorkeakouluissa ja muissa oppilaitoksissa onkin syytä miettiä, minkälaista koulutusta niiden olisi syytä järjestää, jotta järjestöjen työvoimatarpeet tulisivat täytettyä.

Osaltaan hämärrys saattaa johtua siitä, että järjestöt ovat moninainen ja hajakeskittynyt joukko. Niiden tehtävät ja tavoitteet vaihtelevat järjestöittäin ja järjestötyypeittäin. Ne eivät ole organisoituneet yhtenäiseksi työnantajalohkoksi eivätkä niiden työntekijätkään ole yhdenmukaisesti järjestäytyneet. Moninaisuudesta ja hajanaisuudesta huolimatta on nähtävissä järjestöjen työtehtävien sisältävän yhtenäisiä piirteitä.

Järjestöjen tarkoitus ja tavoitteet

Järjestö on organisaatiomuoto ja siten verrattavissa julkisorganisaatioon tai yritykseen. Järjestön määrittelevänä piirteenä on niiden vapaaehtoistoiminnallinen ja kansalaistoiminnallinen lähtökohta: toiminta yleishyödyllisten tavoitteiden eteen, yksityistä taloudellista voittoa tavoittelemattomuus ja perustuminen vapaaehtoiseen osallistumiseen. Järjestöt kanavoivat kansalaisten intressejä vapaaehtoistoiminnallisiin kokonaisuuksiin. Verrattuna julkiseen organisaatioon tai yksityisyrietykseen järjestössä tulee siis olla osaamista, jolla hallitaan substanssitehtävän lisäksi sille ominaisia piirteitä: vapaaehtoistoimintaa, osallistumista ja yleishyödyllistä vaikuttamista.

Järjestöt on nähtävissä usean yhteiskunnallisen tehtävän tuottajina. Järjestöjen tehtävät voidaan karkeasti jakaa kolmeen: yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, sosiaalista kanssakäymistä edistäviin tehtäviin sekä palvelutuotantoon.

Yhtäältä järjestöjen tehtävänä on siis vaikuttaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon kokoamalla kansalaismielipiteitä suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Yhdistysten tehtäviin kuuluvat tiedon kerääminen ja levittäminen, osallistuminen yhteiskunnalliseen keskusteluun, aloitteiden tekeminen ja kannan ottaminen, neuvottelemine ja mielenilmaukset.

Toiseksi järjestöt omalla toiminnallaan tarjoavat yhdistystoimintaan osallistujille sosiaalisen kanssakäymisen ja kohtaamisen areenan. Järjestötoimintaan osallistujat etsivät toiminnasta samoista asioista kiinnostuneita tai samoihin intresseihin kiinnittyneitä vertaisiaan. Järjestöt siis muodostavat sosiaalisia yhteisöjä, joissa osallistujat voivat toteuttaa sosiaalisen kanssakäymisen tarpeitaan ja kerätä myös itselleen ja yhteisölleen sosiaalista pääomaa.

Kolmanneksi järjestöt tuottavat palveluja joko jäsenilleen tai yleishyödyllisesti kaikkien tarjolle. Palvelutuotanto on korostunut hyvinvointiyhteiskunnan rakenteellisen kehityksen myötä, mutta järjestöjen näkeminen liian painottuneesti palvelutehtävien ja tuotteistamisen näkökulmasta voi viedä myös harhaan.

Yksittäisen järjestön tai jopa järjestölohkon voi katsoa painottavan jotakin edellä mainituista kolmesta tehtäväkokonaisuudesta. Voidaan karkeasti puhua kansalaistoiminnallisista järjestöistä, jotka tähtäävät yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, toiminnallisista järjestöistä, jotka keskittyvät jonkin harrastuksen tai muun aktiviteetin ympärille ja siten järjestävät osallistujien yhteistoimintaa, sekä palvelujärjestöistä. Kansalaistoiminnallisia järjestöjä ovat tässä mielessä esimerkiksi työmarkkinajärjestöt, poliittiset järjestöt ja ihmisoikeusjärjestöt. Toiminnallisia järjestöjä puolestaan ovat esimerkiksi liikunnan, kulttuurin ja nuorison järjestöt, palvelujärjestöjä monet sosiaali- ja terveystalalan järjestöt.

Toisaalta voidaan nähdä, että kaikki kolme järjestötyyppiä sisältävät pääfunktionsa ohella aina myös muita kolmesta tehtävästä. Esimerkiksi ammattijärjestön päätehtävänä voidaan siten nähdä työehtoihin ja muuhun työn säätelemiseen liittyvä yhteiskunnallinen vaikuttaminen, mutta sivutehtävinä organisoida jäsentensä vuorovaikutusta ja jäsenille suunnattua palvelutoimintaa (kuten lakipalveluita). Sosiaali- ja terveysjärjestön ensisijaisena tehtävänä voi olla erityisryhmän palvelujen järjestäminen, mutta samalla se edistää heidän yhteiskunnallista asemaa ja järjestää heidän keskinäistä vuorovaikutusta ja toimintaa.

Järjestöosaamisen pääpiirteet

Järjestöjen toiminnan edistämiseksi tehtävä työ jakautuu ammatilliseen työhön ja vapaaehtoistoimintaan. Historiallisesti lähtökohta on vapaaehtoisten toiminta järjestöjen toiminnan edistämiseksi. Ammatillinen työ on rakentunut tämän päälle ja osittain sen korvaamiseksi. Vapaaehtoistoiminta on edelleen suurimmassa osassa järjestöjä palkkatyötä merkittävämpi resurssien lähde, erityisesti paikallisjärjestötasolla.

Jokaisessa organisaatiossa tulee olla riittävästi resursseja, jotta sen tehtävät tulisivat menestyksellisesti tehtyä. Järjestöjen osaamisresursseista osan tarjoaa vapaaehtoiset ja osan palkatut ammattilaiset. Mitä suurempi järjestö, sitä enemmän se tarvitsee ammattitoimijoita varmistaa riittävät osaamisresurssit toimintansa edistämiseksi.

Osaamisresurssit voidaan mukailleen edellistä järjestöjen tehtävien kolmijakoa eritellä yhteiskunnallisen vaikuttamisen, sosiaalisen kanssakäymisen edistämisen ja palvelutuotannon osaamiseen. Järjestöosaamisen – löytyipä se vapaaehtoisilta tai ammattilaisilta – tulee sisältää yhteiskunnallisen vaikuttamisen moninaisia taitoja: kokous- ja neuvottelutaitoja, tiedon keräämistä ja tiedottamista, esitelmöintiä ja asioiden esille tuontia kirjoituksin ja puheina. Järjestöosaamista liittyy myös sosiaalisen kanssakäymisen ja osallistumisen järjestämiseen. Järjestöissä tulee olla osajia, joilla on ohjaus- ja koulutustaitoja, organisoimistaitoja ja vapaaehtoisten johtamistaitoja.

Palvelutuotannon taidot ovat moninaiset ja liittyvät osittain tarkemmin järjestöjen erityistoimialaan. Osa näistäkin taidoista on yleisiä, kuten neuvontatyöhön liittyvä osaaminen, osa puolestaan hyvinkin ammatillisesti erikoistunutta lääke-, hoito-, lakitieteen, koulutuspalvelujen tai tapahtumien tuottamiseen liittyvää osaamista. Lisäksi järjestöissä tarvitaan kaikille organisaatioille tarpeellista osaamista: johtamisosaamista, talous- ja hallinto-osaamista.

Ammatillisella työllä vastataan merkittävään osaan järjestöjen osaamistarpeista. Ammatillisen työn merkitys on ilmeisesti pitkäaikaisesti kasvamassa johtuen järjestöorganisaatioiden ja toimintaympäristöjen monimutkaistumisesta ja vapaaehtoistoiminnan kaventumisesta ja rakenteellisesta muutoksesta.

Koulutusorganisaatioiden haaste

Koulutusorganisaatioiden päätehtävänä on tuottaa osaavaa työvoimaa. Järjestöjen työvoimatarpeiden vastaaminen on pienehkö suhteessa koulutusjärjestelmän kokonaistehtävään, mutta järjestöjen kannalta ei lainkaan vähämerkityksinen kysymys. Nykyisellään ammatilliseen järjestötyöhön perehdyttävää koulutusta järjestetään varsin vähän. Järjestökenttäkin on ollut perinteisesti niin hajanainen, ettei se ole kyennyt tehokkaasti vaatimaan koulutuksen järjestäjiltä tehokkaampaa osaamistarjontaa. Kysymys on siis siitä, miten koulutusorganisaatiot kykenevät tehokkaasti tuottamaan järjestöjen tarvitsemää osaamista.

Osaltaan avoin kysymys on, minkälaisia osaamistarpeita järjestöillä on. Asiaa ei ole laajamittaisesti ja systemaattisesti selvitetty. Selvitettävää riittää siinä millaisia koulutustarpeet ovat sisällöltään. Millaisiin osaamistarpeisiin järjestöissä vastataan pääosin vapaaehtoisvoimavaroilla ja millaisiin koulutetulla palkkatyövoimalla? Millaista osaamista järjestöt tarkemmin ottaen edellyttävät palkatulta työvoimalta? Tulisiko koulutusorganisaatioiden tarjota selkeästi juuri järjestöalan moninaisiin tehtäviin koulutettuja moniosaavia ammattilaisia vai

tulisiko niiden tarjota substanssialojen (esim. yhteiskunnallinen koulutusala, sosiaaliala, liikunta-ala) tutkintoja täydentävää järjestötyöhön perehdyttävää koulutusta?

Artikkelin seuraavissa luvuissa on tarkoitus hahmotella joitakin lähtökohtia näiden kysymysten käsittelemiseksi. Punaisena lankana tarkastelussamme on: millaisia tietoja ja taitoja järjestöjen ammatillisen työn koulutuksen tulisi tarjota?

Järjestötyön kaksoispooli: substanssi ja generalismi

Järjestöjen työvoimatarpeita hahmotellessa on eriytettävä järjestötyön yleiset taidot ja erityisosaamiseen liittyvät taidot. Järjestöalan yleistaitoja ovat esimerkiksi kokous- ja neuvottelutaidot, tiedon keräämiseen ja tiedottamiseen, vapaaehtoisten neuvontaan, ohjaamiseen, kouluttamiseen, organisoimiseen ja johtamiseen liittyvät taidot. Yleistaitoja ovat myös hallinnolliseen, taloudelliseen, tapahtumanjärjestämiseen ja projektitoimintaan liittyvät taidot. Erityistaitoja puolestaan ovat esimerkiksi terveysalan järjestössä tarvittavat lääketieteelliset tai hoitomenetelmiin liittyvät tiedot ja taidot tai liikunta-alan järjestössä tarvittava liikuntakasvatuksellinen ja lajivalmennusosaaminen.

Järjestötyön jäsentämistä näyttäisi siis leimaavan kaksijakoisuus. Yhtäältä osaaminen liittyy yleisiin tietoihin ja taitoihin, joiden tarpeet ovat jokseenkin samanlaisia riippumatta järjestön toimialasta. Toisaalta järjestötyö perustuu osittain toimialakohtaiseen erityisosaamiseen. Oletamme, että kaksinaisuus tulee näkyviin järjestöalan rekrytointitarpeissa. Järjestöt rekrytoivat toisaalta yleiseltä osaamiselta moniosaajia ja toisaalta järjestöjen osaamistarpeisiin vastaavia erityisammattien osaajia.

Kaksinaisuus näkyy myös siinä, millä tavoin järjestöalan ammattilaiset mieltävät toimialansa. Järjestöalalla toimivien ammatti-identiteetti vaihtelee järjestölohkon mukaisesti. Ammattijärjestöissä toimivat hahmottavat itsensä osittain ammattiliiton mukaan, osittain laajemmin ay-ammattilaisina ja osittain laajemmin järjestöalan osaajina. Toisaalta he identifioivat itsensä pohjakoulutuksensa ja ydinosaamisensa kautta: esimerkiksi tiedotusalan, yhteiskunnallisen osaamisen tai lakitieteellisen koulutuksensa perusteella.

Järjestöalan osaamiskenttä muodostuu siis kaksoispoolista, jonka toisessa päässä on substanssialan osaaminen ja toisessa päässä yleisosaaminen, jota kutsumme tässä artikkelissa generalistiseksi osaamiseksi tai lyhyemmin generalismiksi. Generalismi tarkoittaa monitaitoista tietojen ja taitojen hallintaa. Korostamme, että generalistisen osaamisen tarve on järjestökentän tehtävissä tarpeen, sillä järjestöjen tehtävät ovat moninaiset sisältäen tiedotus-, ohjaamis- ja tietotyön, ihmissuhdetyön sekä hallinnon ja talouden osaamista. Lisäksi järjestöorganisaatiot ovat useimmiten verrattain pieniä ja tehtävänmukainen työnjako myös verrattain kehittymätön.

Työvoimarekrytoinnin kannalta voisi olettaa, että järjestöt etsivät työntekijöikseen toisaalta niin sanotusti hyviä tyyppejä, jotka ovat sosiaalisesti osaavia monitaitureita. Toisaalta ne etsivät järjestöjen osaamistarpeisiin vastaavia erityisammattilaisia, pitkälle koulutettuja ammatteihinsa erikoistuneita spesialisteja.

Seuraavaksi tarkastelemme pienen aineiston yhteydessä generalistisen ja specialistisen rekrytoinnin esiintymistä järjestöjen työnhakuilmoituksissa. Tällä pyrimme testaamaan, näkyykö kaksoispooli rekrytointitavassa. Oletamme, että järjestöammattilaisilta toivotaan sekä

erityistaitoja että vahvoja generalistisia yleistaitoja. Jälkimmäisten painottuessa koulutus-alalla ei ole ratkaisevaa merkitystä. Sen sijaan merkittävää on vankka yleissivistys, yleiset järjestötyön taidot, työ- ja vapaaehtoiskokemus sekä sosiaaliset taidot. Tiedollisesti painopiste on laaja-alaisessa yleissivistyksessä ja taidollisesti sosiaalisissa ja toiminnallisissa taidoissa. Specialististen taitojen painottuessa painotetaan vahvemmin koulutusta ja erityisalan työkokemusta.

Koulutusorganisaatioille järjestöjen työvoimatarpeiden heittämiä haasteita tarkastelemme artikkelimme lopussa. Erityisesti generalististen taitojen koulutus näyttäisi olevan haaste, sillä koulutuksessa painotetaan yleensä spesialistisia taitoja.

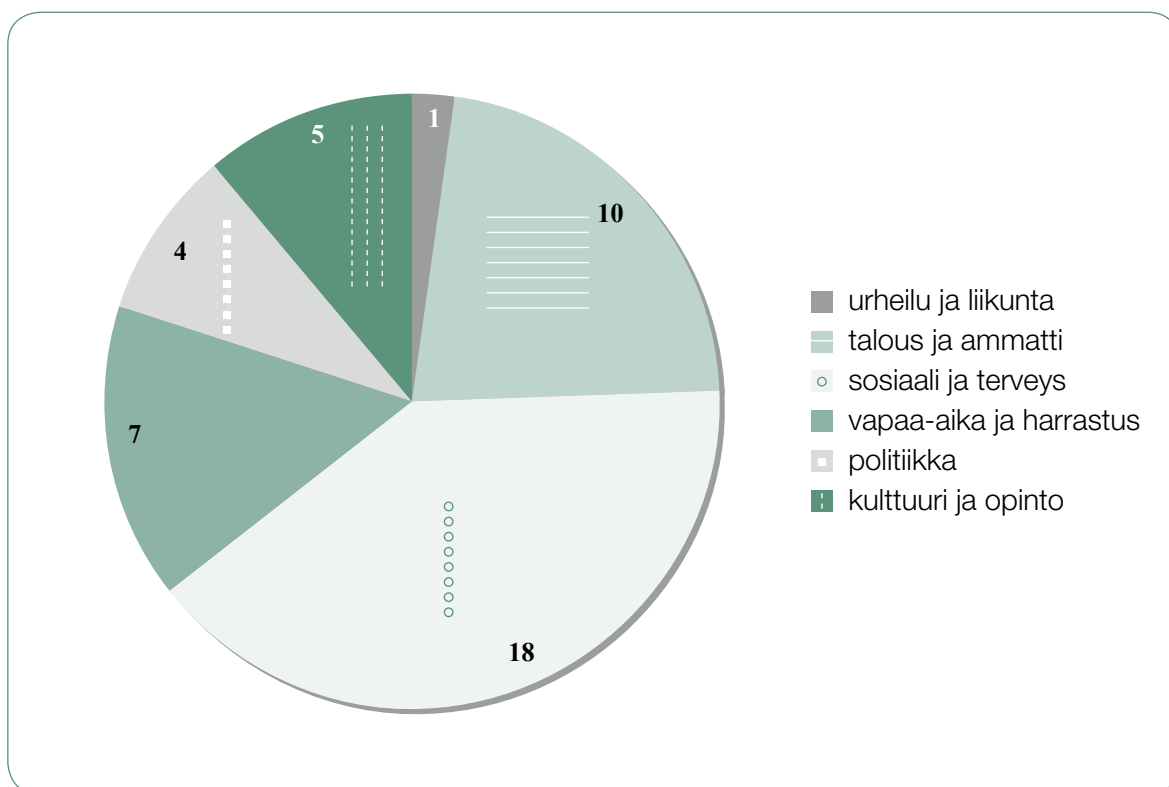
Työvoimahallinnon järjestötyön avoimet työpaikat esimerkkiaineistona

Tarkastelemme sitä, millaisia kuvauksia järjestötyön avoimet työpaikat työntekijöiden vaatimuksista esittävät. Aineiston olemme keränneet työvoimahallinnon avointen työpaikkojen sivustoilta. Kyseessä on pieni, lähinnä aiempaa hypoteesiamme järjestötyön kaksoispoolisuutta testaava aineisto.

Pieni empiirinen aineistomme on otettu MOL:n nettisivuilta helmikuussa 2008, ja se tarjoaa poikkileikkauksen järjestötyön avoimista työtehtävistä. On selvää, että tällaisen pienen aineiston kautta voidaan luoda vain suuntaa antava katsaus järjestötoimialalla avoimista työpaikoista. On otaksuttavaa, että osa järjestöjen työpaikoista ei esiinny aineistossamme, vaan tehtäviin hakeudutaan sisäisin siirroin tai ilman että työtehtävä laitetaan avoimeen haakuun. Lisäksi useimmilla suurimmilla järjestöillä (esim. Greenpeace, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Suomen Setlementtiliitto, suuret ammattijärjestöt jne.) on myös omat nettisivujensa kautta tapahtuva rekrytointikanava.

Luomme aineiston avulla silmäyksen siihen, millaisia järjestötyön työpaikat ylipäätään ovat, tarkastelemme hakuilmoituksia työ- ja tehtävänimikkeittäin ja sitä, millaisia ovat niiden edellyttämät koulutusvaatimukset sekä millaisina keskeiset työtehtävät niissä esitetään. Olemme arvioineet, mikä substanssialue ilmoituksissa tulee esille, jos ylipäätään tulee. Olemme myös luokittaneet yhdistykset tyypeittäin. Substanssialueen olemme määritelleet, jos hakuilmoituksessa se edellytetään tai se käy muuten vahvasti ilmi työtehtävien kuvauksessa. Lopuksi arvioimme, miten työpaikat luokittelevat ajatellen kaksoispooli-näkökulmaamme: miten työpaikoissa ilmenee vaatimukset substanssiosaamisesta, miten generalistisesta järjestötyön osaamisesta.

Aineistossamme on yhteensä 45 työnantajien rekrytointi-ilmoitusta. Kaksi viidestä (18) voidaan luokitella kuuluvaksi sosiaali- ja terveysalaan, kymmenen talouden ja ammatin järjestäytymiseen, seitsemän vapaa-aika ja harrastusjärjestöihin, neljä poliittisiin järjestöihin, viisi kulttuurin ja opintojen järjestötyyppeihin sekä yksi liikuntajärjestöihin. Aineistossa on näin yhtä lailla yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen, yhteiskunnallisiin palveluihin kuin vapaa-ajan yhteistoimintaan tähtääviä järjestöjä rekrytointi-ilmoituksineen. Suuntaa antava aineistomme on siten pääpiirteiltään edustava suhteessa järjestöjen kokonaiskenttään:

Järjestötoimialan avoimet työpaikat löytyvät MOL:n sivuilta (www.mol.fi/paikat/) kahden eri ammattialaluokituksen kautta. Omaan itsenäiseen toimialanaan järjestötyö ei siis esiinny, eikä esimerkiksi työvoimahallinnon eri ammattialoja kuvaava Ammattinetti (www.ammattinetti.fi) tunne järjestötoimialaa. Järjestötyöntekijöiden avoimia työpaikkoja löytyy ammattialan tieteellinen, tekninen, taiteellinen ja humanistinen työ kautta tarkennuksella muu tieteellinen asiantuntijatyö ja humanistinen työ. Tyypillisiä työtehtäviä tai ammattinimikkeitä tässä kategoriassa ovat alue-, hanke- ja järjestösihteerit sekä hanke-, piiri- ja projektikoordinaattorit. Helmikuussa 2008 avoinna oli yhteensä 66 järjestötyöntekijän työpaikkaa, joista 51 oli Amnesty Internationalin Suomen osasto ry:n sekä Greenpeace Pohjola ry:n hakemia jäsenhankkijoita ja tiimivettäjiä ("feissareita"). Nämä työpaikat olemme jättäneet pois lähemmästä tarkastelusta työn luonteen ja varsinaisten ammatillisten vaatimusten puuttumisen vuoksi. Seuraavassa taulukossa olemme koonneet ja luokitelleet jäljellejääneet viisitoista järjestötyöntekijöiden työpaikkailmoitusta.

Työnimike	Koulutus-vaatimus	Keskeiset työtehtävät	Substanssi-kvalifikaatio	Yhdistystyyppi
Aluesihtööri	Sos./terveysalan korkeakoulututkinto	Neuvonta, ohjaus, kuntoutustoiminta, koulutus, yhteistyö sidosryhmien kanssa	Kuntoutus	Sos./terveys
Hankekoordinaattori	Sopiva koulutus	Hankkeiden hallinto ja kehittäminen, tiedotus, koulutus	Vammaistyö, kehitysyhteistyö	Sos./terveys
Hankesihtööri	Soveltuva korkea-koulututkinto	Taloushallinto, neuvonta, koulutus	Taloushallinto	Talous/ammatti
Hankevetäjä	Soveltuva koulutus	Hankehallinnointi, neuvonta	Yrittäjyys	Talous/ammatti
Järjestösihtööri	Yhteisöpedagogi (AMK), nuoriso- ja vapaa-ajan ohjaaja tai muu soveltuva koulutus	Järjestötoiminnan yleiset tehtävät, toiminnan kehittäminen, tilaisuuksien organisointi, yhteistyö paikalliseurojen kanssa, tiedotus	Ei ole/puuttuu	Vapaa-aika/harrastus
Järjestösihtööri	Soveltuva koulutus	Järjestö- ja vaikuttamistoiminta ja sen kehittäminen, tiedotus, tilaisuuksien organisointi, toimistorutiinit	Ei ole/puuttuu	Sos./terveys
Jäsenasioiden hoitaja	Ei ole/puuttuu	Jäsenpalvelu, yhteydenpito jäsenyhdistyksiin, tukipalvelut, esite-tuotanto, toimistotyö	Ei ole/puuttuu	Sos./terveys
Kulttuurintuottaja/ tapahtumatuottaja	Soveltuva korkea-koulututkinto	Tapahtuman suunnittelun koordinointi, budjetointi	Ei ole/puuttuu	Kulttuuri/opinto
Piirikoordinaattori	Vähintään opistotasoinen koulutus	Talouden ja hallinnon koordinointi, toiminnan kehittäminen ja organisointi, ohjaajien rekrytointi ja niiden esimiehenä toimiminen	Ei ole/puuttuu	Vapaa-aika/harrastus
Projektikoordinaattori	Ylempi korkeakoulututkinto	Konsultointi ja kehittäminen	Maahanmuuttajatyö	Sos./terveys

Työnimike	Koulutus-vaatimus	Keskeiset työtehtävät	Substanssi-kvalifikaatio	Yhdistys-tyyppi
Projekti-koordinaattori	Soveltuva tutkinto	Hankkeen suunnittelu, toteutus, raportointi ja taloudenhoito, hallituksen sihteeri	Ei ole/puuttuu	Sos./terveys
Projektipäällikkö	Soveltuva akateeminen tutkinto	Projektin toteutus, strateginen kehittäminen, sidosryhmätyö ja raportointi	Maahanmuuttajatyö	Sos./terveys
Sosiaalipoliittinen sihteeri	Ei ole/puuttuu	Edunvalvonta, neuvonta, tiedotus, projektien ohjaus, asioiden valmistelu ja esittely	Opinto-sosiaalinen työ	Politiikka
Suunnittelupäällikkö	Soveltuva akateeminen tutkinto	Projektinjohtaminen, projektihallinto, hanke-suunnittelu	Kehitysyhteistyö	Sos./terveys
Projektityöntekijä	Soveltuva korkeakoulututkinto	Projektin suunnittelu, hallinnointi, toteutus, seuranta ja arviointi	Ei ole/puuttuu	Politiikka

Taulukossa esitetyistä viidestätoista järjestötyöntekijän hakuilmoituksesta kahdeksassa voidaan löytää jokin erityinen substanssialue, jota työssä erityisesti tarvitaan. Substanssialuetta ei kuitenkaan muotoilla hakuilmoituksissa aina koulutuksen kautta, vaan se on voitu muotoilla myös riittävän kokemuksen/tietämyksen määreillä, joita voidaan hankkia pääasiassa työn kautta mutta muullakin lailla (esimerkiksi omakohtaisena kokemuksena tai harrastamisen kautta). Vaikka näissä kahdeksassa hakuilmoituksessa voidaan löytää tällainen substanssialue, on hakuilmoituksissa – kuten edelläolevasta taulukosta käy työtehtävien sarakkeesta ilmi – järjestötyön yleisiä, generalistisia työtehtäviä: projektisuunnittelua ja -hallintoa, neuvontaa, tiedottamista, jäsenpalvelua, kehittämistä, tapahtumien organisoimista ja kouluttamista.

Monissa hakuilmoituksissa tuodaan edellytysten lisäksi esille myös kvalifikaatioita ja ominaisuuksia, joita arvostetaan. Tällaisia ovat tyypillisesti generalistiset yleistaidot, kuten kielitaito, systemaattinen työote, oma-aloitteisuus, yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot jne. Tällaiset ”hyvän tyyppin” ominaisuudet ovat tulleet viimeisten vuosien aikana osaksi yritysten ja organisaatioiden työvoiman rekrytointikvalifikaatioita. Pienen aineistomme pohjalta ne näyttävät tulleen osaksi myös järjestöjen osaamisvaatimuksia, joskin työn ja ei-työn sekoittuminen työajassa ja -paikassa, kommunikaation keskeisyys, työn henkilökohtaistuminen ja sosiaaliset taidot on yleisesti liitetty järjestötyön kvalifikaatioihin.

Toinen kategoria järjestötyön avoimiin työpaikkoihin löytyy MOL:n sivuilta ammattialan hallinto-, toimisto-, matkailu- ja IT-alan työ kautta etenemällä tarkennukseen liikeyritysten ja

järjestöjen johtaminen. Järjestöjen ja liittojen johtajien työpaikkoja oli helmikuussa 2008 yhteensä 31. Yksi avoinna oleva vaalipäällikön työtehtävä on jätetty analysoinnista pois sen selkeän tapahtumaluonteen vuoksi. Ilmoitusten pohjalta olemme koonneet seuraavan taulukon:

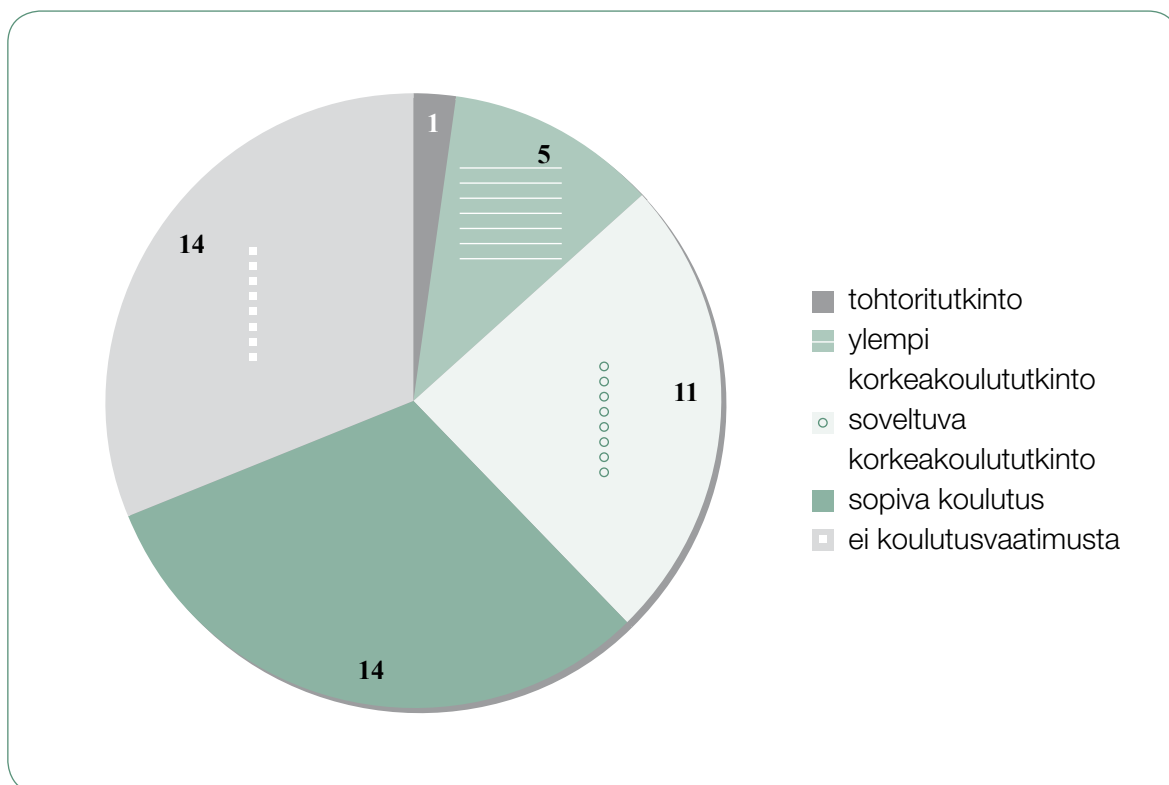
Työnimike	Koulutusvaatimus	Keskeiset työtehtävät	Substanssi-kvalifikaatio	Yhdistystyyppi
Toiminnanjohtaja	Ei ole/puuttuu	Toiminnan organisointi ja toteuttaminen, talous- ja hallintoasiat	Ei ole/puuttuu	Vapaa-aika/harrastus
Aluejohtaja	Soveltuva koulutus	Alueellisesta järjestötoiminnasta vastaaminen, jäsenliittojen yhteistyö ja edunvalvonta, koulutus- ja tiedotustehtävät	Ay-liiketoiminta	Talous/ammatti
Erytisasiantuntija	Ei ole/puuttuu	Projektityön suunnittelu ja organisointi, moniammatillinen työ	Ei ole/puuttuu	Sos./terveys
Henkilöstöpäällikkö	Soveltuva ylempi korkeakoulututkinto	Henkilöstöhallinto	Henkilöstöhallinto	Sos./terveys
Johtaja	Soveltuva tohtorintutkinto	Johtotehtävät (henkilöstöhallinto, tutkimushankkeiden koordinointi jne.)	Ei ole/puuttuu	Kulttuuri/opinto
Kehittäjä	Soveltuva alempi tai ylempi korkeakoulututkinto	Projektin kokonaisvastuu, kehittämistyön koordinointi, -tiedon välittäminen, vaikuttamis- ja tiedottamistoiminta, verkostojen johtaminen	Kuntien palvelujärjestelmä ja järjestöjen tuntemus	Sos./terveys
Kyläasiamies	Vähintään opistotasoinen koulutus	Kylätoiminnan tukeminen ja aktivointi, kylien kehittäminen ja koordinointi, tiedotus	Ei ole/puuttuu	Vapaa-aika/harrastus
Asiantuntija	Ylempi korkeakoulututkinto	Liikennekasvatuksen ja kuljettajakoulutuksen johtaminen ja kehittäminen	Kasvatus- ja koulutusjärjestelmien kehittäminen	Kulttuuri/opinto

Työnimike	Koulutus-vaatimus	Keskeiset työtehtävät	Substanssi-kvalifikaatio	Yhdistys-tyyppi
Ohjelmapäällikkö	Ei ole/puuttuu	Hankehakijoiden aktiivointi ja ohjaaminen, ohjelman toteutuksen seuranta	Ei ole/puuttuu	Talous/ ammatti
Palvelupäällikkö	Ei ole/puuttuu	Liiton kuntoutustoiminnasta vastaaminen	Kuntoutus	Sos./ terveys
Projektijohtaja	Soveltuva korkea-koulututkinto	Hankkeen johtaminen, raportointi ja taloudenhoito, kehittämistyön organisointi ja toteutus	Muistihäiriö- ja dementia-työ	Sos./ terveys
Projektipäällikkö	Vähintään opistotasoinen koulutus	Hankehallinto, käytännön toiminnan organisoinnista vastaaminen	Ei ole/puuttuu	Sos./ terveys
Projektisuunnittelija	Ylempi korkea-koulututkinto	Edunvalvontatyö, palveluiden kehittäminen jäsenyhdistysten kanssa	Muistihäiriö- ja dementia-työ	Sos./ terveys
Projektityöntekijä	Ei ole/puuttuu	Kansalaistoiminnan aktiivointi, yhdistystoiminta	Monikulttuurisuustyö	Kulttuuri/ opinto
Pääsihteeri	Korkeakoulu-opintoja	Hallinto, taloussuunnittelu- ja seuranta, toiminnan koordinointi, esimiestehtävät	Ei ole/puuttuu	Kulttuuri/ opinto
Seurapäällikkö	Ei ole/puuttuu	Seuran päivittäisten asioiden hoito	Ei ole/puuttuu	Urheilu/ liikunta
Toiminnanjohtaja	Soveltuva metsäalan tutkinto	Edunvalvonta, toiminnan organisointi, talous	Metsäala	Talous/ ammatti
Toiminnanjohtaja	Korkeakoulututkinto tai muu soveltuva koulutus	Toiminnan kehittäminen ja johtaminen, piirin hallinnosta ja taloudesta vastaaminen	Ei ole/puuttuu	Vapaa-aika/ harrastus
Toiminnanjohtaja	Soveltuva korkea-koulututkinto	Palveluiden ja jäsen-toimintojen johtaminen, henkilöstöjohtaminen, toiminnan kehittäminen	Ei ole/puuttuu	Sos./ terveys

Työnimike	Koulutus-vaatimus	Keskeiset työtehtävät	Substanssi-kvalifikaatio	Yhdistys-tyyppi
Toiminnanjohtaja	Soveltuva sosiaali- tai terveydenhuollon koulutus	Johtaminen, kehittäminen	Ei ole/puuttuu	Sos./terveys
Toiminnanjohtaja	Soveltuva ylempi korkeakoulututkinto	Toiminnan luominen ja kehittäminen	Sosiaalityö	Sos./terveys
Toiminnanjohtaja	Ei ole/puuttuu	Projektihallinto ja -viestintä, taloushallinto, esimiestyö	Ei ole/puuttuu	Talous/ammatti
Toiminnanjohtaja	Ei ole/puuttuu	Yhdistyksen käytännön toiminta, suunnittelu, hallinnointi, neuvonta, ohjaaminen, yhteydenpito	Ei ole/puuttuu	Talous/ammatti
Toiminnanjohtaja	Ei ole/puuttuu	Valmistelu- ja toimeenpanotyö, tapahtumien järjestely, viestintä, jäsenrekrytointi, koordinointi	Ei ole/puuttuu	Politiikka
Toiminnanjohtaja	Ei ole/puuttuu	Valmistelu- ja toimeenpanotyö, tapahtumien järjestely, viestintä, jäsenrekrytointi, koordinointi	Ei ole/puuttuu	Politiikka
Toiminnanohjaaja	Soveltuva koulutus	Organisointi, ohjaus	Ei ole/puuttuu	Talous/ammatti
Projektityöntekijä	Soveltuva korkeakoulututkinto	Projektisuunnittelu, -hallinnointi, toteutus, seuranta ja arviointi	Ei ole/puuttuu	Vapaa-aika/harrastus
Toiminnanjohtaja	Soveltuva korkeakoulututkinto	Taloushallinto, järjestötyö	Ei ole/puuttuu	Vapaa-aika/harrastus
Toiminnanjohtaja	Ei ole/puuttuu	Toiminnasta vastaaminen, talous, hallinto, tiedotus, neuvonta	Ei ole/puuttuu	Talous/ammatti
Projektijohtaja	Ei ole/puuttuu	Projektihallinto, projektivastuu	Ei ole/puuttuu	Talous/ammatti

Edelläolevassa taulukossa esitetyistä 30:stä erilaisesta järjestöjen ja liittojen johtajien hakuilmoituksesta kymmenessä voidaan löytää jokin erityinen substanssialue, suurimmassa osassa tällaista substanssialuetta ei siis voida hakuilmoitusten perusteella hahmottaa. Tämä ei tietenkään tarkoita, etteikö tällaisia substanssialueita käytännön rekrytointitilanteessa tulisi esille tai etteikö työnhakija pyrkisi erottumaan toisista hakijoista korostamalla jotakin substanssiosaamistaan tms.

Koulutusvaatimuksittain aineistomme jakaantuu seuraavasti:

Puuttuvien koulutusvaatimusten suhteellisen suuri määrä, miltei kolmannes (31 %), osoittaa, että järjestötyön rekrytointi hakuilmoituksissa tapahtuu varsin kirjavalta koulutuspohjalta. Varsinkin järjestöjen ja liittojen johtajien rekrytoinnissa koulutusedellytykset pidetään väljinä, peräti 40 %:ssa puuttui koulutusvaatimus. Hakuilmoituksissa, miltei työnimikkeestä riippumatta, näyttää myös korostuvan erilaiset yleiset järjestötyön tehtävät, kuten suunnittelu taloushallinto, neuvonta, suunnittelu, koordinaatiotyö ja tiedotus. Erilaisissa määräaikaisissa, projektiluonteisissa työtehtävissä korostuvat projektien suunnittelu, toteutus, hallinto ja seuranta. Substanssikvalifikaatio ilmaistaan useimmiten sosiaali- ja terveysalan järjestöjen työilmoituksissa, yli puolessa ilmoituksista (11/18), seuraavaksi eniten talouteen ja ammattiin liittyvien järjestöjen rekrytointi-ilmoituksissa, liki puolessa ilmoituksista (4/10).

Johtopäätöksiä ja haasteita

Teemme artikkelissamme aiemmin tarkastellun pohjalta seuraavia johtopäätöksiä.

Ensinnäkin näyttää siltä, että järjestötyön ammattimaistuminen siltä osin kuin sillä viitataan erottautumiseen vapaaehtoistoiminnasta on selvä. Järjestötyö määrittyy selvästi ammattimaisiin termein. Järjestötyö määrittyy säännöllisen ajankäytön, työn paikan, resurssien, edellytettävän tietotaidon, työn tehokkuuden ja laadun, vastuun ja toimivallan suhteen. Nämä ovat vapaaehtoistoiminnassa useimmiten määrittymättömiä. Järjestötyö on eriytynyt vapaaehtoistoiminnasta myös siten, ettei avoimna olevissa työtehtävissä edellytetä kokemusta vapaaehtoistoiminnasta.

Toiseksi edellisessä luvussa varsin kirjavaksi näyttäytyneet rekryointikriteerit osoittavat, että koulutuksen, työkokemuksen ja muiden ominaisuuksien vaatimuksissa on selkeää ja ilmeisen tarkoituksellista väljyyttä. Koulutusedellytys ilmaistaan yleensä lähinnä koulutusasteella. Koulutusala määritellään väljästi viitaten soveltuvaan koulutusalaan tai jättäen tällaiset määreet kokonaan pois. Yleisenä johtopäätelmänä tämän pohjalta voidaan pitää sitä, että ajatus järjestötyön kaksoispoolisuudesta – sen jakaantumisesta substantiaalisesta ja generalistisesta osaamiseen – pitää paikkansa ja että generalistisuus näyttäisi hakuilmoituksissa korostuvan yli substantiaalisen osaamisen. Hakuilmoitukset jättävät siis huomattavassa määrin tilaa järjestötyön generalistisille osaajille ja ”hyville tyypeille”.

Poikkeuksen muodostavat sosiaali- ja terveysalan järjestöt, joissa koulutusalaan viittaavat kvalifikaatiot ovat varsin yleisiä. Näyttäisi siltä, että niiden osalta specialistinen professionalismismi on huomattavasti muita järjestösektoreita pidemmälle menevää. Osaltaan tämä juontuu siitä, että sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminnassa julkisrahoitteinen palvelutuotanto on korostunut. Voidaan jopa väittää, että merkittävä osa sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminnasta on niin lähellä julkista sektoria, että niiden toimintaa voidaan luonnehtia julkisen sektorin palvelutuotannon jatkeeksi. Samalla työvoiman kvalifikaatioihin tulee julkiselle sektorille ominaisia professionalistisia pätevyyskriteereitä.

Varsin suuressa osassa hakuilmoituksia ei siis edellytetä koulutusvalifikaatiota ja ilmoituksissa, joissa sitä edellytetään, ovat vaaditut kriteerit pääsääntöisesti varsin löyhiä ja koskevat ennen kaikkea koulutustasoa, ei varsinaisesti koulutusala. Tämä voi mielestämme johtua useammasta syystä. Järjestötyönantajilla ei yksinkertaisesti ole syytä tai tarvetta muotoilla koulutusvaatimusta tarkemmin esimerkiksi työtehtävien tosiasiallisen laaja-alaisuuden vuoksi. Toiseksi, järjestötyönantajilta saattaa puuttua syystä tai toisesta (kokemus- tai tietoperäisestä) tietoa nykyisen koulutusjärjestelmämme nimenomaan järjestötyöhön kohdistuvasta koulutuksesta. Järjestötyö ei jäsenny työnantajillekaan specialistisin ja vakiintuneiden kvalifikaatioiden määrein vaan kvalifikaatiot punnitaan rekryointi kerrallaan.

Kolmanneksi, mielestämme on mahdollista, että järjestötyönantajat korostavat työkokemuksen kautta muodostunutta kokemustietoa, hiljaista tietoa, jota työnhakija on voinut kartuttaa mitä moninaisimmissa työtehtävissä ja oman elämäkokemuksensa kautta. Onko tällainen kokemustieto tässä suhteessa järjestötyön eräs *differentia specifica*, sen erityispiirre? Hakevatko työntekijöitä rekrytoivat järjestöt sopivaan koulutukseen yhdistettyä työ- ja elämäkokemusta, josta koulutusorganisaatiot eivät voikaan vastata?

Järjestöt lienevät perinteisesti painottaneet rekrytoinnissa koulutuksen asemesta kokemuk-
ta, erityisesti järjestön vapaaehtoistoiminnasta. Ammatillinen identifioituminen on ollut jär-
jestön ja järjestötyypin mukaista. Oletettavaa kuitenkin on järjestötyön työtehtävien vaa-
timustason lisääntyessä ja tehtävien ammattimaistuesssa koulutusvalifikaatiot lähenevät
työmarkkinoiden yleistä linjaa, siis muuttuvat rekrytoinnissa ja ammatti-identiteetissä pai-
navammiksi. Tämän kanssa on linjassa se, että järjestöalaa aletaan hahmottaa enemmän yh-
tenäisenä ja muista erottuvana ammattialana.

Mausteen tähän keitokseen lisää koveneva kilpailu työvoimasta. Järjestöala ei kykene kovin
vahvasti kilpailemaan koulutetusta työvoimasta kiristyneessä työvoimakilpailussa palkkata-
solla. Järjestöalalla onkin syytä miettiä rekrytoinnin keinoja. Niiden muassa on läheisempien
suhteiden kehittäminen korkeakoulujen kanssa. Korkeakouluille samainen haaste on kehit-
tää toimintojaan vastaamaan kohdennetummin järjestöjen työvoimatarpeisiin.

Muotoilemme johtopäätelmämme pohjalta kaksi haastetta järjestötyönantajille: Ensinnäkin
millaisia koulutuksellisia vaatimuksia eri alojen järjestöt näkevät tarpeellisina tulevaisuuden
järjestötyöntekijöille ja millainen koulutus-, työ- ja elämäkokemuspolku johtaa tällaisten
vaatimusten täyttymiseen? Toiseksi, tulisiko (ja miten) järjestötyötä jäsentää tulevaisuudes-
sa nykyistä enemmän omana erityisen osaamisen toimialanaan ja niin muodoin myös työ-
voimalohkonaan?

Koulutusorganisaatioille, ja tämän kirjan tematiikan kannalta erityisesti ammattikorkeakou-
luille, syntyy artikkelimme pohjalta keskeisimmäksi haasteeksi saada järjestöjen työvoiman
rekryointitarpeiden ja -vaatimusten ja kouluttajan tarjonnan välille tasapaino. Ammattikor-
keakoulujen osalta keskiöön nousee niin tutkintoon johtava koulutus (alempi ja ylempi am-
mattikorkeakoulututkinto) kuin erilainen lyhytkestoinen, järjestöjen tarpeisiin suoraan vas-
taava koulutus (täydennyskoulutus, erikoistumisopinnot, avoin ammattikorkeakouluopetus,
maksupalvelukoulutus). Korkeakoulujen tutkintoja ja niiden sisältöjä sekä muita koulutus-
tuotteita on syytä miettiä kehitettävän soveltuvaksi vastaamaan järjestöjen työvoimatarpei-
siin. Miten ja millaista, on avoin kysymys. Ilmeistä on, että koulutusohjelmien ja -tuotteiden
kehittelyn tueksi tarvitaan tarkempaa ja systemaattisempaa tutkimuksellista tietoa järjestö-
työn piirteistä.

Koulutuskokonaisuuksien ohella yhä tärkeämpään rooliin on noussut ammattikorkeakou-
lujen tutkimus- ja kehittämistoiminta. Se luo mahdollisuuksia vastata järjestöjen osaamis-
tarpeiden kehittämiseen. Tutkintokoulutuksella kyetään varmasti vastaamaan hyvien pe-
rustaitojen saavuttamiseen, mutta järjestöjen kehittämisosaamisen samoin kuin hiljaisen
kokemustiedon siirtämiseen voidaan vastata ehkä paremmin tiiviillä t&k-yhteistyöllä, jos-
sa korkeakoulujen t&k-henkilöstö sekä tutkivat opettajat ja opiskelijat yhdessä järjestöalan
ammattilaisten kanssa ovat kehittämässä toimintoja. Näkisimme tiiviimmän, konkreettisesti
toiminnan tasolla olevan yhteistyön olevan tärkeä osa järjestöjen ja korkeakoulujen suhtei-
den kehittämistä.

Se, minkä tyyppisiin osaamisen vaatimuksiin erilaisilla koulutuksen, tutkimuksen ja kehittä-
misen työkaluilla ammattikorkeakoulut pystyvät kaiken kaikkiaan vastaamaan, vaatii kaik-
kinensa nykyistä tiiviimpää vuoropuhelua järjestötyön osaamisen tarpeista ammattikorkea-
koulujen ja järjestöjen välillä.

Kolmas sektori – haastava kehittämistyön areena. Kumppanuuteen perustuva järjestöyhteistyö ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehitystyön sekä opetuksen tukena

AARNO LEHMUSTO & TAPIO MÄKELÄ

Kehittyvä ja muuttuva kolmas sektori

Järjestökenttä on kuluneen vuosikymmenen aikana muuttunut lähes huomaamatta perinteisen sosiaalisen toimijan roolista myös taloudelliseksi toimijaksi, joka täydentää suomalais-ta hyvinvointipalvelujärjestelmää ja luo toiminnallaan hyvinvointia ympäristöönsä. Muutos on ollut nopea ja sen seurauksena on syntynyt tarve ymmärtää ja käsitteellistää kansalaisjärjestötoimintaa myös uusin tavoin ilman että kyseenalaistetaan toiminnan perinteeseen liittyvä järjestöjen omaleimaisuus. Ylipäänsä pirstaleista järjestökenttää on kuvattu lukuisin eri yläkäsittein. Käytössä ovat ainakin seuraavat: kolmas -, järjestö -, yhteisö -, vapaaehtois - ja epävirallinen sektori, nonprofit -, non-governmental - ja yleishyödylliset organisaatiot, kansalaisyhteiskunta sekä välitaso. Nykyään arkikielessä käytetyin käsite on kolmas sektori. Käsite ei ole kuitenkaan kovin vanha tai edes vakiintunut, sillä se yleistyi vasta 1990-luvulla. (Helander 1998; Julkunen 2006). Tästä johtuen on aivan aluksi syytä pohtia sitä millainen on se kohdejoukko tai ryhmä, jonka ajattelemme toimivan ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehitystoiminnan sekä opetuksen kumppanina ja tukena. Tarkastelumme lähtökohtana ovat Jyväskylän ammattikorkeakoulussa ja erityisesti sen hyvinvointitulosyksikössä (31.12.2008 saakka sosiaali- ja terveystalouden yksikkö) kerätyt kokemukset järjestöyhteistyöstä.

Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry:n (KYT) – maakunnan yhdistystoiminnan välittäjäorganisaation – syksyllä 2007 Patentti- ja rekisterihallituksen ylläpitämästä rekisteristä keräämän tiedon mukaan Keski-Suomen maakunnassa toimii kaikkiaan 6944 rekisteröityä yhdistä (Majasaari & Grönqvist 2007). Heti on kuitenkin todettava, että osa näistä yhdistyksistä toimii vain paperilla eikä niillä ole sen paremmin aktiivijäseniä kuin varsinaista toimintaa. Mutta enin osa järjestöistä toimii aktiivisesti. Selvityksen merkittävintä antia on kuitenkin sen todentaminen, miten erilaisilla toimialoilla järjestöt nykyään operoivat. Osa järjestöistä on puhtaasti vapaaseen kansalaistoimintaan perustuvia löyhiä yhteisöjä, kun taas toiset ovat erikoistuneet kuntalaisten hyvinvointia eri tavoin edistäviin tai palveleviin

toimintamuotoihin. Lisäksi on alati kasvava joukko järjestöjä, jotka ovat suuntautuneet hyvinvointipalvelujen tuottamiseen ja osa näistä itse asiassa operoi alueellisilla hyvinvointimarkkinoilla tavalla, joka ei asiallisesti eroa perinteisestä yritystoiminnasta. Edellä esitetty havainnollistaa ainakin kahta huomionarvoista seikkaa: sitä miten merkittävä asema kansalaisjärjestöillä on suomalaisessa yhteiskunnassa sekä sitä miten monipuolista toimintaa järjestökenttä itse asiassa edustaa. Kuinka hyvin edes tiedämme, millainen on oman kuntamme tai maakuntamme kolmas sektori ja millaisia yhteisöjä siellä toimii?

KYT:in toteuttaman selvityksen mukaan Keski-Suomen rekisteröidyt yhdistykset ryhmittyvät eri toimialoille siten, että eniten yhdistyksiä on politiikan, ammattien ja elinkeinon, kulttuurin, vapaa-ajan sekä urheilun ja liikunnan parissa. Näille toimialoille sijoittuu yhteensä 5537 yhdistystä eli 79 % kaikista yhdistyksistä. Sosiaali- ja terveysalan yhdistysten lukumäärä on 482 ja niiden prosenttiosuus koko joukosta on seitsemän (7 %). Vaikka sosiaali- ja terveysalan järjestöjen määrä on verraten vaatimaton, niin niiden merkitys ja alueellinen vaikuttavuus on suuri. Sosiaali- ja terveysalalla operoivat järjestöt ovat aina olleet aloitteellisia toimijoita suomalaista hyvinvointivaltiota ja -yhteiskuntaa rakennettaessa, mutta nyt niiden merkitys myös palvelujen tuottajina on huomattavasti kasvanut. 2000-luvulla on myös kehitetty tätä todellisuutta kuvaava ja haltuun ottava käsite: yhteisötalous. Yhteisötaloudessa palveluja tuottavat organisaatiot – järjestöt, säätiöt, osuuskunnat – toimivat kolmannen sektorin ja yritystalouden rajapinnassa nivoutuen osaksi kunnallista ja alueellista hyvinvointipolitiikkaa.

Kansalaistoiminnan nykymuotoiseen järjestäytymiseen johtavia polkuja on useita, joskin useimmat ovat tavalla tai toisella palautettavissa 1990-luvun lamaan. Lama muutti yleistä asennoitumista järjestöihin samalla kun kuntakentässä toteutettiin merkittäviä lainsäädännöllisiä ja rakenteellisia uudistuksia. Tällöin aikaisemmin ”näkyttömistä” järjestötoimijoista tuli tärkeitä sosiaalipalvelujen tuottajia, julkisen turvaverkon täydentäjiä ja paikkaajia, jotka toimivat yhteisötaloudessa¹. (Helander 1998; Immonen 2004; Julkunen 2006). Yleisellä tasolla yhteisötalouden toimijat ovat tehtävien ja tarkoituksensa osalta jaettavissa kolmeen pääryhmään:

- erilaisia marginaali- ja vähemmistöryhmiä työelämään integroivat toimijat
- terveys- ja erityisesti sosiaalipalveluja tuottavat toimijat
- eriytymätön joukko muita toimijoita.

Järjestökentän kehitys liittyy siis kotimaiseen keskusteluun valtiovallan ja kuntien niukkevistä resursseista, mutta taustalla on myös kansainvälinen keskustelu, jossa korostetaan julkisten, yksityisten ja järjestöjen yhteisvastuuta palvelujen tuottamisessa (mixed welfare). Tämän keskustelun juuret ovat osittain amerikkalaisessa yhteisöllisyyttä korostavassa yhteiskuntafilosofisessa keskustelussa että etenkin sen brittiläisessä poliittisessä sovelluksessa, joka tunnetaan Tony Blairin lanseeraamana ”kolmantena tienä”. Samaa yhteyteen liittyy myös kotimainen keskustelu sosiaalisesta pääomasta ja sen merkityksestä, jonka teoreettisena taustana ovat useimmiten Robert Putnamin ja Pierre Bourdieun sosiaalista pääomaa käsittelevät esitykset (ks. esim. Ruuskanen 2002).

¹ Niina Immosen (2006) yhteisötalouden määritelmä on yksi viitatuimmista. ”Yhteisötalous on osuuskuntien, keskinäisten yhtiöiden, yhdistysten ja säätiöiden harjoittamaa taloudellista toimintaa, jonka tavoitteena on demokraattisen yhteistyön avulla edistää jäsenten ja ympäröivän yhteisön sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävää hyvinvointia.”

Järjestöjen palvelutoiminnan lisääntyminen ja toiminnan ammatillistuminen ovat synnyttäneet myös pohdintaa järjestöjen perustehtävästä ja niiden edustamista arvoista. Kuten muun muassa Jorma Niemelä (2003) on huomauttanut, voidaan perustellusti kysyä, mitä tarkoittaa aatteellinen yhdistys, mitä yleishyödyllinen yhdistys, toimiiko yhdistys palvelutoiminnassaan eri tavalla kuin yritys, mitä tekee palkattu työntekijä ja mitä vapaaehtoistyöntekijä, ja kuinka paljon järjestöjen vastuulle voidaan sälyttää tehtäviä, jotka perustuslaki takaa kansalaisille? Syrjäyttääkö yksipuolinen taloudellisten arvojen korostus vertaistuen ja epäitsekkään lähimmäisen auttamisen? Suhde kuntien toimintaan, joiden vastuulla palvelujen tuottaminen viime kädessä on, nousee tärkeäksi. Periaatteellisella tasolla ongelmia ei liene, mutta monissa yksityiskohdissa ja yksittäisissä asioissa rajanveto on vähintäänkin hankalaa. Keskustelussa järjestöjen palvelutoiminnan kehittämistä ja kumppanuudesta nämä ulottuvuudet on syytä tunnistaa. Toisaalta on myös muistettava että rajanveto perinteisen järjestötoiminnan ja sosiaalitalouden toimijoiden kesken ei ole aina edes tarpeellista, sillä rajapinnassa tapahtuu siirtymää molempiin suuntiin. Joka tapauksessa yhteisötalouden toimijoiden yhteisiä piirteitä (soveltaen Pättiniemi 2006) ovat:

- riippumattomuus valtiosta (tai valtiovallasta eli kyseessä ovat ns. non-governmental -organisaatiot)
- toiminnan perustuminen yksilöihin, ei pääomaan (mikä käytännössä tarkoittaa rajanvetoa yritysorganisaatioihin)
- toiminnalla on muitakin kuin taloudellisia tavoitteita. (Tämä tarkoittaa sitä, että yhteisötalouden toimijalla on toimintaa ohjaavana ja jäsentävänä tekijänä yhteiskunnallinen tai yleishyödyllinen missio.)

Korkeakouluissa on reagoitu monin tavoin järjestöjen merkityksen kasvuun. Esimerkiksi *Kansalaistoiminnan opetus, tutkimus ja kehittäminen* -hanke on kiitettävällä tavalla viritänyt keskustelua ammattikorkeakoulujen mahdollisista tehtävistä ja roolista kansalaistoiminnan edistäjinä korkeakoulujärjestelmän sisällä. Monilla yksiköillä ja koulutusohjelmilla on vilkasta opetus-, harjoittelu- ja hankeyhteistyötä sekä asiantuntijavaihtoa järjestökentän kanssa. Kansalaistoiminta näkyy myös erilaisin painotuksin koulutusohjelmien opetussuunnitelmissa. Tarkkaa kuvaa ei kuitenkaan ole siitä, miten laajaa tai systemaattista tällainen toiminta on, millaista on ammattikorkeakoulujen henkilöstön osaaminen tässä toiminnassa tai millaisella painolla järjestöt on otettu huomioon korkeakoulujen tutkimus- ja kehitystyön strategioissa. Tämän selvittäminen on haaste ammattikorkeakouluille. Tavoitteeksi tulee asettaa järjestöjen roolin selkeä huomioiminen korkeakoulujen tutkimus- ja kehitystyön strategioissa sekä koulutuksessa.

Tässä artikkelissa keskitytään pohtimaan sitä, millä tavalla ammattikorkeakoulut voivat tunnistaa järjestöjen roolin omissa tutkimus- ja kehitystyön strategioissaan ja millainen rooli ammattikorkeakouluilla voi olla järjestöjen kehittämisessä. Valmiita malleja emme esitä, vaan yritämme sen sijaan pohtia joitakin tämän toiminnan lähtökohtia niiden kokemusten pohjalta, joita Jyväskylän ammattikorkeakoulussa on kertynyt yhteistyöstä järjestöjen kanssa ja niiden toiminnan kehittämisestä.

Järjestökenttä ja ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehittämistoiminta

Ammattikorkeakoulun yhtenä, lakiin kirjattuna tehtävänä on koulutuksen ohella aluekehityksen tukeminen. Moniarvoisen ja verkostoituneen yhteiskunnan hyvinvointipalvelujen kysyntään liittyviä tarpeita on vaikea, uusimpien arvioiden mukaan mahdotonta, ratkaista nykyisen palvelujärjestelmän puitteissa. Monessa yhteydessä hyvin suosittu ajattelumallin

mukaan palvelutuotannon ja siihen liittyvän osaamisen ajatellaan kehittyvän ennen kaikkea uusien toimintamallien, teknologioiden, hyvien käytäntöjen ja muiden innovaatioiden käyttöönoton ja käytäntöön soveltamisen myötä. Nämä näkemykset on kirjattu myös Jyväskylän ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön strategiaan 2008-2012. Yleisesti myös uskotaan, että palveluyritykset ja kansalaisjärjestöt tuottavat tulevaisuudessa nykyistä enemmän sosiaali-, terveys-, liikunta- ja kulttuuripalveluja. Jyväskylän ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön strategiassa tätä näkemystä konkretisoidaan jonkin verran terveyden ja hyvinvoinnin osaamisen alueella, mikä on nimetty ammattikorkeakoulun yhdeksi aluekehitystoiminnan kärjeksi. Siinä korostetaan yritysten, julkisen sektorin ja järjestöjen muodostaman strategisen kumppanuuden merkitystä sosiaali- ja terveydenhuollon uudistamisessa ja innovatiivisessa kehittämisessä. Vuoden 2012 tavoitteeksi on asetettu neljä verkostomaista kumppanuushanketta, jotka toteutetaan yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin yhteistyönä.

Strategia-asiakirjojen merkitys on siinä, että niissä pyritään ainakin yleisellä tasolla ottamaan haltuun hyvinvointipalveluja koskeva toimintaympäristön muutos, jota etenkin valtakunnallinen Paras-hanke ja Kaste-ohjelma tällä hetkellä vauhdittavat. Samalla pyritään ottamaan haltuun myös niiden ohjelmallisten asiakirjojen sisältöjä, joissa määritellään maakuntien strategisia päämääriä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun terveyden ja hyvinvoinnin osaamisen näkökulmasta Keski-Suomen hyvinvointistrategia (2006) on tällainen keskeinen asiakirja. Strategiset tavoitteet osataan siis asetettu melko selkeästi. Toisaalta vasta strategian jalkauttaminen eli konkreettinen toiminta ratkaisee sen, miten tavoitteet onnistutaan saavuttamaan. Tässä yhteydessä lienee paikallaan myös todeta, että Jyväskylän ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön strategiaan kirjattu kumppanuusyhteistyö järjestöjen kanssa ei ole ainutlaatua, vaan vastaavia linjauksia varmasti löytyy myös muista ammattikorkeakouluista. Strategian lähtökohta on joka tapauksessa mielestämme onnistunut, ja se avaa monia mahdollisuuksia ammattikorkeakoulun ja järjestöjen yhteistyölle sekä ohjeistaa ja mallittaa sitä, mihin suuntaan asioita voidaan ja tulee kehittää.

Toisaalta strategioilla on taipumus elää omaa elämäänsä ja käytännön kehittämistyö elää omaa, rinnakkaista elämäänsä. Näin ei pitäisi olla, mutta usein strategioissa ja erilaisissa politiikkaohjelmissa vedetään turhan vaivattomasti yhtäläisyys kansalaisyhteiskunnan toimijoiden ja ”voittoa tavoittelemattomien organisaatioiden” (VTO) välille. Käsite ”voittoa tavoittelematon” (VT) korostaa talouden näkökulmaa ja päinvastoin kuin usein kuvitellaan, että juuri tässä olisi ”kolmannen sektorin” muista organisaatiomuodoista erottava tekijä, niin asianlaita ei ole aivan näin yksinkertainen. Esimerkiksi myös kunnat ja seurakunnat ovat VT-organisaatioita. Ja kannattaa huomata, että myös suurten yrityskonsernien organisaatiomuoto saattaa olla historiallisista tekijöistä johtuen ”osuuskunta” (kuten osuuspankit ja keskusosuuskunnat), vaikka juuri osuuskuntamuotoista toimintaa pidetään tyypillisenä kolmannen sektorin organisaatiomuotona. Eli ”voiton tavoittelu” tai ”voittoa tavoittelemattomuus” ovat määreitä, jotka liittyvät talousyksikön tai sen osan tavoitteisiin siten kuin nuo tavoitteet on ilmaistu nimenomaan talouden omalla kielellä. VT-organisaatio ei siis riitä identifioimaan kolmannen sektorin toimijoita, mutta käsitteen käyttö kertoo miten keskeisessä asemassa talouden näkökulma ylipäänsä on (Mäkelä 2007).

Itse asiassa kansalaisjärjestöjä paremmin yhdistävä tekijä on ”heiveröisyys”. Käsite vastaa lähinnä englannin kielen sanoja ”vulnerable” tai ”frail”. Lähtökohtana on oletus, että organisaatiot ovat pienen kokonsa, vähäisten voimavarojensa, vaikeiden toimintaolosuhteidensa tai muiden syiden johdosta talousyksikköinä erityisen haavoittuvia, ja siksi kehittämiskohteina erityisen kiitollisia. Kenties niissä vallitsee myös ns. skaalahaitta eli ne eivät saavuta

optimaalista, keskimääräiskustannukset tasaavaa kokoa. Heiveröisyys on käänttöpuoli kapasiteetille, sillä heiveröisellä organisaatiolla on kapasiteettia riittämättömästi – ainakin josakin määrättyssä suhteellisessa mielessä. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että yhden avainhenkilön poistuminen organisaatiosta tai perinteisen rahoituslähteen ehtyminen saattaa suistaa toiminnan raiteiltaan pitkäksikin aikaa. Lisäksi esimerkiksi osaamisen tai organisaation kehittäminen on vaikeaa, kun johdon ja vastuuhenkilöiden energia kuluu päivittäisten tehtävien hoitoon (Mäkelä 2007). Tässä suhteessa erilaiset julkisin varoin rahoitetut kehittämishankkeet ja -projektit tarjoavat ja ovat tarjonneet mahdollisuuden kompensoida järjestöjen osaamisessa ja voimavaroissa olleita aukkoja.

Edellä esiteltyjen näkökulmien lisäksi huomiota on kiinnitetty toimijoiden paikalliseen tai alueelliseen merkitykseen. Vaikka yhteisötalouden toimijat saattavat olla eri tavoin arvioiden ”heiveröisiä”, niin niiden toiminnalla on usein selkeä alue(talouden)ulottuvuus. (Helander 2001.) Paikallisen aluetalouden elinvoimaisuus riippuu kuntien mahdollisuudesta panna kokonaisvaltaisesti hyvinvointiin, asumis- ja elinympäristön laatuun sekä kulttuuriin liittyviin tekijöihin, jotka yhdessä muodostavat seudusta houkuttelevan toimintaympäristön sekä asukkaiden että yhteisöjen kannalta. Paikallisella tasolla yhteisötalouden toimijat ovat usein verkostoitumisen myötä alkaneet tuottaa räätälöityjä (kuten kierrätys, kulttuuri, päivähoito) palveluja, joilla on laajempaakin yhteiskunnallista merkitystä kuin mitä toimijoiden koosta, organisaatiomuodosta tai yritysprofilista voisi ensi silmäyksellä päätellä.

Yhteenvetona edellä olevasta voidaan todeta, että ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehittämistoiminnan näkökulmasta hedelmällisimpiä kehittämisen kohteita ovat yhteisötalouden toimijat, jotka täyttävät seuraavat kriteerit:

- toimijat ovat ei-julkisia (non-governmental), omistajilleen voittoa tavoittelemattomia organisaatioita
- ne ovat rakenteeltaan ”heiveröisiä”
- organisaatioiden toiminnalla on paikallista tai alueellista merkitystä
- vaikka toiminnan tavoitteet eivät ole ensisijaisesti taloudellisia, niin toimintaa jäsentää selkeä liiketoiminnallinen ulottuvuus (ts. organisaatio on säilyttänyt alkuperäisen missionsa, mutta tavoitteen saavuttamiseksi se hyödyntää markkinatalouden mekanismeja).

Jyväskylän ammattikorkeakoulun hyvinvointitulosityksikön t&k -tulosalueella on kertynyt kokemusta kehittämissyhteistyöstä järjestöjen kanssa, jotka täyttävät edellä kuvatut kriteerit. Ammattikorkeakoulun vuosina 2000-2007 toteuttama Wire (1–3) -projekti teki ehkä ensimmäisenä korkeakoulun kehittämistyötä laajasti tunnetuksi järjestökentässä ja rakensi pohjan hyvälle ja välittömille yhteistyösuhteille, joita muut hankkeet ovat voineet myöhemmin hyödyntää (Wire-hankkeesta ks. Hyvät käytännöt ... 2007). Yksi näistä hankkeista oli KYT:in hallinnoima 3Points -kehittämiskumppanuushanke (2004-2007), jonka yhtenä tavoitteena oli kolmannen sektorin toimijoiden liiketoimintaosaamisen kehittäminen. Hankkeen VerkoPoint-osaprojektissa, jonka toteuttajana oli Jyväskylän ammattikorkeakoulu, kehitettiin sosiaalista yritystoimintaa, palvelutuotantoa ja palvelujen yhteistyömalleja tukemaan kuntien ja yritysten kanssa tehtävää yhteistyötä. Kehittämiskumppanuuksien kirjo oli laaja, mutta tavoite fokusoitunut, joten osaprojektilla pystyttiin kehittämään niin järjestöjen liiketoimintaosaamista kuin laadunhallintaa ja avainhenkilöiden osaamis-pääomaa. Lisäksi hankkeen aikana mallinnettiin yhteiskuntavastuullisen johtamiskoulutuksen sisältö. Kumppanuushankkeen keskeiset tulokset on koottu yhteisjulkaisuun Mahdollisuutena markkinat (Tiilikainen-Tervaniemi & Saarela 2007).

Järjestöyhteistyö ja opetus

Hanketyön ohella Jyväskylän ammattikorkeakoululla on luonnollisesti koulutusyhteistyötä järjestökentän kanssa. Koulutuksessa yhteistyö toimii neljällä tasolla:

- opetussuunnitelmissa on osia, joissa käsitellään kansalaistoimintaa
- järjestöjen edustajat toimivat opettajina eri opintojaksoilla
- järjestöjen edustajat toimivat opiskelijoiden harjoittelun ohjaajina järjestöissä
- oppimista ja t&k -toimintaa on yhdistetty järjestöjen organisoimissa hankkeissa

Konkreettisina ja edustavina esimerkkeinä opetusyhteistyöstä voidaan nostaa esiin sosiaalialan koulutusohjelman kolme opintojaksoa. Psykososiaalinen kriisityö -opintojakso toteutetaan tiiviissä yhteistyössä Kriisikeskus Mobilen kanssa. Toimiva asuin- ja palveluympäristö -opintojaksossa opiskelijat opiskelevat kansalaisjärjestöjen toteuttamissa hankkeissa. Keski-Suomen Sosiaaliturvayhdistys sekä sen yhteydessä toimivat eri hankkeet ovat tiiviisti mukana Yrittäjyys ja palvelujen tuottaminen -opintojakson toteutuksessa, jossa tarkastellaan palvelujen tuottamista yhteisen vastuun näkökulmasta.

Kun koulutuksessa tunnistetaan ja nimetään keskeisiä sidosryhmiä, niin järjestöt nousevat merkittävään asemaan. Konkreettiset esimerkit voidaan jälleen poimia sosiaalialan koulutusohjelmasta. Sen tärkeitä sidosryhmiä ovat muun muassa Keski-Suomen Vammaispalvelusäätiö ja eri vammaisjärjestöt, varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun alueella toimivat järjestöt (esim. Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Pelastakaa Lapset ry. ja Keski-Suomen Ensi- ja Turvakoti), päihdehuollossa toimivat järjestöt (esim. Jyväskylän Katulähetys ry. ja Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätiö, jossa järjestöt ovat laajasti mukana), Keski-Suomen Sosiaaliturvayhdistys ja Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry. sekä muun muassa vanhuksille asumispalveluja tuottavat yhdistykset ja säätiöt (esim. Keski-Suomen Hoivapalveluyhdistys ja Jyväskylän Sotainvalidien Asuntosäätiö).

Paitsi koulutuksessa, niin järjestöyhteistyötä on harjoitettu myös hankkeissa, missä opiskelijoiden oppimista sekä tutkimus- ja kehitystyötä on yhdistetty. Edellä viitatus Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry:n tuottaman selvityksen ”Järjestökentän kuvaa etsimässä” (2007) toteuttamisesta vastasivat Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry:n Järjestö Plus -kehittämissankkeen toimijat ja Jyväskylän ammattikorkeakoulun sosiaalialan opiskelijat. Opiskelijoiden rooli liittyi haastattelujen toteutukseen, joista kahden Järjestö Plus kehittämissankkeen työntekijän lisäksi vastasivat yhteensä 11 opiskelijaa. Hankkeen työntekijät laativat yhteistyössä Jyväskylän ammattikorkeakoulun opettajien kanssa teemahaastattelun rungon, ja opiskelijat saivat ennen haastatteluja valmennuksen tehtävänsä. Opiskelijat toteuttivat haastattelut parityöskentelynä. Yhteensä toteutettiin 144 haastattelua, joista kukin kesti noin 1,5–2 tuntia. Tämän järjestöhaastattelun tuloksia peilattiin myös Keski-Suomen Sosiaaliturvayhdistyksen vuonna 1999 tekemään selvitykseen (Ketola ym. 1999) ja Keski-Suomen Uudellamaalla tehtyyn järjestöjen palvelutuotannon selvitykseen (Levamo 2005).

Selvitys tuotti paljon tietoa keskisuomalaisen kolmannen sektorin yhdistysten määristä, niiden toimialasta, toiminta-alueesta, työntekijöiden ja vapaaehtoistoimijoiden määristä, järjestöjen sidosryhmistä, niiden tuottamista palveluista, käytettävissä olevista toimitiloista ja tulorahoituksesta jne. Jyväskylän ammattikorkeakoulun ja laajemminkin ammattikorkeakoulujen näkökulmasta kiinnostavimpia ovat selvityksen loppuraportin luvut, joissa käsitellään järjestöjen tuen tarpeita ja jatkotoimenpide-ehdotuksia järjestöjen toiminnan kehittämiseksi. Tukitarpeet keskittyvät hyvin selkeästi seuraaville alueille:

- toimintakulttuurin ja toimintatapojen kehittäminen, mihin voidaan vastata muun muassa johtamis- ja kokoustaitojen koulutuksella
- sidosryhmäjohtaminen, jonka tulisi konkretisoida järjestöjen hallitus-työskentelyssä
- taloushallinto ja rahoitus, mikä pitää sisällään erityisesti kirjanpitoon, tilinpäätökseen, varainhankintaan ja verotukseen liittyviä koulutustarpeita
- tiedottaminen, mikä pitää sisällään muun muassa www-sivustojen laatimisen ja päivittämisen osaamisen kehittämistarpeen
- kehittämistoiminta ja arviointi, missä kaivataan erityisesti järjestöjen toiminnan vaikuttavuuden ulkoisia arviointipalveluja

Jatkotoimenpide-ehdotuksissa keskitytään pohtimaan ennen kaikkea sitä, miten järjestöjen resursseja voitaisiin lisätä järjestöjen yhteistyötä lisäämällä. Kehittämisehdotukset ulottuvat yhteisestä vapaaehtoistoimijoiden rekrytoinnista ja koulutuksesta markkinoinnin ja liiketoimintaosaamisen tehostamiseen sekä vaikuttamistoimintaan. Järjestöjen koulutustarpeet käyvät ilmi yllä luetelluista järjestöjen tukitarpeista, koulutuksen kehittämisehdotuksissa käsitellään pitkälle sitä, miten järjestöille tarkoitettu koulutus tulisi organisoida. Tärkeänä pidetään muun muassa vakiintunutta ja tasaisin väliajoin toistuvaa järjestötoiminnan peruskoulutusta sekä erillisteemoittain järjestettyjä koulutuksia, joita olisi sekä päivä- että ilta-aikaan.

Tulevaisuuden kehittämishaasteita

Vapaa kansalaistoiminta on kansalaisyhteiskunnan peruselementtejä, mutta sen kehittämistä ei tällä hetkellä ehkä riittävästi nähdä ammattikorkeakoulujen kehittämisintresseihin liittyvänä asiana. Tämä on haaste ammattikorkeakouluille ja niiden opetussuunnitelmatyölle. Tällä hetkellä opiskeluun liittyvä järjestöharjoittelu tarjoaa yksittäisille opiskelijoille mahdollisuuksia tutustua järjestöjen toimintaan. Myös järjestöille ja järjestöistä tehdyt opinnäytetyöt ovat osa opetuksen arkea. *Kansalaistoiminnan opetus, tutkimus ja kehittäminen* -hankkeessa onkin valmisteltu Kansalaiskasvatuksen koulutussuositus, jolla halutaan tukea tämän aihealueen sisältöjen kehittämistä eri koulutusohjelmissa (ks. tästä aiheesta tarkemmin Anne Holopaisen artikkeli tässä julkaisussa).

Tutkimus- ja kehittämistyölle järjestökenttä ja sen muutos tarjoavat useita mahdollisuuksia. Ammattikorkeakoululla on mahdollisuus terävöittää omaa asiantuntijarooliaan, jonka puitteissa voidaan tukea erilaisin interventioin sellaisia VT-toimijoita, jotka haluavat kehittää omaa toimintaansa. Yhteistyön muotoja voi olla useitakin, näistä traditionaalisin on koulutus- tai asiantuntijatuki. Eri rekisteritietoihin perustuen voidaan arvioida, että Keski-Suomen alueella toimii noin 400 hyvinvointialan toiminimiorganisaatiota. Ammattikorkeakoulun tehtäväksi saattaisikin muodostua juuri palveluita tuottavien VT-organisaatioiden tukeminen, koska näillä on merkittävä työllistävä ja hyvinvointipalvelujärjestelmää täydentävä rooli Keski-Suomen maakunnan sisällä. Tavoite voisi toteutua kolmen päälinjan mukaan:

- (1) otetaan tutkimuksen avulla haltuun järjestöjen ja yhteisötalouden toimijoiden tulevaisuuden ja kehittämisen kannalta uusin tietämys. Paikannetaan sen pohjalta järjestöjen osaamispuutteet ja -kuilut. Kartoitetaan Keski-Suomeen sitoutunut osaamispotentiaali ja pyritään joustavin ja työelämälähtöisin menetelmin yhteistyössä rakentamaan räätälöityjä malleja, joiden puitteissa on mahdollista kehittää järjestökenttää tavoitteiden mukaisesti.

- (2) samanaikaisesti kehitetään pilottiorganisaatioita suotuisten kehityspolkujen ja kehittämismallien identifiointiksi sekä
- (3) selvitetään, missä määrin ja kuinka VTO:t kykenevät omin toimenpitein kompensoimaan omaan heiveröisyyttään esimerkiksi verkostoitumalla niin paikallisesti, alueellisesti kuin Euroopan Unionin sisällä.

Vaikka tällaisiin tavoitteisiin eri tavoin kiinnittyviä hankesuunnitelmia ja hankehakemuksia on tehty vuoden 2008 aikana, osin yhteistyössä järjestökentän toimijoiden ja osin kuntien sekä viranomaisten kanssa esimerkiksi välityömarkkinoiden kehittämiseksi, niin varsinaiset toimenpiteet esimerkiksi yhteisötalouden kehittämiseksi ovat parhaimmillaan perin vaatimattomia haasteisiin nähden.

Aivan oma kokonaisuutensa on kansainvälinen yhteistyö kolmannen sektorin kehittämiseksi. Tässäkin on otettu ensimmäiset askeleet ja kokemukset ovat olleet rohkaisevia. Euroopan Unionin sisällä on niin vanhoja kuin uusia jäsenmaita, jotka voivat oppia paljon toisiltaan. Etelä- ja Keski-Euroopassa on tunnetusti paljon pidemmät perinteet julkisen sektorin ja kolmannen sektorin kumppanuudesta ja myös yhteistyö yritysten ja yrittäjien kanssa on poikunut mielenkiintoisia yhteistoimintamalleja, joista ainakin osa on sellaisenaan siirrettävissä Suomeen. Kansainvälisessä yhteistyössä on muistettava kuitenkin arvioida ja määrittää ne suomalaisen hyvinvointimallin elementit, jotka eivät saa murtua tässä yhteistyössä. Suomalaisella ja keskieuropalaisilla hyvinvointimalleilla on eroja.

Ammattikorkeakoulujen rooli tieteellisen tiedon ja käytännön toimijoiden tarpeiden välillä tarjoaa monia mahdollisuuksia. Jo olemassa olevien verkostojen puitteissa on mahdollista innovoida käyttäjien omista tarpeista ja osaamisesta kumpuavaa kehittämistyötä ja siihen liittyvää tiedonvälitystä. Hyvin verkostoituneen ammattikorkeakoulun rooliin sopii hyvin kansainvälisen yhteistyön organisointi. Tällainen yhteistyö voi käynnistyä myös rajatuilla tavoitteilla ja kohdennetuilla toimenpiteillä, jotka voivat pitää sisällään esimerkiksi kansainvälisiä

- työpajoja ja seminaareja kokemustenvaihdolle
- laajempia konferensseja sekä selvityksiä
- hankkeiden tulosten hyödyntämistä ja levitystä niin verkostojen sisällä kuin olemassa olevaa koulutusta hyödyntäen
- uusien koulutusmoduulien kehittämistä

Jorma Niemelän (2003) mukaan järjestötoiminta on tienhaarassa. Järjestöt joutuvat pohtimaan omaleimaisuuttaan ja määrittämään suhdettaan markkinoihin ja julkiseen valtaan. Sosiaali- ja terveysalalla toimivat järjestöt joutuvat talouden ja palvelutuotannon kehittämisen paineissa varjelemaan myös erityisyyttään, mikä palautuu niiden merkitykseen osana kansalaisyhteiskuntaa. Sen arvot eivät ole taloudellisia vaan inhimillisiä. Toivo, voimaantumisen, vertaistuki, yhteisöllisyys ja lähimmäisen epäitsekäs auttaminen ovat tässä avainkäsitteitä.

Järjestöt eivät kuitenkaan ole irrallaan toimintaympäristönsä kehityksestä, johon vaikuttavat globaalit tekijät, markkinat ja tarve kehittää julkisten, yksityisten ja järjestöjen yhteistä vastuuta palvelujen tuottamisen alueella. Siksi myös sen kaltaiselle kehittämistyölle, mitä tässä artikkelissa on pyritty kuvaamaan, on tarvetta ja tilaus. Ammattikorkeakoulut kykenevät halutessaan vastaamaan tähän haasteeseen.

Lähtötulevaisuudessa saattaa käydä niinkin, että julkisen talouden liikkumavaran pienenemässä monilla alueilla, joilla järjestöt jo nyt toimivat aktiivisesti (muun muassa päihdetyö,

vammaispalvelut ja mielenterveystyö), vastuuta pyritään siirtämään niille entistä enemmän. Tämä ei kuitenkaan saa tarkoittaa sitä, että järjestöjen rooli määrittyy vain taloudesta ja palvelutuotannosta käsin. Niiden rooli kansalaistoiminnan ytimenä ei saa unohtua. Johtopäätös edellä esitetystä on oikeastaan itsestään selvä. Toisaalta on tuettava rakenteeltaan ”heiveröisiä” järjestöjä niiden osoittamilla alueilla (muun muassa hallintoon, rahoitukseen, vaikuttavuuden arviointiin ja yhteistoiminnan järjestämiseen liittyvät kysymykset), toisaalta on kehitettävä ja voimistettava järjestöjen ”perinteisiä” toimintamuotoja, joita ovat pyyteetön vapaaehtoistyö, vertaistuki ja mahdollisuus osallisuuteen sekä oman identiteetin rakentamiseen omilla ehdoilla. Ammattikorkeakouluilla on t&k -työllään sekä koulutuksellaan mahdollisuus ja riittävästi osaamista tukea näitä molempia, ja saada vastavuoroisesti tukea näiden toimintojensa sisällölliseen kehittämiseen.

Lähteet

- Helander, Voitto (1998): Kolmas sektori. Käsitteistä, ulottuvuuksista ja tulkinnoista. Helsinki: Gaudeamus.
- Helander, Voitto (2001): Paikallisyhdistys lähikuvassa. Yhteydet, rakenne ja toiminta. Helsinki: Sosiaali ja terveysturvan keskusliitto.
- Hyvät käytännöt kestäviksi vaikutuksiksi (2007). Wire-projektin loppuraportti. Toim. Antti Hakulinen, Heidi Niemi. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Immonen, Niina (2006): Yhteisötalous Suomessa. Sisäpiirin slangia vai uutta yhteistyön taloutta. Tampere: Tampereen seudun osuustoiminnan kehittämissyhdistys.
- Julkunen, Raija (2006): Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Stakes.
- Keski-Suomen hyvinvointistrategia (2006). Keski-Suomen Liitto.
- Ketola, Jari & Laukkanen, Jukka & Luomala, Juha (1999): Selvitys Keski-Suomen sosiaali- ja terveysyhdistyksistä hyvinvoinnin toimijoina. Hyve-projekti. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ja Jyväskylän kaupunki. Moniste.
- Levamo, Tiina-Maria (toim.) (2005): Järjestöjen palvelutuotanto Keskisellä Uudellamaalla. Selvitysraportti. Humanistisen ammattikorkeakoulun Nurmijärven koulutusyksikkö. Moniste.
- Majasaari, Juha & Grönqvist, Helena (2007): Järjestökentän kuvaa etsimässä. Selvitys keskisuomalaisista kolmannen sektorin yhteisöistä ja niiden tarpeista. Selvitysraportti 24.8.2007. Moniste.
- Mäkelä, Tapio (2007): Yhteiskuntavastuullinen johtaminen. Teoksessa Tiilikainen Tervaniemi, A. & Saarela, K. (toim.): Mahdollisuutena markkinat. Jyväskylä: KYT.
- Niemelä, Jorma (2003): Järjestöt ajan hengen uudistajina. Teoksessa Niemelä, Jorma & Dufva, Virpi (toim.) Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuosituohannella. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pättiniemi, Pekka (2006): Mitä on yhteisötalous? Teoksessa Grönberg, Ville (toim.): Yhteisötalous ja sosiaalinen yrittäjyys. Vammala: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Ruuskanen, Petri (toim.) (2002): Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Tiilikainen-Tervaniemi, Anu & Saarela, Katariina (2007): Mahdollisuutena markkinat. Case: Kolmas sektori ja liiketoiminta. Jyväskylä: KYT.

Luku 3

*Esimerkkitapauksia
ammattikorkeakoulujen ja
järjestöjen yhteistyöstä*

Kaarisilta-projekti – Kajaanin ammattikorkeakoulun yhteistyö Mielenterveyden Keskusliitto ry:n kanssa

RAUNI LEINONEN & RAILA ARPALA

Taustaa

Ammattikorkeakoulun perustavoite on tuottaa korkeatasoista ammatillista osaamista ja ammatillista asiantuntijuutta opiskelijoilleen. Ammattikorkeakoululaissa (2003/351) ja -asetuksessa (2003/352) ammattikorkeakoulun tehtäväksi on opetuksen lisäksi määritelty tutkimus- ja kehitystyö, joka palvelee alueen työelämää ja sen kehittymistä. Ammattikorkeakouluilla on ollut niiden perustamisesta lähtien läheiset yhteistyösuhteet työelämään. Kajaanin ammattikorkeakoulu on tehnyt yhteistyötä useiden kansalaisjärjestöjen kanssa. Yhteistyökumppaneina ovat olleet muun muassa Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry., Nimettömät Alkoholistit (AA-ryhmät), Suomen Mielenterveysseura ry. ja Mielenterveyden Keskusliitto ry.

Yhteistyö Mielenterveyden Keskusliitto ry:n kanssa kuvataan jäljempänä Kaarisilta-projektin yhteydessä. Kansalaisjärjestöjen kanssa toteutettava monimuotoinen yhteistyö ilmentää yhteiskunnan rakenteellista monimuotoisuutta. Haasteisiin vastaaminen edellyttää uusien toimintatapojen kehittämistä koulutuksen ja työelämän välille. Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyön kehittämiseksi luo haasteita myös mielenterveysongelmien ehkäisy, syrjäytymisvaarassa olevat asiakkaat ja heidän ongelmiensa monimutkaistuminen. Palvelujen tuottamisessa tulisi pyrkiä verkostoituneisiin, moniammatillisten toimintatapojen kehittämiseen. (Rekola 2008, 10.) Väestön hyvinvointiin liittyvät haasteet ovat erilaisia erilaisissa asuinympäristöissä. Kainuussa mielenterveysongelmien yleisyys on muuta maata yleisempää. Kainuussa esiintyy vakavia mielenterveysongelmia enemmän kuin keskimäärin muualla Suomessa. Esimerkiksi vuonna 2007 psykoosin vakioitu indeksi Kainuussa oli 117,0. (Terveyspuntarin kansantaudit 2008.)

Ammattikorkeakoulun ja kansalaisjärjestöjen yhteistyön taustalla oleva lainsäädäntö

Sosiaali- ja terveystalvelujen tuottamiseen liittyviä muutostarpeita on kirjattu lainsäädäntöön. Terveys 2015 -kansanterveysohjelmaan (2001) on kirjattu heikoimmassa asemassa olevien oikeus terveyttä koskevaan tasa-arvoon. Tämä edellyttää asiakkaan kokonaispalvelun kannalta moniammatillista työskentelyä. Siksi Terveys 2015 -ohjelmassa korostuu kansalaisjärjestöjen merkitys terveyden edistämistä koskevien tavoitteiden asettamisessa, konkretisoimisessa, niitä tavoittelevassa toiminnassa, arvioinnissa ja uudelleensuuntaamisessa. Terveyttä ja hyvinvointia näyttöön perustuvalla hoitotyöllä (2003) kansallisessa ohjelmassa pidetään tärkeänä eri sektoreiden, ammattiryhmien sekä yksityisten että julkisten palveluntuottajien välistä yhteistyötä. Keskeistä asiakaslähtöisten hoito- ja palveluketjujen kehittämisessä on eri toimijoiden verkottumiseen perustuva moniammatillinen yhteistyö. Yhteistyölle on luonteenomaista keskinäinen arvostus, yhteistoiminnallisuus, autonomia, ilmaisuvapaus ja tasa-arvo. Kansanterveyslain (2005/928) uudistus velvoitti huomioimaan väestön terveysnäkökohdat kunnan kaikissa toiminnoissa. Lisäksi laissa korostetaan yhteistyön tärkeyttä muiden kunnassa toimivien julkisten ja yksityisten terveyttä edistävien toimijoiden kanssa. Terveyden edistäminen edellyttää verkostoitumista ja yhteistyötä muun muassa ammattikorkeakoulun, järjestöjen ja muiden alueen toimijoiden kanssa (Terveyden edistämisen laatusuositus 2006, 21). Paikallisella tasolla yhteistyö esimerkiksi kouluttajien, järjestöjen ja seurakuntien kanssa on välttämätöntä hyvinvointivastuun toteuttamisessa. Kainuussa mielenterveyspalvelut tuotetaan seudullisena kokonaisuutena, jossa kuntien perus- ja erityispalveluiden sekä järjestöjen välillä tulisi olla saumaton yhteistyö.

Mielenterveyden häiriöiden ehkäisy edellyttää laajaa eri toimijoiden välistä yhteistyötä. Wahlbeck (2007) mainitsee, että mielenterveyden edistäminen kunnan tehtävänä yli sektorirajojen moniammatillisena toimintana on paikoin jäänyt toteutumatta. Hyvösen (2004) tutkimustulosten mukaan perusterveydenhuollon mielenterveystyötä tehdään yhteistyössä useiden tahojen kanssa. Yhteistyöstä muodostuu yksi keskeinen perusterveydenhuollon mielenterveystyön väline, joten kehittämistyössä tulee ottaa huomioon yhteistyön ja sen mahdollistavien työtapojen kehittäminen.

Jaettu asiantuntijuus

Kuten edellä tekstissä kuvataan, terveyden edistäminen jatkuvassa muutosprosessissa edellyttää yhteistyötä ja siihen liittyvää verkottuneisuutta. Keskeiseksi ominaisuudeksi tulee tällöin toimijoiden asiantuntijuus ja sen kehittyminen moniammatillisessa yhteistyössä. Yksilöllisyyttä korostavalla aikakaudella moniammatillinen yhteistyö luo uudenlaisia haasteita. Myös ammattikorkeakouluilla on tärkeä merkitys uusien työelämän toimintamallien rakentumisessa samalla, kun ne vastaavat muuttuviin haasteisiin. Ammattikorkeakouluja voi nimittää muutosagentiksi, jotka suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat yhteisiä muutostarpeita uuden tiedon ja toimintatavan rakentamiseksi yhdessä työelämän kanssa. (Leinonen 2006, 109.) Usein ammattikorkeakoulujen ja työelämän organisaatioiden yhteistyö rakentuu yhteisen kehittämishanketoiminnan pohjalle (Lambert 2008). Engeström (2004, 82) käyttää käsitettä moniorganisatorinen kenttä, jolla voidaan tässä tapauksessa tarkoittaa tietyllä maantieteellisellä alueella (Kainuussa) vaikuttavien, toisistaan riippuvien organisaatioiden kokonaisuutta. Yhteistyö perustuu avoimuuteen ja sen keskiössä ovat yhteiset kohteet. Tavoitteena on opiskelijoiden asiantuntijuuteen oppiminen siten, että he pystyvät tukemaan mielenterveyskuntoutujia ja heidän omaisiaan hankkeen aikana ja tulevaisuudessa

sekä mielenterveystyön kehittäminen Kainuussa. Yhteinen viittaa käsitteisiin yhteistä ja jaettua, joista jaettu merkitsee osanottamista johonkin yhteiseen tai tietyn osuuden pilkkomista eroon jostakin yhteisestä. Yhdessä kehittäminen edellyttää sosiaalisten suhteiden ja prosessien nivomista osaksi eri toimijoiden työyhteisöjen ydintä. Oppiminen, tieto, luottamus ja sosiaaliset verkostot ovat kohoamassa koulutuksen ja työelämän väliseen keskiöön (Engeström 2004, 78).

Artikkelissa esiteltävää Kaarisilta-projektia voidaan kuvata koulutuksen näkökulmasta verkoston ja sen yhteiskehittelyn avulla, jossa on mukana useiden eri toimijoiden suunnittelempia ja tuottamia mielenterveystyön palvelukokonaisuuksia. Palvelukokonaisuuksien suunnittelu ja toteutus suhteessa hankkeen tavoitteisiin edellyttää hankkeen edustajien, mielenterveyskuntoutujien, opiskelijoiden ja opettajien intressien integroimista. Tällaista asioiden integrointia Engeström (2004, 82) nimittää neuvottelevaksi solmutyöskentelyksi. Ennen kaikkea tämä edellyttää pitkäkestoista yhteistyötä ja yhteisiä, dialogisia tietovälineitä sekä uudenlaisia ennakoivia yhteistyökäytänteitä. Hankkeiden kiitorata on kuitenkin usein lyhyt. Usein kehittämisen kiire ja lyhytjänteisyys tuottavat projektipyrahdyksiä, jotka syttyvät ja sammuvat. (Arnkil 2006a; Lambert 2008.) Kaarisilta-projekti on jatkoa aikaisemmille Sotkamon Mielenterveydentuki ry:n hankkeille, ja yhdistys on tehnyt pitkäkestoista kehittämistyötä yhdessä Kajaanin ammattikorkeakoulun kanssa. Kehittämistyö on ollut innovatiivista ja kumuloituvaa. Arnkil (2006b) toteaa, että usein projekteissa pilotoidaan hyvä käytäntö ja kun sen sopivuus on todennettu, se pyritään siirtämään normaalin toimintaan. Hankkeiden arvioinnit osoittavat, että myöhemmin uusia toimintamalleja on vaikea siirtää projekteista käytännön toimintaan. Siksi painopiste olisi kehittämistyössä oltava reaaliajassa, ”tapahtumien virrassa”, eli siinä mitä tapahtuu juuri nyt.

Sotkamon Mielenterveydentuki ry:n ja Kajaanin ammattikorkeakoulun yli 10 vuotta jatkunut yhteistyö on muotoutunut oleelliseksi menestyksellisen koulutuksen tekijäksi erityisesti (terveyden)hoitotyön opiskelijoiden mielenterveystyön opinnoissa. Yhteistoimintaa voidaan kuvata ”kumppanuus”-käsitteellä. Strateginen kumppanuus perustuu luottamukseen ja tasa-arvoon, jonka tavoitteena on eri osapuolten kumppanuudesta hyötyminen. Kumppanuus on ammattikorkeakoulun ja Sotkamon Mielenterveydentuki ry:n pitkäkestoinen liittouma, jonka avulla pyritään hallitsemaan kumppaniorganisaatioille tärkeä haaste (vrt. Engeström 2006). Merkityksellistä kumppanuustasolla on kommunikointi ja se, miten eri tasoilla tuotettuja käytänteitä jaetaan muille tasoille. Tällainen horisontaalinen yhteistyö ja verkosto kehittää myös toimijoiden omia kehittämissyönteitä sen etsiessä uusia toimintatapoja. Kyseessä on jaetun asiantuntijuuden ilmentymä. Kumppanuutta luonnehtivia ominaisuuksia ovat (Stähle & Laento 2000; Engeström 2006) seuraavat piirteet; pitkäaikainen yhteistoiminta, yhdenvertaisuus, yhteinen haaste, rajojen ylittäminen, jokaisen osallistujan vastuu, yhteiset keskustelut ja uudenlaiset ennakoivat sopimukset. Kumppanuudessa vastuu toiminnan kehittämisestä kuuluu jokaiselle osapuolelle. Kehittämishanke voi toimia yhteisenä neuvottelun ja viestinnän areenana. Onnistuessaan yhteistoiminta rakentuu erilaisten asiantuntijoiden kohtaamiselle, kumppanuudelle. Käytännössä tämä edellyttää avointa ja luottamuksellista yhteistyösuhdetta henkilöiden välillä.

Kaarisilta-projektissa dialogia käydään erilaisilla keskustelufoorumeilla. Näitä ovat ohjattu harjoittelu, ohjausryhmä, opinnäytetyöt, opiskelijoiden ohjaustilanteet, projektihenkilöstön työkokoukset, virkistysmatkat ja koulutuspäivät. Keskustelufoorumeilla voidaan tarkastella opiskelijoiden oppimista ja mielenterveystyön kehittämistä eri toimijoiden näkökulmista ja näin yhteisten kohteiden uudelleen määrittely voi alkaa. Keskustelufoorumit mahdollistavat toimijoiden asiantuntijuuden tarkastelun sen horisontaalisella ulottuvuudella. Asiantuntijuus

kehittyy yhteistyöprosessien monimuotoisen vuorovaikutuksen ja erilaisen osaamisen tuloksena rajoja ylittämällä (Lambert 1999, 33).

Perinteisesti hanketyöskentelyssäkin asiantuntijuuden kehittyminen ymmärretään yksittäisten toimijoiden kehittymisenä noviisista ekspertiksi. Tällainen vertikaalinen ulottuvuus ei riitä vastaamaan kehittämishankkeen uudenslaisiin yhteistyön moniammatillisiin haasteisiin. Keskeiseksi kehittymisen haasteeksi tulee horisontaalinen asiantuntijuuden ulottuvuus. (Launis 1997, 122; Engeström 2006, 13.) Asiantuntijuudelta edellytetään ratkaisuja, jotka liittyvät yhteisten solmukohtien rajamaille siten, että erilaista asiantuntemusta yhdistetään ja kehitetään toisiinsa yhdistyneinä. Kaarisilta-projekti toimii horisontaalisen, rajoja ylittävän, toimintamallin mukaisesti. Keskeistä on tietoinen hankkeen sisällöllinen kehittäminen. Projektissa työskentely suuntautuu perinteisen oman organisaation, työelämän ja koulutuksen, rajojen yli. Vähitellen osallistumisen myötä toimijoiden asiantuntijuus kehittyy yhteisölliseksi sekä uusien tilanteiden että muutosten hallintaa kuvaavaksi horisontaaliseksi ominaisuudeksi.

Kaarisilta-projekti

Mielenterveyden keskusliitto ry. (MTKL) on mielenterveyspotilaiden ja -kuntoutujien sekä heidän läheistensä itsenäinen kansalaisjärjestö. Siihen kuuluu Suomessa 190 jäsenyhdistystä ja niiden kautta yli 21 000 henkilöjäsentä. (Mielenterveyden keskusliitto 2008.) Sotkamon Mielenterveyden Tuki ry. (2008) on yksi Mielenterveyden keskusliiton paikallisjärjestöistä. Se on ollut nuoreksi yhdistykseksi aktiivinen projektitoiminnassaan. Ennen Kaarisilta-projektia yhdistyksellä on ollut kaksi Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) rahoittamaa projektia. Käden taidot kunniaan -projektissa (vuosina 1997-2001) kehitettiin mielenterveyskuntoutujien kuntouttavaa työ- ja päivätoimintaa Kainuussa. Yhdessä Eteenpäin -projektissa (vuosina 2001-2004) kehitettiin omais- ja perhekeskeistä mielenterveystyötä Kainuussa. Yhdessä Eteenpäin -projektin aikana ilmeni, että mielenterveyskuntoutujien ja heidän omaistensa yksilö- ja ryhmätoiminnan kehittäminen olisi tarpeellista Kainuussa.

Vuonna 2005 alkaneessa Kainuun maakuntamallikokeilussa otettiin huomioon se, että erityisesti kolmannen sektorin hyödyntäminen mielenterveyspalvelujen täydentäjänä on tärkeää. Sairaalapainotteisuutta purettaessa potilas- ja asiakassiirrot, lievät potilaan mielenterveyshäiriöt ja ennaltaehkäisy, toivottiin tapahtuvan hallittua siirtoa ja ajatusta noudattaen (Aikuisten mielenterveys- ja riippuvuusiapalvelut Kainuussa 2004). Kehittämisen kohteeksi otettiin myös vertaistoiminta, jossa kolmannen sektorin osuus on tärkeä. Kansalaisjärjestöt olivat mukana Kainuun maakuntahallintoa kehitettäessä. Mielenterveyspalvelujen kehittämishaasteisiin vastaaminen loi muutospaineita myös ammattikorkeakouluopetuksen kehittämiseksi.

Mielenterveyden edistäminen ja tukeminen näkyvät Kajaanin ammattikorkeakoulun opintosuunnitelmassa aiempaa selkeämmin ja monipuolisemmin. Nimenomaan Kaarisilta-projekti toteuttaa tätä mielenterveyttä edistävää työtä. Opiskelijoilla on tilaisuus osallistua Kaarisillan järjestämiin omaisten, kuntoutujien ja vertaistukijoiden ryhmiin, joiden päämääränä on ehkäistä kainuulaisten mielenterveysongelmia. Näin heidän käsityksensä mielenterveystyön laaja-alaisuudesta kirkastuu, ja he oppivat huomaamaan, että he toteuttavat tietoisesti mielenterveystyötä tulevassa ammatissaan erilaisissa työyksiköissä. Opiskelijat kuvittelevat helposti, että mielenterveystyötä on lähinnä vain se hoito, jota toteutetaan sairaalan psykiatrisilla osastoilla tai avohoidossa. Yhdistystoiminnassa kirkastuu opiskelijalle mielenterveys-

työn käsitteen laaja-alaisuus: ”Mielenterveystyöllä tarkoitetaan yksilön psyykkisen hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja persoonallisuuden kasvun edistämistä sekä mielisairauksien ja muiden mielenterveydenhäiriöiden ehkäisemistä, parantamista ja lievittämistä. Mielenterveystyöhön kuuluvat mielisairauksia ja muita mielenterveydenhäiriöitä poteville henkilöille heidän lääketieteellisin perustein arvioitavan sairautensa tai häiriönsä vuoksi annettavat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut (mielenterveyspalvelut). Mielenterveystyöhön kuuluu myös väestön elinolosuhteiden kehittäminen siten, että elinolosuhteet ehkäisevät ennalta mielenterveydenhäiriöiden syntyä, edistävät mielenterveystyötä ja tukevat mielenterveyspalvelujen järjestämistä. Mielenterveyspalvelut on ensisijaisesti järjestettävä avopalveluina sekä niin, että oma-aloitteista hoitoon hakeutumista ja itsenäistä suoriutumista tuetaan.” (Mielenterveyslaki 1990/116.)

Kansalaisjärjestöjen kanssa tehtävä yhteistyö edellyttää kaikkien osapuolten vahvaa sitoutumista. Sitoutuminen voidaan määritellä sosiaaliseksi suhteeksi, joka merkitsee velvoittavaa ja vastuullista suhdetta johonkin. Se on sekä psykologista että sosiaalista ja sille on ominaista kiintymys johonkin. Sitoutunut henkilö omistautuu työlleen, ja sitoutuminen luo oppimisesta vuorovaikutteisen ja dialogisen. Aito sitoutuminen näkyy toimijoiden tahtona toteuttaa yhteistä hanketta, olla aktiivinen ja luova toiminnan kehittämisessä. Sitoutuminen tarkoittaa yhteistyötä sekä tunnetta siitä, että työllä on merkitystä. Henkilö käyttää työssään arvostelukykyään, kekseliäisyyttään ja tekee päätöksiä. (Frilander-Paavilainen 2005.) Huono sitoutuminen ilmenee epämääräisinä tavoitteina, aikataulujen lipsumisena, työn huonona jälkenä ja viestinnän puuttumisena.

Kaarisilta-projektin tarjoamat yhteistyömahdollisuudet

Opinnäytetyöt

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyön omaleimaisuutta perustellaan tiiviillä työelämäyhteistyöllä (Amk-laki 2003/351; Frilander-Paavilainen 2005). Opiskelija, työyhteisö ja opinnäytetyötä ohjaavat opettajat tuottavat kokemuksia, horisontaalista asiantuntijuutta ja osaamista toimijoidensa käyttöön. Opinnäytetyöprosessi muotoutuu kolmikantatyöskentelystä, jossa opiskelija, työyhteisö ja ohjaava opettaja toimivat tiiviissä yhteistyössä. Asetelma perustuu oppimisen lisäksi yhteistyöhön. Tämä vaatii sekä opinnäytetyön tavoitteiden selkiyttämistä että kaikkien prosessissa olevien toimijoiden sitoutumista. Kaarisilta-projektissa tehtiin yhteensä viisi opinnäytetyötä, joista kolmessa selvitettiin mielenterveyskuntoutujien kokemuksia vertaistuesta, yhdessä projektitoiminnan merkitystä Sotkamon Mielenterveydentuki ry:lle ja yhdessä opinnäytetyössä tutkittiin voimavararyhmäläisten kokemuksia ryhmän toiminnallisuudesta. Väli raportissa (Kaarisilta-projekti 2007) kuvataan opinnäytetöiden merkitystä seuraavasti: ”Projektipäällikkö Mankisella on jo yhdeksän vuoden kokemus Kajaanin ammattikorkeakoulun opinnäytetöiden hyödystä. Sotkamon Mielenterveyden Tuki ry:n projektien aikana hankkeisiin on tehty kymmenen opinnäytetyötä” (Kaarisilta-projekti 2007). Kaarisillan vahvuuksina mainitaan, että projekti on kehittänyt systemaattisesti toimintaansa ammattikorkeakoulun opiskelijoiden tekemien opinnäytetöiden kautta. Opinnäytetöinä on tuotettu projekteille selvityksiä, tehty tuotteita ja järjestetty toimintapäiviä. Opinnäytetyöt ovat luettavissa sivuilla: <http://www.kajak.fi/kaktus> (Työelämäsuhteiden...2006.)

Opiskelijat ja opettajat ovat olleet mukana projektin ohjausryhmässä, ja aiheita on työstyty kokouksissa moniammatillisesti. Opinnäytetyön tekeminen tukee monikontekstuaalisen osaamisen kehittymistä, joka mahdollistaa toimimisen monenlaisissa ja muuttuvissa työ-

ympäristöissä. Alan teoreettisen tiedon ja kontekstiin sidotun ongelmanratkaisun toisiinsa nivominen on työhön liittyvän oppimisen avainkysymyksiä (Collin & Tynjälä 2002). Tähän opinnäytetyö tarjoaa luontevan maaperän. Kaarisilta-projektissa opiskelleet ja opinnäytetyönsä tehneet opiskelijat Komulainen ja Tervo (2006) tiivistävät kokemuksena toteamalla: ”Kun toimeksiantaja ohjauksellaan tuo oman asiantuntijuutensa opinnäytetyön tekemiseen, niin sille saa vastinetta hyvän opinnäytetyön muodossa. Pääsimme tekemään opinnäytetyötä ja harjoittelua Kaarisilta-projektiin. Kun on päässyt näkemään kyseisen projektin käytännössä, niin opinnäytetyöstä saa syvällisen. Olemme olleet opiskelijajäseninä mukana myös projektin moniammatillisessa ohjaus- ja suunnitteluryhmässä.” Opinnäytetyöt antavat Sotkamon Mielenterveyden Tuki ry:lle arvokasta tietoa kokeilu- ja kehittämishankkeiden eteenpäin suunnitteluun. Opinnäytetöiden kautta yhdistyksen toiminta on ollut aikaisempaa paremmin esillä ja saanut arvostusta muun muassa kuntayhtymässä.

Ohjattu harjoittelu ja vapaasti valittavat opinnot oppimisympäristönä

Kaarisilta-projektin ja Kajaanin ammattikorkeakoulun välinen yhteistyö on tarjonnut opilaitokselle merkittävän ohjatun harjoittelun ympäristön. Kajaanissa mielenterveystyön harjoittelupaikat ovat vähissä, sillä kaikkien sairaanhoitaja- ja terveydenhoitajaopiskelijoiden opintoihin kuuluu pakollinen kuuden viikon pituinen mielenterveystyön ohjattu harjoittelu. (Opinto-opas 2007-2008, 2007.) Kainuussa psykiatriset sairaansijat ovat vuosien aikana vähentyneet. Vuonna 2008 aikuisten psykiatrisia sairaansijoja oli käytössä enää 75. Siksi mielenterveystyön opiskeluun soveltuvista harjoitteluympäristöistä on pulaa. Hoitotyön opiskelijoiden opintosuunnitelmaan kuuluu myös projektityö, ja Kaarisilta-projektissa harjoittelu on todelliseen projektityöhön tutustumista. Opintosuunnitelmaan kuuluu myös vapaasti valittavia opintoja. Opiskelija voi valita vähintään 9 opintopistettä joko omalta koulutusosaltaan, oman ammattikorkeakoulun toiselta alalta, muusta ammattikorkeakoulusta tai tiedekorkeakoulusta tavoitteenaan ammatillisen osaamisen kehittyminen (Opinto-opas 2007-2008, 2007). Näitä vapaasti valittavia opintoja opiskelija on voinut suorittaa Kaarisilta-projektissa harjoittelun muodossa.

Uudenlaista asiantuntijuuskumppanuutta

Kajaanin ammattikorkeakoulun opettajat sekä hoitotyön opiskelijat ovat olleet Kaarisilta-projektin ohjausryhmässä ja osallistuneet muutoinkin aktiivisesti hankkeen suunnitteluun, toimintojen kehittämiseen ja arviointiin (Kaarisilta-projekti 2007). Opettajien asiantuntijuuden aloitteesta projektipäällikkö on laatinut projektin tiedotussuunnitelman, jossa hyödynnetään uudenlaista yhteiskirjoittamisen mahdollisuutta ammattikorkeakoulun, projektin ja toimijoiden kesken. Parhaimmillaan tiedotussuunnitelma on työelämäläheistä kirjoittamista, jonka avulla voidaan edistää kehittävän siirtovaikutuksen syntymistä. Myös ammattikorkeakoulujen ja työelämän organisaatioiden yhteistyö rakentuu yhteiselle kehittämistyölle. Siksi tulosten levittämistä on suunnattava myös hanketoimintaan liittyvään kirjoittamiseen (Lambert 2008). Lisäksi opettajat osallistuvat Kaarisilta-lehden tuottamiseen ja projektia koskevien väliraporttien arviointiin sekä osin myös niiden kirjoittamiseen tiedotussuunnitelman mukaisesti. Kaarisilta-projektin projektipäällikkö osallistui aktiivisesti ammattikorkeakoulun ja sen Työelämäsuhteiden kehittäminen tietoverkkojen avulla -hankkeen 2005-2006 (2006) kehittämiseen. Sen tuloksena valmistui opinnäytetyöpakki (<http://www.kajak.fi/opari>), johon projektipäällikkö tuotti kokemuksellista materiaalia opinnäytetöistä ja niiden ohjaamisesta sekä osallistui arvioimalla opinnäytetyöpakin sisältöä.

Pohdintaa

Keskeinen tulevaisuuden haaste on moniammatillisten toimijoiden työhön liittyvän asiantuntijuuden kehittäminen mielenterveystyötä mahdollistavaan ja tukevaan suuntaan. Tulevaisuudessa terveyden edistämisen menetelmiä ja terveysseurannan mittareita on kehitettävä ihmis- ja terveystieteistä lähtien. Väestön terveydentilan seuranta ohjaa nykyisin kapea-alainen preventioperustainen terveystieteiden tutkimus. Tietoja terveydestä myönteisenä ilmiönä on niukasti, mikä koskee myös mielenterveyttä. Opetussuunnitelmien perustaksi on otettava käsitys mielenterveydestä dynaamisena, myönteisenä ihmisyyden ominaisuutena sekä mielenterveystyöstä kaikille sosiaali-, terveys- ja kasvatustyöntekijöille kuuluvana työn ulottuvuutena. (Hyvönen 2004.)

Osittain Kaarisilta-projektin avulla ammattikorkeakoulu on mukana myös Liiku Mieli Hyväksi -hankkeessa 2006-2009 (2006), joka on mielenterveyskuntoutujien liikunnallinen hanke. Liiku Mieli Hyväksi -hanke on Suomen Mielenterveysseuran koordinoima hankkokokonaisuus. Tavoitteena on mielenterveyskuntoutujien liikuntatoiminnan kehittäminen ja lisääminen yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa sekä mielenterveyden ja liikunnan huomioon ottaminen kunnan sisällä tuotettavissa erilaisissa hyvinvointiohjelmassa. Kainuussa, Paltamossa, on toiminut liikuntaneuvontakokeilu erityisesti ylipainoisille mielenterveyskuntoutujille.

Järjestöjen kanssa tehtävä kumppanuusperusteinen yhteistyö on erittäin vaativaa ja pitkäkestoisia. Olennaista on kehittää tuloksekasta toimintaa ilman muodollista hierarkiaa. Yhteistyö toteutuu monimuotoisena käytännön yhteistoimintana, ei kampanjana. Uusien toimintatapojen ja -mallien kehittäminen edellyttävät uudenlaisten työvälineiden luomista ja omaksumista. Tässä korostuu muun muassa yhteiset vuorovaikutus- ja neuvotteluvälineet. Lisäksi tulevaisuuden yhteistyö haastaa myös eri työyhteisöt sitoutumaan kumppanuustyöskentelyyn, jotta terveyden edistämistyötä voidaan kehittää yhdessä organisaatorajoista huolimatta. Kainuussa on kehitetty kansalaisjärjestöjen ja yhdistysten -yhteistietopalvelussa (2008) www.kainuu.fi/jarjestot -sivusto, joka on herättänyt valtakunnallista mielenkiintoa.

Opettajan tehtävä on vaikuttaa kahden eri organisaation, työelämäyhteistyökumppanin ja ammattikorkeakoulun, vuorovaikutussuhteen rakentumiseen. Jokainen näistä vuorovaikutussuhteista on omanlaisensa (Isoherranen, Koponen, Rekola 2004; Rekola 2008). Yhteistyö Kaarisilta-projektin työntekijöiden ja ammattikorkeakoulun opettajien sekä opiskelijoiden kanssa on ollut solmuja avaavaa kehittämistyötä.

Lähteet

Aikuisten mielenterveys- ja riippuvuuskien palvelut Kainuussa. 2004. Kainuun Maakunta -kuntayhtymä. Kajaani.

Ammattikorkeakoululaki 351. 2003. Suomen säädöskokoelma n:o 351-358.

Asetus ammattikorkeakouluopinnoista 352. 2003. Lakikokoelma. Oy Edita Ab.

Arnkil, R. (2006a): Hyvien käytäntöjen levittäminen EU:n kehittämissuunnitelmienä. Teoksessa R. Seppänen-Järvelä & V. Karjalainen (toim.) Kehittämistyön risteyskysymyksiä. Stakes. Gummerus. Kirjapaino Oy. 55-72.

Arnkil, T. E. (2006b): Okavango-kehittäminen – Välittääkö kukaan jatkuvuudesta? Teoksessa R. Seppänen-Järvelä & V. Karjalainen (toim.) Kehittämistyön risteyskysymyksiä. Stakes. Gummerus. Kirjapaino Oy. 75-88.

- Collin, K. & Tynjälä, P. (2002): Työntekijöiden ja opiskelijoiden kokemuksia työssä oppimisesta. Teoksessa L. Lestinen & M. Saarivaara (toim.) Kohtaamisia ja ylityksiä. Pedagogisia haasteita yliopisto-opetukselle. Jyväskylän Koulutuksen tutkimuslaitos, 23-55.
- Engeström, Y. (2004): Ekspanssiivinen oppiminen ja yhteiskehittäminen työssä. Tampere: Vastapaino.
- Engeström, Y. (2006): Kaksikäsitteinen asiantuntijaorganisaatio. Helsinki: Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B 2.
- Frilander-Paavilainen, E-L. (2005): Opinnäytetyö asiantuntijuuden kehittäjänä ammattikorkeakoulussa. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen julkaisuja 199. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hyvönen, S. (2004): Moniulotteista ja moniammatillista yhteistyötä muutosten keskellä -tutkimus perusterveydenhuollon mielenterveydestä. Tampere: University Press.
- Isoherranen, K. Koponen, L. & Rekola, L. (2004): Esimerkki koulutuksen ja työelämän yhteistyöstä. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian julkaisuja. Sarja A: Tutkimukset ja raportit 4.
- Kaarisilta-projekti. 2007. Väliraportti 3. Sotkamon Mielenterveydentuki ry. Sotkamo.
- Kansanterveyslaki 928. 2005. Lakikokoelma. Oy Edita Ab.
- Kansalaisjärjestöt ja yhdistykset -yhteistietopalvelu. 2008. Viitattu 10.6.2008. www.kainuu.fi/jarjestot
- Komulainen, M. & Tervo, Satu (2006): Opinnäytetyö – Hyötyä työelämään. Esite. Kajaanin ammattikorkeakoulu.
- Lambert, P. (1999): Rajaviiva katoaa. Innovatiivista oppimista ammatillisen opettajankoulutuksen, oppilaitosten ja työelämän organisaatioiden yhteistyönä. Helsingin ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A: Tutkimukset 1. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Lambert, P. (2008): Kirjoittaminen osana moniäänistä hanketoimintaa. Viitattu 20.9.2008. <http://www.osaaja.net>.
- Launis, K. (1997): Moniammatillisuus ja rajojen ylitykset asiakastyössä. Teoksessa Kirjonen, P. Remes, P. & Eteläpelto (toim.) Muuttuva asiantuntijuus. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, 122-133.
- Leinonen, R. (2006): Opinnäytetyön yhteisöllisyys ja yhteistyön haasteet. Teoksessa Kotila, H. (toim.) Opettajana ammattikorkeakoulussa. Helsinki: Edita, 109-127
- Liiku mieli hyväksi 2006-2009. 2006. Viitattu 10.6.2007. <http://www.mielenterveysseura.fi>.
- Mielenterveyden keskusliitto. 2008. Viitattu 10.6.2008. www.mtkl.fi/
- Mielenterveyslaki (1990). 1116. Lakikokoelma. Oy Edita Ab.
- Opinto-opas 2007-2008. 2007. Kajaanin ammattikorkeakoulu. Kajaani.
- Rekola, L. (2008): Sosiaali- ja terveystalvelujen tuottamiseen vaikuttavia kehityssuuntia. Teoksessa K. Isoherranen & L. Rekola & R. Nurminen (toim.) Enemmän yhdessä – moniammatillinen yhteistyö. Helsinki: WSOY, 9-25.
- Salo, K. & Toikko, T. & Söderqvist, M. (2005): Hyvä ammattikorkeakoulun opinnäytetyö. Kever verkkolehti 3. Sotkamon Mielenterveyden Tuki ry. 2008. Viitattu 10.6.2008. www.sotkamonmielenterveydentuki.fi/
- Stähle, P. & Laento, K. (2000): Strateginen kumppanuus – avain uudistumiskykyyn ja ylivoimaan. Porvoo: WSOY.
- Terveyttä ja hyvinvointia näyttöön perustuvalla hoitotyöllä. 2003. Kansallinen tavoite- ja toimintaohjelma 2004-2007. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 18.
- Terveyden edistämisen laatusuositus. 2006. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 19.
- Terveys 2015 -kansanterveysohjelma. 2001. Valtioneuvoston periaatepäätös. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisuja 4.
- Terveyspuntarin kansantaudit. 2008. Viitattu 9.6.2008. <http://raportit.kela.fi/>.
- Työelämsuhteiden kehittäminen tietoverkkojen avulla -hanke 2005-2006. 2006. Loppuraportti. Kajaani: Kajaanin ammattikorkeakoulu.
- Työelämsuhteiden kehittäminen tietoverkkojen avulla -hankkeen 2005-2006. 2006. Viitattu 10.9.2008. <http://www.kajak.fi/kaktus>.
- Wahlbeck, K. (2007): Sosiaali- ja terveydenhuollon peruskatsaus. Helsinki: Stakes.

Opettaja seikkailee yhdistyssektorilla

TAPIO MYLLYMAA

Satakunnan ammattikorkeakoulun opettajat ovat tekemisissä kolmannen sektorin kanssa monella tavalla. Tunnusluvut osoittavat, että opettajilla on yhteistyötä monien yhdistysten kanssa niin alueellisella kuin valtakunnallisellakin tasolla. Sekä sosionomeiksi (AMK) että sairaanhoitajiksi (AMK) opiskelevilla kuuluu opetukseen tietoa vapaaehtoistyöstä ja sen erityispiirteistä. Opiskelijat tekevät myös monenlaisia pienimuotoisia hankkeita yhdistysten kanssa. Minä olen ollut mukana kolmannen sektorin monissa hankkeissa, muun muassa toiminnanjohtajana Rauman kriisikeskuksessa sen ensimmäiset vuodet 1991-1995. Silloin vapaaehtoistyöntekijöiden panos kriisityössä oli merkittävä. Tuohon aikaan osallistuin muun muassa itsenäisen yhdistyksen perustamiseen Suomen Mielenterveysseuran muuttuessa liittomalliseksi organisaatioksi.

Tässä artikkelissa esittelen kahta tuoreinta ja suhteellisen pitkää matkaani yhdistyksen kanssa:

1. Tukiranka ry:n perustaminen ja toiminnan kehittyminen
2. Laadukasta kulttuuria vapaaehtoistyöhön (LAKU) -hanke, jossa hallinnoijana oli Suomen Mielenterveysseura. Tukirangan toiminnassa olen ollut toimintojen aloittamisen ja vakiinnuttamisen vuodet 1999-2008 hallituksen puheenjohtajana. Laku-hankkeessa toimin projektipäällikkönä. Toiminta tapahtui vuosina 2003-2008.

Näissä hankkeissa olen saanut monenlaista oppia, myös ”kantapään kautta”. Kokemukset ovat eläneet myös opetuksessani, ne ovat vaikuttaneet sen sisältöihin ja synnyttäneet uusia aihioita uusille hankkeille. Näkökulmani ovat laajentuneet huomattavasti. Kannatan lämpimästi ammattikorkeakoulujen opettajille tutustumista järjestöelämän todellisuuteen. Monet opiskelijamme löytävät työpaikkojaan järjestöistä tai ovat näissä toimivien henkilöiden yhteistyökumppaneita. Kolmannen sektorin verkostoissa tapaamistani ihmisistä, niin ammatillisista kuin vapaaehtoisistakin, on myös löytynyt asiantuntijoita niin oppitunneille kuin uusiin hankkeisiin.

Yksi yhteinen nimittäjä kehittämistyössä on ollut laatua luovien rakenteiden merkitys. Niillä tarkoitan esimerkiksi huolellista valmentamista, hyvää johtamista, talouden hallintaa, tukemisen käytäntöjä ja valmistautumista siihen, ettei kaikki ole aina auvoista. Rakenteet muotoutuvat vähitellen jokaisessa kasvavassa ja kehityshaluisessa organisaatiossa. Niitä pitää kirjoittaa auki niin paljon kuin mahdollista ja ne tulee luoda yhteisessä prosessissa reflektoiden. Ne eivät ole itsetarkoituksellisia kansalaistoiminnan tukahduttajia, vaan niillä on välinearvoa. Järjestöympäristössä näitä usein vastustetaan. Kun julkisella sektorilla tai yksityissektorilla monet asiat ovat itsestään selviä, näin ei usein ole laita kolmannella sektorilla. Monia turvallisuutta ja laatua luovia rakenteita vastustetaan. Vääjäämättä organisaatiot kehittyvät kuitenkin eteenpäin kohti järjestäytyneempää toimintaa. Meidän on muistettava, että elämme hyvinvointivaltiossa, jossa ihmisistä tulee huolehtia, lakeja pitää noudattaa ja osaamista kehittää. Miksipä sitä ei sitten kehitettäisi, kun osaamista koko ajan syntyy ja osaamisesta on huutava kysyntä.

Uusi organisaatio luo rakenteensa vähitellen. Tämä tuo omat kasvukipunsa. On hienoa luoda uutta ja toimia vähemmän byrokraattisesti. Kaikissa hankkeissani toimijat ovat olleet innostuneita. Toisinaan on esiintynyt vahvaakin kritiikkiä tehtyä työtä kohtaan sekä organisaation ulkopuolelta että sisäpuolelta. Moni on hakeutunut järjestösektorille voidakseen tehdä työtään toisella tavalla kuin muilla sektoreilla. Ympäröivä yhteiskunta lainsäädäntöineen, sopimuksineen ja rahoituskanavineen on kuitenkin ”Siperia”, joka opettaa. Rakenteita pitää luoda hillitusti ja hallitusti, kansalaisjärjestön perustana olevia voimia ei saa kahlita liiaksi. Kansalaistoiminnan suojaaminen ei silti tarkoita tarpeettomien riskien ottamista. Liialliset riskit voivat johtaa koko toiminnan vaarantumiseen, eikä se silloin hyödytä ketään. Pahimmillaan, ilman riittäviä rakenteita tuotetaan vahinkoa enemmän kuin iloa ja hyötyä. Yhdistyssektorilla, jos jossain, toimii sanonta ”hyvä kello kauas kuuluu, paha kello kauemmas”. Hyvät rakenteet luovat myös hyvää imagoa organisaatiolle. Näin se onnistuu helpommin resurssien turvaamisessa, oli sitten kyse rahasta tai mukaan haluavista vapaaehtoisista.

Kokemukseni mukaan kolmannella sektorilla on vaarana, että toimitaan silloin tällöin lain vääjällä puolella ja riskirajoilla. Vuosia toimineesta järjestöstä minulta on saatettu kysyä, että tarvitaanko jotain vakuutuksia, ”sinä kuulemma olet hankkinut jotakin vakuutuksia omassa järjestössäsi”. Kyse ei ole pahasta tahdosta, vaan usein tietämättömyydestä ja siitä, että on otettu liian paljon tehtäviä. Työn rajaamisen haaste on mittava, sillä tekemätöntä urakkaa riittää. Kun on yllirasittunut, tuntuvat lainkin vaatimukset liiallisilta. Työ järjestössä on toisinaan erilaista kuin muilla sektoreilla, mutta ei niin erilaista, että kaikki pelisäännöt voisi romuttaa. Hokema ”vapaaehtoistyö on vapaaehtoista, mutta ei ehdoista vapaata” on helppo elää todeksi järjestön arjessa. Vakuutusten tarkistaminen tai riskeihin varautuminen eivät ole kansalaistoiminnan sammuttamista, vaan vastuullista toimintaa. Vastuun kantamiseenhan me tuemme tuettaviammekin, miksei sitä sitten edellytettäisi meiltä itseltämme.

Tukirankaa perustamaan

Tukiranka ry. perustettiin vuonna 1999. Satakunnassa oli olemassa yhteistyöverkosto, jossa keskusteltiin muun muassa päivänpolttavista haasteista mielenterveystyössä. Verkosto koostui julkisen sektorin, seurakuntien ja järjestöjen toimijoista. Olin silloin oppilaitoksen puolelta mukana verkostossa. Yhteistä kaikille oli jonkinlainen yhteys mielenterveystyöhön. Tuolloin kohtasimme haasteita, joihin halusimme vastata. Laman ja mielenterveystyön rakennemuutosten jälkeen oli isoja haasteita. Yksi olivat asuntojen ja asumisen tuen tarve.

Toinen oli työn ja toiminnan järjestäminen mielenterveyskuntoutujille. Nämä haasteet eivät muuten ole vielä kukaan menettänyt merkitystään. Verkosto päätyi kulkemaan kahta palvelujen kehittämissä, jotka auttaisivat mielenterveyskuntoutujia: tuetun asumisen järjestäminen ja tuetun työn mahdollistaminen Satakunnassa.

Ensimmäinen aloite tuli Satakunnan sairaanhoitopiiriltä. Tyhjilleen jääneitä sairaalarakennuksia oli potilaspaikkojen vähentämisen seurauksena jäänyt vähälle käytölle ympäri Suomea ja yhtä rakennusta tarjottiin järjestöille Harjavallassa tuetun asumisen järjestämiseksi. Keskusteluissa tuli selväksi, että yksikään verkostoon kuuluneista järjestöistä ei halunnut ottaa niin suurta vastuuta palvelujen tuottamisesta kuin minkä edessä olimme. Kun yhdenkään organisaation rahkeet eivät näyttäneet riittävän, päätimme perustaa yhdistyksen. Se perustettiin yhteistyöorganisaatioksi ja nimenomaan palvelemaan kahta edellä mainittua tarkoitusta. Ensimmäinen hallitus koostui muiden järjestöjen jäsenistä ja julkisen sektorin sekä seurakuntien työntekijöistä. Keskustelua käytiin mielenterveyskuntoutujien tarpeista Satakunnassa. Tuetusta asumisesta tehtiin myös kartoitus. Jokainen toi kokouksiin tietoa niin kansainvälisistä selvityksistä ja kokemuksista kuin suomalaisistakin esimerkeistä. Monien keskustelujen pohjalta halusimme hankkia sekä oikeita koteja ja klubitalon tai -taloja. Pohdiskelu oikeista kodeista sai ”kodinomaisuuden” tuntumaan lähes kirosanalta. Oikeassa kodissa asuminen tuntui monelle paremmalta vaihtoehdolta kuin asuminen yhteisössä. Klubitalojen vahvat kansainväliset näytöt ja toimintaan kuuluvat elementit kuten tasa-arvo ja siirtymätyö puhuttelivat vahvasti.

Yhdeksän vuotta yhdistyksen puheenjohtajana on opettanut monenlaisia asioita. Polku yhdistyksen mukana on yllättänyt usein. Omat mielipiteet ja linjaukset on monesti ollut pakko laittaa uuteen uskoon. Toimintaympäristö on muuttunut, paineita on tullut niin sisältä kuin ulkoakin. Monien vaiheiden jälkeen Satakunnassa on laajenevaa ja monipuolistuvaa tuettua asumista työtoimintoihin Hiittenhovissa ja Porin klubitalo Sarastus (ainoa Suomessa, joka on klubitaloksi rakennetussa uudessa talossa) työpainotteisine päivineen, siirtymätöineen ja asumisohjelmineen. Budjetti on kasvanut matkan varrella, RAY:n linjaukset kilpailulainsäädännön vuoksi veivät tuen tuetulta asumiselta. Kuntien osuus on matkan varrella kasvanut ja näistä Porin kaupunki on päärahoittaja. Tukirangasta, yhteistyöorganisaatiosta, on tullut palveluja tuottava organisaatio ja yhä vahvemmin työnantaja. Ison osan palveluista on tullut toimeen palveluista saatavalla tulorahoituksella.

Merkittävässä asemassa hallituksen toiminnassa on huolehtiminen työntekijöistä ja rahoituksen turvaaminen. Työ vaatii henkilökunnalta joustavuutta, joten sen jaksamiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota. Työnohjaukseen on kaikilla oltava mahdollisuus, ja riskit on muutosten vuoksi arvioitava riittävän usein. Hallitus on osallistunut yllättävän paljon myös operatiiviseen johtamiseen, toisaalta taitava henkilökunta ja johtajat ovat ottaneet yhä suuremman vastuun operatiivisesta toiminnasta ja sen kehittämisestä. Hallituksen puheenjohtajana toimiminen on edellyttänyt myös kouluttautumista. Usein yhdistystoiminnassa on muistettava merkittävät taloudelliset vastuut, ja isojen ongelmien edessä hallitus kantaa viimekädessä vastuun, oli sillä sitten osaamista tai ei. Tämä johtaa väistämättä päätöksiin, joista kaikki eivät pidä. Erityisen mielenkiintoiseksi Tukiranka ry:n tekee se, että palvelujen käyttäjillä on hallituksessa kaksi edustajaa.

Tuulisella näköalapaikalla oleminen on avannut monta porttia uusiin verkostoihin. Se on tehnyt paikallisia päättäjiä tutummiksi, ja tuonut ankaraa kritiikkiä, samoin kuin pohjattomia kehuja, molempia sekä ansiotta että ansiosta. Seutukunnan opiskelijat ovat saaneet hyviä harjoittelumahdollisuuksia, oppinäyteteemoja ja projektiaiheita, ja valmistuttuaan mielen-

kiintoisia työtehtäviä. Usein onkin ollut niin, että tuleva työntekijä on ennen valintaa tullut tutuksi muista yhteyksistä. Tällöin on tärkeää, että ”pullat ja jauhot” eivät mene sekaisin.

Voin tarkastella omaa rooliani uudella tavalla; olin synnyttämässä Tukirankaa, ehkä jatkossa olen sen yhteistyökumppani. Toinen lehtori saa jatkaa hallitustyötä, jos jäsenistö hänet valitsee. Minun on aika olla luomassa taas jotain uutta yhtä mukavien ihmisten kanssa toisilla foorumeilla ja aina tarpeen tullen palvelu Tukirankaa omilla kytköksilläni ja osaamisella. Yhteisiä hankeideoita elää. On osattava myös luopua: Jos aikoo saada maan pinnalle tulleet ituja elämään, on joskus kaadettava puita varjostamasta taimia.

Laadukasta kulttuuria vapaaehtoistyöhön (LAKU) -hanke

Hankkeen lähtökohdat, tavoite ja eteneminen

Laadukasta kulttuuria vapaaehtoistyöhön -hanke oli viisivuotinen (2003-2007) projekti, jonka hallinnoija oli Suomen Mielenterveysseura. Hankkeen lähtökohtana oli Suomen Mielenterveysseuran tukihenkilötoiminnan kehittäminen vuosina 2003-2007. Työ oli jatkoa Suomen Mielenterveysseuran (SMS) tukihenkilötoiminnan lähes kolmenkymmenen vuoden kehittämistyölle. Aluksi selvitettiin kehittämistarpeita ja vahvuuksia. Hankeprosessin aikana tehtiin se, mikä alkuarvioinnin ja jatkuvan dialogin perusteella oli tarpeellista ja resurssien perusteella mahdollista tehdä. Kehittämistyötä toteutettiin jatkuvan arvioinnin ja laajan vuoropuhelun avulla. Tuloksena syntyi tuotteistettu organisointi- ja koulutusmalli. Se sisälsi 1) erilaista koulutusta ja sen kehittämistä, 2) keinoja pitää huolta koulutetuista vapaaehtoisista tukihenkilöistä, 3) tarvittavia julkaisuja, 4) muita apuvälineitä, kuten lomakkeita ja ohjeita sekä myös 5) jonkin verran ammattikorkeakouluissa tehtyä tutkimusta.

Huolehtiminen vapaaehtoisista

Tukihenkilötyön koulutuskokonaisuus koostuu hankkeen jälkeen 35 tunnin peruskoulutuksesta ja seuraavista jatkokoulutuksista: tukihenkilövastaava (SMS), mentorointivastaava (SMS), peruskoulutuksen kouluttaja, ryhmänohjaaja (SMS), vapaaehtoistyön tukiohjaaja (SMS) ja vapaaehtoistyön työnohjaaja (SMS). Tukihenkilövastaavat organisoivat tukihenkilötoimintaa paikkakunnillaan, mentorointivastaavan koulutuksella saa valmiudet järjestää kokeneempien tukea uusille tukihenkilöille, ryhmänohjaajat ohjaavat tukiryhmiä ja tuki- sekä työnohjaajat antavat työnohjausta. Ensin mainitut saavat koulutuksessaan perusvalmiudet työnohjaukseen, josta sitten voivat jatkaa työnohjaajiksi. Näitä yhdistyksessä täydennetään ajankohtaisilla täydennyskoulutuksilla.

Hankkeen aikana pohdittiin vapaaehtoisista huolehtimista hyvin monista eri näkökulmista. Osa oli SMS:n vapaaehtoistoiminnan vanhoja tuttuja laadun osatekijöitä, osa SMS:ssa ja myös Suomessa uusia avauksia, kuten esimerkiksi riskien arviointi. Sen toteuttaminen myös vapaaehtoisia koskevana on selkeänä mainintana työturvallisuuslaissa. Riskien arviointi ei vain syystä tai toisesta ollut todentunut järjestökentällä. Hankkeessa sitä kokeiltiin pilottina kahdella paikkakunnalla. Näiden pohjalta tehdyn julkaisun ja asian esillä pitämisen jälkeen se on alkanut voimakkaasti levitä paikallisissa mielenterveysseuroissa. Mentoroinnissa tuettiin yhdellä paikkakunnalla kehitetyn mallin leviämistä halukkaiden käyttöön mentorointivastaavan koulutuksen avulla ja pitämällä asiaa esillä eri yhteyksissä.

Paikallisissa mielenterveysseuroissa tuetaan vapaaehtoistyötä tiedottamalla toiminnasta avoimesti jo etukäteen, haastatteleamalla vapaaehtoiseksi tukihenkilöksi haluavat valintatilanteessa ja antamalla kunnan peruskoulutus. Tukeminen jatkuu erilaisilla jatkokoulutuksilla, vapaaehtoistyön työnohjauksella ja kehityskeskusteluilla, samalla huolehditaan tietosuojasta, käydään arvokeskusteluja ja vaalitaan ja arvostetaan maallikkoauttajuutta. Järjestämällä mentorointi- ja kummitoimintaa sekä vaikutusmahdollisuuksia, kuten tukihenkilötoimikunnan toimintaa, mahdollistetaan ihmisten aktiivinen osallistuminen. Tärkeitä ovat myös toimintaa täsmentävät selkeät sopimukset ja riskien arviointi sekä hallinta. Vapaaehtoisen on koko ajan mahdollista tietää, mitä häneltä odotetaan ja myös organisaatio tietää, mitä tukihenkilö odottaa. Samoin on koko ajan oltava tuntumalla siihen mitä kummallakin osapuolella on toisilleen tarjota. Tuen kokonaisuus on kuvattu teoksessa Myllymaa, Tapio & Porkka, Suvi-Tuuli (toim.) 2008b. Muutos ja pysyvyys vapaaehtoistyössä.

Yhteistyöllä materiaalia

Hanke nosti esiin monia materiaalien puutteita. Heti alkuarvioinneissa tuli selvästi esiin toive saada ”kättä pidempää”. Julkaisemattomia aiheita jäi vielä paljon varastoon. Laku-projektissa valmistui kuusi julkaisua. Julkaisut on mainittu lähteissä.

Hankkeen aikana uusittiin käytettävät lomakkeet, kuten kehityskeskustelu-, haastattelu- ja tukisopimuslomakkeet. Hankkeen aikana tehtiin yhteistyötä muiden järjestöjen kanssa. Näistä mainittakoon Nyyti ry., jonka kanssa reflektointia tuotteita puolin ja toisin. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton työryhmään osallistumalla tuettiin vapaaehtoistyön koulutusmateriaalin syntymistä (STKL 2005).

Hankkeessa eri ammattikorkeakoulujen opiskelijat tekivät opinnäytetöitä. Ne koskettelivat muunmuassa tukihenkilötoiminnan epävarmuustekijöitä, nuorten rekrytointia vapaaehtoistyöhön sekä vapaaehtoistyön työnohjausta ja tukihenkilöiden peruskoulutuksen kehittämistarpeita. Näitä hyödynnettiin käytäntöjä kehitettäessä.

Lopuksi

Laku-projektissa mielenkiintoinen yksityiskohta oli se, että hankkeen tiimoilta kohtasivat ammattikorkeakoulujen opettajat eri rooleissa. Raila Arpala Kajaanin ammattikorkeakoulusta – yksi tämän kirjan kirjoittajista – toimi ohjausryhmän jäsenenä. Jos oli Tukirangan perustaminen uuden luomista, oli Laku -projekti istutettava 110 vuotta vanhaan organisaatioon ja hyödynnettävä pitkä kehitystyö luoden samalla uutta. Suomen Mielenterveysseuralla on lujat rakenteet ja pitkät perinteet. On luonnollista, että uusia ideoita katsotaan usein tarkan seulan läpi. Aina en ollut kaikista ratkaisuksista samaa mieltä. Olin aloittanut yhteistyön Suomen Mielenterveysseuran kanssa jo 1981. Koin, että minulla oli vahva tunneside yhdistykseen, iloitsin sen vahvuuksista ja surin yhdistyksen puolesta silloin, kun asiat eivät edenneet. Tukiranka taas oli kuin meidän, perustajien lapsi.

Yhteenvetona kokemuksistani sanon, että tieto ja käytäntö nähdään usein vasta-aiheisina. Kun pitäisi olla ylpeitä omasta osaamisesta ja kehittää sitä määrätietoisesti, uskotaankin mieluummin asioiden ratkeavan itsestään. Totta kai jokaisen kehittäjän on kuunneltava, mitä toimivat kansalaiset haluavat tuekseen. On kuitenkin väärin ummistaa silmänsä olemassa olevalta osaamiselta muissa organisaatioista ja jättää tarjoamasta vaihtoehtoja. Hyvien käytäntöjen leviämistä kannattaa edistää.

Laku-projektissa valmistuneet julkaisut ja julkaisut, joissa Laku-projektista oltiin mukana

Kaukkila, Veli & Lehtonen, Elisa (2007): Ryhmästä enemmän. Käsikirja ryhmänohjaajan taitoja tarvitseville. Laadukasta kulttuuria vapaaehtoistyöhön hanke. Suomen Mielenterveysseura. Helsinki: SMS-Tuotanto.

Myllymaa, Tapio & Porkka Suvi-Tuuli (toim.) (2008a): Tukihenkilön peruskoulutus. Opas kouluttajalle. Suomen Mielenterveysseuran mallin mukainen tukihenkilöiden valinta ja peruskoulutus, Suomen Mielenterveysseura. Laadukasta kulttuuria vapaaehtoistyöhön hanke.

Myllymaa, Tapio & Porkka, Suvi-Tuuli (toim.) (2008b): Muutos ja pysyvyys vapaaehtoistyössä. Suomen Mielenterveysseura. Käsikirjoitus.

Porkka, Suvi-Tuuli (2008): Työnohjaamisen taito. Oppikirja vapaaehtoistyön työnohjaajalle. Laadukasta kulttuuria vapaaehtoistyöhön hanke, Suomen Mielenterveysseura. Helsinki: SMS -Tuotanto.

Porkka, Suvi-Tuuli & Myllymaa Tapio (2007): Riskien arviointi vapaaehtoistyössä. Opas yhdistyksille. Laadukasta kulttuuria vapaaehtoistyöhön hanke, Suomen Mielenterveysseura. Helsinki: SMS-Tuotanto.

Porkka, Suvi-Tuuli & Salmenjaakko, Jaana (2005): Vapaaehtoistyön työnohjauksen järjestäminen. Opas yhdistyksille. Laadukasta kulttuuria vapaaehtoistyöhön hanke, Suomen Mielenterveysseura. Helsinki: SMS-Tuotanto.

STKL (2005): Vapaaehtoistoiminnan koulutusaineisto.

Avoimen lähdekoodin projektit ammattikorkeakoulussa – VIDEOS-hankkeen aikana heränneitä ajatuksia open sourcen käytöstä ammattikorkeakoulun strategisena toimintavälineenä

JUHANA KOKKONEN

VIDEOS on Stadiassa (nykyisin Metropolia) vuonna 2007 alkanut hanke, jonka tavoite on tutkia online-videon käyttöä kansalaisvaikuttamisen välineenä. Hankkeessa on kehitetty open source -tuotantovälineistöä hajautetun mediatuotannon käyttöön ja tehty testituotantoja erilaisissa yhteisöissä ja ryhmissä. Keskeinen tavoite on saada kokemuksia verkkopohjaisista videotuotannoista ja niissä tapahtuvan yhteistyön erityispiirteistä. Hankeidea syntyi kahdesta syystä: (1) halusta ymmärtää tulevaisuuden hajautettuja mediatuotantomalleja ja (2) huomiosta, että open source -pohjaista online-videoeditoria ei ollut olemassa. Hankkeen käynnistyttyä keskityttiin aluksi vahvasti omaan ohjelmistokehitykseen, mutta koska suunnittelemaamme editori osoittautui teknisesti erittäin haastavaksi, olemme tehneet testituotantoja myös muilla kaupallisilla ja epäkaupallisilla ohjelmistoilla ja palveluilla. Hankkeessa on ollut yhteistyökumppaneina yrityksiä (esim. Elisa), korkeakouluja (esim. Tallinnan yliopisto, Arcada), julkista sektoria (esim. Nuorisoasiainkeskus, Ruskeasuon koulu) ja yhdistyksiä (esim. m-cult). Testituotantoja ja ohjelmistokehitystä on tarkoitus jatkaa vuoden 2009 loppuun, jolloin hanke päättyy.

Vaikka hanke sivuaa monella tavalla kansalaisvaikuttamista, tässä artikkelissa käsitellään kuitenkin niitä ajatuksia, jotka ovat heränneet hankkeen aikana avoimen lähdekoodin ohjelmistojen (ns. *open source* -ohjelmistojen) käytöstä, hyödyistä ja haasteista korkeakoulutoiminnassa.

Open source haastaa perinteisen korkeakouluorganisaation

Perinteinen korkeakouluorganisaatio on hierarkkinen toiminta- ja päätöksentekotavoiltaan. Toimintavaltuudet on yleensä tarkasti määritelty ja valta keskittyy organisaation yläpäähän. Open source -projektien toimintalogiikka taas pohjautuu toimijoiden asiantuntijuuteen ja aktiivisuuteen. Niissä kuka tahansa, joka osaa tai haluaa opetella ohjelmistokehitystä,

voi osallistua toimintaan iästään, formaalista koulutuksesta tai statuksestaan riippumatta. Avoimen lähdekoodin ohjelmistojen edustama avoin toimintamalli haastaa vahvasti perinteisen organisaation.

Jo VIDEOS-hankkeen kehittelyvaiheessa lähtökohtana oli se, että kaikki ohjelmistot tai niiden osat, jotka projektissa kehitetään, julkaistaan mahdollisimman avoimella open source -lisenssillä (myöhemmin hankkeen aikana valittiin MIT-lisenssi). Tällä haluttiin taata se, että kaikki hankkeen mahdolliset tuotokset ovat ilmaiseksi kaikkien halukkaiden käytössä; olihan kyseessä hanke, jossa pyrittiin kansalaisten mediavälitteisen vaikutustoiminnan edistämiseen. Tällaisella suunnitelmalla hanke sai rahoituksen, mutta myöhemmin, kun ensimmäinen julkaisupäivä alkoi siintää horisontissa, Stadian hallinnossa alettiinkin empiä ilmaisen ja avoimen lähdekoodin vaikutuksia ja mielekkyyttä. Selvisi, ettei koko organisaatiossa oltu koskaan aiemmin tuotettu (ainakaan näin julkisesti) avoimen lähdekoodin ohjelmistoja.

Keskusteluihin osallistui Stadiasta ihmisiä aina rehtoriin ja vararehtoriin asti. Ongelmalliseksi Stadian näkökulmasta avoimen lähdekoodin julkaisun teki se, ettei hanke tämän jälkeen olisi enää puhtaasti Stadian projekti, vaan kehitystyöyhteisön, johon kuka tahansa kiinnostunut voisi osallistua. Tällainen hankkeeseen osallistuva epämääräinen ja ”tuntematon” toimijajoukko herätti selvästi epäilyksiä ja jopa pelkoja. Keskusteluissa pohdittiin korkeakoulun juridista vastuuta projektin tuotoksista ja siitä, että joku muu toimija voisi ”varastaa” projektin ohjelmistokoodin ja tehdä sillä rahaa ilman Stadiaa. Google oli aiemmin ostanut YouTubeen jättisummalla, ja tämä yksittäinen kauppa ilmeisesti vaikutti oletuksiin VIDEOS-hankkeen tuotosten rahallisesta arvosta. Keskusteluun osallistuneista suurelle osalle avoimen lähdekoodin ohjelmistojen toimintamalli ja sen erityispiirteet olivat tuntemattomia. Hyötytoiveet ja haittojen pelot yhdistyivät kiinnostaviksi paradoksaalisiksi yhdistelmiksi, joissa esimerkiksi ilmaisuus nähtiin samaan aikaan uhkana koululle menettää suuret rahat ja toisaalta mahdollisuutena varastaa tuote ulkopuolisten rahanteon välineeksi.

Yli kuukauden kestäneen sähköpostikeskustelun ja tapaamisten jälkeen saatiin sovittua, että projektin tuotokset voidaan julkaista MIT-lisenssillä ja että tästä eteenpäin ohjelmisto kehityspäätöksistä vastaan ohjelmiston kaikille kiinnostuneille avoin kehitysyhteisö, johon Stadia toki vahvasti osallistuu mukaan. Keskustelut olivat varmasti kaikille osapuolille valaisevia ja organisaation tieto-taito open source -projektien logiikasta kasvoi.

Perinteisen kouluorganisaation toimintamalli ja avoin toimintamalli ovat molemmat lähtökohtaisesti tietotyön tarpeisiin kehittyneitä. Perinteinen malli ei kuitenkaan ota huomioon nykyaikaisten informaatio- ja kommunikaatioteknologioiden vaikutusta työhön ja organisaatioon. Esimerkiksi sosiaalisen median ja niin sanottu web 2.0 -teknologia perustuu pitkälti samanlaiseen avoimuuden toimintalogiikkaan kuin open source. Molempien tarkoituksena on madaltaa osallistumisen kynnystä ja helpottaa ulkopuolisen kognitiivisen kapasiteetin hyödyntämistä organisaatioissa. Tämä edellyttää organisaatiolta kuitenkin ymmärrystä yhteistyöstä vapaaehtoisten kanssa ja toiminnan vastavuoroisuutta. Organisaatioiden on myös annettava jotain, jos se haluaa hyödyntää muiden tuotoksia.

Avoin toimintamalli hämärtää organisaatioiden rajoja. Open source ja muu avointa toimintamallia hyödyntävä teknologia mahdollistaa helpot rajojen ylitykset ja horisontaalisen suoran toiminnan. Rajojen ja toimijaverkoston hämartyminen voidaan nähdä uhkana perinteiselle vertikaaliselle auktoriteettiperustaiselle organisaatorakenteelle. Epämääräisyys on kuitenkin verkostotyyppisen toiminnan mahdollistavan teknologian perusominaisuus, jonka ilmaantumista on käytännössä mahdotonta estää. Koululaitoksille parempi strategia

olisikin oman toimintamallinsa muokkaaminen siihen suuntaan, että avoin toimintamalli voisi toteutua mahdollisimman tehokkaasti.

Mitä open source tarjoaa ammattikorkeakoululle?

Ammattikorkeakoulut voisivat hyödyntää avoimen lähdekoodin projekteja samanaikaisesti opetuksessaan ja oman toimintansa alustoina. Monesti palvelujen ja ohjelmistojen ostaminen alan yrityksiltä nähdään ainoana vaihtoehtona. On toki selvää, että hankintapäätöksen tekeväälle henkilölle ostaminen on helpoin ratkaisu, mutta tästä toimintatavasta johtuvat myös monet korkeakoulujen teknologiaan liittyvistä ongelmista. Normaali ohjelmisto- tai palveluhankinta sitoo ostajan yhden toimittajan varaan. Vaikka toimittajat kilpailutetaan, ei toimittajan vaihtaminen ole myöhemmin enää mahdollista. Kun ostaja on käyttänyt tuotetta riittävän pitkään ja siitä on tullut korvaamattoman kiinteä osa ostajan toimintaa, voi toimittaja sanella helposti hinnan ja päättää yksipuolisesti tuotteeseen käytettävistä jatkokehitysresursseista. Jo yksinään tällaisen tyypillisen *vendor lock-in* -tilanteen syntymisen estäminen perustelelee avoimen lähdekoodin tuotteiden käyttöä.

Se, että ammattikorkeakoulu käyttäisi open source -ohjelmistoja, mahdollistaisi myös niiden kehitystyöhön osallistumisen. Näin koulu voisi kehittää ohjelmistoja niille itselleen sopiviksi, ja samalla syntyisi aitoja opiskeluprojekteja niin tietotekniikan kuin muidenkin alojen opiskelijoille. Toiminnan apuvälineiden kehittäminen yhdistäisi luonnollisesti eri alan opettajia ja opiskelijoita ja näin saataisiin aikaan nopeita kehitystyösyklejä, joissa tapahtuisi ohjelmistojen laadun parantumisen lisäksi oppimista. Myös muut kuin tietotekniikan opiskelijat oppisivat tällaisissa kehitysprojekteissa oman alansa toimintalogiikkaa.

Mikäli oppilaitos ottaisi aktiivisesti osaa itse käyttämiensä open source -ohjelmistojen kehitystyöhön, ne voisivat itse päättää kehitystoimenpiteistä ja priorisoida niitä. Tämä toki vaatii organisaatiolta sitoutumista kehitystyöhön ja edellyttää ymmärrystä avoimen lähdekoodin yhteisöjen toiminnasta. Koska yhteisöt ovat muuttuvia ja orgaanisia, myös erilaisten toimijoiden roolien (tilaaja, kehittäjä, palveluntuottaja ja käyttäjä) väliset rajat hämärtyvät. Tässä piileekin yksi tärkeimmistä open sourcen hyödyistä. Kaikki ohjelmiston käyttäjät ovat potentiaalisia kehittäjiä. Käyttöönottokoulutuksesta lähtien voitaisiin käyttäjät motivoida ja osallistaa myös ohjelmistojen kehitystyöhön. Pienet ongelmat ja kehitys-ideat voitaisiin jakaa opiskelijoille harjoitustehtävinä, jotka samalla tuottaisivat aitoja tuloksia ja edesauttaisivat koko kehitysyhteisön elävyyttä.

Avoimuuden hyödyt

Open source -toiminta antaisi ammattikorkeakouluille mahdollisuuden toimia pitkäjänteisesti aidossa kehitystyössä. Samalla se opettaisi mukana oleville opiskelijoille avoimen lähdekoodin projektien toimintalogiikkaa, joka on nouseva trendi myös muilla toimialoilla (vrt. esim. Wikipedia, Yritys 2.0, innovaatiopankit). Open source -projektit ovat toimintatavoiltaan hyvin lähellä kansalaisvaikuttamista; molemmissa pyritään itse omilla teoilla vaikuttamaan havaittuihin ongelmiin tai puutteisiin. Ja lisäksi suora toiminta vielä helpottuu ja nopeutuu erilaisten nettipalveluiden ja -ohjelmistojen avulla, joten kansalaisvaikuttaminen ja open source -ohjelmistot ovat vahvasti kytköksissä toisiinsa.

Oppilaitoksille open source -projektit tarjoaisivat ympäristön monen eri toimijan jaetulle opiskelu- ja kehitystoiminnalle, jossa ulkopuoliset asiantuntijat voisivat osallistua omalla panoksellaan opetustoimintaan ja taas toisaalta opiskelijat voisivat myös itse oppia opettamalla muita. Tällaiset rajoja ylittävät opetus-, tutkimus-, kehitys- ja toimintaparvet tulevat olemaan tulevaisuudessa tärkeä osa korkeakoulutoimintaa niin sisällöllisistä kuin rahallistakin syistä.

Vahva mukana olo ohjelmistokehitysyhteisöissä antaisi ammattikorkeakouluille pysyvän mahdollisuuden vaikuttaa käyttämiensä ohjelmistojen tulevaisuuteen. Niitä voitaisiin kehittää tarvittaessa samaan aikaan moniin erilaisiin omiin tarpeisiin. Myös avoin kehitystyö olisi tapa toimia yhteiskuntavastuullisesti ja aito yhteistyö eri toimijoiden välillä lisääntyisi. Koulut saisivat luotua yhteistyöhön perustuvia suhteita muihin kouluihin, yrityksiin ja yhteisöihin. Näin toiminnasta tulisi myös koko yhteiskuntarakenteen leikkaava käytännönläheinen kansalaisvaikuttamisen muoto, jonka sivutuotteena opetustoiminnan keskiöön siirtyisivät myös kysymykset yhteisestä edusta ja teknologian poliittisesta ulottuvuudesta.

Hankkeessa tuotettua materiaalia ja linkkejä

Hankkeen tietoja Metropolian wikissä: <http://wiki.metropolia.fi/display/kult/VIDEOS>

Editorin Jaiku-kanava: <http://jaiku.com/channel/fooga>

Osallistuva Nuori -hanke nuorten vaikuttamisen edistäjänä

KATJA KOMONEN & SARI MIETTINEN

Johdanto

Viime vuosina aktiivinen kansalaisuus on muodostunut yhteiskunnallisen päätöksenteon läpäiseväksi käsitteeksi, jonka edistäminen asetetaan tavoitteeksi erilaisissa tulevaisuudenlinjauksia sisältävissä asiakirjoissa. Osallistuminen ja vaikuttaminen eivät ole vain poliittisia kysymyksiä, vaan myös yksilön kehityksen ja hyvinvointikokemuksen kannalta merkittäviä asioita: Yhteisöihin – etenkin vertaisryhmiin ja kansalaistoimintaan – osallistumisen ja toimimisen kautta voidaan saada sellaisia (kansalais)valmiuksia, jotka suojelevat nuorta syrjäytymiseltä ja edesauttavat yhteiskunnallista kiinnittymistä. Osallistuminen lisää itseluottamusta sekä hyödyllisyyden ja arvokkuuden tunnetta. (Esim. Gretschel 2002.)

Artikkelissa tarkastellaan nuorten kansalaisvaikuttamisen edistämistä Etelä-Savossa vuonna 2007 toteutetussa ”Osallistuva nuori – Osaavampi Etelä-Savo”-hankkeessa. Mikkelin ammattikorkeakoulun hallinnoiman, Euroopan sosiaalirahaston ja Itä-Suomen lääninhallituksen rahoittaman hankkeen tavoitteena oli lisätä nuorten kansalaisvaikuttamista ja tuottaa osallistumis- ja vaikuttamiskokemuksia nuorten omassa elinympäristössä, erityisesti vapaa-aikana ja järjestöissä.

Artikkelissa kuvataan tiivistetysti hankkeen taustalla vaikuttavat trendit, esitellään hankkeessa pilotoituja vaikuttamiskanavia sekä pohditaan hankkeen merkitystä alueen nuorten aktivoimisessa.

Hankkeen tausta ja tarve

Vaikka aktiivisen kansalaisuuden edistäminen koskettaa kaikkia ikäryhmiä, erityisesti nuorten kansalaispätevyuden tukeminen on nähty keskeisenä haasteena (Lundbom 2003, 9). Viime vuosina onkin pohdittu kuinka nuorten aktiivista kansalaisuutta voitaisiin erilaisin

yhteiskunnallisin toimin tukea. Huomiota on kiinnitetty toisaalta kansalaisten aktiivisen osallistumisen kanavien luomiseen erilaisten politiikkaohjelmien, lakien ja kuulemisjärjestelmien tukemana, toisaalta aktiivisen kansalaisuuden valmiuksien kehittämiseen kasvatuksen keinoin.

Vallitsevaksi näkemykseksi näyttää vahvistuneen, että toiminnallisen kansalaisuuden edellyttämiä valmiuksia ja asenteita ei tuoteta lakiteksteillä, julistuksilla eikä poliittisilla keskusteluilla, vaan vaikuttaminen on mitä suurimmassa määrin oppimisen ja siten myös kasvatuksen ja koulutuksen kysymys (Nivala 2006, 84). Koulut ja oppilaitokset on usein nostettu tässä suhteessa tarkastelun keskiöön, onhan esimerkiksi peruskoulujen julkilausutuksi tehtäväksi asetettu oppilaan kehittymisen tukeminen omatoimiseksi, aloitteelliseksi, päämäärätietoiseksi, yhteistyökykyiseksi ja osallistuvaksi kansalaiseksi, jolla on realistinen kuva omista vaikutusmahdollisuuksistaan (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004). Kansalaiseksi oppiminen tapahtuu kuitenkin yhä voimakkaammin ei-muodollisissa oppimisympäristöissä. Koulua merkittävämmäksi oppimisen ympäristöksi on usein nostettu vertaisryhmät, nuorisokulttuurit ja nuorten vapaaehtoisen toiminnan tilat. Tällaisia tiloja ovat esimerkiksi nuorisotilat, leirit, harrastukset, järjestötoiminta ja niin sanottu neljäs tila, jolla viitataan nuorten toimintaympäristöjä tarkasteltaessa sellaisiin nuorten omiin yhdessäolon tapoihin ja areenoihin, joilla aikuisina ohjaajina ja kasvattajina ei ole pääsyä ("hengailukulttuuri").

Kansalaistoiminnan kentän kehittämisessä on monia haasteita. Ensinnäkin haasteena on ollut kansalaiskasvatuksen ja osallistumisen periaatteiden vieminen käytäntöön. Tietojen opetuksessa ei ole mitään vikaa. Ongelma on, että suomalaiset nuoret eivät ole motivoituneita osallistumaan ja vaikuttamaan. Yhtenä tästä kertovana indikaattorina on pidetty sitä, että puolue- ja järjestöosallistuminen on heikentynyt Suomessa 1980-luvun lopulta alkaen. Nuorten kansalaistoiminta ei näytä kovin hyvin kohtaavan perinteistä kuntademokratiaa sen enempiä kuin perinteisiä järjestötoimintaan osallistumisen muotoja. Järjestöjen suurena haasteena onkin kehittää sellaisia uudenlaisia toimintamuotoja ja -ryhmiä, joilla on tarttumapintaa 2000-luvun nuorten elämään. Toiseksi nuorten koulun ulkopuolista elämää tai yhteisönäkökulmaa ei kuitenkaan ole toistaiseksi riittävästi hyödynnetty nuorten aktiivisen kansalaisuuden edistämiseksi.

Kolmanneksi monet nuorten parissa tehdyt tutkimukset (esim. Perho 2000) kertovat myös, että kaikki vapaa-ajan tai kansalaistoiminnan ympäristöt eivät välttämättä ole kaikille nuorille samalla tavalla avoimia; osallistumista niihin säätelee monenlainen epävirallinen ja välillä hankalasti osoitettavissa oleva kontrolli. Osallistumisen kontrollointi voi näkyä vapaa-ajan kentillä esimerkiksi nuorisotalojen ja yhdistysten sisäpiirin syntyä, jolloin mukaan pääsemisen epävirallisia kriteereitä määrittelevät tietyt dominoivat tahot tai yksilöt. Järjestöt ja vaikuttamiskanavat saatetaan kokea myös vaikeasti tavoitettaviksi ja lähestyttäviksi. Myös monien nuorten virallisten osallistumiskanavien (nuorisovaltuustot, oppilaskunnat) heikkoutena on niiden elitistisyys, toisin sanoen ne edellyttävät tietoja ja taitoja, jotta pääsisi mukaan osallistumaan. Yhteiskunnan monikulttuuristuessa ja -kansallistuessa kansalaisyhteiskuntaan ja siinä toimimiseen kiinnittyvät kysymyksenasettelut, samoin kuin epäviralliset jäsenyyskriteerit, muuttuvat yhä aiempaa monisyisemmiksi. Etninen tai kulttuurinen tausta nousee yhdeksi keskeiseksi sosiaalista erottelua perustelevaksi kategoriaksi (Harinen 2005, 7-8).

Edellä kuvattuihin haasteisiin lähdettiin etsimään ratkaisua vuonna 2007 toteutetussa ”Osallistuva nuori – osaavampi Etelä-Savo” -hankkeessa. Hankkeen tavoitteet kiteytyivät seuraavasti:

1. Lisätä nuorten kansalaisvaikuttamista.
2. Tuottaa osallistumis- ja vaikuttamiskokemuksia nuorten omassa elinympäristössä, erityisesti vapaa-aikana ja järjestöissä.
3. Kehittää 2000-luvun nuorten tarpeet kohtaavia järjestötoiminnan muotoja ja sisältöjä.
4. Luoda Etelä-Savon alueelle pysyvä oppilaitosten, järjestöjen ja kuntien yhteistoimintamalli, jonka yhteisenä tavoitteena on luoda hyvinvointialan innovaatioita sekä edistää järjestöjen ja kansalais-toiminnan panosta osana seudullista hyvinvoinnin kehittämistä.
5. Lisätä kansalaisvaikuttamisen osaamista alueella.

Hankkeen keskeisenä lähtökohtana oli lähteä etsimään paikallisuudesta nousevia toimintatapoja: Nuorten osallisuus rakentuu vahvasti suhteessa alueeseen, onhan asuinpaikka perheen, ystäväpiirin ja koulun ohella yksi monista yhteisökonteksteista nuoren elämässä. Yleisen hyvinvoinnin alueellisen erilaistumisen on havaittu voimistuneen. Toistaiseksi nuoret kuitenkin kokevat esimerkiksi terveytensä likimain yhtä hyväksi tai huonoksi, asuvatpa he missä päin Suomea tahansa, ja asuinalueen mahdollisuuksien kenttä rakentuu nuorille suurelta osin alueelle muodostuneen imagon kautta (Karvonen & Rahkonen 2004). Asuinpaikka on kuitenkin syrjäytymistutkimuksissa ollut erityisen kiinnostuksen kohteena osittain siksi, että syrjäytymisellä usein käsitetään olevan tilallinen ulottuvuus: fyysinen tila strukturoi sosiaalista eriarvoisuutta. Viime aikoina onkin alettu yhä enemmän korostaa syrjäytymisen tilallisen luonteen ymmärtämistä sekä asuinpaikan ja ympäröivän yhteisön tutkimista yksilöiden syrjäytymiskehitykseen vaikuttavina tekijöinä. (Karvonen & Rahkonen 2004.)

Nuorten kansalaisvaikuttamista pyrittiin edistämään organisoimalla nuorisolain hengessä ”matalan kynnyksen” osallistumismuotoja, joissa nuoret voivat omassa arkiympäristössään, toiminnallisten muotojen kautta osallistua oman elinympäristönsä rakentamiseen ja tulla kuulluiksi. Aktiivisuus ja sitä kuvaava sosiaalinen pääoma jakautuu epätasaisesti paitsi alueiden välillä myös niiden sisällä. Vaikka hankkeen kohderyhmänä ovat maakunnan kaikki nuoret, hankkeessa huomioitiin eritasoinen osallisuuden rakentuminen yksittäisten nuorten, järjestöjen ja muiden toimijoiden näkökulmasta ja tuetaan erityisesti yhteiskunnan erilaisista toiminnoista ja työelämästä syrjään jääviä nuoria.

Hankkeessa pyrittiin alusta lähtien olemassa olevien rakenteiden ja toimintatapojen hyödyntämiseen ja kierrättämiseen: Nuorten vaikuttamiskanavien rakentaminen ei tarkoita kokonaan uusien työmuotojen organisoimista vaan kyse on pitkälti eri toimijoiden jo hyväksittyjen toimintatapojen soveltamista ja ”hienosäätämistä” uusissa ympäristöissä, yhteyksissä ja uusiin kohderyhmiin. Se tarkoittaa myös hyvien toimintakäytäntöjen levittämistä uusille järjestötoimijoille.

Hankkeen kohderyhmänä olivat eteläsavolaiset nuoret, erityisesti syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ja maahanmuuttajat, järjestöjen henkilöstö ja vapaaehtoistoimijat sekä julkisten palvelujärjestelmien, erityisesti kuntien nuorisotoimien, edustajat.

Hankkeen toteutus

Hankkeen aikana toteutettiin erilaisia sekä nuorille suunnattuja toimintamuotoja että aikuisille, nuorten kanssa toimiville tahoille suunnattuja koulutuksia nuorten osallisuuden lisäämiseksi. Tässä artikkelissa keskitymme kolmeen hankkeen aikana toteutettuun toimintaan, jotka kohdentuivat suoraan nuoriin ja kuvaamme, mitä niissä konkreettisesti tehtiin.

Nuorten adressin luovuttaminen ja Maakunnallinen Nuorten Foorumi

Maakunnallisen Nuorten Foorumin myötä oppilaskuntien ja nuorisovaltuustojen edustajille luotiin uusi vaikuttamiskanava suoraan kansanedustajiin. Projekti toteutettiin niin, että nuoret kokosivat ensin keskuudestaan asioita, joihin haluttiin parannusta. Tämän jälkeen nuorten edustajat ympäri maakuntaa kokoontuivat suunnittelemaan ja kokoamaan yhteen asioita, joita kansanedustajille haluttiin välittää. Nämä asiat liittyivät muun muassa opiskeluun, työhön, harrastuksiin sekä syrjäseutujen nuorten oloihin. Yhteisessä foorumissa ideoista työstettiin ryhmätyöskentelymenetelmällä adressi ja päätettiin, millä menetelmällä ideat haluttiin esittää kansanedustajille. Toiminta suunniteltiin yhdessä Mikkelin ammattikorkeakoulun ja Suomen Nuoriso-opiston opiskelijoiden ja Etelä-Savon maakuntaliiton kanssa.

Etelä-Savon Maakuntaliiton myötävaikutuksella nuoret pääsivät myös tapaamaan kansanedustajia kaksi kertaa. Ensimmäiselle kerralla vastavalituille kansanedustajille toimitettiin adressi. Adressin teemat kiteytyivät seuraaviin kansanedustajille esitettyihin kysymyksiin: 1) *Kuinka kehittäisitte opintotukea niiden opiskelijoiden kohdalla, joilla on alaikäisiä lapsia?* 2) *Kuinka lähiliikenteeseen saataisiin opiskelijahinnat?* 3) *Nuorten mielestä kouluihin pitäisi saada lisää kansalaistietoutta, miten se järjestyisi?* Toisella kansanedustajien tapauksella nuoret selvittivät, oliko heidän esille nostamissaan asioissa tapahtunut edistystä ja täsmensivät toiveitaan.

Mukana olleilta nuorilta kerätyn palautteen mukaan nuorista oli hienoa kokoontua eri paikkakuntien nuorten kanssa yhteen. Nuoret kokivat toiminnan aktivoineen omaa paikallista toimintaansa. Nuorten halu vaikuttaa maakunnan tasolla sitoutti myös kansanedustajat ja maakuntaliiton toimintaan mukaan. Nuorten ajamat asiat saivat mediajulkisuutta, mikä osaltaan lisäsi tunnetta siitä, että nuorten kuuluminen ei jää vain näennäiskuulemisen tasolle, vaan sillä on oikeita vaikutuksia.

Maakunnallisessa Nuorten Foorumissa ja sitä edeltäneessä Nuorten adressin laatimis- ja luovuttamisprosessissa eri puolilta maakuntaa mukana olleet nuoret oppivat ilmaisemaan toiveitaan, perustelemaan niitä, tiivistämään sanomaansa ja muokkaamaan sitä toisten näkemysten kanssa. He joutuivat myös miettimään, miten motivoidaan kansanedustajat kuuntelemaan heidän viestejään. Nuorten usko mielipiteidensä vaikuttavuuteen kasvoi. He kokivat, että heitä oikeasti kuunneltiin. Esimerkiksi heidän ajamassaan opintotukiasiassa oli tapahtunut edistystä syksyn ja kevään käyntien välillä. Kansanedustajat saivat nuorten Maakunnallisen Foorumin myötä eri seutuja ja paikkakuntia edustavien nuorten välityksellä tietoa laajasti maakunnan nuorten mieliä painavista asioista.

Maakunnallinen Nuorten Foorumi -toiminta jatkuu kerran vuodessa järjestettävän nuorten, maakuntaliiton ja kansanedustajien kohtaamisena, jonka organisoivat Mikkelin ammattikorkeakoulu, Etelä-Savon maakuntaliitto ja kulloinkin vuorossa oleva kansanedustajien tapauksia koordinoiva kansanedustaja.

Yhteisötaideprojekti Mikkelin siilot

Yhteisötaideprojekti Mikkelin siilot toteutettiin yhteistyössä Mikkelin kaupunkikeskustan kehittämissyhdystys MIKKe ry:n, monikulttuurikeskus Mimosan ja Mikkelin ammattikorkeakoulun opiskelijoiden kanssa. Idea toimintaan lähti MIKKE ry:n ajatuksesta elävöittää Mikkelin keskustassa sijaitsevaa korkeiden ja harmaiden siilotornien ankeaa betoniseinämää. Toteutuksessa mukana olivat myös Mikkelin kaupungin tekninen- ja kulttuuritoimi.

Projektin lähtökohtana oli tuottaa nuorten näkökulmasta ja nuorten käden jäljen kautta uutta ilmettä Mikkeliiin yhteisötaiteen keinoin. Lähtökohtana oli nuorten vapaaehtoinen osallistuminen ja oman osaamisen esiin tuominen osaksi kaupungin suunnittelua. Yhteisötaideprojektille asetettiin seuraavat tavoitteet: *nuorten ja heidän sanomansa näkyminen keskustan ilmeessä, nuorten keskinäisen yhteisön muodostuminen, nuorten positiivisten osallistumiskokemusten lisääntyminen, erilaisten toimintaryhmien toimiminen yhdessä, Mikkelin kaupunkikeskustan elävöittäminen, taiteen tuottaminen osaksi kaupunkikeskustan arkea, hankkeessa toimivien organisaatioiden välisen toiminnan ja yhteistyön lisääminen sekä Mikkelin kaupungin imagon nostaminen nuoret huomioivana kasvupaikkakuntana.*

Yhteisötaideprojektiä markkinoitiin nuorille Mikkelin eri kouluilla järjestetyillä infotilaisuuksilla. Infotilaisuuden jälkeen järjestettiin tiedotustilaisuus, jossa asiasta kiinnostuneille nuorille kerrottiin tarkemmin projektista ja pyrittiin sitouttamaan nuoret mukaan toimintaan. Lopulliseen projektiin osallistui mukana olleiden opiskelijoiden lisäksi viisi nuorta. Nuoret ryhmätettiin yhtenäiseksi tiimiksi neljässä työpajassa erilaisten tutustumisleikkien ja seikkailun avulla. Työpajoissa myös suunniteltiin nuorten kanssa yhdessä tuleva teos Mikkelin siiloille.

Teoksen nimeksi muotoutui *Mikkeli Herää*. Tällä nuoret halusivat viestittää kaupungissa koettavia tunteita, erilaisia ihmisiä ja suvaitsevaisuutta. Nuoret halusivat myös toivottaa matkustajat tervetulleiksi Mikkelin juuri valmistuneelle matkakeskukselle ja ohjata heidät matkakeskukselta Mikkelin torille, sillä teoksen sijaintipaikka, siilot, sijaitsee matkakeskuksen ja torin välissä.

Yhteisötaideprojektin valmistuttua teokselle järjestettiin avajaiset puheineen ja alkoholittomine juhlamaljoineen. Projektiin osallistuneet myös juhlivat valmistumista monikulttuurikeskuksen tiloissa järjestetyssä juhlassa. Seuraavana kesänä projektin toteutuksesta järjestettiin näyttely Mikkelin veturitalleilla yhteistyössä Mikkelin kaupungin kulttuuripalvelujen kanssa ja projektia esiteltiin kuntamarkkinoilla Helsingissä.

Yhteisötaideprojektin myötä nuoria kannustettiin osallistumaan taitein keinoin. Kyseinen projekti tarjosi yläasteikäisille, usein huomiotta jääneelle ikäryhmälle, välineen tulla kuuluksi. Projektin myötä nuoret saivat tuotua esille asenteita, joita he haluavat välittää eteenpäin. Nuorten mukaan näitä asenteita olivat suvaitsevaisuus ja maailmanrauha. Yhteisötaideprojekti tarjoaa nuorille yhdessä tekemisen ja onnistumisen elämyksiä. ”*Hienompi kuin odotimme*”, kiteytti mukana ollut nuori arvionsa teoksesta. Toisaalta tämän kaltainen projekti on viesti aikuisille päättäjille: *Nuorista löytyy uskomattomia voimavaroja, kun heihin luotetaan*, kiteyttää projektin annin projektipäällikkö Marita Mattila.

ScoopAct

Mikkelin jäähallissa toteutettiin Scooprock festivaalin yhteydessä ScoopAct-tapahtuma, jossa 40 paikallista nuorta esitteli järjestöä tai toimintamuotoa, jonka toiminnassa ovat mukana. Tapahtumassa haluttiin korostaa alueen positiivista imagoa esittämällä nuorille erilaisia eteläsavolaisia aktiviteettimahdollisuuksia. Tapahtumalla haluttiin korostaa, että nuoria arvostetaan järjestöissä ja juuri heitä halutaan lisää järjestöjen aktiivitoimijoiksi.

Mikkelin seudulla ei ole aiemmin järjestetty harrastemessuja, joten tilaisuus toimi pilotointina myös tässä mielessä. ScoopAct-tapahtuma edisti uudenlaisten, nuorten itsensä perustamien järjestöjen esille pääsemistä. Mukana tapahtumassa oli tuoreita, juuri toimintansa Mikkelissä aloittaneita järjestöjä, joissa nimenomaan nuoret toimivat aktiivisesti. Tällaisia järjestöjä olivat esimerkiksi Mikkelin Eloroolipelaajat ja Mikkelin Anime- ja Mangaharrastajat. Nuoret, jotka esittelivät omia järjestöjään, joutuivat esittelijän tehtävässä perustelemaan harrastuksensa toiminnan ideologiaa ja tavoitteita ja saivat näin kokemusta osallistumisesta ja vaikuttamisesta omassa järjestössään. ScoopAct-tapahtumaan liittynyt suunnitteluilta oli uudenlainen väline järjestöjen ja Mikkelin kaupungin virkamiesten kohtaamiselle. Näitä ajankohtaisten asioiden info- ja keskusteluiltoja on tarkoitus jatkaa jatkossakin.

Pohdintaa

Hankkeen kokemukset olivat myönteisiä. Sadat nuoret eri puolilla Etelä-Savoa saivat positiivisia ja erilaisia osallistumisen kokemuksia eri toimenpiteiden avulla. Nuorille syntyi uudenlainen vaikuttamisen kanava, Maakunnallinen Nuorten Foorumi. Tämä toiminta on tarkoitus juurruttaa pysyväksi toimintamuodoksi Etelä-Savoon. Seuraava Nuorten Foorumi järjestetään jo syksyllä 2008 Mikkelin ammattikorkeakoulun opiskelijoiden, Mikkelin kaupungin nuorisotoimen sekä alueen oppilaskuntien ja nuorisovaltuuston yhteistyönä. Järjestötoimintaa saatiin lähemmäs nuorten arkea muun muassa ScoopAct-tapahtuman avulla. Myös Siiloprojektissa järjestöt olivat vahvassa roolissa nuorten kumppaneina.

Palautteen perusteella nuorten kokemukset osallistumisesta ja vaikuttamisesta olivat pääsääntöisesti myönteisiä. Hankkeen toimenpiteisiin osallistuneet nuoret olivat kuitenkin mitä todennäköisimmin jo valmiiksi aktiivisia nuoria. Nuorten aktiivisen kansalaisuuden edistämiseksi on jatkossa kriittisesti pohdittava, riittääkö hankkeille tai esimerkiksi kansalaiskasvatuksesta ison vastuun kantaville kouluille, että ne tarjoavat kaikille lapsille ja nuorille yhtäläiset mahdollisuudet aktiiviseen kansalaisuuteen kasvamiseen vai pitäisikö niiden tukea marginaaliin jääviä ryhmiä. Esimerkiksi sosiaaliluokan, sukupuolen tai etnisen taustan voidaan olettaa rajaavan eri tavoin mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa. Kuten Pelto (2007, 97) on todennut, nuorten kansalaisuutta ja osallistumista on tarkasteltava laajassa yhteiskunnallisessa kontekstissa, jossa erilaisten mekanismien kautta nuorille yhtäältä tarjoutuu mahdollisuuksia itseilmaisuuksiin, yhtäältä taas nuorten mahdollisuudet tulla huomioituksi täysivaltaisina kansalaisina kapeutuvat. Osa nuorista on vaarassa jäädä pysyvästi vaikuttamisen marginaaliin.

Lähteet

- Gretschel, Anu (2002): Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Studies in Sport, Physical education and Health 85.
- Harinen, Päivi (2005): Mitähän tekis? Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen -tutkimushankkeen väliraportti. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto ja Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisusarja. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/tiedoston_katsominen.php?dok_id=165. Luettu 24.4.2008.
- Karvonen, Sakari & Rahkonen, Ossi (2004): Hyvinvointi eriytyy alueellisesti – kasvavatko nuorten terveyden erot? Teoksessa Samaan aikaan toisaalla...Nuoret, alueellisuus ja hyvinvointi. Paju, Petri (toim.). Nuorten elinolot vuosikirja IV. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto ja Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 47, 76-83.
- Lundbom, Pia (2003): ”Hei kaveri – millä välineillä äänestät?” Mitä demokratia, vaalit ja poliittisen osallistumisen keinot merkitsevät nuorille? Teoksessa ”Kyllä politiikalle, mutta...” Nuoret ja eduskuntavaalit 2003. Paakkunainen, Kari (toim.). Helsinki: Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 25/2003 & Nuorisosiain neuvottelukunnan julkaisuja 27.
- Nivala, Elina (2006): Kunnan kansalainen yhteiskunnan kasvatuksellisenä ihanteena. Teoksessa Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen. Johdatus kansalaisuuden sosiaalipedagogiikkaan. Kurki, Leena & Nivala, Elina (toim.). Tampere: Tampere University Press, 25-114.
- Peltola, Marja (2007): Konventioita ja vaihtoehtoja – nuoret muuttuvan yhteiskunnan poliittisina toimijoina. Teoksessa Sukupolvipolitiikka. Nuoret ja eduskuntavaalit 2007. Paakkunainen, Kari (toim.). Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 72, 82-102.
- Perho, Sini (2000): Skineyden äärellä. Tutkimus skinhead-alakulttuurista kiinnostuneista joensuulaisnuorista. Joensuu: Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 128.
- Perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteet (2004). Opetushallitus.

Ammattikorkeakoulu järjestökehittämisen kumppaniksi – Järjestökeskus Majakka matkalla Kemi-Tornion seudun kansalaisjärjestötoiminnan palvelu- ja osaamiskeskukseksi

VOITTO KUOSMANEN & TUULA HUTTUNEN-KOIVUMAA

Majakka haastaa ammattikorkeakoulun palvelujen kehittämiseen

Kemi-Tornion alueen järjestöillä on pitkä perinne kansalaisten keskinäisen toiminnan, avunannon ja vaikuttamisen kanavana, ja ne toimivat nykyisin monilla hyvinvoinnin osa-alueilla. Järjestöt tarjoavat kriisikeskus-, päihde- ja asumispalveluja. Järjestöjen merkitys ei rajoitu vain niiden tuottamiin palveluihin. Järjestöt tekevät vaikuttamis- ja asiantuntijatyötä ja etenkin sosiaali- ja terveysjärjestöjen paikallisyhdistykset tarjoavat vertais- ja virkistystoimintaa, joiden merkitys on viime vuosien aikana entisestään kasvanut. Järjestöjen rooli Kemi-Tornion alueella palvelujen tarjoajana ja palvelujen kehittäjänä on kasvanut, koska julkisten palvelujen osuus hyvinvointipalvelujen tuottajana ja myös työllistäjänä supistuu kaiken aikaa. Julkisten palvelujen ”vetäytymistä” täydentämään tarvitaan järjestöjä.

Järjestöjen toimintatilan muutokseen Kemi-Tornio seudulla ovat vaikuttaneet monet yleiset kulttuuriset ja yhteiskunnalliset kehityskulut sekä poliittiset intohimot. Poliitikassa intohimona on ollut siirtää vastuuta kansalaisille sekä yksityisille palvelun tuottajille (Koskiahon 2008). Yksilökeskeisessä, nihilistisessä, kulttuurissa (Kuosmanen 2007; vrt. Svendsen 2005; ks. myös Haatainen 2005; 2008) avun tarpeessa oleva yksilö ei voi luottaa avun saamisessa enää asiantuntijaan eikä lähiyhteisöön. Tämä aiheuttaa lisääntyvää kysyntää organisoituun vapaaehtoistoimintaan (Vuorinen, Särkelä & Peltosalmi 2007).

Viimeisen kymmenen vuoden aikana Kemi-Tornion alueella on kehitetty määrätietoisesti ”järjestökoneistoa”, jotta se voisi toimia koordinoitusti ja osoittaa kuinka paljon järjestöt tukevat ja täydentävät toiminnallaan seutukunnan hyvinvointipalveluja. Järjestöjen palvelujen kehittämiseen ja niiden koordinaatiosta vastaamaan on perustettu Meri-Lapin Majakka ry. (tekstissä myöhemmin Majakka). Majakka on koko Lappia ja ehkä valtakunnallisestikin ajatellen pilottihanke. Se on onnistunut kokoamaan hajanaisen, paljon erityisosaamista sisältävän, järjestökentän yhteistoimintaan. Majakka on edistänyt järjestöjen yhteistoimintaa

ja me-hengen kasvua muun muassa määrätietoisen kehittämistyön, tapaamisten, neuvonnan, ohjauksen ja konsultaation keinoin. Majakka kokoaa järjestöjä myös virtuaalisesti ylläpitämällä yhdistystietopankkia, Majakkanettiä. (Majakkatalo 2008.)

Majakan tehtävänä on ollut nostaa esiin järjestöjen merkitys ongelmia ennaltaehkäisevässä työssä, tukea seudullisena kehittämisverkostona järjestölähtöistä auttamistyötä sekä lisätä yhdistysten osallisuutta hyvinvointipalvelujen seudullisissa palveluketjuissa sekä niiden kehittämisessä. Miten Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu (tekstissä myöhemmin AMK) on vastannut kehittyvän kansalaistoiminnan haasteisiin opetuksessa sekä tutkimus- ja kehitystoiminnassa (tekstissä myöhemmin t&k -toiminta)?

AMK:n kolmesta toimialasta yksi, sosiaali- ja terveysala, on tehnyt melko aktiivisesti yhteistyötä kansalaisjärjestöjen kanssa AMK:n alkuvuosista alkaen. Sosiaali- ja terveysala on ollut mukana järjestöjen yhteistyökumppanina järjestöille suunnatussa koulutuksessa, järjestöjen yhteistyö- ja projektiryhmissä sekä osallistunut projektien arviointiin. AMK:n yhteistyö järjestöjen kanssa on tiivistymässä. AMK:n kaupan- ja kulttuurin toimiala on tulossa mukaan yhteistyöhön. Se on kutsuttu mukaan seudullisten tietojärjestelmien ja virtuaalipalvelujen kehittämiseen (TIETTY – Tietoteknologialla yhteistyöhön -projekti 2008). Kehittyvä järjestökenttä haastaa nyt Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun yhteistyöhön laajemmalla rintamalla ja kokonaisvaltaisemmalla tutkimus- ja kehittämisotteella. Miten AMK on valmistautunut ottamaan haasteen vastaan?

Ammattikorkeakoulun visiot ja strategiat kohtaavat Majakan

Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun strategia 2009 (2004) -tekstissä kerrotaan, että AMK rakentaa Perämerenkaaren ja Pohjois-Suomen tulevaisuutta asiakaslähtöisesti ja aktiivisesti alueen kehitystyöhön osallistuen tarjoamalla muun muassa hyvinvointiosaamista sekä tekemällä alueen hyvinvointia edistävää soveltavaa tutkimus- ja kehitystoimintaa. Visiossa vuodelle 2009 painotetaan AMK:n roolia opiskelijan osaamisen ja asiantuntijuuden kehittäjänä, alueellista verkostoitumista ja aktiivisuutta alueen kehittämistyössä.

AMK haluaa vastata huutoonsa kehittämällä koulutusta, työskentelyä alueen kanssa sekä kehittymällä sisäisesti. Koulutuksen kehittämishaasteeseen vastataan profiloitumalla sekä kehittämällä avoimia oppimisympäristöjä opiskelijan työelämälähtöisen osaamisen varmistamiseksi. Tutkimus-, kehitys- ja palvelutoiminta halutaan integroida opetustoimintaan, jossa on kyse ensikädessä avoimen oppimisympäristön rakentamisesta. Henkilökunnalle annetaan mahdollisuus osallistua muutaman viikon pituisiin työelämäjaksoihin sekä tehdä tutkimusta ja osallistua kehityshankkeisiin.

Aluekehitystyössä AMK keskittyy pienen ja keskisuuren yritystoiminnan sekä yhteiskunnan hyvinvointipalveluiden kehittämiseen. Tähän tavoitteeseen vastaamisessa AMK kehittää sisäistä ketteryytään, muutos- ja reagointinopeutta sekä t&k -toimintaansa, joiden avulla koulutuksen ja työelämän rajojen ylittäminen on nopeaa ja joustavaa. Tavoitteiden toteuttaminen halutaan varmistaa kohdentamalla resursseja valittuihin kohteisiin.

Majakan toiminnan päämääränä on Kemi-Tornio-seutukunnan asukkaiden kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen, osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääminen. Järjestökeskuksen toiminnan visio vuoteen 2009, ”Järjestökeskus on tunnettu ja arvostettu järjestötoiminnan kehittämysyksikkö Kemi-Tornion seutukunnassa”, on jo toteutuksessa. Vision

toteutumiselle on luonut pohjan rakenne, joka on antanut järjestöille mahdollisuuden osallistua ja vaikuttaa Majakan kautta. Majakka on toiminut järjestöjen edunvalvonta- ja vaikuttamisorganisaationa. (Kemi-Tornio-alueen Majakka – Järjestöjen osaamiskeskuksesta kansalaistoiminnan koordinaatio- ja kehittämisverkostoksi 2008.)

Majakan toiminta on edennyt prosessimaisesti etapilta etapille (Liite 1 sivulla 166): perustaminen (1999-2003), foorumin, eli Majakka kansalaistalon, rakentaminen järjestöille (2004-2006), rakenteiden, verkoston ja virtuaalisen järjestökeskuksen rakentaminen (2007-2008), ja nyt työn alla on Majakan kehittäminen järjestöjen koordinaatio- ja kehittämisverkostona (2009-2011).

Majakan vision ja strategian uudelleen tarkastelu on käynnistynyt syksyllä 2008. Tuleva visio on muotoutumassa: ”Järjestökeskus on tunnettu ja arvostettu kansalaisjärjestötoiminnan palvelu- ja osaamiskeskus Lapissa vuonna 2012”. Toteuttaakseen visionsa Majakka on asettanut seuraavien strategisten tavoitteiden toteutumisen tulevina vuosina: seudullinen ja Lapin kansalaisjärjestöstrategia, hyvinvointipalvelujen tuottaminen ”nelikantamallin” (kunnat, järjestöt, yritykset, t&k -yksiköt) perustalta, seudullinen palvelustrategia, paikallinen, alueellinen ja maakunnallinen sosiaali- ja terveystalouden kehittämisohjelma, järjestötoiminnan kehittämisyksikkö osana Pohjois-Suomen sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämisyksikköä sekä Lapin kansalaisjärjestöjen neuvottelukunta. (ks. myös Palmgren & Martin 2008.)

Missä AMK:n ja Majakan visio ja strategia kohtaavat? AMK on oiva kumppani Majakalle tulevina vuosina. Haluaahan AMK kehittää t&k -toiminnassa ja opetuksessa Perämerenkaaren ja Pohjois-Suomen alueella hyvinvointiosaamista, hyvinvointipalveluja sekä avoimia oppimisympäristöjä. Yhteistoiminnalle on mahdollisuus luoda vahvempaa selkänöjää Lapin korkeakoulujen rakenteiden uudistuessa. Lappiin ollaan rakentamassa yhtenäinen korkeakoulukonserni, johon lukeutuvat Kemi-Tornion ja Rovaniemen ammattikorkeakoulut sekä Lapin yliopisto.

Visioista ja strategioista ammattikorkeakoulun ja Majakan yhteispeliin kansalaistoiminnan kehittämisessä

Mikä on ollut AMK:n rooli ja tehtävä järjestölähtöisten palvelujen opetuksessa, tutkimuksessa ja kehittämisessä? Miten AMK on osallistunut aktiivisen kansalaisuuden kasvattamiseen? AMK:n sosiaalialan koulutusohjelma ja koulutusyksikkö (vuodesta 2007 alkaen sosiaalialan toimipiste) ovat olleet Majakan toiminnassa mukana opetuksen, verkostojen sekä palvelujen osaamiskeskittämähankkeiden (HumanPolis ja HumanNet) kautta.

JÄRJESTÖKESKUS MAJAKKA		
Etappi I 2000-2003	Etappi II 2004-2006	Etappi III 2007-2008
Majakkan perustaminen	Yhteistyöfoorumin rakentaminen	Kehittämiskokeilut Virtuaalijärjestökeskus MajakkaNET JATKE -hankesuunnitelma
↓ ↑	↓ ↑	↓ ↑
3. sektorin erikoistumis- opinnot (20 ov) HumanPolis -hanke	JOP -tiimi Vapaaehtoistyön opinnot (3 op) HumanNet	JOP -tiimi JATKE -arviointisuunnitelma HumanNet
YPT-opinnot Harjoittelut Vierailut	YPT-opinnot Harjoittelut Vierailut	YPT-opinnot Harjoittelut Vierailut
KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU		

Kuvio 3 . Majakan muutoksesta ja AMK:n osallisuudesta muutoksessa.

Majakkan perustamisvaiheessa sosiaalialan koulutusyksikkö toteutti 3. sektorin erikoistumisopinnot, joihin osallistui tulevassa Majakassa työskenteleviä järjestöaktiiveja. Samaan aikaan AMK:n ja Majakan kesken käytiin aktiivista vuoropuhelua HumanPolis -hankkeen yhteydessä. HumanPolis -hankkeen yksi keskeinen idea oli saattaa Meri-Lapin alueen hyvinvointipalvelujen tuottajat synergiseen vuoropuheluun. Jo ennen Majakan perustamista sosiaalialan koulutusohjelmassa oli aloitettu yhteisö- ja perusturvatyöhön (YPT) suuntaavat opinnot. YPT-opintojen tärkeä sisältö on ollut osaamisen hankkiminen järjestötyöhön. Tähän mennessä kaksitoista sosiaalialan opiskelijaa on hankkinut järjestöosaamisen ammattitaitoa harjoittelemalla Majakassa.

Majakkan kehityksen toiselle etapille AMK:n sosiaaliala on osallistunut järjestöt oppimisympäristönä, JOP-tiimin, kautta. Tiimin tavoitteena on ollut kehittää pysyvä toimintamalli, jossa opiskelijat voivat tutustua koulutuksen aikana järjestötoimintaan ja jalkautua koulutuksen jälkeen käytännön vapaaehtoistyöhön (JOP-tiimi). Opiskelijoiden innostamiseen järjestötoimijoiksi, sosiaaliala on tarjonnut AMK -opiskelijoille vapaaehtoistyön opintoja. Hyvinvointipalvelujen ja järjestöyhteistyön vauhdittamiseen ammattikorkeakoulu on perustanut HumanNet-osaamiskeskitymän.

Kevään ja syksyn 2008 aikana on AMK:n ja Majakan välillä käyty tavoitteellista vuoropuhelua tutkimus- ja kehittämistoiminnasta. Kuin tulevaa yhteistyötä enteilevänä AMK:ssa

työskentelevä lehtori laati vapaaehtoistyönä arviointisuunnitelman Majakan järjestölähtöisen auttamistyön koordinaatio- ja verkostohankkeelle (JATKE 2008; Kuosmanen 2008).

Ammattikorkeakoulun opetuksen, tutkimuksen ja kehittämisen haasteet Majakkayhteistyössä

Majakan ja AMK:n tulevan yhteistyön suunta ja syvyys ratkeaa siinä, kuinka hyvin niiden strategiset tavoitteet saadaan toimimaan yhteen. Kuinka AMK:n hyvinvointipalvelujen tutkimus- ja kehittämistoiminta ja hyvinvointiosaamisen kehittäminen sekä avoimet oppimisympäristöt saadaan kytketyksi hyvinvointipalveluja tuottavien kansalaisjärjestöjen toiminnan kehittämiseen paikallisesti, seudullisesti ja maakunnallisesti? Ratkaisevaa tulevan yhteistyön kannalta on, kuinka AMK onnistuu organisoimaan t&k -toiminnan ja opetuksen niin ketteräksi, että ne pystyvät toimimaan hallinnollisissa rakenteissa. Kysymys on avointen oppimisympäristöjen rakentamisesta. Millaisia avoimet oppimisympäristöt ovat, siihen kysymykseen AMK:n on löydettävä käytännössä toimiva vastaus.

Majakka haastaa ammattikorkeakoulun strategiseen vuoropuheluun. Kuinka samansuuntaiset strategiat voitaisiin yhteistyössä jalkauttaa; kysymys on ikivanha – miten sana muuttuu lihaksi? Kansalaistoiminnan opetuksen ja tutkimisen kehittämisessä on noussut esiin monia yhteisiä kiinnostuksen kohteita kuten opetussuunnitelmien, harjoittelun, maahanmuuttajien kotoutumisen kehittäminen, järjestöjen vaikuttamiskanavien ja toiminnan vaikuttavuuden tutkiminen, hankkeiden arviointi, kansalais- ja kehittämisverkoston toiminnan arviointisuunnitelma, palvelurakenteiden ja -ketjujen tutkiminen ja kehittäminen sekä palauttejärjestelmien kehittäminen.

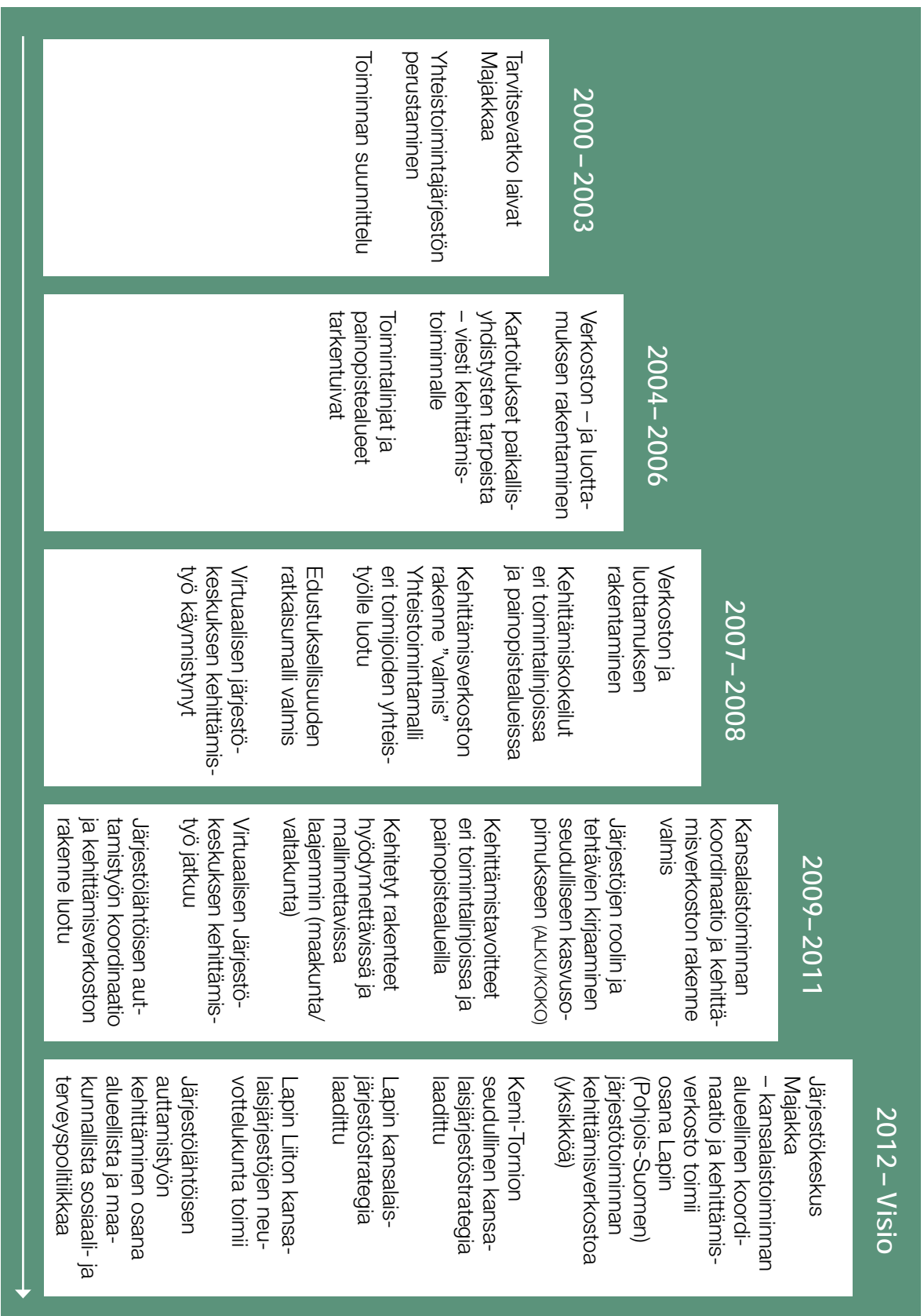
Visioiden ja strategioiden lihaksi saattaminen on aloitettu. Vuonna 2009 Majakka järjestää yhteistyössä AMK:n kanssa Studia Generalia -luentosarjan kansalaistoiminnan ajankohtaisista kysymyksistä. Luentosarjalla pyritään saamaan julkinen ja yksityinen sektori, järjestöt ja koulutustahot vuoropuheluun hyvinvointipalvelujen tulevaan kehittämiseen Meri-Lapissa. AMK:n ja Majakan tuleva yhteistyö konkretisoituu marraskuussa 2008 pidettävässä yhteistyöpalaverissa.

Nähtäväksi jää, kuinka hyvin AMK kehittyi ketteryydessä ja reagoitakyvyssä organisaation mittakaavan suurentuessa, kun Lapin lääniin rakennetaan korkeakoulukonserni. Haasteena on se, jääkö konsernin t&k -strategiassa ja korkeakoulujen innovaatio-ohjelmassa (Lapin korkeakoulujen innovaatio-ohjelma 2008-2012) 3. sektori hyvinvointipalvelujen tuottajana yrittäjyyden varjoon. Tähän asti järjestöjen merkitys hyvinvointipalvelujen tuottajina ja kolmas sektori korkeakoulujen innovaatio-ohjelmassa on sivuutettu keskusteluissa täysin kommentoimatta. Vain yrittäjyys kelpaa.

Lähteet

- Haatainen, Kalle (2008): Ei voisi vähempää kiinnostaa. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Haatainen, Kalle (2005): Pitkäveteisyyden filosofiaa. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- JATKE 2008. Alueellinen järjestölähtöisen auttamistyön koordinaatio ja verkostohanke 2009-2012. Meri-Lapin Majakka ry.
- JOP-tiimi. http://www.majakkatalo.fi/index.php?option=com_content&task=section&id=31&Itemid=160. Viitattu 20.10.2008.
- Kemi-Tornio-alueen Majakka – Järjestöjen osaamiskeskuksesta kansalaistoiminnan koordinaatio- ja kehittämisverkostoksi 2008. Hankeraportti 2004-2008. Meri-Lapin Majakka ry. Kemi-Tornio-alueen kehittämisskeskus ry. Raha-automaattiyhdistys.
- Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu. Strategia 2009. Huomenna töihin! Yhtymähallituksen hyväksymä 18.08.2004. <http://www.tokem.fi/?Deptid=11769>. Viitattu 20.10.2008.
- Koskiaho, Briitta (2008): Hyvinvointipalvelujen tavaratalossa. Palvelutalous ja sosiaalipolitiikka Englannissa, Ruotsissa ja Suomessa. Tampere: Vastapaino.
- Kuosmanen, Voitto (2008): Seudullisen järjestölähtöisen auttamistyön koordinaatio- ja verkostohanke – JATKE. Arviointisuunnitelma 25.5.2008. Meri-Lapin Majakka ry. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu.
- Kuosmanen, Voitto (2007): Sosiaalinen in memoriam? Ajatuskoe – vieläkö vuonna 2027 on sosiaalialan koulutusta? <http://www.tokem.fi/sosiaalisenaika/>. Viitattu 20.10.2008.
- Lapin korkeakoulujen innovaatio-ohjelma 2008-2012. Luonnos. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, Lapin yliopisto, Rovaniemen ammattikorkeakoulu, Kemi-Torniolaakson koulutuskuntayhtymä Lappia ja Rovaniemen koulutuskuntayhtymä.
- Majakkatalo. <http://www.majakkatalo.fi/>. Viitattu 20.10.2008.
- Palmgren, Marko & Martin, Maria (2008): Lapin järjestöyhteistyön tulevaisuus yhteistyöhankkeen tulosten ja tulevaisuusvisioiden näkökulmasta. Lapin SOTE -järjestöjen yhteistyöhankkeen loppuraportti. Raportteja 5/2008. Nuorten ystävät ry. Oulu: Multiprint Oy.
- Svendsen, Lars (2005): Ikävystymisen filosofiaa. Suom. Katriina Savolainen & Risto Varteva. Helsinki: Tammi.
- TIETTY – Tietoteknologialla yhteistyöhön -projekti 2008. ”Kohti virtuaalista Järjestökeskusta”. Väliraportti 2007-2008. Osa järjestötieto-kokonaisuutta. Meri-Lapin Majakka ry.
- Vuorinen Marja, Särkelä Riitta & Peltosalmi Juha (2007): Järjestöbarometri 2006. Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.

Liite 1: Majakan muodonmuutos perustamisesta tulevaisuuden visioon.

Tampereen ammattikorkeakoulu kehitysyhteistyössä yhdistysten kanssa

KATI HINKKANEN

Ammattikorkeakouluilla on paljon hyödyllisiä voimavaroja kehitysyhteistyöhön. Tampereen ammattikorkeakoulu (TAMK) on havainnut yhteistyön yhdistysten kanssa oivaksi toimintatavaksi kehitysyhteistyössä. Lukuisat ystävyysseurat, ympäristö- ja terveysjärjestöt sekä kulttuuri- ja kehitysmaayhdistykset toimivat kehitysmaissa ruohonjuuritasolla, mikä sopii hyvin ammattikorkeakoulujen käytännön toteutusta ja yritysyhteistyötä korostavaan tehtävään.

TAMK tekee yhteistyötä useiden yhdistysten kanssa myös muissa kuin kehitysmaita koskevissa asioissa. Eniten yhteistyötä tehdään ympäristö- ja media-aloilla, mutta myös muilla tahoilla yhdistykset ovat mukana useissa projekteissa. Yhteistyötä yhdistysten kanssa jatketaan myös tulevaisuudessa.

Kehitysyhteistyön parissa voi toimia Suomessakin. Hyvinä esimerkkeinä tästä ovat viimeisimmät TAMK:n ja yhdistysten väliset tiedotusprojektit ”Kuivakäymälöitä ja kehitysyhteistyötä” ja ”Kehitysmaat tutuiksi insinööreille”. Molemmissa projekteissa TAMK on toiminut aktiivisena kumppanina, mutta aivan erilaisissa rooleissa. TAMK:n ja yhdistysten lisäksi molempia projekteja on rahoittanut Suomen ulkoasiainministeriö. Kuten yleensä yhdistysten vetämät tiedotusprojektit, nämäkin hankkeet ovat olleet varsin pieniä, mutta ovat hyviä esimerkkejä toimivista kokonaisuuksista ja TAMK:n erilaisista rooleista hankkeiden toteutuksessa.

TAMK ja yhdistyskumppanit kehitysyhteistyön tekijänä

TAMK:n useilla koulutusohjelmilla ja niihin liittyvällä t&k -toiminnalla on ollut kehitysyhteistyöprojekteja. Eniten kehitysyhteistyöprojekteja on ollut kansainvälisellä englanninkielisellä ympäristötekniikan koulutusohjelmalla, jolla on kokemusta kehitysyhteistyöstä useiden eri yhdistysten kanssa jo 1990-luvulta. Toimintamalli on hyödyllinen niin TAMKille,

yhdistyksille kuin etelän kumppanille. TAMK:n roolin laajuus on vaihdellut projekteittain päävastuullisesta vähäiseen asiantuntija-apuun. Useimmiten TAMK:n osuus on koskenut:

1. opetukseen tai tutkimukseen ja kehitykseen liittyvää projektityötä kehitysmaissa tai
2. kehitysyhteistyöhön liittyvää tiedottamista Suomessa kuten tilaisuuksien järjestämistä, projektien esittelyä messuilla tai materiaalien valmistamista.

Yhdistysten kautta opiskelijoita on osallistunut niin Afrikassa, Aasiassa kuin Etelä-Amerikassakin toteutettaviin projekteihin.

Molemmat näissä projekteissa mukana olleet kumppaniyhdistykset ovat 2000-luvulla perustettuja varsin pieniä ympäristöjärjestöjä. Kestävä tulevaisuus ry. toimii taloudellisen, sosiaalisen ja ekologisen kestävä kehityksen edistäjänä Pirkanmaalla ja kehitysmaissa. Yhdistys johtaa ja osallistuu koulutus-, tutkimus- ja kehityshankkeisiin sekä toimii yleisen tietoisuuden lisäämiseksi järjestämällä tiedotus- ja valistustilaisuuksia.

Käymäläseura Huussi ry. toimii kestävä käymälöinnin hyväksi ja ravinnekierron takaamiseksi edistämällä vedettömiä käymäläratkaisuja sekä kehitysmaissa että kehittyneissä maissa. Käymäläseura Huussi ry. on kansainvälisen World Toilet Organizationin jäsen.

Kuivakäymälöitä ja kehitysyhteistyötä -projekti

Kuivakäymälöitä ja kehitysyhteistyötä -projekti oli Käymäläseura Huussi ry:n vuonna 2005 toteuttama projekti, jonka tavoitteena oli lisätä kehitysmaissa työskentelevien tietoa sanitaatiosta ja valmiuksia neuvoo paikallisväestöä sanitaatioon ja hygieniaan liittyvissä asioissa. Tärkeimpänä tuloksena projekti tuotti Sanitaatio-oppaan kehitysmaissa työskenteleville. Lähes kaikki kehitysmaissa työskentelevät törmäävät sanitaation puutteen aiheuttamiin ongelmiin jossakin vaiheessa työtään joko henkilökohtaisella tai projektin tasolla. Opas tarjoaa ratkaisuja näihin ongelmiin.

Tässä projektissa TAMK:n rooli oli merkittävämpi kuin yleensä vastaavissa yhdistysten kanssa yhteistyössä tehtävissä hankkeissa. TAMK antoi työtiloja projektin käyttöön sekä palkkasi projektin henkilöstön tuottamaan sisältöä oppaaseen. Lisäksi TAMK:n vakituinen henkilökunta teki kokonaisuudessaan oppaan taiton. Projektiin liittyi kiinteästi myös muutama koulutustilaisuus, jotka järjestettiin TAMK:n tiloissa opiskelijoiden avustuksella, mutta järjestelyistä vastasivat Käymäläseura Huussi ry:n vapaaehtoiset. Tilaisuudet antoivat opiskelijoille mahdollisuuden oppia paitsi sisällöllistä toteuttamista myös ympäristöalan tilaisuuksien järjestämistä.

Käymäläseura Huussi ry. neuvotteli hankkeesta ulkoasiainministeriön kanssa, kantoi vastuun raportoinnista ulkoasiainministeriöön ja antoi asiantuntija-apua oppaan sisältöä ja tekstiä koskeissa asioissa. Myöhemmin oppaan käyttäjiltä tulleen kysyntään vastatakseen TAMK on tehnyt myös englannin ja ranskankielisen käännöksen oppaasta. Opas on saatavissa Tampereen ammattikorkeakoulusta tai Käymäläseura Huussi ry.:stä.

Kehitysmaat lähemmäksi insinööriopiskelijoille -projekti

Kestävä tulevaisuus ry. (Ketu ry.) -Tampere aloitti projektin kehitysmaatietouden lisäämiseksi insinööriopiskelijoiden keskuudessa, sillä usein kehitysmaissa tarvitaan juuri pe-

rinteisiä insinööritaitoja ja toisaalta kehitysmaiden asiat saattavat olla varsin kaukaisia insinööriopiskelijoiden mielissä. Kampanjan tavoitteena on herättää opettajia ottamaan kehitysmaita koskevia näkökulmia mukaan opetukseen ja madaltaa insinööriopiskelijoiden kynnystä osallistua kehitysyhteistyöhön. Projektissa tuotetaan kahdenlaista insinööreille suunnattua kehitysmaihin liittyvää tiedotusmateriaalia: matematiikkatehtäviä sekä sarjakuvamaisia piirroksia.

Projekti alkoi vuonna 2007 ja kestää vuoden 2008 loppuun, mutta kampanja jatkuu osana Ketu ry:n toimintaa tulevaisuudessakin ja tuotettava materiaali jää käyttöön projektin loppumisen jälkeen. TAMKin roolina tässä projektissa on lähinnä antaa asiantuntija-apua insinöörien koulutukseen liittyen ja kehitysmaissa työskenteleville insinööreille eteen tulevissa asioissa. Erityisesti matematiikkatehtävien valmistelussa on käytetty apuna opiskelijoita ja opettajia. Hanke onkin hyvä esimerkki poikkitieteellisestä toteutuksesta, jossa ympäristö-, konetekniikka-, kemiantekniikka ja metsätalouuskoulutusohjelmat ovat yhdistäneet osaamistaan TAMKin talous-, tiedotus-, t&k- ja hallintohenkilökunnan kanssa toimivien tulosten saavuttamiseksi. Siten hanke on lisännyt myös TAMKin sisäistä yhteistyötä eri koulutusalojen välillä. Kehitysyhteistyöhankkeissa poikkitieteellisyys on avainasemassa kestävien tuloksien saavuttamiseksi.

Etua yhdistyksille, TAMKille ja etelän kumppanille

Yhteistyöstä on ollut paljon etua niin TAMKille kuin yhdistyksillekin. Yhdistysten henkilö- ja taloudelliset voimavarat ovat usein rajalliset, ja yhteistyö TAMKin kanssa on kasvattanut näitä resursseja. Tuloksena on ollut toimivia projekteja kestävin tuloksin, mistä on ollut hyötyä myös etelän kumppanille.

Ulkopuolisen rahoittajan kannalta TAMKin osallistuminen projekteihin on tuonut niihin uudenlaista jatkuvuutta. Erityisesti projektien loputtua yhdistysten henkilö- ja taloudelliset voimavarat saattavat olla riittämättömät projektien jälkeisen toiminnan seuraamiseen ja tuloksista tiedottamiseen, mutta TAMK voi jatkaa toimintaa omien resurssiensa varassa. TAMKilla on mahdollisuus tiedottaa projektien tuloksista laajemmin kansainvälisissä konferensseissa ja muissa vastaavissa tilaisuuksissa sekä hyödyntää projektien tuloksia opetuksessa. Esimerkiksi Sanitaatio-opasta on jaettu muiden TAMKin projektien yhteydessä ja kansainvälisissä tilaisuuksissa, ja sitä on käytetty tukimateriaalina opetuksessa.

Usein yhdistysten taloudelliset resurssit ovat hyvin rajalliset ja ne riittävät pääasiassa vain projektisuunnitelman toteuttamiseen. Aina projektisuunnitelmaan ei ole kuitenkaan voitu sisällyttää kaikkia projektiin liittyviä toimenpiteitä, mikä voi haitata projektin tulosten saavuttamista ja hyödyntämistä. Esimerkiksi Sanitaatio-oppaan painatukseen oli varattu vain vähän resursseja projektisuunnitelmassa, mutta TAMKin tuella oppaasta voitiin tehdä käännökset englanniksi ja ranskaksi sekä tehdä lisäpainatuksia englanninkielisestä oppaasta.

Monilla TAMKin tekniikan opetus- ja muulla henkilökunnalla on käytännön työkokemusta kehitysyhteistyöstä monista eri maista. Kokemuksesta on ollut paljon apua tässäkin esimerkkinä olevissa hankkeissa. Kuitenkin yhdistyksiltä kysyttäessä vaikeinta kehitysyhteistyössä ei suinkaan ole projektin käytännön toteutus vaan rahoittajille raportointi ja lomakkeiden täyttäminen. TAMKin Projektipalvelut on erikoistunut kaikenlaisien TAMKin tai ulkopuolisten tahojen projektien raportointiin ja projektien hallintoon, mikä tuo asiantuntemusta ja rutiinia ensikertalaiselle monimutkaisilta näyttäviin lomakkeisiin.

TAMKille yhteistyö antaa tilaisuuden ulottaa opetus- ja t&k -toiminta kehitysmaihin, mikä muita kanavia käyttäen on varsin työlästä. Lisäksi yhteistyön etuna ovat monet samat asiat kuin muussakin yhteistyössä yhdistysten kanssa: käytännönläheisiä harjoittelupaikkoja opiskelijoille, opettajille mahdollisuuden kehittää osaamistaan ja verkottumista omalla paikkakunnalla aktiivisten ihmisten parissa. Kehitysyhteistyö on palkitsevaa myös henkisellä tasolla ja tuo mielekästä sisältöä työhön. Toiveena on, että myös rahoittajat suhtautuvat myönteisesti ammattikorkeakouluihin yhdistysten hankkeiden toteuttajina tulevaisuudessakin.

TAMK jatkaa yhteistyötä tulevaisuudessakin yhdistysten kanssa kehitysyhteistyössä. Uusia hankkeita on jo suunnitteilla niin tässä mainittujen yhdistysten kanssa kuin muutamien muidenkin kehitysmaissa toimivien yhdistysten kanssa.

Hankkeessa tuotettua materiaalia ja linkkejä

Huhtanen Sari & Laukkanen Ari (2005): Sanitaatio- ja hygieniaopas kehitysmaissa työskenteleville.
Tampere: Käymäläseura Huussi ry.

www.ketury.org

www.huussi.net

Kansalaistoiminta – kansanopisto – ammattikorkeakoulu

VESA NUORVA

Aluksi

Tämän artikkelin keskuksena on kansanopisto. Tarkastelen ensin kansanopetuksen syntyä kansalaistoiminnan näkökulmasta. Erityinen case, jonka läpi luotaan kansanopistoa kansalaistoiminnan aikaansaannoksena, on herännäisyyden eli körttiläisyyden hengessä perustettu Raudaskylän kristillinen opisto. Kansanliikkeen vaikutus opistossa oli läsnä silloinkin, kun vapaan sivistystyön osuutta vähennettiin ja opisto suuntautui ammattikoulutukseen. Kirkon nuorisotyönohjaajien koulutuksen myötä opistosta tuli ammattikorkeakoulua ylläpitävän osakeyhtiön osakas. Artikkelini päättää herännäisyyden kansanliikkeen vaikutuksen tunnustelu, kun opiston seinien sisäpuolella nyt opetetaan kansalaistoiminnan ja nuorisotyön perusteita.

I Kansanopetuksen synty

”Mutta Vuohenkalman torpassa, kirkkotien varrella kivisellä mäellä asui ja rakenteli Eero, veljeksistä nuorin. ...Hänenpä uljaasta, väsymättömästä toimestansa rakennettiin pitäjään jonkunmoinen kansakoulu, joka oli ensimmäisiä Suomessa. Ja vieläpä yhtä ja toista muuta-kin hyödyllistä matkaansaattoi hän seurakuntaansa. – Myös hänellä oli huoneellisten askartensa ja puuhiensa alituisena silmänosoittimena vanhin poikansa, josta hän oli päättänyt kouluttaa tiedon ja taidon miehen.” (A. Kivi: Seitsemän veljestä)

Aleksis Kivi julkaisi romaaninsa Seitsemän veljestä vuonna 1870, jolloin kansakouluasetus oli neljän vuoden ikäinen. Kivi kuvaa romaanissaan aikaa ennen järjestäytyneitä kansanopetusta. Jukolan Eeron kaltaiset toimeliaat talonpojat olivat päättäneet kouluttaa pojistaan tiedon ja taidon miehiä, eikä kulunut aikaakaan, kun opintielle saateltiin entistä enemmän myös tyttöjä.

Kansalaistoiminnasta puhuttaessa nousevat esille helposti viime vuosikymmeninä virinneet kansalaisliikkeet ja niiden käyttäminä menetelminä mielenosoitukset, kansalaisadressit, ostoboikotit ja muu suora toiminta. Näillä pyritään vaikuttamaan päättäjiin ja talouselämän toimijoihin tilanteessa, jossa perinteisen demokratian menetelmillä ei ole saatu aikaan toivottua tulosta.

On syytä huomata, että kansalaistoiminnan käsitteen synty voidaan ajoittaa 1700-luvulle, jolloin porvaristo sekä yleensäkin sääty-yhteiskunnan keskiryhmät ja alemmat ryhmät alkoivat vaatia lain edessä yhdenvertaisuutta ja ylempien säätyjen etuoikeuksien poistamista. Yksi ylempien kansalaisryhmien etuoikeus oli mahdollisuus koulutukseen. (Lehtonen & Rantonen 2008.)

Koulutus mielletään arkiajattelussa toiminnaksi, jolla yhteiskunnan johtavat piirit yrittävät sivistää alempia kansanryhmiä, jotta heistä tulisi kunnollisia kansalaisia. Tätä mielikuvaa vahvistavat usein kuullut tarinat ”vanhan ajan koulusta” häpeän paikkana. Jukolan Eeronkin piti katsella sivusta vanhempien veljiensä nöyryytystä lukkarinkoulussa ennen kuin hän ryhtyi oman pitäjänsä kansakoulun puuhemieheksi.

Toinen tällaisen mielikuvan vahvistaja on ollut kansakoulua edeltänyt kirkollinen kierto-koulujärjestelmä. Kirkon yhteydessä toimivaa koulua on pidetty pappien vallankäytön välineenä. Akateemiseen historian tutkimukseen perustunut, dosentti Kirsti Mannisen käsikirjoittama TV-sarja Hovimäki löi tervetulleen särön tähän mielikuvaan. Hovimäki-sarjassa kuvitteellisen Hirvikosken seurakunnan ylläpitämän koulun opettajana toimi kartanon sepän tytär, joka lähetettiin seminaariin lisäoppiin. Kirkkoherra ei kuitenkaan katsonut suopein silmien koulua, jossa opetettiin hänen mielestä liian maallisia asioita, kuten kodin siisteyden ja henkilökohtaisen hygienian ylläpitoa, ja laulettiin muitakin lauluja kuin virsiä. Talonpojat halusivat kuitenkin koulun säilyvän seurakunnassa, ja ajoivat tahtonsa läpi kirkkoherran vastustuksesta huolimatta. Koulun pito ei siis ollutkaan käskyä ja komentoa, vaan aitoa kansalaistoimintaa.

Suomen kansakoulun isäksi nimitetty Uno Cygnaeus oli pappi, joka nuorena rippikoulupappina turhautui joutuessaan kuulustelemaan suurelta nuorisojoukolta katekismusläksyjä. Hän havaitsi, että nuorten ”osaaminen” perustui peräkkäisten sanojen ja lauseiden ulkoa opetteluun ilman opitun aineksen sisäistämistä. Cygnaeus hahmotteli kansakoulua, jossa teoreettinen oppiaines ja käytännölliset elämäntaidot palvelisivat toinen toisiaan. Opetus tuli kytkeä havaintomaailmaan, jotta kasvavat kansalaiset oppisivat ilmaisemaan itseään kielellisesti – suullisesti ja kirjallisesti – ja oppisivat elämään myös toisiaan kunnioittaen. Siksi koulun tehtävä ei ollut pitää yllä kuria, vaan myös kasvattaa yhteisöllisyyteen rakastamalla. Koulu-elämän tuli Cygnaeuksen mielestä olla ”sydämellistä yhteiselämää.”

Niin pappi kuin Cygnaeus olikin, hän ajoi läpi suunnitelmansa kirkon valvonnasta vapaasta kansakoulusta. Hänen pyrkimyksensä toteutuivat kansakouluasetuksessa vuonna 1866. Asetusta seurasi vuonna 1869 voimaan tullut uusi kirkkolaki, joka erotti kunnan ja seurakunnan hallinnon toisistaan. Valtionkirkkojärjestelmä itse asiassa purettiin Suomesta jo vuoden 1869 kirkkolailla. Luterilaisen Suomen asema ortodoksisen Venäjän autonomiana edellytti kirkon suurempaa vapautta valtiosta kuin mihin Pohjoismaiden monarkioissa oli totuttu. Tämä uudistus edisti myös hengellisten kansanliikkeiden toimintaa.

Cygnaeus oli omaksunut Saksassa vieraillessaan uuskantilaiseen filosofiaan perustuvia liberaaliteologisia ajatuksia, joiden mukaan ihminen ei voi tietokyvylään tavoittaa Jumalaa.

Siksi metafysiikasta riisutulla uskonnolla on erityinen paikkansa ihmisen arvojen ja moraalien kuvaajina. Tämän vuoksi Cygnaeuksen mielestä modernin ajan kristinuskossa korostuu lähimmäisenrakkauden sanoma. Cygnaeuksen mukaan tiedon tuli muuttua ”eläväksi vakaukseksi, joka aiheuttaa sisäisen siveellisen jalostuksen ja parannuksen”, toteaa Juha Siltala Cygnaeusta siteeraten. (Siltala 1999, 238.) Sydämellinen kristillinen yhteiselämä koulussa toteutuu vapauden eikä kirkollisen valvonnan ilmapiirissä. Osa papistosta tietysti koki tällaisen koulun kilpailijakseen. Kansalaistoiminnan sydänäänät sykkivät pastori Uno Cygnaeuksen muotoilemassa kansakoulussa; mitä muuta aito kansalaistoiminta on kuin ”sydämellistä yhteiselämää?”

Myös oppikouluja eli 1800-luvun ”yläalkeiskouluja” aloitettiin kansalaistoiminnan voimin. Ensimmäinen suomenkielinen yläalkeiskoulu Jyväskylän Lyseo perustettiin v. 1858. Jyväskylän Lyseon 150-vuotisjuhlien yhteydessä 4.10.2008 uudelleen avatussa koulumuseossa on nähtävillä piirilääkäri Wolmar Schildtin keräämä adressi yläalkeiskoulun saamiseksi Jyväskylän porvariston pojille, koska lasten lähettäminen koulukaupunkeihin tuli alemmalle porvaristolle liian kalliiksi. Adressiin liittyi Pohjanmaata myöten aatelisia, pappeja ja talonpoikia. Siviilirohkeutta osoitti myös opetuksen aloittaminen suomen kielellä vastoin keskusvirastojen määräyksiä.

1800-1900-lukujen taitteessa ”sydämellisen yhteiselämän” henki alkoi puhaltaa maaseudulla, kun joukkoja koottiin kansanopistojen perustamiseksi.

II Kansanopiston synty

Herännäisyyden eli körttiläisyyden piirissä oli seurattu kansanopistojen perustamista Tanskassa 1800-luvulla. Liikkeen julkaisussa, Hengellisessä kuukauslehdessä oli ulkomaanosasto, jossa selostettiin Tanskan kirkollisia oloja ja kansanopistolaitoksen kehitystä. Oli pantu merkille, että Tanskassa kansanopistoliikkeen voimahahmo oli luterilaisessa kirkossakin vaikuttanut sivistysmies Severin Grundtvig. Myöhempi grundtvigilaisuus otti kuitenkin etäisyyttä kirkkoon ja kehitti opistojen aateperustaa yleishumanistiseen suuntaan. Huolestuttavana piirteenä herännäisyydessä pantiin merkille grundtvigilaisen kansanopistoliikkeen pyrkimys valtion ja kirkon eroon.

Suomessa ensimmäiset grundtvigilaiset opistot perustettiin v. 1892 Liminkaan, Ilmajoelle ja Otavaan, siis herännäisyyden ydinalueiden tuntumaan. Haapaveden opiston perustamiseen v. 1896 vaikutti vahvana kristillisenä persoonallisuutena tunnettu lääkintöneuvos Konrad Reijowaara.

Heränneet vanhemmat suhtautuivat myönteisesti grundtvigilaisten opistojen tiedolliseen antiin ja käytännön taitojen opetukseen, mutta pitivät huolestuttavana sitä, että nuoret opistovuoden aikana vieraantuvat herännäiskotien tutusta hengellisyydestä. Siksi he halusivat perustaa opistoja, joiden elämään kuuluisi hengellisyyden harjoitusta ja joiden opettajat eläisivät samasta hengellisestä perinnöstä. (Hautala 2008, 21.) Kieli on tärkeä uskonnollisen yhteisöllisyyden rakentaja. Varmasti heränneiden vanhempien toivomuksena olisi opisto, jonka opettajakunta ja henkilökunta viljelisivät puheessaan tuttua hengellistä fraseologiaa ja välittäisivät näin oppilaille turvallisuuden tunnetta.

Heränneiden yhteisissä toiminnoissa kansanopistohanke virisi 1890-luvulla. Tämän kansanliikkeen suhdetta oppineisuuteen ja sivistykseen on pidetty erityisen problemaattisena.

Liike syntyi Pohjois-Savossa herätyksen kokeneen talonpojan Paavo Ruotsalaisen ympärille 1700-1800-lukujen vaihteessa. Samaan aikaan Pohjanmaalla liikkui pappisjohtoinen herätys, jonka johtoon asettui Niilo Kustaa Malmberg. Hän ei koskaan saanut vakinaista papinvirkaa. Apupapin matala status jopa auttoi häntä kansanliikkeen johtajana toimimisessa. Nykyisen herännäisyyden voidaan katsoa syntyneen Savon talonpoikaisherätyksen ja Pohjanmaan pappisherätyksen yhdistymisestä. Herännäisyys oli alkuaan nimenomaan *kansanliike*. Sen johtajia, niin pappeja kuin talopoikia, tuomittiin Kalajoen käräjillä vuonna 1839 luvattomien – ilman seurakunnan valvontaa järjestettyjen – hengellisten kokousten eli seurojen pitämisestä sekä luvattomasta varojen keruusta pakanalähetystyölle. Huomionarvoista on, että kansanliike kokosi varoja lähetystyölle jo 1830-luvulla, vaikka Suomen Lähetysseura perustettiin vasta 1859.

Paavo Ruotsalainen ei ollut koskaan käynyt kouluja eikä hän ollut edes kirjoitustaitoinen, vaikka tiettävästi hän oli oppinut lukemaan nelivuotiaana. Äitinsä puolelta hän oli pappisukua, ja tätä perua hän omisti muutamia kirjoja, joista tärkein oli enolta peritty Raamattu. Tunnettuja ovat Paavo Ruotsalaisen kirjeissään esittämät epäilykset ”philosophian” uskonelämää turmelevasta vaikutuksesta. (Järveläinen 1994.) Paavo Ruotsalaisen kuoleman jälkeen herännäisliike muuttui pappisjohtoiseksi. 1800-luvun loppupuolella koitti lyhyt maallikkojohtoinen kausi, ”ukkojen aika”, jonka jälkeen herännäisyyden piirissä sivistystahto alkoi voimakkaasti nousta. Herännäiskotien nuoria lähetettiin oppikouluihin ja opettajaseminaareihin. Maaseudulla syntyi tarvetta perustaa herännäisyyden hengessä toimivia kansanopistoja alueille, joilta matkat koulukaupunkeihin olivat liian pitkiä.

Kansanopistohanke syntyi herännäisyyden piirissä kansanliikkeenä, mutta sen vauhdittajiksi ja toimeenpanijoiksi tarvittiin liikkeen arvomaailman omaksunutta sivistyneistöä. Niilo Kustaa Malmbergin poika, Lapuan kirkkoherra Wilhelmi Malmivaara, ylistarolainen suurtilallinen Juho Malkamäki ja oululainen rehtori Mauno Rosendal ottivat kansanopistoasian omakseen. Erityisen työpanoksen antoi Malmivaaran vävy, helsinkiläinen kansakouluntarkastaja Matti Pesonen, joka sittemmin palkittiin kouluneuvoksen arvonimellä.

Herännäisyyden hengessä toimivan kirjakustannusyhtiö Herättäjän vuosikokouksessa Ylistarossa 6.6.1898 perustettiin toimikunta, jonka tehtäväksi annettiin herännäisliikkeen toiminnan kehittäminen. Yhdeksi kehittämisen muodoksi nimettiin kansanopisto. Ylivieskassa Jaakolan talossa pidettiin 28.-29.12.1898 mainitun toimikunnan kokous, jonka puheenjohtajana toimi Juho Malkamäki ja sihteerinä Matti Pesonen. Kokouksessa ilmeni myös opistoasian vastustusta ja kaipeutta ukkojen aikaan. Esiin kaivettiin joidenkin heränneiden epäilykset kansakoulun turmelevasta vaikutuksesta; Koulun katsottiin innostavan ylenmääräiseen opin tavoitteluun ja vieroittavan lapsia arkista työtä arvostavasta elämänasenteesta. Uuden kansanopistonkin pelättiin levittävän ”herrastapoja” talonpoikaistaustaisten nuorten keskuuteen.

Kuriositeettina mainittakoon, että Matti Pesonen kansakouluntarkastajanakin halusi edistää yksinkertaisten arkielämän taitojen oppimista ja kehittää opettajan tehtävää käytännön taitojen oppimisen ohjaajana. Hän suhtautui kielteisesti siivoojien palkkaamiseen kouluille ja ajatteli, että koulun puhtaanapito on opettajien ja oppilaiden yhteinen tehtävä. Pesosen mielestä vain käytännön harjoituksen avulla nuoret voidaan opettaa kunnioittamaan työtä. Siivoojien palkkaaminen kouluille teki opettajista ”herroja”, jotka antoivat nuorille vääränlaisen sivistyneen ihmisen mallin. (Malmivaara 1970, 19.)

Ylivieskan kokouksessa Wilhelmi Malmivaara käytti kärjekkään puheenvuoron, joka osaltaan selvittää kansanopistohankkeen taustoja heränneiden parissa. Matti Pesosen elämäker-

rassa Pentti Taipale siteeraa Malmivaaran puheenvuoroa: ”Minulla on se luottamus niihin opettajiin, joita Herra on herättänyt nykyaikana, että ne ovat yhtä arkoja Jumalan kunnian puolesta kuin vanhat ukot ja kansasta kukaan ... Mitä hyvänsä tämä kansa nyt perustaa, perustakoon vaikka kapakan, niin minä menen siihen, mutta minä tiedän, että siellä ei syntiä tehdä. Herännyt kansa vie sinne Jumalansa ja se Jumala menot pyhittää. Mitä minä epäilisin, jos ystävät ehdottavat perustettavaksi kansanopiston. Kansanopistot ovat Tanskan heränneiden opistoja ... Mekö emme tahtoisi näitä muotoja ottaa ... Herännyt kansa on tehnyt synnin, kun ei ole ennen pannut lapsiaan kouluihin. Vasta kun heränneiden lapsia joutui papeiksi, sai herännyt kansa pappein joukossa ystäviä, ja nyt tahdotaan kehottaa enemmän kuin ennen panemaan lapsia kouluihin perustamalla tämä opisto.” Malmivaaran puheenvuoro seurannut jyrkkäsanainen keskustelu päättyi yllättävästi. Opiston vastustajaksi luultu ylivieskalainen Antti Kopakka sanoi: ”Minulla olisi sanomista tähän opistoasiaan. Tahdon testamenteerata omaisuuteni tälle opistolle.” Tässä vaiheessa ei kuitenkaan syntynyt päätöstä opiston perustamiseksi, mutta ajatus jäi itämään 20 vuodeksi.

Kopakan testamentti-ilmoitus on osoitus siitä, että herännäiskansanopisto oli aidosti kansalaistoimintahanke, vaikka sen keskeisissä vaikuttajissa oli kirkon ja koululaitoksen virkamiehiä. Opiston perustamista vauhditti herännäishenkisen kansanopiston perustaminen Lapuan Karhunmäkeen vuonna 1914. Karhunmäen opiston viitena ensimmäisenä toimintavuotena siellä opiskeli Nivalasta 39 ja Ylivieskasta 17 opiskelijaa.

Karhumäen opiston opettajana toiminut maisteri Viljo Mikkonen kutsui asuinpaikkakunnalleen Pattijoelle 10.11.1918 kokouksen neuvottelemaan kristillisen kansanopiston perustamisesta pohjoiseen Suomeen. Kokoukseen oli kutsuttu muitakin kuin heränneitä, ja ajatuksena oli perustaa herätysliikkeisiin sitoutumaton kristillishenkinen kansanopisto Pattijoelle. Paikka herätti epäilyksiä jopa pattijokisten omassa joukossa, joka arvioi voimavarojensa liian vähäisiksi. Kokousväen enemmistö edusti Kalajokilaakson heränneitä, ja nopeasti syntyi päätös opiston perustamisesta Ylivieskan ja Nivalan rajamaille. Myöhemmin paikaksi täsmentyi Knuuti ja Emma Lassilan lahjoittama tontti Ylivieskan Raudaskylässä. Tässä kokouksessa monet antoivat jo kannatussitoumuksia perustettavalle opistolle.

Erityistä painoarvoa Pattijoen kokous on saanut myöhemmässä historiankirjoituksessa siksi, että siinä puheenjohtajana toimi Oulun piispa Rafael Koskimies. Herännäisyyden alkuvaihe kirkon ”nukkavieruna protestiliikkeenä” oli päättymässä. Wilhelmi Malmivaara, joka toimi herännäisyyden hengessä julkaistavan ja kansanopistoasiaa edistävän Hengellisen kuukauslehden päätoimittajana, oli ilmoittanut, että lehden linja on ”jyrkästi kirkollinen ja kansantajuinen”. Liike oli omista periaatteistaan luopumatta saavuttanut kirkon johdon hyväksynnän. Oli kuitenkin selvää, että käytännöllistä kristillisyyttä edustava herätysliike ei voinut pysyä elävänä ilman liikkeen hengen mukaista kansalaistoimintaa.

Kirkollisesta kansalaistoiminnasta pilkalliseen, parodioivaan tai sarkastiseen sävyyn kirjoitettaessa nostetaan usein esille ompeluseurat. Niitä pidetään symbolina taloudellisesti merkityksettömälle rouvasväen pikkupuuhastelulle, jolle on tyypillistä moralistinen sormenhehristely ja kyläjuorujen kertominen. Joskus tällaisiakin ompeluseuroja on saatettu pitää, mutta Raudaskylän kristillisen opiston taloudellista pohjaa luotaessa ompeluseurat olivat kannatussitoumusten jälkeen merkittävin tulonlähde. Nivalan ompeluseuran tuotto käytettiin opiston urkujen hankintaan, ja Ylivieskan ompeluseura osti seurailtojensa tuotolla opistolle hevosen.

Omaa kieltään opistohankkeen hyväksi tapahtuneesta kansalaistoiminnasta puhuu Herättäjä-Yhdistyksen vuosikertomus, joka esiteltiin vuosijuhlissa Ylivieskassa 1919: ”Äkki-

arvaamatta löytyivät tämän jokivarren opistoa varten varat, sadattuhannet markat, ja opiston rakennukset nousevat ystävään innostuksen ja rakkauden voimasta kuin ihmeen kautta kauniille paikalle Raudasmäelle Nivalan ja Ylivieskan rajamaille.” Kalajokilaakson kristillinen kansanopisto aloitti toimintansa 1.12.1920. Opiston ensimmäiseksi johtajaksi valittiin Karvian kirkkoherrana palvellut Juho Kytömäki ja johtajattareksi hänen puolisonsa Iida Kytömäki. (Malmivaara 1970, 31-32.) Kytömäet jäivät vielä eläkeläisinä asumaan Raudaskylälle ja heidän asunnokseen rakentama talo kuuluu Raudaskylän kristilliseen opistoon ja on nimeltään Kytömäki. Opiston kirjastorakennuksessa oleva kokoushuone on nimeltään Iidan kammari.

III Elämää herännäiskansanopistossa

Herännäiskansanopistojen synty kansalaistoimintahankkeina näkyi myös niiden toiminnan varhaisissa vaiheissa. Opistoista ei muodostunut raamattukouluja ja saarnaajakouluja kuten eräiden muiden herätysliikkeiden ja vapaiden kristillisten kirkkokuntien opistoista muualla Euroopassa ja myöhemmin Suomessakin. Käytännön taitojen oppimista pidettiin tärkeimpänä opistovuoden antina. Opistot sijaitsivat yleensä maaseudulla ja opiskelijat olivat enimmäkseen maanviljelijäkodeista. Voisi ajatella, että heränneiden maanviljelijäkotien nuoret juurtuisivat herätysliikkeeseen ja oppisivat välttämättömät kansalaistaidot kotiympäristössä. Tämä olikin opistojen vastustajien ajatus. Opistojen perustajat sen sijaan toivoivat nuorten saavan laajempaa yleissivistystä ja oppivan tuntemaan herätysliikettä pintaa syvemmillä. Käytännön taitojen oppimisen ohella herännäisopistojen tehtäväksi tuli herännäisliikkeen uusien vastuunkantajien kasvattaminen. Väitöskirjassaan ”Herännäiskasvatus kansanopistoissa vuosina 1950-1984” teologian tohtori Ilkka Raninen kuvaa opistojen varhaisen vaiheen tehtäväksi juuri herännäiskasvatuksen, johon oppilaiden vähäinen vapaa-aika suurimmaksi osaksi käytettiin.

1950-1960-luvuilla yleissivistävä koulutus kansanopistoissa väheni ja kehitys kulki kohti opistojen toteuttamaa ammattikoulutusta. Raudaskylän kansanopistossa oli vuodesta 1947 toiminut kansankorkeakoulu, jonka yhtenä suuntautumsvaihtoehtona oli ollut seurakunnallinen linja, jolla pyrittiin kouluttamaan lähinnä virastoapulaisia seurakuntiin. Malmivaara otaksuu, että jo kansankorkeakoulun perustamisvaiheessa olisi ollut ajatuksia päätoimisten työntekijöiden kouluttamisesta hengelliseen työhön, kuten nuorisotyöhön. Jo 1920-luvulla oli tiettävästi tunnusteltu Järvenpään sijoitetun Luther-opiston saamista Raudaskylään.

Vuonna 1966 tekivät Herättäjä-Yhdistyksen päätoimikunta ja opisto yhdessä Laajennetulle piispainkokoukselle anomuksen saada kouluttaa seurakunnan nuorisonohjaajia. Koulutus alkoi jo saman vuoden syksynä, aluksi yksivuotisena, mutta laajeni pian kaksivuotiseksi. Koulutus jatkui vuoteen 1998, jolloin aloitti viimeinen opistoasteen nuorisotyönohjaajakurssi.

Kirkon nuorisotyönohjaajien ammattikunta on suomalaisen kansankirkollisuuden erikoisuus. Vastaavanlaista ammattiryhmää ei tunneta muissa kristillisissä kirkoissa. Useimmissa kirkoissa nuorisotyötä tehdään vapaaehtoistyönä. Erityisesti anglosaksisissa maissa kristillisestä nuorisotyöstä huolehtivat pääosin järjestöt, kuten NMKY (YMCA). Suomessa kirkon nuorisotyönohjaajia alettiin kouluttaa 1900-luvun alkupuolella ja koulutus lisääntyi erityisesti toisen maailmansodan jälkeen. Sotien jälkeen kasvoi suuri ikäluokka, jonka tarpeisiin kirkonkin oli vastattava eikä pelkkä vapaaehtoistyö riittänyt. Kirkon nuorisotyönohjaajista kasvoi vähitellen korkeasti koulutettu, erityisosaamista omaava ammattikunta. Teologian tohtori Pekka Launonen on analysoinut tämän ammattikunnan syntyä ja kehitystä väitöskir-

jassaan ”Nuorisonohjaajasta nuorisotyönohjaajaksi”. Nykyisin kirkon nuorisotyönohjaajan kelpoisuus saavutetaan ammattikorkeakoulututkinnolla, joka voidaan suorittaa sosionomin tutkintona sosiaalialalla (Diakonia-ammattikorkeakoulu ja Yrkeshögskolan Novia) tai yhteisöpedagogin tutkintona humanistisella ja kasvatusalalla (Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu).

Kirkon nuorisotyönohjaajien koulutus on hyvä esimerkki dilemmasta, jonka kansalaistoimintana alkanut ammattikoulutus on joutunut kohtaamaan. Koulutus vastaa yhteiskunnassa ja työelämässä ilmenneeseen osaamistarpeeseen eikä enää palvele suoranaisesti kansalaisliikettä, jonka hengen ylläpitämiseksi perustetun opiston tiloissa koulutus useimmiten tapahtuu. Kuitenkin voidaan olettaa, että joitakin opiston syntyyn vaikuttaneen hengenliikkeen ja kansalaistoiminnan sydänäänistä välittyy nykyisenkin ajan ammattikorkeakouluopiskelijoille sosiaalialan tai humanistisen ja kasvatustalouden koulutusohjelmissa.

IV Kansanopisto ammattikorkeakoulun omistajana ja taustayhteisönä

Raudaskylän kristillisen opiston nuorisotyönohjaajakoulutusta on jatkanut vuodesta 2000 Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulun kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma osana Ylivieskan yksikköä, jossa ovat edustettuina tekniikan, sosiaalialan, matkailualan ja liiketalouden koulutusohjelmat. Toimipiste sijaitsee edelleen Raudaskylän kristillisen opiston tiloissa.

Korkeakoulujen arviointineuvoston vuonna 1999 antaman arviointiraportin ”Viittä vaille valmis” mukaan Raudaskylän vahvuuksia ovat kannustava oppimis- ja työympäristö, pedagoginen kehitystyö, koulutukseen liittyvä kirkollinen traditio ja työelämäsuhteet, synergia toisen asteen koulutuksen kanssa, arviointijärjestelmä sekä ammattikorkeakoulun taloudellinen tuki. Kehittämiskohteitakin listattiin, ja monet niistä, muun muassa kansainvälisten yhteyksien kehittäminen sekä työharjoittelun monipuolistaminen on saatu nostetuksi nykyaikaisen ammattikorkeakoulutoiminnan edellyttämälle tasolle.

Hanna Salomäki toteaa kirkolliselle alalle hakeneiden taustoja ja työmotivaatiota koskevassa tutkimuksessaan, että Raudaskylässä kirkon nuorisotyönohjaajiksi opiskelevista opiskelijoista useimmilla ei ole herännäistaustaa. Herännäisyys ei myöskään erotu koulutusohjelman opetussuunnitelmassa eksplisiittisesti. Kuitenkin herännäisopiston ympäristöllä on hiljaisen tiedon (tacit knowledge) vaikutusta, joka vaikuttaa oppimisympäristön ilmapiirissä. Kansalaistoimintaa elähdyttänyt arkisen työn arvostus, yhtäältä monimutkaisia oppirakennelmia ja toisaalta suuria tunne-elämyksiä tavoittelematon uskon yksinkertaisuus ja lähimmäisenrakkautta ovat nykyaikaisenkin ammattikorkeakoulun koulutusohjelman taustalla vaikuttavia tukirakenteita.

Herännäisopistot synnyttäneen kansanliikkeen elämäntuntoa kuvannee parhaiten kodeissa pidettävien hengellisten kokoontumisten eli seurojen käyttäytymiskoodi: Ei ole puhujalavaa tai koroketta, vaan puhuja pitää puheensa istualtaan, omalta paikaltaan, samalta tasalta kuulijoiden kanssa. Tämän elämäntunnon uskon välittyneen hiljaisena tietona herännäisopiston tiloissa ammattikorkeakoulututkinnon suorittavien kirkon nuorisotyönohjaajien ammatilliseen työotteeseen ja ammatietiikkaan.

Lähteet

- Hautala, Jukka (2008): Herännäisyyden kasvatusnäkemyksestä. Painamaton esitelmä.
- Järveläinen, Petri (1994): Yks enkeli, yks perkele. Kirjoituksia Paavo Ruotsalaisesta. Herättäjä-Yhdistys: Lapua.
- Lehtonen, Timo & Rantonen, Irma (2008): Kansalaistoiminta. Peruskurssi. http://www.kansalaisfoorumi.fi/sivu.php?artikkeli_id=107 luettu 15.10.2008.
- Malmivaara, V.J. (1970): Me uskomme vielä. Raudaskylän kristillinen opisto 1920-1970. Ylivieska: Raudaskylän kristillinen opisto.
- Launonen, Pekka (2004): Nuorisonohjaajasta nuorisotyönohjaajaksi. Suomen evankelisluterilaisen kirkon nuorisotyönohjaajien koulutus ja ammattitaidon muuttuvat tulkinnat 1949-1996. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia 8. Diakonia-ammattikorkeakoulu: Helsinki. Diss.
- Salomäki, Hanna (2008): Kirkolliselle alalle hakeneiden uskonnollinen tausta ja uranvalinta. A: Tutkimusraportteja. Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu: Kokkola.
- Siltala, Juha (1999): Valkoisen äidin pojat. Siveellisyys ja sen varjot kansallisessa projektissa. Helsinki: Otava.
- Raninen, Ilkka (1994): Herännäiskasvatus kansanopistoissa. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 190. Suomalainen teologinen kirjallisuusseura: Helsinki. Diss.
- Taipale, Pentti (1980): Salatun voiman mies. Matti Pesosen elämä ja toiminta. Lapua: Herättäjä-Yhdistys.
- Viittä vaille valmis. Ammattikorkeakouluhakemusten arviointi 1999. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 1:1999. Helsinki: Edita.

Preventiimi – nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus

SANNA PYLKKÄNEN

Preventiimi on opetusministeriön rahoittama ja Humanistisen ammattikorkeakoulun hallinnoima nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus, jonka toiminta käynnistyi Etelä-Suomen alueella vuonna 2003 (Preventiimi – nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus 2008). Preventiimi laajentui vuonna 2008 valtakunnalliseksi nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskukseksi. Tätä edelsi opetusministeriön työryhmämuistio, jossa on kiinnitetty huomiota päihdetyön opetuksen tilaan eri oppilaitoksissa (Päihdeongelmien ehkäisyn ja hoidon koulutuksen kehittämistyöryhmän muistio 2007).

Preventiimin toiminnan lähtökohtana ovat nuorisolaki (27.1.2006/72) ja ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit (Laatutähteä tavoittelemassa. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit 2006), jotka mahdollistavat nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön määrittelyn entistä paremmin. Lisäksi laadukkaan päihdetyön kokonaisuuden toteuttamista käsitellään teoksessa Ehkäisy ja hoito (Ehkäisy ja hoito – Laadukkaan päihdetyön kokonaisuus 2007), joka luo katsauksen aiheeseen erityisesti kuntien näkökulmasta. Keskeisenä ajatuksena on, että nuorisoalan perustana eivät ole nuorten ongelmat. Nuoria ei tulisi nähdä perusolettamukseltaan erityisen ongelmallisena väestönosana. Sen sijaan ehkäisevässä päihdetyössä asioita voidaan tarkastella ongelmaperusteisesti, mutta tällöinkin varsinainen ongelma on kyettävä määrittelemään tarkasti. Ongelmia aiheuttavat päihteiden väärinkäyttö ja päihdehaitat sekä niiden aiheuttamat terveydelliset ja sosiaaliset riskit. Näiden ongelmien tunnistamiseen Preventiimi pyrkii kehittämään nuorisoalalla työvälineitä kumppaneidensa kanssa.

Preventiimin toiminnan tavoitteena on järjestää laadukasta ehkäisevän päihdetyön täydennuskoulutusta ja kehittää kunnallisen nuorisotyön sekä järjestöjen yhteistoimintaa ehkäisevän päihdetyön osalta. Lisäksi tavoitteena on uusien ehkäisevän päihdetyön menetelmien ja toimintatapojen kehittäminen sekä ehkäisevän päihdetyön arvioinnin ja laatutyön edistäminen. Toiminta sisältää kehittämistoiminnan lisäksi koulutusta, kehittämispäiviä, tapaamisia, seminaareja ja yhteistä vertaistuellista työskentelyä.

Preventiimillä on lähes 40 kirjallisen sopimuksen tehnyttä kumppanuusorganisaatiota, jotka edustavat kuntien nuoriso- ja vapaa-aikatoimia, järjestöjä ja oppilaitoksia. Tämän lisäksi yhteistyötä tehdään muun muassa Stakesin, lääninhallitusten, Allianssi ry:n ja kuntien kanssa. Valtakunnallisen toiminnan myötä Preventiimi kutsuu yhteistyöhön ehkäisevää päihdetyötä tai päihdekasvatusta nuorten parissa tekeviä ammattilaisia.

Verkosto ei elä ilman luottamusta – tapausesimerkinä Preventiimitapaamiset

Vuoden 2007 alusta lähtien Preventiimin yhteistyö organisaatioiden kanssa on aloitettu solmimalla kirjallinen kumppanuussopimus. Preventiimin yhteistyö on tavoitteellista ja näin kumppanuussopimuksella pyritään poistamaan henkilösidonaisuus siten, että yhteistyötahot ja -organisaatiot sitoutuvat toimintaan, vaikka työntekijät vaihtuisivatkin. Sopimuksessa mainitut avainhenkilöt sitoutuvat seuraamaan Preventiimin toimintaa ja tiedottamaan siitä oman organisaationsa sisällä. Avainhenkilöt liitetään Preventiimin postituslistalle ja he osallistuvat Preventiimin järjestämiin tilaisuuksiin.

Preventiimitapaamiset on suunnattu kumppanuusorganisaatioiden avainhenkilöille, jotka määrittää organisaatio itse. Lähes 40 kumppanuusorganisaatiosta muodostuva verkosto pitää sisällään noin 130 avainhenkilöä. Tapaamisissa nuorten ehkäisevän päihdetyön ammattilaiset kohtaavat työn erityiskysymysten äärellä, keskustellen ja reflektoiden ehkäisevän päihdetyön ilmiöitä oman työn näkökulmasta. Ammatillisten erityiskysymysten käsittely, uusien työmuotojen esittely sekä samaa työtä tekevien kanssa näkökulmien vaihto on vertaustuellisissa tapaamisissa tärkeää. Kirjallisten sopimusten myötä sitoutuminen ja tiedotus verkostossa toimivat ja verkoston jäsenet toteuttavat yhteistyöhankkeita. Sisällöt tapaamisiin syntyvät verkoston tarpeesta ja niitä järjestetään vuorotellen eri organisaatioissa. Järjestelyn tarkoituksena on verkoston osallisuuden lisääminen Preventiimin sisällöissä.

Kukaan yhteiskunnassa ei elä tyhjiössä – tapausesimerkinä Value Life! -tapahtuma

YK:n yleiskokous julisti vuonna 1984 kesäkuun 26. päivän kansainväliseksi huumeiden väärinkäytön ja huumausainekaupan vastustamisen päiväksi. Suomessa päivää on perinteisesti vietetty juhannusta edeltävän viikon tiistaina (Value Life! -tapahtuma 2008). Helsingissä järjestettävä vuosittainen tapahtuma kerää koolle noin 20 eri toimijatahoa. Tapahtuman suurin arvo on sen vapaaehtoisissa nuorissa aikuisissa, jotka toteuttavat yhteisen tapahtuman. Value Life -tapahtuman järjestäjät vuonna 2008 olivat: Aseman Lapset ry., Suomen nuorisoyhteistyö Allianssi ry., Elämäntapaliitto, Elämän Sankari ry., Elämä On Parasta Huumetta ry., Ensi- ja turvakotienliitto ry., Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus, Helsingin NMKY, Irti Huumeista ry., Nuorten Palvelu ry., Preventiimi (HUMAK), Raide ry, Raittiuden Ystävät ry., Sininauhaliitto, Stop Huumeille ry., Suomen Punainen Risti, Suomen ASH ry., Terveys ry., YAD Youth Against Drugs ry., Vihreä Keidas ry. ja YK-liitto ry. Tapahtumalla on vuosittain teema ja viesti, jonka järjestöt yhdessä haluavat nostaa esille. Vuonna 2008 järjestöt halusivat nostaa esiin nopean puuttumisen ja tiedonkulun merkityksen huumeyliannostusten ehkäisyssä, jotta ”läheltä piti” -tilanteita voitaisiin aiempaa paremmin välttää.

Value Life -tapahtumaa koordinoi ensimmäistä kertaa vuonna 2008 kulttuurituotannon opiskelija Humanistisesta ammattikorkeakoulusta. Työharjoittelu (HUMAKissa työoppiminen)

Value Life! -verkostossa on haastavaa ja tuo järjestökentän rakenteet ja kipupisteet koulutusalan tietoisuuteen. Työoppiminen avaa tuleville koulutusohjelmasta valmistuville ammattilaisille järjestötyön arkea. Aina yhtä haastavia kysymyksiä ovat vapaaehtoistoimintaan osallistumisen lähtökohdat ja vapaaehtoistyöntekijöiden halu toteuttaa yhdessä tärkeäksi näkemiään kansalaisvaikuttamisen agendoja. Suomalaisen yhteiskunnan rahoitusrakenteet järjestötoiminnalle ovat laajat mutta hajallaan. Vahvasti projektiluonteinen työskentelytapa rikkoo entisestään järjestökenttää ja asettaa sen keskenään kilpailuasemaan. Tämä ei välttämättä tue yhdessä tekemisen kulttuuria, johon vapaaehtoistoiminta perustuu. Value Life! -tapahtuman myötä on kuitenkin havaittavissa vahvaa yhteistyötä vapaaehtoisten keskuudessa.

Medialukutaitoa uusien keinoin – tapausesimerkkinä Ainemaatio-kilpailu

Vuosittain Preventiimi tarjoaa yli kymmenelle Humanistisen ammattikorkeakoulun opiskelijalle mahdollisuuden työssäoppimiseen. Yksi näistä on kolme vuotta toiminut Ainemaatio – animaatioita päihdeistä kilpailu (Ainemaatio-kilpailu 2008). Preventiimin, MTV3:n ja Elämä On Parasta Huumetta ry:n yhteistyöhankkeen myötä on tavoitettu vuosina 2006-2008 yli 15 000 nuorta ja nuorta aikuista.

Kilpailun tarkoituksena ovat nuorten tuottamat päihdekasvatusanimaatiot nuorille. Kilpailun tavoitteena on tuottaa uudenlaisia näkökulmia omaava, nykyistä teknologiaa hyväkseen käyttävä ja ajankohtaisia päihdekasvatuksen aiheita yhteen liittävä ehkäisevän päihdetyön menetelmä. Tärkeänä tavoitteena on nuorten osallistaminen päihdekasvatuksen materiaalin tuottamiseen. Kilpailun tarkoitus on myös rakentaa perinteisten piirustuskilpailujen rinnalle uudenlainen päihdekasvatusformaatti, joka elää nuorten uusissa toimintaympäristöissä. Ainemaatio-kilpailussa merkittävää on ajatuksia herättävien päihdekasvatusnäkökulmien sekä uudenlaisten päihdekasvatusmateriaalien löytäminen.

Ainemaatio 2007 -kilpailun aineiston pohjalta on julkaistu opinnäytetyönä DVD- päihdekasvatusaineisto. DVD:n tavoitteena on palvella työelämän tarpeita päihdekasvatuksessa ja toimia esittelynä Preventiimin toiminnan innovaatioista.

Ensimmäinen DVD käsitteli tupakka-aihetta ja toinen tulee käsittelemään alkoholia. Olenaisista on kuitenkin että Preventiimin verkoston jäsenet saavat niitä käyttöönsä ja samalla testaavat työelämässä niiden toimivuutta. Vastaavasti opiskelijat saavat työoppimisten kautta arvokasta tietoa tulevia uravalintojaan varten.

Yhteistyö kolmen toisistaan täysin poikkeavan yhteistyökumppanin kesken on haastavaa. MTV3 on yksi Suomen johtavista medioista. Elämä On Parasta Huumetta ry. (2008) on puolestaan ehkäisevän päihdetyön telemaattisten palveluiden edelläkävijä. Preventiimi puolestaan osallistuu yhteistyöhön osaamiskeskuksen ominaisuudessa tavoitteenaan lisätä ehkäisevän päihdetyön sisällöllistä ja menetelmällistä osaamista. Keskeistä toimivassa yhteistyössä on tavoitteiden ja toiminnan muotojen yhteinen määrittely. Tämän kautta voidaan luoda uusia toimintamalleja sekä yritysten että järjestöjen kanssa tehtävään yhteistyöhön.

Tässä artikkelissa on esitelty kolme erilaista lähestymistapaa, joissa yhdistyvät kansalaistoiminta ja aktiivisuus, ammattikorkeakoulun perustehtävät sekä ehkäisevä päihdetyö yhteiskunnallisena ilmiönä. Tänä päivänä aikuiskasvatuksen ja koulutuksen halutaan edistävän

aktiivista kansalaisuutta ja demokratiaa. Käyttöön on otettu elinikäisen oppimisen käsite. Tällä tarkoitetaan kaikkea läpi elämän jatkuvaa oppimistoimintaa ilman rajoitteita. Elinikäinen oppiminen on muutosprosessi, joka tapahtuu ihmisessä kokemuksen tuloksena (Ropo 1994, 49). Motivoituminen uuteen asiaan ja oppimisprosessiin on kokemus vailla vertaakaan. Elinikäistä oppimista voi tapahtua moninaisissa paikoissa kuten tämän artikkelin kohtaamisissa. Käytännön toiminta on se konteksti, joka mahdollistaa luonnolliset kansalaistoiminnan oppimisympäristöt.

Lähteet

- Ainemaatio -kilpailu 2008. Viitattu 19.10.2008. <http://www.mtv3.fi/animaatio/>
- Ehkäisy ja hoito – Laadukkaan päihdetyön kokonaisuus 2007. Stakes. Helsinki: Paintek.
- Elämä on parasta huumetta ry. 2008. Viitattu 19.10.2008
<http://www.eoph.fi/ehkaiseva-paihdetyo/telemaattinen/ehkaiseva-telemaattinen-paihdetyo.html>
- Laatutähteä tavoittelemassa. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit 2006. Stakes, Päihdetyö-ryhmä. Helsinki. Nuorisolaki 27.1.2006/72
- Preventiimi – nuorisovaltakunnan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus 2008. Viitattu 19.10.2008 <http://www.preventiimi.fi/>
- Päihdeongelmien ehkäisy ja hoidon koulutuksen kehittämistyöryhmän muistio 2007. Opetusministeriö, koulutus- ja tiedepolitiikan osasto. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:17. Helsinki: Yliopistopaino.
- Ropo, Eero (1994): Opetussuunnitelmat ja elinikäinen oppiminen. Teoksessa Kajanto, Anneli ja Tuomisto, Jukka. (toim.) Elinikäinen oppiminen. Vapaan sivistystyön 35.vuosikirja. Kansanvalistusseura ja aikuiskasvatuksen Tutkimusseura. Helsinki: Kirjastopalvelu, 39-78.
- Value Life! -tapahtuma 2008. Viitattu 19.10.2008. <http://www.valuelife.fi/>

Yhteistyössä on voimaa: Järjestöjen toimintaedellytyksiä tukevaa koulutusta Keski-Suomessa

JUHA MAJASAARI & ERJA TURUNEN

Keski-Suomessa vastattiin ammattikorkeakouluille asetettuun haasteeseen alueellisen yhteistyön kehittämistä rakentamalla avoimen ammattikorkeakoulun erillistarjontana ”Yhteisöviestintä ja talousjohtaminen”-pilottikoulutus Keski-Suomen alueella sijaitsevien yhdistysten toimijoille. Pilottikoulutus järjestettiin Humanistisen ammattikorkeakoulun HUMAKin, Jyväskylän ammattikorkeakoulun JAMKIn sekä alueen järjestöjä ja niiden koulutusta tukevien Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry:n hallinnoiman Järjestö+ kehittämishankkeen ja Keski-Suomen Liiton hallinnoiman Luova Foorumi -hankkeen yhteistyönä.

Pilottikoulutuksen sisällön suunnittelussa lähdettiin liikkeelle järjestöjen tarpeista. Niistä suurimpina nousivat esiin ne haasteet, joita nykyinen kompleksi yhteiskunta asettaa järjestötoimialalla toimiville. Yhtäältä tiedon nopea tuottaminen ja käsitteleminen erilaisissa mediaympäristöissä sekä ulkoinen viestintä ja itsensä profiloiminen, toisaalta monipuoliset rahoitusjärjestelmät sekä kuntarakennemuutoksen mukanaan tuomat palvelujen tuottamiseen liittyvät vaatimukset antoivat vihjeitä siitä, että pilottikoulutuksessa olisi syytä keskittyä kahteen keskeiseen teemaan: yhteisöviestintään ja taloushallintoon. Koulutuksen suunnittelussa huomioitiin lisäksi Keski-Suomessa toteutetun järjestöselvityksen (Grönqvist & Majasaari 2007) tuoreet tulokset järjestöjen kehittämisen tarpeista.

Opintokokonaisuudessa keskityttiin kahteen neljän opintopisteen teemaan, yhteisöviestintään ja talousjohtamiseen, joiden lähijaksot toteutettiin Jyväskylässä kerran kuukaudessa perjantaisin ja lauantaisin syyslukukaudella 2007. Opetuksen sisältö rakentui kokonaisuudessaan ammattikorkeakoulujen opetussuunnitelman mukaisesti, ja koska pilottikoulutuksessa opettaneilla lehtoreilla itsellään oli järjestökentältä monipuolinen käytännön kokemus, muodostuivat teemat pedagogisesti ja didaktisesti työelämäläheisiksi ja sitä kautta pilottikoulutukseen sopiviksi ja järjestötoimialaa aidosti kehittäviksi.

Opintojen käytännön toteutus ja itsenäinen työskentely räätälöitiin palvelemaan opiskelijoiden ja heidän edustamiensa yhdistysten yksilöllisiä ja ajankohtaisia kehittämistarpeita.

Opintojen jälkeen kerättyssä palautteessa kiitettiin erityisesti oppimistehtävien sitomista näihin yksilöllisiin tarpeisiin ja sieltä nouseviin ongelmiin, joiden syvälinen reflektointi ryhmän ja lehtoreiden kanssa auttoi opitun sisäistämisessä ja soveltamisessa käytäntöön. Vertaisoppimisen ryhmässä, koulutuksen sisäisen rakenteen sekä lehtoreiden roolin koettiin muodostavan peruslähtökohdan asiantuntijuuden kehittymiselle.

Pilottikoulutuksessa opettaneilta lehtoreilta pyydettiin myös palaute, jossa he sanoivat tämän koulutuksen olleen heille erittäin positiivinen ja silmiä avaava kokemus. Vaikka heillä oli aikaisempaa toimialakokemusta, nousi myös uusia asioita pohdintaan. Tärkeimpänä he toivat esille yllätyksensä siitä, miten heterogeeninen pilottikoulutuksen opiskelijaryhmä oli. Tämä ilmentää erinomaisesti sitä tosiasiaa, että järjestökentälle tullaan töihin hyvin monia eri opintopolkuja pitkin, lisäksi se peilaa alueen järjestökentän heterogeenista rakentumista. Alueelta löytyy toisaalta erittäin paljon lähes täysin vapaaehtoisvoimin järjestyneitä yhdistyksiä, joiden toimintaa voidaan luonnehtia kansalaistoiminnaksi. Ja toisaalta löytyy runsaasti henkilökuntaa palkkaavia isoja yhdistyksiä, jotka toimivat hyvin ammattimaisesti.

Positiivisten kokemusten vuoksi päätettiin aloittaa syksyllä 2008 uusi järjestötoimijoiden toimintaedellytyksiä tukeva koulutuskokonaisuus. Järjestöjen kehittämistoimintakoulutus koostuu kolmesta yhdessä tai erikseen suoritettavasta moduulista – projektiosaaminen kolme, taloushallinto neljä ja yhteisöviestintä laajuudeltaan viisi opintopistettä.

Myös tämän uuden koulutuksen toteutuksessa hyödynnetään alueellista yhteistyön voimaa. Varsinaisesta opetustoiminnasta vastaavat yhteisöviestinnän osalta Humanistinen ammattikorkeakoulu ja projektiosaamisen sekä taloushallinnon osalta Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Järjestötoimijoiden osallistumista koulutukseen mahdollistaa Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry:n myöntämä osarahoitus opiskeluun. Koulutuksen suunnittelussa, markkinoinnissa ja toteutuksessa yhdistyvät tuloksekkaalla ja tehokkaalla tavalla koulutustoiminnan erityisosaaminen, alueellisten verkostojen tunteminen ja koulutukseen osallistuvien järjestötoimijoiden tarpeiden ja taustayhteisöjen tuntemus.

Lähteet

Grönqvist, Helena & Majasaari, Juha (2007): Järjestökentän kuvaa etsimässä. Selvitys keskisuomalaisista kolmannen sektorin yhteisöistä ja niiden tarpeista. <http://www.kyt.fi>
http://www.kyt.fi/PDF_julkaisut/jarjestoselvitys.pdf

Sosionomi- ja terveydenhoitajakoulutus kansalaisjärjestöjen kumppaneina

LEILA HOIKKALA, TERHI TAAJAMO & SANNA PELTONEN

Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulutus on alusta saakka tehnyt yhteistyötä kansalaisjärjestöjen kanssa. Varsinkin sosionomikoulutuksessa niin sanotun kolmannen sektorin toimijat ovat toimineet opiskelijoille tärkeinä oppimisympäristöinä, erityisesti työharjoittelussa ja erilaisissa projekteissa. Myös terveydenhoitajakoulutus on motivoinut opiskelijoita perehtymään oman alan kansalaisjärjestöihin opiskeluaikana. Sosiaali- ja terveysalan koulutuksessa korostuu osallisuus, yhteisöllisyys ja yhteiskunnan rakenteisiin vaikuttaminen, myös kansalaistoiminnan keinoin. Järjestöjen ja kansalaistoiminnan osuus julkisten palveluiden rinnalla on lisääntynyt ihmisten arjen tukemisessa. Myös sosiaali- ja terveysalan koulutus haluaa luonnollisesti olla mukana kansalaisyhteiskunnan kehittämisessä. Lahden Perhe-hanke oli kehittämistyön yksi kokeiluvaihe ja -prosessi, joka oli alkanut jo edeltävistä hankkeista. Lahden Perhe -hankkeen idea jatkuu ja se saa uusia muotoja meneillään olevissa ja käynnistymisvaiheessa olevissa järjestöjen organisoimissa pikkulapsiperheiden kumppanuushankkeissa.

Lahden Perhe -hankkeen tausta

Lahden Perhe -hankkeen tarkoituksena oli lapsiperheiden palvelujen moniammatillisen ja monitoimijaisen kumppanuuden kehittäminen ja toteuttaminen. Kumppanuuskokeilun mahdollisti Sosiaali- ja terveysministeriön osarahoittama hanke, joka toteutettiin vuosina 2005-2007. Hankkeen tavoitteena oli monella tavalla ylittää rajoja julkisten perhepalveluiden, koulutusorganisaatioiden ja kansalaisjärjestöjen välillä.

Kumppanuuden sopijaosapuolina ja keskeisinä toimijoina olivat Lahden ammattikorkeakoulun Sosiaali- ja terveysalan laitos, Diakonia-ammattikorkeakoulun Lahden yksikkö, Lahden ensi- ja turvakoti ry., Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lahden yhdistys ry., Lahden Pelastakaa lapset ry., Harjulan settlementti ry., Lahden seurakuntayhtymä ja Lahden kaupungin sosiaali- ja terveystoimi, joka oli hankkeen hallinnoija. Hankkeen tärkeimpiä

kumppaneita olivat perheet, joita pyrittiin kannustamaan verkottumiseen ja osallisuuteen toiminnan kehittämiseksi.

Lahden seudulla on ammattikorkeakouluopetusta toteutettu Lahden ammattikorkeakoulussa ja Diakonia-ammattikorkeakoulussa, joiden välillä on ollut sekä koulutuksellista että ammatillista yhteistyötä ja kumppanuutta ammattikorkeakoulukokeilusta lähtien. Uutta innostusta ammatti- ja organisaatorajat ylittäviin kokeiluihin ja moniammatillisen koulutuksen toteuttamiseen antoi Päijät-Hämeen sairaanhoitopiirin kunnissa vuosina 2003-2005 toteutettu Hyvinvointineuvola-hanke, joka pyrki edistämään moniammatillista työskentelyä lapsiperheiden palveluissa. Sosionomi- ja terveydenhoitajakoulutuksen opettajia oli hankkeen ohjausryhmässä ja sitouttaminen uudenaikaiseen ammatilliseen yhteistyöhön käynnistyi. Hankkeessa mukana olleet sosionomi- ja terveydenhoitajaopiskelijat alkoivat osallistua yhteisiin perhepalveluiden kehittämisseminaareihin yhdessä sosiaali- ja terveysalan opettajien ja toimipaikkojen työntekijöiden kanssa. Näistä istunnoista ja tutkijaprofessori Matti Rimpelän esittämästä haasteesta syntyi ajatus uudenaikaisen moniammatillisen neuvolamallin pilotoinnista, jossa perheen omaa osallisuutta haluttaisiin tukea ja yhteistyössä paikallisten järjestöjen kanssa. Hyvinvointineuvolan ohjausryhmässä mukana olleet amk-opettajat olivat myös 2004-2006 toteutetun Harjulan settlementin Lapsiperhekeskus-projektin ohjausryhmän jäseniä. Harjulan settlementin hanke osoitti, että perheillä on suuri tarve lapsiperheiden vertaisryhmätoiminnalle.

Lahdessa oli lopetettu rahan ja tilojen puutteen takia lapsiperheiden kokoontumiseen ja tilapäiseen lastenhoitoapuun tarkoitettuja kansalaisjärjestöjen kaupungin ja muiden rahoittajien tuella ylläpitämiä palveluita. Lahden ensi- ja turvakoti ry., Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lahden yhdistys ry. ja Harjulan settlementti ry. alkoivat suunnitella hanketta, jolla he yhdessä voisivat vastata lapsiperheiden tarpeeseen jakaa arkeaan muiden samassa elämäntilanteessa olevien kanssa yhteisessä olohuoneessa.

Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan sosiaalialan osaamiskeskus Verso oli osallistunut kumppanin hanketta suunnittelevan ryhmän työskentelyyn ja kutsui kokoon koko joukon ideomaan hankkeiden yhdistämistä. Hankkeeseen tulivat mukaan myös Lahden seurakuntayhtymä ja Lahden Pelastakaa Lapset ry.

Vuonna 2005 hyväksytyyn Lahden Perhe -hankkeen tavoitteet määriteltiin seuraavasti:

- 1) Vahvistetaan ja luodaan kumppanuuteen pohjautuvaa toimintakulttuuria, kehitetään perheitä osallistavia työmenetelmiä ja kuvataan perheiden voimavaroja vahvistavia prosesseja alle kouluikäisten lasten ja perheiden palveluissa. Uutta toimintakulttuuria, hyviä työkäytäntöjä ja työmenetelmiä viedään hankkeen aikana ja sen päätyttyä pysyväksi toiminnaksi palveluvalikoimaan.
- 2) Kehitetään koulutusta moniammatillisesti vastaamaan yhteistyössä uusien työmuotojen vaatimiin haasteisiin.
- 3) Vahvistetaan yhteisöllisyyttä ja tuetaan perheitä omaehtoiseen selviytymiseen arjessa.

Hanke jakautui neuvolaosioon (Ankkurin Pilottineuvola), koulutusosioon ja ”lapsiperheiden olohuone” -osioon (PerheSantra). Jo hankkeen suunnitteluvaiheessa kumppanuusosapuolten vuoropuhelua, tiedonkulkua ja yhteistyön kehittämistä varten perustettiin hankeorganisaatioon Suurperheeksi kutsuttu ryhmä, jossa kaikilla osapuolilla oli mahdollisuus tuoda näkökulmansa esiin. Suurperheelle asioita valmisteli niin sanottu Ydinperhe, jossa oli kaikkien toimijoiden edustus ja myös eri oppilaitosten hankkeessa mukana olevat, harjoittelua

tai opinnäytetöitä tekevät opiskelijat. Ydinperheessä suunniteltiin esimerkiksi julkisten palveluiden, oppilaitosten ja järjestöjen rajapinnoilla toteutettavaa kumppanuutta tai järjestöjen keskinäistä kumppanuutta sekä periaatteellisella että toteutuksen tasolla. Suurperheessä ja Ydinperheessä jaettiin osallistujien erilaisia näkökulmia ja mielipiteitä yhteistyöstä. Ydinperheen ja Suurperheen keskusteluilmapiiiriin ja mielipiteiden vaihtoon heijastui kumppaneiden roolit ja valtasuhteet. Aidoista kumppanuuspyrkimyksistä huolimatta tasavertaista mielipiteiden vaihtoa esti huoli oman järjestön etuuksien ja rajojen säilymisestä.

PerheSantra-tiimi muodostettiin PerheSantran kehittämistä ja toimintoja varten. Tiimin kokoukset olivat avoimia kaikille hankkeen toimijoille, joiden intresseissä oli kehittää perheiden yhteisen olohuoneen toiminta. Perheiden tarpeet olivat lähtökohtana toimintaa suunniteltaessa. Tärkeänä pidettiin yhteisöllisyyden vahvistamista sekä perheiden arjen tukemista. Tavoitteena oli myös tarjota ennaltaehkäisevää ja varhaista tukea perheille. Vanhemmuutta tukemalla haluttiin edistää koko perheen ja erityisesti lasten hyvinvointia.

PerheSantrasta muodostui kaikille alle kouluikäisen lasten sekä lasta odottavien perheiden avoin kohtaamispaikka ja yhteinen olohuone, jossa perheet tapasivat toisia vanhempia lapsineen kahvittelun ja mukavan oleskelun merkeissä. Matalan kynnyksen paikkana perheiden oli helppo tulla sinne. Vanhemmat viettivät aikaa lapsensa kanssa tai osallistuivat halutessaan toimintatuokioihin. Lapsille tarjottiin turvallinen ja kodinomainen paikka, jossa he opettelivat sosiaalisia taitoja tai olemista tilapäisessä lastenhoidossa. Perheiden omaa ryhmätoimintaa tuettiin tarjoamalla maksuttomat tilat ryhmien kokoontumisia varten. Vertais-tuen mahdollistaminen oli yksi keskeinen tavoite PerheSantran toiminnassa.

PerheSantra kumppanuuden toiminta-areenana

PerheSantra avattiin marraskuussa 2005 hankkeen kumppaneiden yhteistyönä. Aloitussivaiheessa tarvittiin yhteistä intoa ja kumppanuutta monien asioiden järjestämiseksi, koska hankkeeseen ei saatu projektikoordinaattoria toiminnan käynnistysvaiheeseen. Tyhjät tilat piti laittaa nopeasti valmiiksi perheitä varten. Huonekalut, tarvikkeet ja laitteet saatiin lahjoituksina tai ne lainattiin joltakin yhteistyötaholta. Tilojen siivous ja kuntoon laittaminen tapahtui kumppaneiden talkootyönä, opettajien sekä neuvolapalveluiden ja järjestöjen toimijoiden arjen toiminnassa. Opiskelijat olivat tärkeänä apuna.

Avajaisviikolla PerheSantrassa kävi paljon ihmisiä tutustumassa hankkeeseen ja tiloihin. Jokainen yhteistyökumppani oli paikalla kertomassa toiminnasta sekä perheille oli tarjolla ilmaista ohjelmaa. Opiskelijoiden tekemän kyselylomakkeen avulla kartoitettiin perheiltä ja alan ammattilaisilta toivomuksia toiminnan sisällöstä.

Hankkeen alkuvaiheessa PerheSantran viikko-ohjelma suunniteltiin siten, että eri yhteistyötahoilla oli oma vastuupäivänsä. Tämä oli haasteellista harjoitteluaan suorittaville opiskelijoille. Yhteisiä pelisääntöjä ei vielä ollut ja toimintakäytännöt jokaisella kumppanilla olivat erilaiset.

Ensimmäisten toimintaviikkojen arjen pyöritys oli osittain opiskelijoiden vastuulla. He huolehtivat tiloista, vastaanottivat kävijät, hoitivat ovien avaamisen aamulla sekä sulkemisen ilta-päivällä, kirjjasivat kävijämäärät ylös sekä kertoivat toiminnasta perheille. Kumppanit vastasivat toimintatuokioiden toteuttamisesta sekä hankkeen etenemisestä. Yhteinen innostus ja halu kehittää perheiden palveluja ylläpitivät motivaatiota jäsentymättömässä aloitusvaiheessa.

Hankkeen osa-aikainen projektikoordinaattori aloitti työt tammikuussa 2006. Toimintaa ja viikko-ohjelmaa selkeytettiin. Toiminta jakaantui avoimeen päivätoimintaan sekä ryhmätoimintaan. PerheSantran toiminnan sisältö tiivistettynä:

- yhteinen olohuone
- perhekahvilatoimintaa
- tilapäistä lastenhoitoa
- laulu- ja leikkituokioita
- tilat perheiden omatoimisille vertaisryhmille
- avoin neuvola kerran viikossa
- tietoa lapsiperheiden palveluista (perhepalvelukansio, esitteet ja tiedotteet)
- mahdollisuus osallistua toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen.

Projektikoordinaattorin tehtävänä oli vastata PerheSantran toiminnasta kokonaisuudessaan. PerheSantrassa ei ollut muita työntekijöitä hankerahoituksella. Ensi- ja turvakodin kautta saatiin PerheSantraan helmikuusta 2006 lähtien työntekijä vakuutusyhtiön rahoituksella. Hänen tehtävänään oli toimia ”emäntänä” ja lastenhoidosta vastaavana. Tärkeänä apuna ja resurssina olivat sosiaali- ja terveystalon opiskelijat. Heitä on ollut harjoittelemassa vuosien 2006-2007 aikana noin 40 opiskelijaa.

PerheSantran kävijämäärä kasvoi 2006 vuoden aikana runsaasti ja tasaantui sitten. Kävijöitä oli koko toiminnassa keskimäärin noin 750 kuukaudessa vajaita lomakuukausia lukuun ottamatta. Vilkkaimpina kuukausina käyntejä oli noin 1000. Avoimessa päivätoiminnassa kävijöitä on ollut noin 360 kuukaudessa.

PerheSantrassa kävi myös monikulttuurisia perheitä niin päivätoiminnassa kuin heidän omis- sa ryhmissäänkin. Monikulttuurinen toiminta oli pitkälti aktiivisten opiskelijoiden ansiota.

Kokemuksia kumppanuudesta

Opiskelijoiden kokemukset kumppanuudesta välittyivät harjoitteluraporttien kautta. Vaikka kasvatuskumppanuudesta puhuttiin jokaisessa palaverissa ja asiaa käytiin läpi monelta eri kannalta, ei täysivaltainen kasvatuskumppanuus näkynyt hankkeen alkuvaiheen opiskelijoiden harjoitteluraporteissa. Jokainen järjestö määritteli itse toimintansa sisällön ja jokainen vastasi omasta päivästänsä. Kaikki mukana olevat järjestöt eivät jakaneet osaamistaan muiden kanssa. Monitoimijaisuutta vasta harjoiteltiin. Opiskelijoiden ja järjestöjen välinen sekä eri oppilaitosten opiskelijoiden keskinäinen kasvatuskumppanuus ja osaamisen jakaminen onnistui paremmin kuin järjestöjen välinen kumppanuus.

Hankeharjoittelussa arvokkaana pidettiin mahdollisuutta tutustua muiden koulutusalojen opintojen sisältöihin ja ammatissa toimimiseen. Opiskelijat keskustelivat sosiaali- ja terveystalon toisistaan poikkeavista työrooleista, -kielestä, -kulttuureista ja -reviireistä. Nämä keskustelut tukivat opiskelijoiden oman asiantuntijaroolin löytymistä. Tällaista moniammatillista oppimisympäristöä opiskelijat toivoivat muille opiskelijoille.

Opiskelijoiden raporteissa arvostettiin perheiden välistä kumppanuutta. Hankkeen tavoite oli synnyttää perheiden keskinäistä vertaistoimintaa, mikä näkyi hyvin PerheSantran toiminnassa. PerheSantrassa kokoontui monia vertaisryhmiä, joissa kävi paljon perheitä. PerheSantrassa syntyi kaveruussuhteita yli ikä-, kulttuuri- ja toimeentulorajojen. Kaikkia pyrittiin kohtelemaan tasavertaisesti, eikä kenenkään tarvinnut kertoa itsestään enempää kuin itse halusi.

Asiakkailta saadun palautteen ja asiakasmäärien perusteella hanke on selvästi osoittanut tarpeellisuutensa. Hankkeessa onnistuttiin lyhyehkön ajan kuluessa ja suhteellisen pienillä resursseilla organisoimaan asiakkaiden tärkeiksi kokemia palveluja uudenlaisen mallin avulla.

Kumppanuuden rakentaminen on ollut suuri haaste hankkeen toimijoille. Kriittisissä kohdissa osapuolet ovat olleet valmiita yhteisen keskustelun kautta avaamaan ongelmia ja ryhtymään kehittämistyön edellyttämiin toimenpiteisiin omissa organisaatioissaan. (Mutttilainen 2007, 33)

Hankkeen päätyttyä PerheSantran toiminnasta on vastannut yksi kumppani muiden kumppaneiden erilaisella taustatuella. Toiminnalle halutaan saada vahvempi julkinen rahoitus. Edelleen työn alla on kumppanuuden kehittäminen osaksi perustyötä perheiden hyvinvoinnin edistämiseksi.

Lähteet ja hankkeeseen liittyvää aineistoa:

Hasila Päivi ja Heikkinen Kirsi (2007): Vertaisryhmä yksinhuoltajaäidin arjen tukena. Lahden ammattikorkeakoulu, opinnäytetyö. (<http://oppiari.phkk.fi/julkaisu/2007-05-23-02.pdf>)

Hynynen Liisa (2007): Äitien kokemuksia Perhe Santran tarpeellisuudesta. Lahden ammattikorkeakoulu, opinnäytetyö. (<http://oppiari.phkk.fi/julkaisu/2007-05-2302.pdf>)

Kemppainen Minna (2006): Kumppanuuden merkitys PerheSantrassa. Toiminnan kehittäminen kumppanuuden näkökulmasta Lahden Perhe -hankkeen osahankkeessa PerheSantrassa. Humanistinen ammattikorkeakoulu, opinnäytetyö. (<https://pro.humak.edu/humakpro/humak/195109/OPINNÄYTETYÖ.doc>)

Lehtosalo Sanna (2007): Vertaisryhmä kaksoslasten vanhempien tukena. Lahden ammattikorkeakoulu, opinnäytetyö (<http://oppiari.phkk.fi/julkaisu/2007-05-2301.pdf>)

Mutttilainen, Jukka (2007): Perhekumppanit. Arviointiraportti Lahden Perhe -hankkeesta. Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan sosiaalialan osaamiskeskus Verson raportteja 4.

Taajamo Terhi, Soine-Rajanummi Seppo ja Järvinen Ritva (2005): Kehittykö moniammatillisuus? Raportti Päijät-Hämeen Hyvinvointineuvola-hankkeen kehittämistyöstä. Päijät-Hämeen ja Itä-Uudenmaan sosiaalialan osaamiskeskus (Verso www.verso.palmenia.helsinki.fi/kirjasto/julkaisut/)

”En främling är en vän som du inte har mött ännu”

MONA BISCHOFF

Introduktion

Arbetsfältet inom det humanistiska och pedagogiska området är brett och förändras ständigt. Inom branschen arbetas det ofta med människorelationer och interaktion i gemenskaper. Därför är färdigheter i att aktivera till delaktighet och samarbetsförmåga kunskaper som samhällspedagoger bör behärska. För detta behövs olika redskap och metoder. I det följande kommer en metod, Levande biblioteket, att presenteras. Utbildningsprogrammet för medborgaraktivitet och ungdomsarbetet vid Yrkeshögskolan Sydväst (numera Yrkeshögskolan Novia) har arbetat med denna metod under de senaste åren.

Utbildningsprogrammet för medborgaraktivitet och ungdomsarbete har ett nationellt ansvar att utbilda samhällspedagoger på svenska. I regionen, som i detta fall är hela svenskfinland men med tyngdpunkten på Åboland, samarbetar programmet med olika aktörer på olika nivåer. Samarbetet med tredje sektorn ex. Folkhälsan, Finlands Svenska Handikappförbund och Röda Korset) är aktivt både gällande praktiska projekt men även med mera omfattande utvecklingsarbeten.

I egenskap av programansvarig lektor för utbildningen har jag fungerat som handledare för de studerande i denna utvecklingsprocess.

En metod

Idén bakom det Levande biblioteket har tillkommit på initiativ av unga i Norden och prövades första gången år 2000 på Roskildefestivalen i Danmark. Därifrån har idén rest vidare ut i Europa och har nu i flera år utvecklats i samarbete med ett flertal arrangemang som delvis finansierats av Europarådet. (Abergel, Rothmund, Titely och Wootsch 2005, 7.)

Levande Bibliotek är en metod för att främja dialoger och ett pluralistiskt samhälle och för att hitta en öppen diskussion mellan människor. Takorganisationen för ungdomsarbete, Finlands Ungdomssamarbete Allians r.f., är en nationell service- och intresseorganisation för ungdomsarbete som i Finland har arbetat med Levande bibliotek konceptet. Allians r.f. är en politiskt och religiöst obunden intressebevakare.

Efter att ha bekantat sig med metoden beslöt en grupp samhällspedagogstuderanden vid yrkeshögskolans Åbo enhet våren 2007 att förverkliga delar av sina studier genom att i form av ett projekt arrangera ”Levande bibliotek” i Åbo. Tillsammans med Åbo stads nya huvudbibliotek och Åbo stads Ungdomscentrals enhet Ung i Åbo arbetade vi vidare med idén. Evenemanget som förverkligades våren 2007 blev lyckat och utbildningsprogrammet beslöt att även följande år arrangera evenemanget som en del av en studiehelhet under våren 2008.

Målet med projektet i Åbo är egentligen tudelat, delvis att via metoden Levande Bibliotek arbeta för att minska fördomar och delvis att via projektarbete introducera studerande med olika aktörer inom ungdomsarbetet och förstärka och förbättra samarbetet mellan dessa.

Idén bakom det Levande biblioteket är en nordisk metod för att skapa möten mellan olika människor och dialog mellan unga. I stället för att låna en bok på biblioteket lånar man en människa. Människor till utlån är folk, som många generellt har fördomar om. Ändamålet är att skapa en dialog och stärka relationer mellan unga. (Abergel mfl. 2005.)

Levande bibliotek har ofta arrangerats i samband med festivaler och olika tillställningar.

Tanken att förverkliga evenemanget i samarbete med biblioteket var ny och därför kändes det intressant och utmanande att förverkliga evenemanget på en ny arena. Samhällspedagogstuderande kontaktade Åbo stadsbibliotek, som nyligen invigts, och projektet väckte intresse bland personalen som såg en möjlighet att med hjälp av projektet utveckla det som biblioteket redan profilerat sig som ett vardagsrum i staden. Stadens informationspunkt för ung, Ung i Åbo, som verkar i bibliotekets lokaler upplevde att deras medverkan var viktig för att nå de ungdomar som är deras målgrupp. Allians r.f. kontaktades för att informera om metoden och utbilda arrangörerna samt för att informera och utbilda ”böckerna” till känna sig bekväma och införstådda i sin uppgift.

Ett evenemang

Arbetsmetoden som användes då projektet utarbetades var en trepartsmodell där studeranden fungerade som ”projektansvariga”. I och med att alla i projektgruppen för första gången samarbetade och skulle arrangera evenemanget behövdes det tid och möten för att få en samsyn i vad projektet skulle handla om och vilka olika faser och moment gruppen skulle förbereda sig på. Arbetsfördelningen och ansvarsområdena bör nog planeras för att arbetet skall framskrida smidigt. Att få tre olika aktörers tidtabeller och planeringsprocesser sammanförda krävde en hel del arbete men iver och motivationen förde arbetet vidare. Den största utmaningen var informationsgången under själva planeringsprocessen. Själva evenemanget arrangerades den 12.4.2007 och var väldigt lyckat. Massmedier bevakade händelsen bland annat för att projektet var något nytt i det nya biblioteket. Ett drygt 20-tal ”böcker” var på plats och ca 100 låntagare som under fyra timmars tid lånade ”böcker” och bearbetade sina egna fördomar. Bland ”böckerna” kunde man välja mellan bl.a. en soldat, en mormor,

en HD chaufför och en synskadad. Efteråt utvärderades händelsen och både ”böckerna” och arrangörerna konstaterade att det varit lyckat och samarbetet kring arrangemangen nästa år slogs fast.

Arbetet med evenemanget 2008 inleddes redan under hösten 2007 i samband med att Åbo universitets studerandekår arrangerade att Levande bibliotek i sina utrymmen. Första årets samhällspedagogstuderanden fick vara med om att uppleva hur det är att låna ”en bok” och fungerade som deltagare denna gång för att bättre förstå sig på själva förverkligandet då de själva skulle arrangera evenemanget inkommande vårtermin.

Studerandegruppen var betydligt större detta år och på basen av fjolårets erfarenheter beslöt gruppen att först noggrant diskutera om vad arbetet innebär och sedan med teori som bas bestämma vilken typ av projektorganisation som var den lämpligaste för detta evenemangs genomförande.

Studerande byggde upp en projektorganisation med olika ansvarsområden och började arbeta med projektet i januari 2008. Veckovisa möten var inbokade för de studerande och de sammankallade vid behov till möten med biblioteket och Ung i Åbo. Arbetet löpte smidigt och de studerande axlade ett stort ansvar. För att rekrytera ”böcker” till evenemanget kontaktade studerande olika organisationer i regionen vars medlemmar kunde ställa upp och fungera som böcker under dagen. Böcker som detta år fanns att låna var bland annat en naturaktivist, en rörelsehindrad, en krigsveteran, en Cosplay-utövare och en mörkhyad finlandssvensk. Projektet utvecklades från föregående års erfarenheter och erbjöd bland annat ett ”elektroniskt lånesystem” som möjliggjorde det även för ”böckerna” att hålla sig uppdaterade om hur lånesituationen såg ut.

Utrymmena på biblioteket

Själva evenemanget 2008 gick av stapeln den 9 april och besökarmängden steg i jämförelse med föregående år. Synligheten under dagen var bra genom att ”böckerna” var iklädda gula skjortor och personalen i röda skjortor. Alla skjortor hade tryckts upp av Åbo stads ungdomscentrals arbetsverkstäder.

”Bibliotekarier”

Ett nytt inslag var också att det fanns en blogg på bibliotekets hemsida där diskussion fördes under förberedelserna, under dagen samt efteråt i form av reflektioner över händelsen. Utbudet av ”böcker” var ett annat än senaste gång vilket gjorde att besökare hittade nya ”böcker att läsa” detta år.

Aktiva diskussioner

Livliga diskussioner fördes också mellan böckerna då de inte var utlånade. Dessutom hade ”böckerna” möjlighet att låna varandra under tiden de väntade på nya låntagare vilket gav dem en bra möjlighet att arbeta med sina egna fördomar.

Målet för evenemanget var att skapa möten mellan olika människor och dialog mellan dem för att minska fördomar. Att möjliggöra denna dialog mellan människor öppnar möjligheter och synliggör att vi alla, studerande, övriga arrangörerna, ”böckerna” och läsarna, har fördomar och vinner på att bearbeta dem. Utgången från det som framkom på utvärderingstillfället samt ur utvärderingsmaterialet som insamlades av böckerna kan konstateras att de upplevt evenemanget väldigt positivt och många av ”böckerna” kan tänka sig att ställa upp flere gånger. För dem som idén var obekant från förut upplevde metoden som ett bra sätt att väcka diskussion kring olika frågeställningar.

Det andra målet var att förstärka och förbättra samarbetet mellan olika aktörer. När arbetet utvärderades av arbetsgruppen framkom att i och med att studerandes roll var större den andra gången evenemanget arrangerades blev de övriga samarbetsparterna mera osynliga men dock viktig i själva handledningen av de studerande. Detta möjliggjorde att personalen på biblioteket kunde utveckla nya inlägg till evenemanget som tex. bloggen.

Genom att tillsammans arrangera Levande biblioteket har det byggts upp ett nätverk som fortsätter att utveckla projektet vidare. Bland annat har utbildningsprogrammet lämnat in en projektansökan till Kulturhuvudstaden Åbo 2011 för att utveckla konceptet vidare med även nya samarbetsparter. Tanken är att engagera regionens ungdomar med och för att aktivt arbeta med metoden.

Litteraturlista

Abergel Ronni, Rothemund Antje, Titley Gavan & Wootsch Péter (2005): Det levande biblioteket Handbok för arrangörer. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.

Erikoistumisopinnot vastaavat järjestötoiminnan osaamistarpeeseen – Valmentajakouluttajan erikoistumisopinnot Lahden ammattikorkeakoulussa

KIRSI HÄMÄLÄINEN

Liikunnan ja urheilun organisointi ja toteutus on suurelta osin vapaaehtoista järjestö- ja kansalaistoimintaa. Toiminnasta vastaavat pääasiassa liikuntajärjestöt ja liikuntaseurat, jotka järjestävät liikuntamahdollisuuksia lapsille, nuorille, aikuisille ja ikääntyville ihmisille. Yli puoli miljoonaa suomalaista osallistuu jollain tavoin liikunnan kansalaistoimintaan. Heistä jopa lähes 300 000 ilmoittaa toimivansa valmentajana, ohjaajana tai kouluttajana. Tämä tarkoittaa, että yksi kahdestakymmenestä suomalaisesta toimii ainakin ajoittain valmentaja tai ohjaajana. Tämä on kansainvälisessä vertailussa suuri luku. (Kansallinen liikuntatutkimus 2006, 6-11.) Koulutusta valmentajille ja ohjaajille järjestävät liikuntajärjestöt, aluejärjestöt ja urheiluopistot. Valmentaja- ja ohjaajakoulutuksen kehittämisestä Suomessa vastaa vuonna 2005 perustettu Valmentaja- ja ohjaajakoulutuksen kehittämishanke (Vok). Vok-hankkeessa toimivat yhdessä keskeiset valtakunnalliset urheilu- ja liikuntajärjestöt: Suomen Liikunta ja Urheilu, Olympiakomitea, Nuori Suomi, Suomen Kuntoliikuntaliitto ja Suomen Valmentajat. Käytännössä lajiliitot vastaavat omasta valmentaja- ja ohjaajakoulutuksestaan ja Vok-hankkeen puitteissa tarjotaan rahoitusta, asiantuntija-apua ja rakennetaan yhteisiä linjauksia. Liikunnan ja urheilun lajiliitot ovat hyvin erilaisia, erikokoisia ja toimivat erilaisin resurssein. Vain harvalla lajiliitolla on kokopäiväisesti koulutuksesta vastaava henkilö palkkalistoilla. Kaikki apu ja tuki, mikä koulutukseen on saatavissa, on liitoissa tervetullutta.

Yksi Vok-hankkeen keskeinen kehittämiskohde on ollut lajiliittojen yhteisen kouluttajakoulutuksen kehittäminen. Tähän tarpeeseen ammattikorkeakoulun erikoistumisopinnot istuvat hyvin. Erikoistumisopinnot ovat tutkinnon jälkeen suoritettavia ammatillisia täydennyskoulutuksia. Lahden ammattikorkeakoulun silloisella¹ Liikunnan laitoksella aloitettiin

¹ Lahden ammattikorkeakoulun Liikunnan laitos ja Haaga-Helia ammattikorkeakoulun Vierumäen yksikkö yhdistettiin yhdeksi yksiköksi 1.8.2008. Kummallakin koulutusyksiköllä on pitkät perinteet työelämäyhteistyöstä mm. kansalaistoiminnan kanssa.

yhdessä Vok-hankkeen kanssa valmentajia kouluttaville ja lajiliittojen koulutusvastaaville suunnattujen erikoistumisopintojen suunnittelu. Opetussuunnitelman suunnittelutyöhön pyydettiin mukaan myös Jyväskylän yliopiston Liikuntatieteiden ja Liikuntabiologian laitosten asiantuntijoita. Koulutuksen laajuus oli 30 opintopistettä ja se toteutettiin monimuoto-opiskeluna. Tavoitteiksi asetettiin, että jokainen opiskelija vie eteenpäin kolmea toisiinsa niveltävää projektia:

1. Omien opetustaitojen ja pedagogisen ajattelun kehittämisprojekti.
2. Oman asiantuntemuksen kehittämisprojekti.
3. Oman taustayhteisön koulutuksen kehittämisohjelma.

Avainsanana verkosto

Koulutuksen johtavana ajatuksena oli verkostossa toimiminen (kuviot 4.) Jo koulutuksen suunnitteluvaiheessa rakennettiin verkostoa Jyväskylän yliopistoon sekä Vok-hankkeessa toimiviin liikuntajärjestöihin. He kaikki pääsivät vaikuttamaan opetussuunnitelman sisältöön. Koulutusta suositeltiin liikuntajärjestöille, jotka hakivat kehittämisrahaa valmentaja- ja ohjaajakoulutuksen kehittämiseen. Koulutukseen valittiin 20 opiskelijaa. Suurin osa heistä vastaisi oman taustayhteisönsä Vok-kehittämisohjelmasta. Opiskelijoita oli sekä pienistä että suurista lajiliitoista, urheiluopistoista, aluejärjestöistä ja urheiluoppilaitoksista. Taustayhteisöjen kannalta ainutlaatuista oli se, että yhteistyömahdollisuudet muiden toimijoiden kanssa olivat todella mahdollisia. Yhteistyötä edesauttaa koulutuksen tarjoama aika ja erityisesti se, että kehityshankkeet ovat yhtä aikaa samassa vaiheessa.

Yksi verkoston taso oli opiskelijoiden keskinäinen verkosto. Vertaistuki tarjosi ideoita, tukea ja keskusteluapua oman kehittämisohjelman eri vaiheissa. Opiskelijat kävivät seuraamassa toistensa koulutustilaisuuksia, pohtivat yhdessä erilaisia ratkaisuja ja toivat kokemuksensa ryhmän käyttöön. Koulutuksen aikana syntyi yhteistyötä sellaisten toimijoiden välillä, jotka eivät varmasti muuten olisi keksineet hakeutua yhteen. Toinen verkoston taso oli Vok-tiimi, jonka jäseninä oli kokopäiväisesti Suomen Liikunnan ja Urheilun, Olympiakomitean ja Nuoren Suomen henkilöt ja osa-aikaisina Kuntoliikuntaliiton ja Suomen Valmentajien henkilöt. Vok-tiimin jäsenet osallistuivat jollain kokoonpanolla kaikille lähijaksoille. *”Mä koin vuorovaikutuksen muiden vastaavien ongelmien kanssa painivien lajiliittojen kanssa, ni se oli suuri hyöty ja sitten se, että jollain tavalla oltiin vuorovaikutuksessa näihin kattojärjestöihin, ei ollu semmonen olo, että ollaan yksin”* (opiskelijan kommentti Vok-arviointiraportissa). Kolmas verkoston taso oli järjestävä oppilaitos ja sen yhteistyökumppanit. Yhteistyö yliopiston kanssa oli tärkeää. Yliopistolta saatiin asiantuntijaluentoja ja apua koulutuksen suunnitteluvaiheessa. Muita yhteistyötahoja koulutuksen toteuttamisessa olivat muun muassa Helsingin yliopiston Koulutus- ja kehittämisskeskus Palmenia ja Educa-Instituutti Oy.

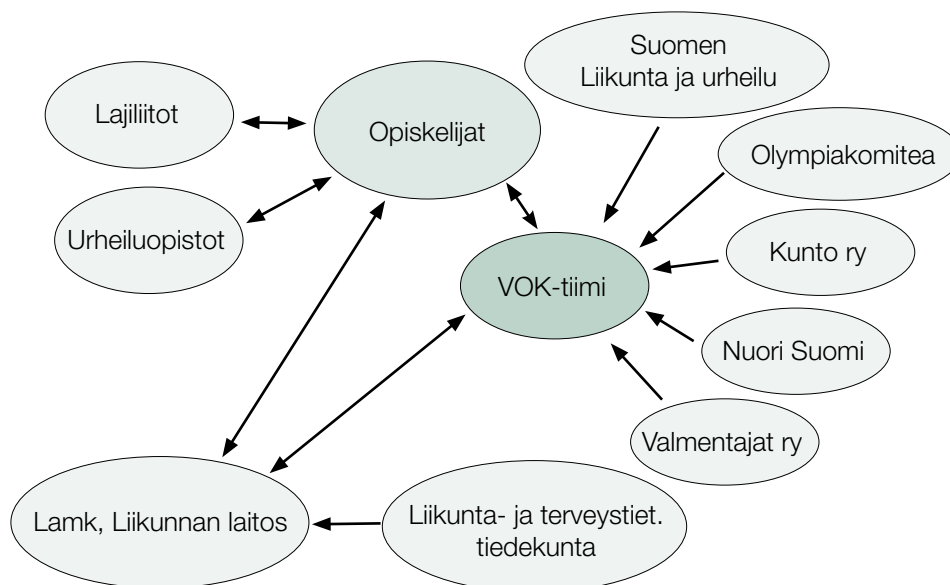
Todellista työelämälähtöisyyttä

Koulutuksen keskiössä olivat opiskelijoiden työelämän kehittämisohjelmat. Kehittämistyön lisäksi opetussuunnitelma sisälsi pedagogiikan, didaktiikan, verkkodidaktiikan ja vuorovaikutustaitojen opiskelua. Keskeiset teemat liittyivät oppimiseen ja opettamiseen sekä itsen kehittämiseen kouluttajana. Kaikki oppisisällöt olivat tietenkin kytkettävissä kehityshankkeisiin. *”No, kaiken kaikkiaan mun mielestä, vuorovaikutus ja nää tapaamiset, niissä on päässyt keskustelemaan toisten hankevastaavien kanssa ja nähnyt mitä muissa ohjelmissa tehdään ja sieltä on saanu ideoita ja ajatusta ja sparrausapua, ni se on ollu tosi tärkeä. Ja tässä vielä kun*

on ollu nää valmentajakouluttajan erikoistumisopinnot, ni se on ollu semmonen yks, mikä siinä niinkun, ei tavallaan oo ihan nyt sitä, mut osittain kuuluu siihen, ni on ollu erittäin antoisa paikka, et jos niitä opintoja ei ois ollu, tuskin meiän hanke olis nyt tällä mallilla, et olis toteutunu näin hyvin.” (Opiskelijan kommentti Vok-arviointiraportissa.)

Yhteistyössä kansalaisjärjestöjen kanssa koulutukseen saatiin luotua win-win-tilanne. Vok-tiimin jäsenten mukanaolo koulutuksessa toi sisältöihin lisää syvyyttä. Joka lähijaksolla paikalla oli vähintään kolme Vok-tiimin jäsentä. Heidän oman työnsä kannalta merkityksellistä oli, että lajiliittojen koulutuksen kehittämishankkeet etenivät hyvin ja liittojen koulutusvastaavat saivat paljon tukea työnsä koulutuksen sisällöistä. Vok-tiimi pystyi myös testaamaan kehitysjatkuisia asiantuntevalla opiskelijajoukolla. Koulutuksen antia pyrittiin viemään myös ulospäin. Vok-hankkeen verkkosivuilla oli opiskelijoiden ylläpitämä blogi ja kehittämishankkeita esiteltiin Vok-verkostopäivillä. *”Valmentajakoulutuksen erikoistumisopinnot ovat olleet merkittävä hanke Vok-kehittämistyössä. Koulutus on ollut yhdessä tekemistä. Tärkeää on ollut myös koulutuksen virallinen status ammattikorkeakoulun erikoistumisopinnoina. Osallistujille sillä on erityisesti merkitystä, mutta se on tuonut nostetta myös Vokkiin.”* (Yhteistyöjärjestön koulutuspäällikkö.) Koulutuksen järjestäjän kannalta Vok-tiimin mukanaolo helpotti työmäärää. Tiimin jäsenet osallistuivat kirjapiirien vetämiseen, nettichatti-istuntoihin, ohjasivat kehityshankkeita ja pitivät luentoja. Näin vastuuta koulutuksen toteutuksesta voitiin jakaa. Opiskelijoille vok-tiimin läsnäolo ja asiantuntemus antoi paljon. On uraa uurtavaa urheilun parissa, että lajiliiton koulutuksen kehittämistyössä saa apua paitsi muilta samaan aikaan samaa työtä tekeviltä muiden liittojen edustajilta, myös joukolta alan asiantuntijoita.

Kouluttajakoulutuksen tulevaisuus on tätä kirjoitettaessa vielä päätöksiä vailla. Muutokset ammattikorkeakouluorganisaatiossa ovat aiheuttaneet tauon koulutuksen järjestämisessä, mutta jatkomahdollisuuksia Haaga-Heliassa selvitetään.

Kuvio 4. Valmentajakouluttajan erikoistumisopinnot verkosto

Lähteet

Kansallinen liikuntatutkimus 2005-2006 (2006): Vapaaehtoistyö. SLU:n julkaisusarja 6.
Vok-arviointiraportti (2008). Julkaisematon.

Diak – Degree in Social Services. A contribution to the development of civil society

TONY ADDY

Introduction

Social and community development workers have a long experience of practical work with the most exploited, marginalised and ‘silenced’ groups in society. However, they cannot avoid the fact that social work practice is always embedded in particular economic and political contexts, which tend to dominate practice. Moreover the expectations of social work are coloured by the predominant cultural and moral concerns which are espoused by the mainstream of the society. This is a reflection of a recurring paradox. The mainstream economy and politics as well as culture exclude people, yet social workers (who are part of this excluding society) are aiming to work for social inclusion and empowerment (as the presently fashionable words would have it). The new degree in social services which is being developed by Diak tries to take this reality and these contradictions seriously.

In present day discussions of social welfare, there has been a resurgent interest in the concept of civil society. This can be seen in the consideration of, on the one side processes of empowerment and strategies for inclusion and on the other side in the rise of non-profit organisations which are sometimes called the third sector. In fact, in some of the literature, ‘civil society organisation’ and ‘non-profit social service organisation’ or the ubiquitous acronym NGO have become more or less synonyms. The Diak programme does have to deal with the issue of what is usually called ‘the welfare mix’ but it does not conflate civil society with the non-profit sector.

The welfare state was built up on assumptions grounded in the (fast disappearing) traditional industrial economy and related systems. Rational planning and the objectives of social work were grounded in what could be taken to be a ‘common culture’ (even if each industrial country followed a different path). Now under the pressures of economic (and cultural) globalisation, paradoxically we faced with both expanding economic power and a rapidly differentiating society with diverse expectations and needs. The Diak programme aims to

take seriously the diversifying Finnish society, but also to provide a learning programme for people from very different other contexts, since most of the students come from the majority world.

Civil society plays a potentially important role in-between the main (institutional) lines of the society and the rapidly diversifying urban neighbourhoods and in many cases, villages. Very often, civil society is seen analytically as lying at one corner of a triangle where the other two corners are occupied by politics (government, state) the private economy. Many analysts have pointed to the conflictual nature of this position, since both the state and the private economy would like to make civil society 'in their image', or use it to legitimate their position. Civil society is a part of public space, but organised expressions of civil society may legitimate or be critical of powerful institutions. A complementary picture would be to see a vertical axis running between government and corporate interests (including economic interests) being crossed horizontally by an axis between civil society and the political community. As economic power has grown, the axis between corporate economic interests and the state has intensified and that between active civil society and the political community has weakened. So from this point of view, civil society has salience in so far as it is aiming (at least) for a rebalancing of these interests. In this way, civil society can be seen a means of empowerment, which is therefore at the same time (at best) a place where 'democracy is learnt'. These are the viewpoints from which the Diak degree programme is seeing civil society.

Professional profile

In the Diak programme we have used the title 'Degree Programme in Social Services – focus on community development work' and this clearly relates to the introductory discussion. The aim is to produce professionals who can analyse the main trends and processes in the society and economy and to see the link between macro level realities and the micro level of everyday life and work. Community development work is focussed on developing processes which assist people to address those issues they face by intervening for change, addressing the consequences or working with their own creative alternatives. Social service means adopting anti-oppressive practice and working for society in diversity. It means speaking less of client and more of 'user' as this at least points in the direction of participation in decision making. It means we have to take seriously the role of what are normally referred to as 'clients' or 'customers' in shaping services, as having a contribution to make to learning programmes and as active researchers of their own lives, actions and realities.

The graduates from the Diak programme will have a special focus on local development work, community work, organisation building, working with local networks, participatory, empowering approaches to social service and developing local social enterprises. They may also be working with district and borough wide forums, networks and multi agency teams related to themes and issues beyond the local level, whilst developing the accountability and access of these structures. Because the degree programme also has a strong focus on social research and analysis, participatory and evaluative research and on organising planning processes, we expect that some of the students will want to work in this field.

Diak intended to develop a programme which is flexible enough to accommodate a diverse range of students from very contrasting backgrounds and this also helps us to implement

some of the core aims of the degree. This and the use of English means graduates will be well equipped to work both in diverse and plural contexts and in international initiatives.

The Curriculum of the Degree Programme

The curriculum of the degree programme is organised as a process of learning which begins from the student and works outwards to the society. Community development work takes place on the boundary between people, groups and communities and the institutions which shape their lives. In this process, the individual worker is placed in a complex position between the everyday life (life world) of the people with whom she works and the institutions formed by mainstream political, economic and cultural actors. The starting point of our learning process is to clarify the ways in which the biography of the learner affects not only motivation and orientation on the work but also the values and norms which affect decision making. Professional training and concepts interact with these norms to produce, in each learner, a novel approach to professional work.

The people and groups with whom the worker is engaged also have their own norms, values and expectations. One of the features of present day local realities is that there is a complexity of competing (or at least different) norms and values with which the worker, with her expectations, has to engage. If we want to speak about empowerment it is very important to work on the basis of those expectations formed by the experience (expertise) gained by people in their everyday life.

On the other hand, professional workers are employed by organisations which very often embody the values and norms as well as the expectations of the mainstream society. In the kind of work our graduates will undertake in social service or community development, they are very often working to ‘agendas’ set by these relatively powerful institutions. If we think about leading concepts such as ‘social inclusion’ or ‘integration’ it is immediately clear that professional workers will often face sharp dilemmas in their practice.

In contrast to societies which are more homogenous, sharing widely accepted common values, the present day societies are both impacted by globalisation and made up of diverse interests. In this context the work of social service and community development confronts profound challenges in deciding about which course of action to take, how to intervene to produce change for the better. The choice is not immediately clear and may be contested.

This means our programme has to enable students to reflect adequately on their ‘position’ in-between various life worlds and the world of organisations and systems. In contrast to previous generations, public space is the location of many unresolved dilemmas which have to be negotiated by the worker. At this point ethical reflection is important and the worker must have a clear understanding of where her primary responsibility lies. Exploring these dilemmas in practice is an important part of our curriculum.

The themes of two of the major professional studies go to the heart of this issue. They are focussed on the issue of participation and social inclusion and building society in diversity. Having a student group form an extremely diverse background poses both a challenge and an advantage in developing learning about the issues confronting excluded people and members of diaspora communities. We use the phrase ‘society in diversity’ to recognise that the

successful and healthy community and society will be one which is able to handle diversity and difference without forcing everyone into a ‘common culture’.

Public space is increasingly seen as dilemmatic and this is where we expect our graduates to be active, therefore they have to have relevant working methods for working in this complex ‘in-between’ situation. In thinking about this, civil society is the concept we can use to define the open, plural public space which is needed to create a healthy and sustainable society (and sustainable communities and neighbourhoods). Recent political movements have been focussed on issues of identity, which relates to this approach. However, we do not want to detach ‘identity politics’ from concerns about economic and social justice, not to mention civil rights. The defence of the subject has cultural connotations but it also demands structural change.

As well as inclusion and diversity, the Diak programme has two other major emphases in professional studies. The first, community development and user participation has a major focus on civil society. Community development work emphasises working with communities of place, identity or interest to enable them to identify their own issues and take appropriate action. This means it is very often involved in building self-organising groups which may in turn become associations or take on other forms of organisation such as a cooperative or non-profit company. The knowledge and skills (capability) to carry out such processes, which are the bedrock of a renewed civil society, is central to the professional studies in the Diak degree. User participation perspectives complement this approach by focussing on groups which have, with some exceptions, usually been placed in the position of recipients of services provided by others. In Finland there are some notable examples of user participation and user research and we want to reinforce this development. The more the knowledge and skills for self-organisation are developed the stronger will be the link between civil society and the political community and the greater will be the political impact.

The second priority is to develop management approaches which complement the focus on self organisation. It is very important to understand not only how to manage one’s own work and to work in a team but also to support local initiatives in their self management. On the other hand it is necessary to have the skills to enable one’s employing organisation to have a management style and structure which embodies the same values and procedures as those which the worker is aiming to promote in those organisations with whom she works.

Finally, in this overview of the curriculum from the perspective of an interest in civil society, it is important to draw attention to the fact the whole degree programme has a strong focus on research and development. One part of this has been the attempt to root our work in a number of geographical communities with which our students will engage over the years. We expect that this will gradually build up our expertise in analysing changes in local communities. As yet this element of our programme has not received the resourcing we would wish to give to it. It is also worth remarking that professionals trained on this programme will have skills which could be interesting to other disciplines such as local planning, housing or health services.

Key Themes in the Degree Programme

As was already mentioned, the degree programme has a ‘process’ approach to learning and aims to keep close to everyday life and to engagement with pressing issues. To help with the

sustaining of comprehensive approach we have, as would be expected, created a curriculum which relates to key competences necessary for professional work in this field as described in Finnish legislation. But we have used other themes to organise our curriculum throughout. We have tried to ensure that every study module and most elective studies have the following three themes in them:

- **Identity**, which is a key theme through which to analyse many developments related to globalisation and multicultural society. It is also related operationally to the questions of personal and professional identity. Other themes and issues related to identity include disability, gender and sexual orientation. The issue of identity is strongly linked to the phenomena of exclusion, mental health and addiction. The question of professional identity in social service and community development work is an important element of the programme.
- **Community** is a central theme because it raises the questions of the relation of the person to the wider society. The role of interest and identity groups, neighbourhood groups and social networks and the question of social capital are all important issues for the programme.
- **Work** and especially employment, which is being transformed by globalisation and migration, are central themes for our programme. The issue of employment and conditions of work – and of the lack of employment – are critical for welfare and are not sufficiently considered in many social service training programmes. The questions of the gender and racial divisions of labour have to be considered. The issues raised by the transformation of welfare and the impact on working conditions in welfare services as well as such phenomena as so-called global care chains can be thematised. The issues of voluntary work and work in the third sector & social enterprises are also being addressed.

The degree programme is also organised with three analytic and methodological main lines as follows:

- **Skills & Methods** which are developed through community-based approaches (community work, building participation etc) and approaches to social service based on empowerment and anti-oppressive practice. The range of intervention must reach from the personal to the structural/political. There is an emphasis on developing civil society and on innovative models of welfare.
- **Social Analysis** refers to the skills and methods of developing knowledge about local communities and groups as well as of institutional realities in order to develop more adequately grounded actions.
- **Structural Analysis** is concerned with the understanding of social, political and economic structures in order to support social action and to locate the analysis of local conditions. It is important to our understanding of professional work, that the worker can make the relationship between the local phenomena she is dealing with (everyday life) and the structural shaping factors which influence the situation.

The development of the programme

The shape of this degree programme is the result of a long standing commitment of Diak to exploring community development work and community based learning. Prior to launching the programme a long term process of developing international placement based learning in community work had been organised. Before beginning the development of the degree, the staff of Diak South Järvenpää has been engaged in common training in this area. For several years an international intensive programme was organised to gain experience in the methodology. In addition an international adult learning programme has been running under the title CABLE (Community Action Based Learning for Empowerment). This has developed and organises training in community based approaches with partners in eight countries. This training has been developed as a model for volunteers and activists in local organisations as well as for professionals who wish to strengthen their work with this approach. In Finland, a network is being built with professionals, activists, teachers and researchers to promote and support community development work practice, training and research. This activity is also based in Diak South Järvenpää, along with the degree programme. Diak is also pioneering a new international academy for countries of central and eastern Europe (especially the newly independent states) which will develop education based on the Finnish degree programme. This programme is being developed in partnership with Helsinki Deaconess Institute and Silesian Diaconia in the Czech Republic.

Conclusion

The new Diak degree programme is an initiative which focuses social service and community development degree education on civil society. It is embedded in a process which also involves adult education, in-service training and network building. Following the main concept of a University of Applied Sciences, Diak aims in this chosen field to make a contribution not only to University studies but also to working life and especially, through an innovative approach to social service and community development, to sustainable community.

Kirjoittajat

Sari Aalto-Matturi, VTL, neuvotteleva virkamies, oikeusministeriö, demokratian vastualue.

Tony Addy, MA, Head of International Education, Diak South Järvenpää.

Eeva-Liisa Antikainen, KT, rehtori, Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Raila Arpala, THM, TRO, lehtori, Kajaanin ammattikorkeakoulu, sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala.

Mona Bischoff, pol.mag, programansvarig lektor för utbildningsprogrammet för medborgaraktivitet och ungdomsarbete, Yrkehögskolan Novia.

Aaro Harju, FT, pääsihteeri, Sivistysliitto Kansalaisfoorumi ry.

Kati Hinkkanen, ympäristöinsinööri, B.Sc, projektisuunnittelija, Tampereen ammattikorkeakoulu.

Leila Hoikkala, YTM, lehtori, Lahden ammattikorkeakoulu, sosiaali- ja terveysalan laitos.

Anne Holopainen, VTM, projektipäällikkö, Humanistinen ammattikorkeakoulu, järjestö- ja nuorisotyön yksikkö.

Tuula Huttunen-Koivumaa, erikoissairaanhoitaja, toiminnanjohtaja, Meri-Lapin Majakka ry.

Susanna Hyväri, VTT, tutkija-yliopettaja, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Kansalaisyhteiskunta-tutkimusohjelma.

Kirsi Hämäläinen, LitT, yliopettaja, HAAGA-HELIA ammattikorkeakoulu, Vierumäen yksikkö.

Pirita Juppi, FT, viestinnän yliopettaja, Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Katri Kaalikoski, VTT, kulttuurituotannon yksikön koulutusjohtaja, Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Pekka Kaunismaa, YTM, lehtori, Humanistinen ammattikorkeakoulu, kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma.

Juhana Kokkonen, FM, digitaalisen viestinnän lehtori/projektipäällikkö, Metropolia ammattikorkeakoulu.

Katja Komonen, YTT, tutkimusjohtaja, Juvenia-Nuorisoalan osaamiskeskittymä, Mikkelin ammattikorkeakoulu, kulttuuri-, nuoriso- ja sosiaalialan laitos.

Voitto Kuosmanen, YTM, sosionomi, hankepäällikkö/lehtori,
Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, sosiaali- ja terveysala.

Aarno Lehmusto, YTM, sosiaalialan lehtori, Jyväskylän ammattikorkeakoulu,
hyvinvointitulosyksikkö.

Rauni Leinonen, KL, TTM, yliopettaja, Kajaanin ammattikorkeakoulu, sosiaali-,
terveys- ja liikunta-ala.

Kimmo Lind, YTL, yliopettaja, Humanistinen ammattikorkeakoulu,
kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma.

Juha Majasaari, sosionomi (AMK), kehittämispäällikkö,
Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry.

Sari Miettinen, KL, lehtori, Mikkelin ammattikorkeakoulu,
kulttuuri-, nuoriso- ja sosiaalialan laitos.

Tapio Myllymaa, KM, lehtori, Satakunnan ammattikorkeakoulu, sosiaali- ja terveysala.

Tapio Mäkelä, HL, FM, hallinnon yliopettaja, Jyväskylän ammattikorkeakoulu,
hyvinvointitulosyksikkö.

Sabina Mäki, medianomi (AMK), Tampereen ammattikorkeakoulun opiskelijakunnan
tiedottaja, vapaa toimittaja.

Jorma Niemelä, YTT, Diakonia-ammattikorkeakoulun rehtori ja toimitusjohtaja,
dosentti, Arenen varapuheenjohtaja.

Vesa Nuorva, TT, yliopettaja, Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu,
kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma.

Sanna Peltonen, terveydenhoitaja, vastaava perhetyöntekijä, Perhetupa,
Lahden ensi- ja turvakoti ry.

Sanna Pylkkänen, yhteisöpedagogi (AMK), sosionomi (ylempi AMK), projektipäällikkö,
Humanistinen ammattikorkeakoulu, järjestö- ja nuorisotyön yksikkö.

Olli Saarela, nuorisoyksikön päällikkö, neuvotteleva virkamies, nuorisoasiainneuvos,
opetusministeriön kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto.

Terhi Taajamo, KM, opettaja, Lahden ammattikorkeakoulu,
sosiaali- ja terveysalan laitos.

Erja Turunen, KM, lehtori, Humanistinen ammattikorkeakoulu.

humak Humanistinen ammattikorkeakoulu
University of Applied Sciences

Ammattikorkeakoulujen kansalaistoimintahanke

Humanistinen ammattikorkeakoulu Sarja C

Oppimateriaalit 16, 2008

ISSN 1458-5979

ISBN 978-952-456-081-8 (nid.)

Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja 2008:15 C

Katsauksia ja aineistoja

ISSN 1455-9935

Dikeusministeriön julkaisuja 2008:7

ISSN 1458-6444

ISBN 978-952-466-801-9 (nid.)

978-952-466-802-6 (PDF)

Editia Prima Oy

Asiakaspalvelu

vaihde 020 450 011

faksi 020 450 2470